PAUL THEROUX

BAZARUL PE ROŢI

CU TRENUL PRIN ASIA

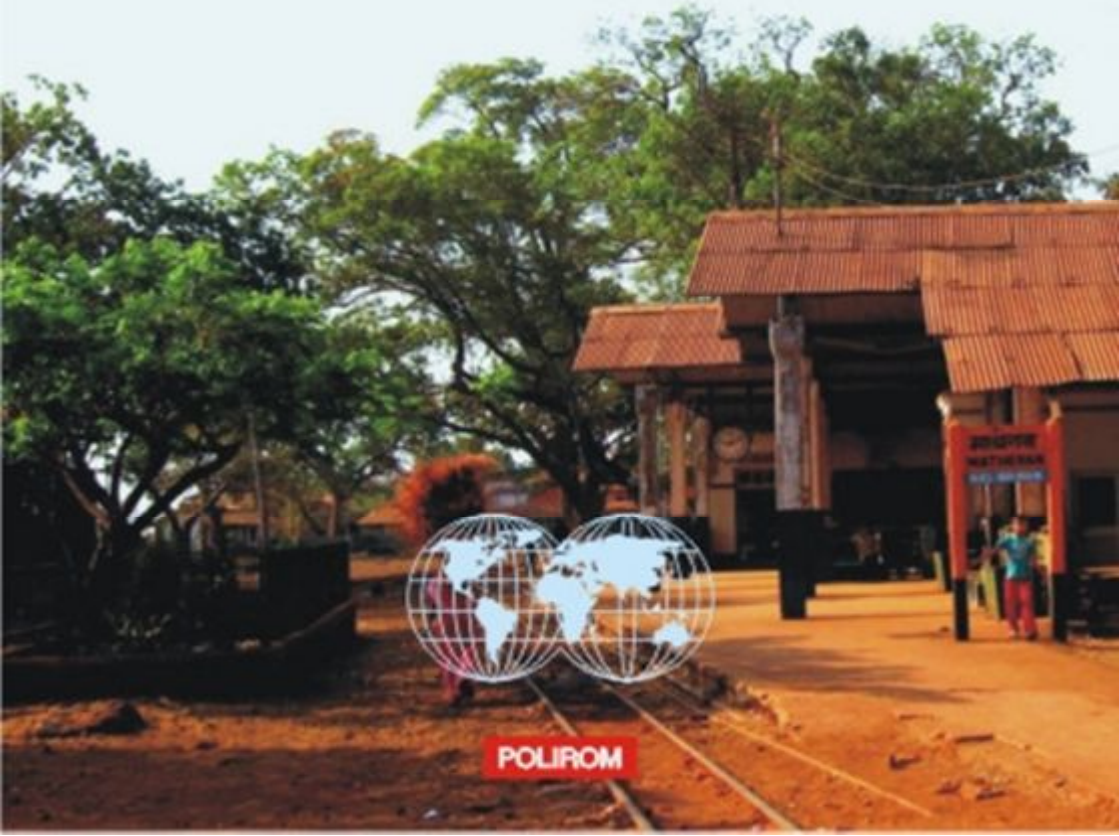

POLIROM

Paul Theroux

Bazarul pe roţi

Cu trenul prin Asia

Paul Edward Theroux s-a născut pe 10 aprilie 1941 în Medford, Massachusetts. Este autorul a numeroase cărţi de călătorie şi romane. Şi-a terminat studiile la University of Massachusetts, iar la Syracuse University s-a pregătit pentru a deveni membru al Peace Corps. A predat limba engleză în Malawi, unde a fost implicat într-o lovitură de stat eşuată şi a trebuit să părăsească Peace Corps. S-a întors în Africa pentru a preda la Universitatea Makerere din Kampala, Uganda. Aici l-a întâlnit pe V.S. Naipaul (laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 2001), care i-a devenit mentor. A mai predat la Universitatea din Singapore, unde s-a hotărât să devină scriitor profesionist. Este membru al Royal Society of Literature şi Royal Geographic Society din Marea Britanie. A scris articole pentru *Christian Science Monitor, Playboy, Esquire* şi *Atlantic Monthly* şi câteva romane de succes, câştigând numeroase premii. Dintre volumele publicate, menţionăm: *The Old Patagonian Express* (1979), *The Kingdom by the Sea* (1983), *Sailing Through China* (1983), *The Imperial Way: By Rail*

from Peshawar to Chittagong (1985), *Riding the Iron Rooster* (1988), *To the Ends of the Earth* (1990), *The Happy Isles of Oceania* (1992), *The Pillars of Hercules* (1995), *Sir Vidia's Shadow* (1998), *Fresh Air Fiend* (2000), *Dark Star Safari* (2002), *Ghost Train to the Eastern Star* (2008), *The Tao of Travel* (2011), *The Last Train to Zona Verde* (2013). În prezent locuieşte, împreună cu soţia sa Sheila, în Hawaii şi Cape Cod.

„Legiunii celor pierduţi, cohortei damnaţilor, Fraţilor mei din străinătăţurile pline de suferinţă..."

Şi fraţilor mei şi surorilor mele, Eugène, Alexander, Ann-Marie, Mary, Joseph şi Peter, cu dragoste

„Urechea ei tocmai prinsese în depărtare zgomotul trenului. Privi nerăbdătoare şi în câteva clipe îl văzu cum se apropie. Pieptul negru al locomotivei despica drumul – mai aproape, din ce în ce mai aproape; forţa şi viteza ei trezeau spaimă. Rafala îi orbi; o salvă de aburi sclipi în lumina soarelui şi se sparse de pod. Cei doi se repeziră spre celălalt parapet, dar trenul ieşise de sub pod şi fusese înghiţit la o cotitură scurtă. Deasupra şinelor, ramurile înfrunzite ce ajungeau până aci se clătinau violent în frământarea iscată prin aer. Jasper

râse:

— Acum zece ani aş fi spus că e teribil. Simt că-mi dă aripi. Ard de nerăbdare să mă-ntorc şi să mă avânt în luptă."

George Gissing, *Noua stradă Grub*[1]

„... ţiiiiiiudrong un tren undeva şuieră ce putere mai au locomotivele astea în ele ca nişte uriaşi mari de tot şi apa şiroind peste tot şi din ele ca la sfârşitul cântecului şi iiiiubirea săracii de ei trebuie să stea toată noaptea departe de neveste şi de familie în locomotivele astea unde te prăjeşti de viu..."

James Joyce, *Ulise*[2]

„... prima condiţie pentru o gândire corectă este o senzaţie corectă – prima condiţie pentru a înţelege o ţară necunoscută este să o adulmeci..."

T.S. Eliot, „Rudyard Kipling"

1. Trenul de 15.30 – Londra-Paris

Încă din copilărie, când locuiam la o azvârlitură de băţ de Boston şi de Maine, rar mi s-a întâmplat să aud

---

[1] Traducere de Bianca Zamfirescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1978.

[2] Vol. 2, traducere de Mircea Ivănescu, Editura Univers, Bucureşti, 1984.

cum trece un tren fără să-mi doresc să urc în el. Şuieratul acela al locomotivei sună ca un descântec: trenurile seamănă cu nişte bazaruri irezistibile, care şerpuiesc fără hurducături, indiferent de relieful pe care îl traversează; şi, cu cât viteza creşte, cu atât mai binedispus devii. Iar băutura nu ţi se varsă niciodată. Trenul poate să-ţi redea încrederea în momente de spaimă – cu totul altă poveste decât neliniştea pe care ţi-o induce avionul, de te ia cu sudori când te gândeşti la catastrofe, sau decât greaţa provocată de mirosul de benzină din autobuzele de cursă lungă ori decât paralizia de care suferă pasagerul dintr-un automobil. Dacă trenul este destul de mare şi de confortabil, nici măcar nu-ţi trebuie neapărat o destinaţie; îţi e destul să ai un loc la fereastra compartimentului şi poţi să devii unul dintre acei călători care sunt în perpetuă mişcare, călare pe şine, fără să ajungă şi fără să simtă că ar trebui să ajungă vreodată undeva – la fel ca tipul acela norocos care practic locuieşte pe Căile Ferate Italiene, pentru că a ieşit la pensie de la ei şi are permis gratuit de călătorie. E mai bine să mergi cu clasa întâi decât să ajungi undeva sau, aşa cum l-a parafrazat odată scriitorul englez Michael Frayn [3] pe Meluhan [4] :

---

[3] Michael Frayn (n. 1933) - dramaturg şi romancier englez de succes.

[4] Herbert Marshall McLuhan (1911-1980) - intelectual canadian, filosof al teoriei comunicării, considerat părintele cercetărilor din domeniul mass- media.

„călătoria este scopul”. Eu, unul, am ales Asia – şi, când mi-am amintit că se află la celălalt capăt al lumii, m-am bucurat şi mai mult.

Asia a ajuns repede să se perinde prin dreptul geamului şi eu m-am lăsat purtat de aceste trenuri expres către est, minunându-mă la fel de tare de bazarul dinăuntrul trenului ca şi de cele pe lângă care trecem şuierând. Orice e posibil în tren: o masă pe cinste, un chiolhan, o vizită din partea unor jucători de cărţi, o intrigă amoroasă, un somn bun şi monologuri rostite de nişte străini, ca într-o nuvelă rusească. Aveam în intenţie să urc în toate trenurile care mi-ar fi pufăit pe dinainte, din gara londoneză Victoria până în gara Tokyo Central; să o iau pe ramificaţia către Simla[5], pe linia secundară care traversează trecătoarea Khyber[6] şi pe linia directă care leagă Căile Ferate Indiene de cele din Ceylon; să iau expresul de Mandalay, Săgeata Aurie din Malaysia, trenurile locale din Vietnam şi acele trenuri cu nume fermecate: Orient Express, Steaua Nordului, Transsiberianul.

Căutam trenuri; am dat peste călători.

*

---

[5] Simla - oraş din statul Himachal Pradesh, în nordul Indiei, fostă capitală de vară în perioada Imperiului Britanic.

[6] Khyber - defileu lung de 58 de kilometri care face legătura între Afganistan şi Pakistan, legând oraşele Peshawar, Jalalabad şi Kabul.

Primul dintre ei a fost Duffill. Îmi amintesc de el pentru că numele lui a devenit mai târziu un verb – mai întâi folosit de Molesworth, pe urmă şi de mine. Duffill era înaintea mea la coada din dreptul punctului de acces pentru peronul 7 din gara Victoria, destinat „Plecărilor către Europa". Era bătrân şi hainele îi erau prea largi şi m-am gândit că poate plecase în grabă şi nu le luase pe cele potrivite sau poate că tocmai ieşise din spital. Păşea călcând pe manşetele ferfeniţă ale pantalonilor şi avea cu el tot felul de pachete cu forme ciudate, ambalate în hârtie şi legate cu sfoară – genul de bagaje pe care le-ar avea mai degrabă un terorist neglijent şi foarte ocupat să pună bombe, şi nu un brav călător. Etichetele fluturau, stârnite de curentul care se făcea pe linie, şi pe fiecare erau scrise numele omului, *R. Duffill,* şi adresa – *Hotel Splendid Palas, Istanbul.* Aveam să călătorim împreună. O văduvă plină de umor şi drapată cu un voal sobru ar fi fost mai bine-venită, iar dacă în geantă ar fi avut gin şi ceva moştenire, cu atât mai bine. Dar nu era nicio văduvă; erau doar nişte turişti cu rucsacul în spate, persoane care reveneau pe continent cu sacoşe de la Harrods, comis-voiajori, tinere franţuzoaice însoţite de iubiţii lor bosumflaţi şi cupluri de englezi cu părul cărunt care, cu braţele pline de romane, păreau să urce în tren pregătiţi să comită adultere literare costisitoare. Niciunul nu va

ajunge mai departe de Ljubijana. Duffill mergea la Istanbul – mă întrebam care era scuza lui. Eu însumi eram un fugar. Încă nu-mi făcusem publice intenţiile; nu aveam o slujbă – nu era nimeni care să mă vadă cum devin tăcut, îmi sărut nevasta şi urc de unul singur în trenul de 15.30.

Trenul se zgâlţâia prin Clapham. Hotărâsem că o călătorie înseamnă în egală măsură o fugă şi o urmărire, dar, până să trecem de suburbiile din sudul Londrei, cu locuinţele de cărămidă, depozitele de cărbuni şi curţile înguste din spatele caselor, şi să ajungem la terenurile de sport ale Colegiului Dulwich[7] – unde nişte copii cu cravate la gât făceau exerciţii fără prea mare tragere de inimă –, eu eram deja în armonie cu mişcarea trenului şi uitasem titlurile de ziare pe care le citisem de dimineaţă: „Micuţa Kristen: o femeie va fi acuzată şi se preconizează eliberarea fetei de 9 ani incriminate pentru atac prin înjunghiere" – niciunul nu zicea „dispariţia unui scriitor", şi cu atât mai bine. Apoi, trecând de un şir de case duplex, am intrat într-un tunel şi, după ce am mers un minut în întuneric absolut, am fost aruncaţi într-un peisaj minunat, complet nou, cu pajişti întinse, unde păşteau vaci şi

---

[7] Dulwich College - veche instituţie de învăţământ (înfiinţată în 1619) din sud-estul Londrei.

nişte fermieri îmbrăcaţi în haine albastre întorceau fânul. Ieşiserăm la suprafaţă din Londra, un oraş cenuşiu şi umed, care zăcea parcă în subteran. La Sevenoaks a mai fost un tunel, apoi încă o imagine pastorală, câmpuri cu cai ce loveau cu copitele de pământ, câteva oi îngenuncheate, ciori cocoţate pe o uscătorie de hamei şi – zărit în grabă pe unul dintre geamurile trenului – un crâmpei dintr-o aşezare cu case din prefabricate. Pe celălalt geam, o fermă iacobină şi alte vite. Aceasta e Anglia, suburbiile se suprapun cu fermele. La câteva treceri la nivel, drumurile de ţară erau ticsite de maşini care aşteptau la barieră, înşirate pe vreo sută de metri. Pasagerii trenului exultau vindicativ văzând traficul aglomerat şi păreau să şoptească: „Aşa, staţi pe loc, nenorociţilor!”.

Cerul părea bătrân. Nişte băieţi de şcoală în jachete bleumarin, cu şosetele căzute, bâte de crichet şi ghiozdane, rânjeau răutăcios pe peronul gării Tonbridge. Am trecut în goană pe lângă ei şi le-am şters rânjetul de pe faţă. Nu am oprit deloc, nici măcar în gările mai mari. Le-am contemplat doar, de la geamul vagonului-restaurant, cu o cutie de ceai care era mai mult apă chioară, în timp ce domnul Duffill, ghemuit ca şi mine, stătea cu ochii pe pachetele lui şi amesteca în ceai cu o spatulă medicală. Am trecut de câmpurile cu hamei care în septembrie dau ţinutului Kent un aer

mediteraneean; am trecut pe lângă o şatră de ţigani, cu 14 rulote obosite, fiecare cu propria grămadă de gunoi neperisabil, chiar lângă uşă; pe lângă o fermă şi, la vreo zece metri mai încolo, pe lângă un ansamblu de locuinţe cu o mulţime de haine interesante întinse la uscat: pantaloni bufanţi trei sferturi, izmene, sutiene negre cu găici şi multe bonete şi şosete, toate elaborând un mesaj complicat, aidoma unor steaguri de semnalizare arborate pe acel convoi la ananghie format din casele respective.

Faptul că nu a oprit îi dădea trenului englezesc aerul că avea un scop important pentru care se grăbea. Goneam spre coastă, ca să traversăm Canalul Mânecii. Dar dramatismul era unul fals. Duffill, aşezat la masa care se legăna uşor, a mai comandat o ceaşcă de ceai. Depourile negre de la Ashford au prins contur şi apoi au dispărut imediat, parcă rostogolindu-se, şi am trecut peste pajiştile deluroase ale mlaştinii Romney, îndreptându-ne către Folkestone. Deja lăsasem Anglia în urmă. La fel şi ceilalţi călători. M-am întors în compartiment la timp ca să îi aud pe italieni vorbind tare, încurajaţi poate de faptul că eram la marginea Angliei. Nişte nigerieni, care până atunci nu fuseseră decât un cvartet de capete acoperite ce se legănau în

sus şi-n jos – două pălării Homburg[8], un turban şi o perucă în formă de stup de albine –, acum deveniseră foarte vorbăreţi, discutând în limba yoruba, parcă silabisind fiecare cuvânt pe care îl foloseau şi plescăind din buze când încheiau o silabă. Fiecare călător a început să vorbească pe limba lui, lăsându-i pe englezi să bombăne şi să-şi dea ochii peste cap.

— A, uite, a zis o femeie, despăturind o batistă în poală.

— Ce curat şi ordonat, a comentat bărbatul aşezat la geam.

— Flori proaspete.

Femeia şi-a înfăşurat delicat nasul cu batista şi a suflat întâi pe o nară, apoi pe cealaltă.

Bărbatul a zis:

— Comisia Cimitirelor de Război are grijă de ele.

— Fac o treabă minunată.

O siluetă firavă care căra nişte pachete din hârtie legate cu sfoară a trecut pe coridor şi coatele i s-au lovit de geamul compartimentului. Duffill.

Doamna din Nigeria s-a aplecat spre geam şi a citit tăbliţa cu numele gării: „Fochistuun”. Pronunţia ei greşită părea sarcastică şi avea aerul superior al lui lady

---

[8] Pălărie din fetru cu o adâncitură pe calotă şi boruri tari, tivite cu panglică.

Glencora[9] a lui Trollope („nimic nu-şi dorea mai tare decât să vadă Folkestone”).

Plumburiu şi încărcat de burniţă, vântul ridicat dinspre port îmi bătea în faţă. Mă uitam pieziş din pricina răcelii cu care mă căptuşisem când Londra fusese lovită de primele zile reci ale lui septembrie, stârnindu-mi viziuni cu palmieri şi căldura rozalie a Ceylonului. Răceala îmi făcuse plecarea mai uşoară; era ca un tratament: „Ai încercat să iei o aspirină?”. „Nu, cred că o să plec în India.” Mi-am dus bagajele la feribot şi m-am îndreptat către bar. Acolo stăteau doi bărbaţi în vârstă. Unul bătea cu un florin în tejghea, încercând să-i atragă barmanului atenţia.

— Reggie s-a împuţinat îngrozitor, a zis primul bărbat.

— Ţi se pare? a întrebat celălalt.

— Mă tem că da. Grozav de slab. Nici hainele nu-i mai vin ca lumea.

— N-a fost niciodată un tip prea solid.

— Ştiu. Dar tu l-ai văzut?

— Nu. Godfrey zice că a fost bolnav.

— *Foarte* bolnav, după părerea mea.

— Îmbătrâneşte, săracu’.

---

[9] Personaj principal al unei serii de romane din perioada victoriană (cunoscute la noi după ecranizarea sub titlul *Familia Palliser)* semnate de scriitorul britanic Anthony Trollope (1815-1882).

— Şi se împuţinează îngrozitor.

A apărut şi Duffill. Poate că despre el vorbeau. Dar nu – cei doi bărbaţi în vârstă nu l-au băgat în seamă. Duffill avea neliniştea cuiva care şi-a lăsat bagajele în altă parte, aceeaşi cu cea a unui om care se crede urmărit. Hainele foarte largi îl făceau să pară plăpând. Paltonul din gabardină de culoarea şoarecelui, plin de cute, îi stătea pleoştit pe umeri şi curgea pe el. Mânecile prea lungi îi ajungeau până la vârful degetelor, ca şi pantalonii, care măturau pământul cu manşetele. Omul mirosea a coajă de pâine. Pe cap avea în continuare basca de tweed şi, la fel ca mine, se lupta cu o răceală. Încălţările lui erau interesante, genul acela de bocanci pentru toate anotimpurile, purtaţi de oameni la ţară. Deşi nu reuşeam să-mi dau seama după accent de unde e – l-am auzit când i-a cerut barmanului cidru –, mai avea ceva provincial, un fel de modestie încăpăţânată a hainelor, îmbrăcate pentru utilitatea lor şi care pe un londonez ar fi părut jerpelite. Putea să-ţi spună de unde şi-a cumpărat basca şi paltonul şi cât a dat pe ele şi de când îl ţineau bocancii. Câteva minute mai târziu, am trecut pe lângă el într-un colţ al barului şi am văzut că desfăcuse unul dintre pachete. Dinainte-i stăteau înşirate un cuţit, o bucată de baghetă franţuzească, un tub cu muştar şi rondele dintr-un salam roşiatic. Adâncit în gânduri, mesteca agale din sandvici.

Gara Calais era cufundată în întuneric, dar Paris Express-ul era puternic luminat. M-am liniştit. Lady Glencora i-a spus prietenei sale:

— Alice, putem ajunge la kurzi fără să ne mai îmbarcăm pe pachebot. După părerea mea, acesta este marele avantaj al continentului.

Păi, atunci să închinăm în cinstea Parisului, a Orient Express-ului şi a kurzilor. Am urcat în tren şi, pentru că am găsit compartimentul meu plin până la refuz, m-am dus la vagonul-restaurant, să beau ceva. Un chelner m-a condus la o masă, unde un bărbat şi o femeie rupeau nişte chifle, fără să le mănânce. Am încercat să comand vin. Chelnerii, care se agitau încoace şi încolo cu tăvi în mâini, ignorau faţa mea rugătoare. Trenul s-a pus în mişcare; m-am uitat pe geam şi, când mi-am întors privirea spre masă, am văzut că mi se adusese o bucată de peşte ars. Cuplul care rupea chifle mi-a explicat că trebuie să-i cer somelierului. M-am uitat după el, mi s-a adus felul al doilea, apoi l-am văzut şi am comandat şi vinul.

— Angus zicea în *Times* că el chiar s-a documentat, a zis bărbatul. Pur şi simplu nu are nicio noimă.

— Presupun că Angus trebuie să se documenteze, i-a răspuns femeia.

— Angus Wilson[10]? am întrebat eu.

Bărbatul şi femeia s-au întors către mine. Ea a zâmbit, dar tipul mi-a aruncat o privire destul de neprietenoasă.

— Graham Greene nu ar fi avut nevoie de vreo documentare, a zis el.

— De ce nu? am întrebat.

Bărbatul a oftat şi a spus:

— Pentru că ar fi ştiut deja.

— Aş vrea să pot fi de acord cu dumneavoastră, am spus. Dar când am citit *Ca prin farmec* mi-am spus: „Hei, uite un agronom adevărat!”. Pe urmă am citit *Consulul onorific* şi doctorul acela de treizeci de ani mi s-a părut că seamănă teribil de mult cu un romancier de şaptezeci. Şi ţineţi cont că eu îl consider un roman bun. Cred că ar trebui să-l citiţi şi dumneavoastră. Vin?

— Nu, mulţumesc, a răspuns femeia.

— Graham mi-a trimis un exemplar, i-a zis tipul femeii. *Cu afecţiune, Graham.* Aşa sună dedicaţia. Îl am în geantă.

— E foarte drăguţ, a comentat femeia. Întotdeauna mă bucur să-l văd pe Graham.

A urmat o tăcere îndelungată. Vagonul-restaurant

---

[10] Sir Wilson Angus Frank Johnstone (1913-1991) - scriitor britanic, autor de romane, nuvele şi eseuri.

hurducăia olivierele şi sticluţele cu sos. Ni s-a adus desertul, alături de cafea. Mi-am terminat vinul din sticla de jumătate şi eram nerăbdător să mai cer una, dar chelnerii erau din nou ocupaţi, împingeau pe lângă mese cărucioarele pe care adunau vesela murdară.

— Ador trenurile, a spus femeia. Ştiaţi că vagonul următor va fi cuplat la Orient Express?

— Da, am răspuns eu. De fapt...

— E absurd, a exclamat tipul, fixând cu privirile peticul de hârtie scris cu creionul pe care i-l înmânase chelnerul.

A pus banii pe farfurioară şi a condus-o pe femeie afară din vagon, fără să-mi mai arunce măcar o privire.

Masa mea a costat patruzeci şi cinci de franci, vreo zece dolari, după estimarea mea. Am fost şocat, dar am avut mica mea răzbunare. Întors în compartiment, mi-am dat seama că îmi uitasem ziarul pe masa din vagonul-restaurant. M-am întors după el, dar când să-l apuc, chelnerul m-a întrebat:

— *Qu'est-ce que vous faîtes*?[11]

— E ziarul meu, m-am răţoit eu.

— *Cest votre place, cela*?[12]

— Desigur.

---

[11] „Ce faceţi?" (în lb. fr. în orig.).

[12] „Este locul dumneavoastră?" (în lb. fr. în orig.).

— *Eh bien alors, qu'est-ce que vous avez mange*?[13]

Părea să se bucure de subtilitatea interogatoriului la care mă supunea.

— Peşte ars, i-am răspuns. O porţie minusculă de friptură de vită. *Courgettes*[14], arşi şi plini de apă, cartofi reci, pâine veche şi pentru toate astea am plătit patruzeci şi cinci, repet, *patruzeci şi cinci...*

M-a lăsat să-mi iau ziarul.

La Gare du Nord, vagonul meu a fost ataşat la o altă locomotivă. Eu şi Duffill am privit de pe peron această operaţiune şi pe urmă am urcat la loc. Lui i-a luat ceva timp până a reuşit să urce în tren şi a rămas gâfâind pe platformă, obosit de efort. Respirând greu, nu s-a mai mişcat de acolo nici când trenul a ieşit din gară, începând drumul de douăzeci de minute până la Gare de Lyon, unde făceam joncţiunea cu restul trenului Direct Orient Express. Trecuse de ora unsprezece şi cele mai multe dintre ferestrele blocurilor de apartamente erau deja cufundate în întuneric. Dar prin una dintre ele, intens luminată, se vedea o petrecere pe terminate, ca un tablou de interior citadin, iluminat şi agăţat în galeria întunecată a acoperişurilor şi balcoanelor. Trenul a trecut mai departe, imprimându-mi pe retină

---

[13] „Dacă-i aşa, atunci ce aţi mâncat?" (în lb. fr. în orig.).

[14] „Dovlecei" (în lb. fr. în orig.).

fereastra aceea: doi bărbaţi şi două femei în jurul mesei pe care se aflau trei sticle de vin, resturile unei cine îmbelşugate, ceşti de cafea, un coş cu fructe răscolit. Toată recuzita şi bărbaţii doar în cămaşă trădau o intimitate cordială, comedia nostalgică a unei întâlniri între prieteni. Jean şi Marie au fost plecaţi. Jean zâmbea, gata să se prostească, şi făcuse o afurisită de strâmbătură franţuzească. Îşi flutura mâna ca pe un evantai şi zicea:

— S-a urcat pe masă ca o nebună şi a început să mi-l fâlfâie pe dinainte, uite aşa. Incredibil! I-am spus lui Marie: „Familia Picard n-o să ne creadă în veci!". Ăsta e adevărul. Şi pe urmă ea...

Trenul şi-a urmat încet traseul în jurul Parisului, unduindu-se printre clădirile întunecate şi scrâşnind *ţiiiiiiudrong* în urechile femeilor adormite. Gare de Lyon era animată, avea acea strălucire de miez de noapte, cu lumini sclipitoare şi locomotive fumegând, iar peste şinele lucitoare, prelata striată a unui tren, care îl făcea să semene cu o omidă, gata să pornească şi să-şi facă o cărare ronţăind prin Franţa. Pe peron, pasagerii sosiţi căscau, târşâindu-şi picioarele de oboseală. Hamalii stăteau sprijiniţi de cărucioarele pentru bagaje şi se uitau la lumea care se lupta cu valizele. Vagonul nostru s-a întâlnit cu şi a fost cuplat la celelalte vagoane ale Direct Orient Express-ului;

bufnitura a făcut ca uşile compartimentului să gliseze, deschizându-se, iar pe mine m-a azvârlit în poala doamnei de vizavi, care s-a trezit din somn, surprinsă.

2. Direct Orient Express

Duffill îşi pusese o pereche de ochelari cu rame din sârmă, lipiţi cu atâta bandă adezivă pe lentile, încât n-ar mai fi fost în stare să vadă nici Moscheea Albastră. Şi-a adunat pachetele şi, cu un geamăt, a scos o valiză legată cu curele din piele şi pânză, ca garanţie suplimentară că nu se va deschide de la sine. Câteva vagoane mai încolo ne-am întâlnit din nou, când citeam tăbliţa de pe vagonul de dormit: „Direct Orient" şi itinerarul Său: „Paris-Lausanne-Milano-Trieste-Zagreb-Belgrad-Sofia-Istanbul". Am rămas amândoi acolo, holbându-ne la tăbliţă; Duffill îşi rotea ochelarii ca pe un binoclu. Într-un final a zis:

— Am mai călătorit cu trenul ăsta în 1929.

Vorbele lui păreau să aştepte o replică, dar până să-mi vină mie una („Dacă e să ne luăm după starea în care se află, probabil că a fost chiar trenul în care călătorim acum!"), Duffill îşi adunase pachetele şi valiza prinsă în curele şi o luase de-a lungul peronului. În 1929 era un tren grozav şi e de la sine înţeles că

Orient Express este cel mai renumit tren din lume. Ca şi Transsiberianul, trenul leagă Europa de Asia, ceea ce explică, parţial, romantismul lui. Pe de altă parte, a fost consacrat de literatură: neastâmpărata lady Chatterley a călătorit cu el; la fel şi Hercule Poirot şi James Bond; Graham Greene i-a trimis cu el pe unii dintre cei care îi dădeau târcoale şi se lăsau greu de convins, chiar înainte de a călători el însuşi cu acest tren („Cum n-am putut să iau trenul spre Istanbul, cel mai bun lucru pe care am putut să-l fac a fost să cumpăr un disc cu *Pacific 231*[15] a lui Honegger", scria Greene în introducerea la *Stamboul Train).* Sursa ficţională a romantismului trenului a fost *Madona din tren* (1925) de Maurice Dekobra[16]. Eroina lui Dekobra, lady Diana („genul de femeie care i-ar fi adus lacrimi în ochi lui John Ruskin[17]"), era complet topită după Orient Express: „Am bilet pentru Constantinopol. Dar s-ar putea să mă dau jos la Viena sau la Budapesta. Asta depinde doar de soartă sau de culoarea ochilor vecinului meu de compartiment". Până la urmă am încetat să mă mai întreb de ce atât de mulţi autori au folosit trenul acesta

---

[15] Compoziţie simfonică de Arthur Honegger (1892-1955).

[16] Maurice Dekobra - pseudonim al reporterului şi scriitorului francez Ernest-Maurice Tessier (1885-1973).

[17] John Ruskin (1819-1900) - scriitor, critic de artă şi filosof englez cu mare influenţă asupra cercurilor intelectuale engleze din epoca victoriană.

drept cadru pentru intrigi criminale, pentru că în foarte multe privinţe Orient Express-ul este cu adevărat criminal.

Compartimentul meu era unul înghesuit, cu două cuşete şi o scară incomodă. Mi-am aruncat valiza înăuntru şi după aceea n-a mai rămas loc şi pentru mine. Conductorul mi-a arătat cum să-mi întind valiza sub cuşeta de jos. A ezitat, sperând că va primi un bacşiş.

— Mai e cineva aici?

Nu-mi trecuse prin minte că aş putea avea parte de companie; vanitatea călătorului de cursă lungă este convingerea că merge atât de departe, încât va fi singur – nu-şi poate imagina că mai există vreo persoană care să fi avut aceeaşi idee nemaipomenită.

Conductorul a ridicat din umeri, poate că da, poate că nu. Răspunsul lui vag m-a făcut să nu-i dau niciun ban. Am ieşit să fac câţiva paşi pe culoar: mai era un cuplu de japonezi într-o cuşetă dublă – a fost prima şi ultima dată când i-am văzut; lângă ei, o pereche de americani în vârstă; o mamă franţuzoaică grasă, care îi insufla fiicei sale neîncredere; o tânără belgiană de dimensiuni extraordinare – mai bine de un metru optzeci înălţime, cu pantofi imenşi –, care călătorea împreună cu o franţuzoaică şic; şi (uşa tocmai se închidea) fie o călugăriţă, fie un satanist durduliu. La

capătul celălalt al vagonului, un bărbat îmbrăcat într-o bluză pe gât, cu beretă de marinar şi monoclu, aşeza pe pervaz nişte sticle: trei sticle de vin, apă Perrier, o sticlă pătrăţoasă de gin – era clar că mergea destul de departe.

Duffill stătea în dreptul compartimentului meu. Abia mai sufla; avusese probleme să găsească vagonul, a zis, pentru că vorbea destul de prost franţuzeşte. A inspirat adânc, şi-a scos paltonul de gabardină şi l-a agăţat, împreună cu basca, în cuierul de lângă al meu.

— Eu stau aici, sus, a zis, bătând cu palma pe patul de sus.

Era un bărbat puţin la trup, dar am realizat că, de îndată ce a intrat, a umplut compartimentul.

— Până unde mergeţi? l-am întrebat îndrăzneţ, şi chiar dacă ştiam ce-mi va răspunde, când am auzit, m-am strâns de frică.

Îmi pusesem în gând să-l studiez oarecum de la distanţă; mizam pe faptul că voi avea compartimentul numai pentru mine. Veştile nu erau îmbucurătoare. A observat că nu mi-a picat bine.

— N-o să vă incomodez, a zis.

Pachetele lui zăceau pe jos.

— Trebuie doar să le găsesc ăstora un loc.

— Vă las să rezolvaţi, i-am spus.

Ceilalţi călători erau pe coridor, aşteptând plecarea

trenului. Americanii au tot frecat geamul, până când şi-au dat seama că era murdar pe dinafară; bărbatul cu monoclu se zgâia şi bea; franţuzoaica tocmai spunea „...Elveţia”.

— Istanbul, a spus belgianca. Pentru prima dată.

Avea o faţă lătăreaţă, pe care perechea de ochelari mari nu făcea decât să o complice şi mai tare, şi era cu un cap mai înaltă decât mine.

— Eu sunt în Istanbul doi ani mai înainte, a zis franţuzoaica, icnind, aşa cum fac francezii înainte de a reveni la limba lor maternă.

— Cum e? a întrebat belgianca.

A aşteptat răspunsul. Şi eu l-am aşteptat. Apoi i-a sărit în ajutor:

— Foarte frumos?

Franţuzoaica a zâmbit fiecăruia dintre noi. A clătinat din cap şi a zis:

— *Très sale*[18].

— Dar drăguţ? Vechi? Biserici?

Fata din Belgia se străduia din răsputeri.

— *Sale.*

De ce zâmbea?

— Eu merg la Izmir, Cappadocia şi...

Franţuzoaica a chicotit şi a spus.

---

[18] „Foarte murdar” (în lb. fr. în orig.).

— *Sale, sale, sale.*

Apoi a intrat în compartiment. Belgianca s-a strâmbat şi mi-a făcut cu ochiul.

Trenul s-a pus în mişcare şi, în capătul vagonului, bărbatul cu beretă de marinar se fixase bine în cadrul uşii, bea şi urmărea cum plecăm. După câteva minute restul pasagerilor au intrat şi ei în compartimentele lor – dintr-al meu se auzea cum pachetele ambalate în hârtie erau lovite şi îndesate prin colţuri. Pe coridor nu mai rămăseserăm decât băutorul, căruia începeam să-i spun în gând Căpitanul, şi cu mine. S-a uitat înspre mine şi a zis:

— Istanbul?

— Da.

— Ia şi bea.

— Am băut toată ziua, am spus. Ai nişte apă minerală?

— Am, a zis. Dar o păstrez pentru dantură. Nu mă ating niciodată de apa din trenuri. Bea ceva ca lumea. Haide. Ce vrei?

— Ar merge o bere.

— Nu beau niciodată bere. Ia din ăsta.

Mi-a arătat paharul lui şi apoi s-a dus la raftul improvizat şi mi-a turnat ceva, zicând:

— E un Chablis bunicel, nu e deloc calcaros... ştii, alea pe care le exportă sunt adeseori aşa.

Am ciocnit. Trenul prinsese deja viteză.

— Pentru Istanbul.

— Pentru Istanbul! Corect.

Îl chema Molesworth, însă şi-a rostit numele atât de distinct, încât atunci când l-am auzit prima dată m-am gândit că are două nume. Era ceva milităros în postura şi în replicile lui rapide, dar în acelaşi timp putea să fie stilul unui actor. Avea vârsta neplăcută de aproape şaizeci de ani şi nu-mi era greu să mi-l imaginez punând la punct un ofiţer tânăr la club – fie la Aldershot[19], fie în actul trei al unei piese de Rattigan[20]. Micul disc de sticlă pe care îl purta pe un lanţ la gât – acum am văzut – nu era un monoclu, ci mai degrabă o lupă. Se folosise de ea ca să găsească sticla de Chablis.

— Sunt impresar de actori, a zis el. Am propria firmă, la Londra. E destul de mică, dar ne merge bine. Avem întotdeauna mai mult de lucru decât putem duce.

— Vreun actor pe care s-ar putea să-l cunosc şi eu?

Mi-a pomenit câţiva actori faimoşi.

— Eu mă gândeam că s-ar putea să fii în armată.

— *Serios?*

Mi-a povestit că a fost în armata indiană – Pune, Shimla, Madras – şi că acolo a fost însărcinat cu

---

[19] Aldershot - oraş în districtul Hampshire, în sudul Londrei, cunoscut şi drept „Căminul Armatei Britanice".

[20] Sir Terence Mervyn Rattigan (1911-1977) - dramaturg englez.

chestiuni de natură teatrală, pentru că organiza spectacole pentru trupe. Aranjase turneul lui Noël Coward[21] în India din 1946. Iubise armata şi mi-a spus că mulţi indieni sunt aşa bine educaţi, că i-ai putea considera fără îndoială egalii tăi – cu adevărat, dacă discutai cu ei, abia dacă ţi-ai fi dat seama că vorbeşti cu indieni.

— Am cunoscut un ofiţer britanic, i-am spus eu, care era la Shimla prin anii 1940. Eu l-am întâlnit în Kenya. Porecla lui era Iepuraş.

Molesworth s-a gândit puţin şi pe urmă a zis:

— Păi, am cunoscut mai mulţi Iepuraşi.

Am vorbit despre trenurile din India. Molesworth a spus că erau magnifice.

— Au duşuri şi întotdeauna e câte un omuleţ care îţi aduce tot ce-ţi trebuie. La vremea mesei, telegrafiază din timp în gara următoare şi comandă coşuri cu mâncare. Mamă, ce-o să-ţi mai placă.

Duffill a scos capul pe uşă şi a zis:

— Eu cred că am să mă culc.

— E tipul de la tine, nu? a întrebat Molesworth, cercetând vagonul din priviri. Trenul ăsta nu mai e ce-a fost odată. Păcat. Era unul dintre cele mai bune, un *train de luxe* – mergeau cu el familiile regale. Acum, nu

---

[21] Sir Noël Peirce Coward (1899-1973) - scenarist, compozitor şi actor britanic.

sunt sigur, dar cred că nici vagon-restaurant nu avem şi, dacă e adevărat, o să fie mare plictiseală. Ai de-ale gurii?

I-am zis că nu, deşi mi se recomandase să-mi iau cu mine.

— Era un sfat bun, a zis Molesworth. Nici eu nu am, dar eu nu mănânc prea mult. Îmi place să mă *gândesc* la mâncare, dar prefer să beau. Cum ţi se pare Chablisul? Mai vrei?

Şi-a pus lentila, a descoperit sticla şi mi-a turnat, zicând:

— Vinurile astea franţuzeşti sunt cum nu se poate mai bune.

O jumătate de oră mai târziu am intrat în compartiment. Toate luminile erau aprinse şi Duffill dormea pe patul lui de sus; s-a întors cu faţa în sus şi lumina de deasupra capului îi dădea un aspect cadaveric, cenuşiu; avea pijamaua încheiată până la gât. Chipul avea o expresie agonizantă; trăsăturile îi erau încremenite şi capul i se legăna odată cu trenul. Am stins luminile şi m-am strecurat în cuşeta mea. La început însă nu am reuşit să adorm, răceala şi tot ce băusem – oboseala însăşi – m-au ţinut treaz. Apoi altceva m-a impacientat: un cerc strălucitor, cadranul luminos al ceasului lui Duffill, pentru că braţul omului alunecase în jos, peste marginea patului, şi se

bălăngănea încolo şi-ncoace, după cum se legăna trenul, plimbând acel cerc verzui şi luminos prin faţa mea, ca un pendul.

Apoi cadranul a dispărut. L-am auzit pe Duffill coborând pe scară, gemând la fiecare treaptă. Cadranul s-a mutat lângă chiuvetă şi apoi s-a aprins lumina. M-am rostogolit cu faţa la perete şi am auzit clămpănitul pe care l-a făcut Duffill când a scos oala de noapte din dulapul de sub chiuvetă; am aşteptat şi după un timp a început să se audă un tril gâlgâit care îşi schimba tonalitatea pe măsură ce oala se umplea. S-a mai auzit un pleoscăit, ca un oftat, apoi lumina s-a stins şi scara a scârţâit. Duffill a mai gemut o ultimă oară şi am adormit.

*

De dimineaţă Duffill nu mai era. Am rămas întins şi am încercat să ridic jaluzeaua de la fereastră cu piciorul; încă vreo câţiva centimetri şi am reuşit, s-a strâns pe ruloul ei şi a dezvăluit un peisaj montan însorit, Alpii scăldaţi în lumină se perindau prin dreptul ferestrei. În această primă dimineaţă în tren, era pentru prima dată, după zile bune, când vedeam soarele şi cred că acum este momentul să spun că el a continuat să strălucească şi în următoarele două luni. Tot drumul până în sudul Indiei am călătorit sub un cer senin şi abia acolo, două luni mai târziu, am mai avut

parte de ploaie, musonul târziu din Madras.

La Vevey m-am gândit la Daisy şi m-am refăcut cu o cupă de salată de fructe, iar la Montreux m-am simţit destul de bine ca să mă bărbieresc. Duffill s-a întors la timp pentru a-mi admira aparatul de ras electric reîncărcabil. A zis că el folosea lama şi pe tren se hăcuia întotdeauna. Mi-a arătat o crestătură pe gât şi pe urmă mi-a spus cum îl cheamă. Avea să petreacă două luni în Turcia, dar n-a zis ce urma să facă acolo. În strălucirea puternică a soarelui părea mult mai bătrân decât în lumina cenuşie din gara Victoria. M-am gândit că are vreo şaptezeci de ani. Dar nu era nicidecum vioi şi nu-mi puteam închipui de ce şi-ar petrece cineva două luni în Turcia, dacă nu e vreun escroc fugar.

A privit afară, spre Alpi, şi a zis:

— Se zice că dacă munţii ăştia ar fi fost proiectaţi de elveţieni, ar fi fost... hmmm, mult mai plaţi.

M-am decis să iau micul dejun, dar am cutreierat în ambele sensuri ale Direct Orient-ului şi n-am găsit niciun vagon-restaurant – nimic în afară de alte vagoane de dormit şi oameni moţăind pe locurile lor de clasa a doua. Când mă întorceam la vagonul 99, am fost urmărit de trei băieţei elveţieni care, la fiecare uşă de compartiment, încercau clanţa; dacă ceda, deschideau uşa şi se uitau înăuntru, probabil la lumea care se îmbrăca sau stătea întinsă în cuşete. Băieţii strigau

atunci „Pardon, Madame!”, „Pardon, Monsieur!”, în timp ce ocupanţii se acopereau în grabă. Când ingenioşii voyeurişti au ajuns la cuşeta mea, erau extrem de binedispuşi, hohotind şi strigând, dar odată ce deschideau uşa întotdeauna spuneau „Pardon, Madame!” cu cea mai mare politeţe. Au ţipat o ultimă dată şi au dispărut.

Uşa de la compartimentul americanilor s-a deschis. Primul a ieşit bărbatul, făcându-şi nodul la cravată, apoi a apărut şi femeia, sprijinindu-se uşor într-un baston, şontâcăind şi ţinându-se pe urma lui, lovindu-se de geamuri în timp ce mergea. Alpii se ridicau dincolo de geamuri şi în cele mai înalte locuri erau plantate cabane cu acoperişuri largi, scunde ca nişte ciuperci şi adunate la fel, în ciorchine, la oarecare distanţă de bisericile cu turle care parcă sfidau forţa gravitaţională. Cele mai multe văi erau întunecate, soarele nu se arăta decât mai departe, sus, pe versanţii stâncoşi şi pe creste. La nivelul solului, trenul trecea pe lângă livezi şi oraşe curate, pe lângă elveţieni pe biciclete cu baticuri pe capete, peisaje ca de calendar, pe care le admiri o clipă înainte de a simţi nevoia să dai pagina la o altă lună.

Cuplul de americani a revenit. Bărbatul s-a uitat în direcţia mea şi a zis:

— Nu reuşesc să-l găsesc.

— Nu cred că am mers destul de departe, a spus femeia.

— Nu fi caraghioasă. Aia era locomotiva.

Apoi s-a uitat la mine.

— Dumneata l-ai găsit?

— Ce?

— Vagonul-restaurant.

— Nu există, am zis. L-am căutat şi eu.

— Atunci de ce dracu' – a izbucnit bărbatul, care abia acum îşi dezlănţuia furia –, de ce dracu' ne-au chemat la micul dejun?

— V-au chemat?

— Da. Ultimul apel. Nu i-ai auzit? Ultimul apel pentru micul dejun, au zis. De aceea ne grăbeam.

Băieţii elveţieni, ţipând şi deschizând uşile compartimentelor, precedaseră apariţia americanilor. Agitaţia creată de ei fusese interpretată ca un apel pentru micul dejun; când ţi-e foame nu auzi tocmai clar.

— Urăsc Franţa, a spus bărbatul.

— Cred că am trecut graniţa, a zis nevastă-sa, privind pe geam. Asta nu e Franţa.

— Ce-o fi, a răspuns bărbatul.

A zis că nu prea e mulţumit şi nu voia să sune ca unul care se plânge mereu, însă plătise douăzeci de dolari

pentru un taxi de la „Lazarus la Lions”[22]. Apoi un hamal le-a cărat cele două valize de la taxi la peron şi le-a cerut zece dolari. Nu a vrut bani franţuzeşti; a vrut zece dolari.

I-am spus că mi se părea excesiv şi am adăugat:

— Şi aţi plătit?

— Sigur că am plătit, a zis bărbatul.

— Eu am vrut să facă scandal, a intervenit femeia.

Bărbatul a explicat:

— Nu intru niciodată în dispute cu oamenii când sunt într-o ţară străină.

— Credeam că o să pierdem trenul, a explicat femeia, cotcodăcind sonor. Aproape că am avut o hemoragie!

Pe stomacul gol, informaţia mi s-a părut deranjantă. M-am bucurat când bărbatul a zis:

— Ei, haide, mami. Dacă tot nu ne dau micul dejun, putem să ne întoarcem.

Şi a luat-o înainte.

Duffill mânca ultimele felii de salam. Mi-a oferit şi mie, dar i-am spus că aveam de gând să-mi cumpăr micul dejun dintr-o gară italiană. Duffill a ridicat bucata de salam şi a dus-o la gură, dar exact când să muşte din ea am intrat într-un tunel şi totul s-a făcut negru.

---

[22] Este vorba despre Gare Sainte-Lazare şi Gare de Lyon, gări pariziene.

— Aprinde luminile, a spus el. Nu pot să mănânc pe întuneric. Nu simt gustul.

Am pipăit după întrerupător şi l-am apăsat de câteva ori, dar am rămas în continuare în beznă.

— Poate încearcă să facă economie la curent, a spus Duffill.

Pe întuneric, vocea părea să fie foarte aproape de faţa mea. M-am mutat la fereastră şi am încercat să văd pereţii tunelului, dar nu era decât întunericul. Duduitul roţilor părea să se audă mai tare pe întuneric şi trenul prindea viteză tot mai mare, provocându-mi o senzaţie sufocantă de claustrofobie şi făcându-mă să realizez mirosul din compartiment, de la salam, lâneturile lui Duffill şi coaja de pâine. Minutele se scurgeau şi noi eram tot în tunel; puteam să fi căzut în fundul unui puţ, o imensă dolină din Alpi care ne va trimite în măruntaiele de ceasornic ale Elveţiei, cu roţi zimţate şi clichete glaciale şi cuci de ceas îngheţaţi.

Duffill a zis:

— Ăsta trebuie să fie Simplon[23].

— Aş vrea să aprindă luminile, am spus eu.

L-am auzit pe Duffill împachetând salamul pe care nu-l mâncase şi îndesând pachetul într-un colţ.

---

[23] Pasul Simplon (2.005 m altitudine), trecătoare între Alpii Pennini şi Alpii Leopontini.

— Ce vrei să faci în Turcia?

— Eu? a întrebat Duffill, ca şi cum compartimentul ar fi fost înţesat de bărbaţi în vârstă care se îndreptau spre Turcia, fiecare aşteptând să-şi declare intenţiile.

A ezitat puţin şi pe urmă a zis:

— Am să rămân o vreme în Istanbul. După aceea o să călătoresc prin ţară.

— Cu afaceri sau de plăcere?

Muream să aflu şi în întunericul ca de confesional nu mă simţeam chiar aşa de prost pentru că îl chestionam; nu putea să-mi vadă nerăbdarea de pe chip. Pe de altă parte, îi simţeam ezitările timide din răspunsuri.

— Câte puţin din fiecare, a spus.

Nu mă ajuta cu nimic. Aşteptam să spună mai multe, dar cum nu a mai adăugat nimic, am spus:

— Cu ce te ocupi, mai exact, domnule Duffill?

— Eu? a zis el iar.

Dar înainte ca eu să-i pot răspunde cu sarcasmul pe care parcă îl cerşea, trenul a ieşit din tunel şi compartimentul s-a umplut de lumina soarelui.

— Asta trebuie să fie Italia, a zis Duffill.

Şi-a aşezat pe cap basca de tweed. M-a văzut că mă zgâiesc la ea şi a explicat:

— Am basca asta de ani de zile... de unsprezece ani. Se curăţă chimic. Am cumpărat-o de la Barrow-on-Humber.

Şi-a scos pachetul cu salam şi a reluat masa pe care tunelul Simplon i-o întrerupsese.

La ora 9.35 ne-am oprit în gara oraşului italian Domodossola, unde un bărbat turna cafea în ceşti dintr-o carafă şi vindea mâncare dintr-un cărucior plin ochi. Avea fructe, felii de pâine şi chifle, tot felul de sortimente de salam şi pachete de mâncare ce conţineau, spunea el, „*tante belle cose*”[24]. Avea şi un stoc de vinuri. Molesworth a cumpărat un Bardolino şi („pentru orice eventualitate”) trei sticle de Chianti; eu am cumpărat un Orvieto şi un Chianti; iar Duffill a pus mâna pe o sticlă de Bordeaux.

Molesworth a zis:

— Le duc pe astea în compartiment. Te rog, ia-mi tu un pachet de mâncare, vrei?

Am cumpărat două pachete şi nişte mere.

Duffill explica:

— Bani englezeşti, nu am decât bani englezeşti.

Italianul a înşfăcat o liră sterlină de la bătrân şi i-a dat restul în lire italiene.

Molesworth a revenit şi a spus:

— Merele alea trebuie spălate. Pe aici umblă holera.

S-a uitat din nou la cărucior, zicând:

— Cred că vreau *două* pachete de mâncare, ca să fiu

---

[24] „Atâtea lucruri minunate” (în lb. it. în orig.).

sigur.

În timp ce Molesworth cumpăra mai multă mâncare şi încă o sticlă de Bardolino, Duffill a spus:

— Eu am mers cu trenul ăsta şi în 1929.

— Pe atunci merita să mergi cu el, a zis Molesworth. Da, înainte era un tren pe cinste.

— Cât timp stăm aici? am întrebat.

Nimeni nu ştia. Molesworth a strigat la conductor:

— Ascultă, George, cât timp stăm aici?

Omul a ridicat din umeri şi, exact atunci, trenul a început să dea înapoi.

— Crezi că ar trebui să urcăm? am întrebat.

— Dă cu spatele, a răspuns Molesworth. Cred că-l mută pe altă linie.

— *Andiamo*[25], a zis conductorul.

— Italienii adoră să se îmbrace în uniformă, a zis Molesworth. Uită-te numai la el! Şi uniformele sunt întotdeauna deplorabile. Chiar că sunt ca nişte şcolari întârziaţi. Cu noi vorbeşti, George?

— Cred că vrea să urcăm, am spus.

Trenul nu mai dădea înapoi. Am sărit în vagon şi m-am uitat în jos. Molesworth şi Duffill erau la piciorul scărilor.

— Ai pachete, urcă tu primul, a zis Duffill.

---

[25] „Să mergem” (în lb. it. în orig.).

— Sunt în regulă, a spus Molesworth. Hopa-sus!

— Dar tu ai pachete, a insistat Duffill.

A scos o pipă din palton şi a început să tragă din muştiuc.

— Dă-i drumul, a spus.

Şi s-a dat înapoi să-i facă loc lui Molesworth.

— Eşti sigur? l-a întrebat Molesworth.

— Atunci, în '29, n-am mers până la capăt. Abia după al Doilea Război Mondial am făcut-o.

A dus pipa la gură şi a surâs.

Molesworth a păşit pe scară şi a urcat – încet, pentru că ducea o sticlă cu vin şi a doua pungă cu mâncare. Duffill a apucat de barele de lângă uşă şi, exact când a făcut-o, trenul s-a pus în mişcare şi el le-a dat drumul. A lăsat braţele să-i cadă. Doi conductori s-au repezit în spatele lui, ţinându-l de braţe, aproape împingându-l de-a lungul peronului, spre scara vagonului 99. Simţind mâinile italienilor, Duffill s-a împotrivit îmbrăţişării, s-a lăsat moale şi a făcut un pas înapoi; s-a răsucit pe jumătate, să zâmbească şters către uşa care se îndepărta. Arăta de o sută de ani. Trenul se mişca repede prin dreptul feţei lui.

— George! a strigat Molesworth. Opreşte trenul!

Eu m-am aplecat în afara uşii.

— E tot pe peron, am zis.

Lângă noi erau doi italieni, conductorul şi un

camerist. Şovăielnici, erau gata să ridice din umeri.

— Trage semnalul de alarmă! a strigat Molesworth.

— Nu, nu, nu, nu, a zis conductorul. Dacă trag de el, trebuie să plătesc cinci mii de lire. Nu-l atingeţi!

— Mai e vreun tren? l-am întrebat eu.

— *Şi*, a zis şi cameristul, cu o voce iritată. Poate să ne ajungă din urmă la Milano.

— La ce oră ajunge următorul tren la Milano? am vrut să ştiu.

— La ora două.

— Şi noi când ajungem la Milano?

— La ora unu, a răspuns conductorul. Şi plecăm la două.

— Păi, cum mama dracului...

— Bătrânul poate să ia o maşină, a explicat cameristul. Nu vă faceţi griji. Ia un taxi din Domodossola; taxiul merge *vruuum!* şi ajunge la Milano înaintea noastră.

— Tipilor ăstora, a zis Molesworth, le-ar prinde bine câteva lecţii despre cum se administrează căile ferate.

Masa care a urmat după abandonarea lui Duffill nu a făcut decât să evidenţieze şi mai limpede acest punct de vedere. Am făcut un picnic în compartimentul lui Molesworth; ni s-a alăturat fata din Belgia, Monique, care a venit cu propria brânză. A cerut nişte apă minerală şi a primit o mustrare de la Molesworth:

— Regret, apa o păstrez pentru dantura mea.

Stăteam înghesuiţi pe patul lui Molesworth, ciugulind posomorâţi din pachetele cu mâncare.

— Nu mă aşteptam la asta, a spus Molesworth. Cred că fiecare ţară ar trebui să aibă propriul vagon-restaurant. Să-l ataşeze la frontieră şi în el să se servească meniuri extravagante.

În timp ce ronţăia dintr-un ou tare a zis:

— Poate că ar trebui să ne adunăm, a continuat el, şi să facem o scrisoare către cei de la compania Cook[26].

Orient Express-ul, odinioară un tren renumit pentru serviciile pe care le oferea, a ajuns în ziua de azi renumit pentru lipsa acestora. Expresul indian Rajdhani serveşte meniuri cu curry în vagonul-restaurant, la fel şi Khyber Mail, în Pakistan; în trenul de noapte spre Mashhad se serveşte kebab iranian de pui, iar în trenul către Sapporo, în nordul Japoniei, găseşti peşte afumat şi orez păstos. În gara din Rangoon se vând pachete cu mâncare şi Căile Ferate Malaysiene au întotdeauna inclus şi un vagon-restaurant, care seamănă cu un stand de tăiţei de unde poţi să cumperi supă *mee-hoon*[27]; iar Amtrak, pe

---

[26] Thomas Cook Group - companie globală de voiaj, succesoarea uneia dintre primele agenţii de voiaj din Europa.

[27] *Mee-hoon* - supă cu peşte sau fructe de mare ori pui, legume şi fidea foarte subţire.

care am considerat-o mereu cea mai proastă companie de căi ferate din lume, serveşte hamburgeri în trenul James Whitcomb Riley[28] (între Washington şi Chicago). Când eşti leşinat de foame, călătoria nu mai are niciun farmec şi, din acest punct de vedere, Orient Express-ul e mai prost chiar şi decât cel mai sărac tren din Madras, unde în schimbul unor cupoane de masă slinoase poţi să primeşti o tavă de legume şi aproape un kilogram de orez fiert.

— Sper să ia un taxi, a spus Monique.

— Săracu' bătrân, a zis Molesworth. S-a panicat, îţi dai seama. A început să dea îndărăt. „Tu ai pachete", a zis, „urcă tu primul". Putea să urce dacă nu se panica. Păi, o să vedem dacă ajunge la Milano. Aşa ar trebui. Ce mă nelinişteşte este că s-ar putea să fi făcut un infarct. Nu arăta prea bine, nu-i aşa? Ai aflat cum îl cheamă?

— Duffill, am zis.

— Duffill, a repetat Molesworth. Dacă are măcar puţină minte, o să se aşeze şi o să bea ceva. Pe urmă o să ia taxiul până la Milano. Nu e departe, dar dacă intră iar în panică, s-a terminat.

Am continuat să mâncăm şi să bem. Dacă ar fi existat un vagon-restaurant, am fi luat un prânz simplu şi cu

---

[28] James Whitcomb Riley (1849-1916) - poet american care a dat numele trenului.

asta, basta. Pentru că nu exista aşa ceva, am mâncat tot drumul până la Milano, pentru că spaima de foame provoacă la rândul ei foame. Monique a spus că semănăm cu belgienii, care mănâncă încontinuu.

La Milano am ajuns după ora unu. Nu era nici urmă de Duffill, nici pe peron, nici în sala de aşteptare supraaglomerată. Gara, construită după modelul unei catedrale, avea tavanele boltite, iar indicatoarele banale, cum ar fi *Uscita*[29], dobândeau o calitate metaforică, asemenea mottourilor religioase, datorită dimensiunilor şi aşezării dramatice pe ziduri; singura utilitate a balcoanelor era să ofere culcuş unor vulturi de piatră ce păreau mult prea graşi ca să zboare. Am mai cumpărat nişte pachete cu mâncare, încă o sticlă cu vin şi un exemplar din *Herald Tribune.*

— Bietul bătrân, a zis Molesworth, căutându-l pe Duffill cu privirea.

— Se pare că n-o să reuşească să prindă trenul.

— Te previn în privinţa asta, nu-i aşa? Că poţi să pierzi trenul. Tu crezi că face o manevră, dar de fapt el porneşte. Mai ales la Orient Express. Scria ceva despre asta în *Observer.* Toată lumea îl pierde. E renumit pentru asta.

Când am ajuns în dreptul vagonului 99, Molesworth

---

[29] „Ieşire" (în lb. it. în orig.).

a zis:

— Cred că ar fi mai bine să urcăm. *Eu*, unul, ştiu că nu am de gând să fiu duffillizat.

Acum, că porneam spre Veneţia, nu mai exista nicio speranţă pentru Duffill. Nu mai avea nicio şansă să ne ajungă din urmă. Valiza lui, punga de cumpărături şi pachetele învelite în hârtie stăteau îngrămădite într-un colţ. M-am aşezat şi am privit pe geam, împotrivindu-mă imboldului de a scormoni prin bagajele omului, după vreun indiciu al motivului pentru care mergea în Turcia. Se făcuse mai cald; porumbul de pe câmpuri era copt şi galben, presărat cu ştiuleţi şi mătase. Dincolo de Brescia, geamurile făcute zob ale unui şir de case mi-au provocat o migrenă. Câteva momente mai târziu am adormit, buimăcit de arşiţa din Italia.

*

La fel ca la toaleta dintr-o benzinărie, ca să ajungi la Veneţia trebuie să traversezi o întreagă zonă cu platouri industriale netede şi sterpe, întretăiate de şanţuri negre de scurgere, care duhnesc a petrol, de bazine şi furnale uriaşe, aparţinând unor rafinării şi uzine; toate intimidează gingaşul orăşel de dincolo de ele. De-a lungul şinelor sunt graffiti executate de o mână de profesionist, la fel cum sunt şi numele firmelor: *Motta Gelati, Lotta Comunista, Agip, Noi siamo*

tutti assassini, Renault, Unità. Laguna, cu petele ei sclipitoare de petrol, care te fac să crezi că a fost retuşată de Canaletto[30], adună deasupra o adevărată recoltă de moloz, sticle de plastic, colaci de veceu crăpaţi şi o spumă de reziduuri industriale, albă ca laptele, pe care vântul o transformă în mormane de clăbuci. Periferia oraşului a cedat eroziunii industriale şi ceea ce se vede sunt ferestre sparte şi intrări dărăpănate din spatele vilelor pe jumătate scufundate în apă, câteva turle veneţiene în ruine şi, dincolo de ele, mai jos, scufundându-se aproape vizibil, pereţi de stuc îngălbeniţi şi acoperişuri roşii, deasupra cărora planează stoluri de rândunele care îi învaţă pe porumbei să zboare.

— Am ajuns, mami.

Americanul mai în vârstă o ajuta pe soţia lui să coboare scările şi un hamal aproape a cărat-o până la peron. Ciudat de potrivit acest cuplu, care văzuse Veneţia în vremuri mai bune: acum şi oraşul, şi vizitatorii lui erau nevolnici, suferind din cauza otrăvii fatale a acestor vremuri. Doamna Ketchum (căci acesta era numele ei, ultimul lucru pe care mi l-a spus) părea însă rănită; sprijinită în baston, mergea cu dificultate,

---

[30] Giovanni Antonio Canal (1697-1768), cunoscut sub numele de Canaletto - pictor italian, celebru pentru panoramele sale veneţiene.

folosindu-şi încheieturile pietrificate. Peste câteva zile familia Ketchum urma să ajungă la Istanbul, deşi mi se părea o imprudenţă, ca să nu spun mai mult, faptul că îşi târau nevolnicia dintr-o ţară în alta.

Am înmânat bagajele scormonite ale lui Duffill către *Controllore* veneţian şi i-am cerut să ia legătura cu Milano, să-l liniştească pe Duffill. Omul a zis că o s-o facă, dar a vorbit cu soiul acela de nepăsare tipic italiană care simulează încrederea. Am cerut o chitanţă. Mi-a dat-o, arătându-mi o acră resemnare, în timp ce înşiruia pe chitanţă, încet şi scârbit, lista pachetelor lui Duffill. Imediat ce am părăsit Veneţia, am rupt chitanţa bucăţele şi am aruncat-o pe fereastră. I-o cerusem doar ca să-l pun la punct.

La Trieste, Molesworth a descoperit că toate biletele lui, pe care le ţinea în mapa Cook, fuseseră rupte din greşeală de către conductorul italian. Acesta era la Veneţia şi Molesworth nu mai avea niciun bilet pentru Istanbul, şi nici pentru Iugoslavia, de fapt. Cu toate acestea, a rămas calm. A zis că strategia lui în astfel de situaţii era să spună că nu are niciun ban şi nu vorbeşte decât engleza.

— Asta aruncă pisica în curtea lor.

Noul conductor însă era foarte insistent. A rămas aninat de uşa compartimentului lui Molesworth şi i-a zis:

— Tu nu bilet.

Molesworth nu i-a răspuns. Şi-a turnat un pahar cu vin şi a sorbit din el.

— Tu nu bilet.

— Greşeala ta, George.

— Tu, a zis conductorul, fluturând un bilet către Molesworth. Tu *nu* bilet.

— Îmi pare rău, George, a spus Molesworth, bând în continuare. Va trebui să suni la Cook.

— Tu nu bilet. Tu plăteşte.

— Eu nu plăteşte. Nu bani.

Apoi, încruntându-se către mine:

— Chiar îmi doresc să plece odată.

— Tu nu poţi pleci.

— Eu plec.

— Nu bilet! Nu pleci!

— Doamne sfinte! a zis Molesworth.

Discuţia în contradictoriu a mai durat o vreme. Molesworth a fost convins să meargă la biroul gării din Trieste. Conductorul a început să transpire. I-a explicat şefului de gară situaţia şi acesta s-a ridicat şi a ieşit din birou; nu a mai revenit. A fost găsit un alt funcţionar.

— Uită-te la uniformă, a zis Molesworth. Absolut mizerabilă.

Funcţionarul a încercat să telefoneze la Veneţia. A zornăit pe clapete cu un deget bondoc, zicând „Pronto!

Pronto!”, dar telefonul era deranjat.

Într-un final Molesworth a spus:

— Mă dau bătut. Poftim... uite nişte bani, a zis, fluturând un pumn cu vreo 10.000 de lire. Îmi cumpăr alt bilet.

Conductorul a întins mâna după bani, dar Molesworth i-a tras înapoi exact când acesta a vrut să-i înşface.

— Ascultă, George, a spus Molesworth, îmi dai un bilet, dar înainte de asta, stai jos şi scrie-mi o chitanţă, ca să-mi pot recupera banii. E clar?

Când am pornit din nou, Molesworth nu a spus decât:

— Cred că sunt toţi foarte obraznici.

La Sezana, la graniţa cu Iugoslavia, au fost la fel de obraznici. Poliţişti iugoslavi, cu feţe buhăite şi diagonale negre de-a curmezişul pieptului, au năpădit coridorul trenului şi au verificat paşapoartele. Eu l-am arătat pe al meu. Poliţistul l-a aşezat pe palmă, şi-a lins degetul mare şi a frunzărit paginile lăsând dâre ude şi mânjite, până când mi-a găsit viza. Mi l-a întins înapoi. Am încercat să trec pe lângă el, ca să-mi recuperez paharul de vin din compartimentul lui Molesworth. Poliţistul şi-a răşchirat degetele pe pieptul meu şi m-a împins îndărăt; văzând că mă împleticesc, a zâmbit ridicându-şi buza şi dezgolindu-şi dantura

îngrozitoare.

— Îţi închipui cum se poartă poliţiştii ăştia iugi în vagoanele de clasa a treia, a zis Molesworth, făcând o rară demonstraţie de conştiinţă socială.

— „Şi încă se tânguie ea, şi încă lumea o urmăreşte”, am zis eu.

— „Iug iug pentru urechi spurcate”. Cine zice că „Ţara pustie”[31] nu e relevantă?

„Iug” părea un cuvânt ciudat de exact, pentru că pe şinele de lângă tren mişunau iugi mici, iugi mari, părinţii, stăteau ghemuiţi în şiruri, aşezaţi pe valize, în timp ce iugi în uniforme, cu tolbe de piele şi bastoane, se plimbau încoace şi încolo, fumând ţigări puturoase, marca „Stop!”, un nume, de altfel, foarte nimerit.

La Veneţia, în vagonul 99 urcaseră şi alţi pasageri: o doamnă armeancă din Turcia (avea o soră în Watertown, Massachusetts), care călătorea împreună cu fiul ei – de fiecare dată când vorbeam cu această femeie drăguţă, băiatul începea să plângă, până când am înţeles în sfârşit mesajul şi m-am îndepărtat; o călugăriţă italiancă, cu trăsături de împărat roman şi urme de mustaţă; Enrico, fratele călugăriţei, care acum dormea în patul lui Duffill; trei bărbaţi turci care, nu se

---

[31] Poem de T.S. Eliot (1888-1965) publicat în anul 1922 (traducere de Ion Pillat, din volumul T.S. Eliot, *The Waste Land / Ţara pustie,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2000).

ştie cum, reuşeau să doarmă în două paturi; şi un doctor din Verona.

Doctorul, un specialist în cancer, mergea la o conferinţă de specialitate la Belgrad şi începuse să o curteze pe Monique, care, în încercarea de a-l distra pe bărbat, l-a adus în compartimentul lui Molesworth, la o băută. Bărbatul a stat posomorât până când conversaţia a dat-o pe tema cancerului; atunci, ca doctorul Benway al lui William Burroughs („Cancerul! Prima mea dragoste!"), a devenit chiar agreabil în timp ce rezuma lucrarea pe care avea să o prezinte la conferinţă. Am încercat cu toţii, pe cât ne-a stat în putere, să părem cunoscători într-ale cancerului, dar am observat că doctorul o tot ciupea pe Monique de braţ şi, presimţind că s-ar putea să fi localizat un simptom şi avea de gând să treacă la o examinare mai minuţioasă, am spus noapte bună şi m-am dus în pat, să citesc *Mica Dorrit*[32]. Am găsit inspiratoare cuvintele lui Mr. Meagle: „Începi întotdeauna să ierţi un loc de îndată ce l-ai lăsat în urmă" – şi, tot repetându-mi gândul acesta în minte, am căzut într-un somn adânc, asemenea copiilor care dorm în pătuţuri de modă veche, legănate, şi călătorilor din tren în vagoane de dormit.

A doua zi dimineaţă, tocmai mă bărbieream cu

---

[32] Roman al scriitorului englez Charles Dickens.

aparatul meu de ras portabil, uluindu-l pe Enrico aşa cum făcusem şi cu Duffill, când am ajuns în paralel cu un tren pe a cărui placă emailată, fixată pe laterală, scria MOSKVA-BEOGRAD. Direct Orient-ul s-a oprit, făcând tampoanele să scrâşnească, şi Enrico s-a repezit pe uşă afară. Eram în Belgrad, lucru care ne era semnalat prin acronime, CENTROCOOP, ATEKS, RAD, şi unul care mi-a plăcut la nebunie, TRANSJUG. Aici, în gara din Belgrad, m-am gândit că ar trebui să-mi testez aparatul de fotografiat. Am găsit un grup de ţărani iugoslavi, Mama Iug, Tata Iug, Bunica Iug şi o mulţime de Iugi micuţi; bărbaţii purtau mustăţi ca de Halloween, iar una dintre femei era îmbrăcată într-o rochie verde, de satin, peste o pereche de pantaloni bărbăteşti; bunica, înfăşurată într-un şal care ascundea tot, mai puţin nasul enorm, căra o geantă Gladstone ponosită. Restul bagajelor lor, o colecţie răvăşită de cutii din carton şi baloţi cusuţi cu grijă, urmau să fie trecute peste linie, de pe un peron pe altul. Oricare dintre aceste pachete ar fi putut să provoace deraierea trenului. *Imigranţi în Belgrad:* un portret dureros al zădărniciei. Mi-am potrivit obiectivul şi mă pregăteam să declanşez aparatul, dar prin vizor am zărit-o pe bunică spunându-i ceva bărbatului, care s-a întors iute spre mine şi a făcut un gest ameninţător.

Mai departe pe peron am avut o nouă ocazie

excelentă. Un bărbat în uniforma căilor ferate, cu şapcă regulamentară, cu cozoroc, epoleţi şi pantaloni la dungă, venea în direcţia mea. Dar partea interesantă şi fotogenică era că avea în fiecare mână câte un pantof şi el era desculţ. Avea nişte picioare mari, lătăreţe, cu degetele boante şi albe ca nişte napi. Am aşteptat să treacă de mine şi apoi am făcut instantaneul. Omul a auzit însă declicul aparatului, s-a întors şi mi-a strigat o înjurătură adecvată. După aceea am făcut fotografiile cu mai multă fereală.

Molesworth m-a văzut că-mi pierd vremea pe peron şi a zis:

— Cred că o să urc. Nu mai am încredere în trenul ăsta.

Toată lumea era însă jos, pe peron. De fapt, toate peroanele gării Belgrad erau pline de călători şi eu am rămas cu imaginea Belgradului ca un terminal unde oamenii aşteaptă trenuri care nu sosesc niciodată, privind la locomotivele care fac manevre. I-am spus şi lui Molesworth ce cred.

— Acum mă gândesc la asta ca şi cum aş fi duffillizat. Nu vreau să fiu duffillizat.

S-a urcat în vagonul 99 şi a strigat la mine:

— Să nu cumva să te laşi duffillizat!

Conductorul italian rămăsese la Veneţia; la Belgrad, conductorul iugoslav a fost înlocuit de unul bulgar.

— American? a întrebat bulgarul când mi-a luat paşaportul.

I-am spus că da.

— Agnew, a zis el, dând din cap.

— Îl cunoşti pe Agnew?

— E în situaţie proastă, a răspuns, rânjind.

Cu un aer serios, Molesworth l-a întrebat:

— Tu eşti conductorul, nu?

Bulgarul a bătut din călcâie şi a făcut o mică plecăciune.

— Minunat, a spus Molesworth. Ei, ce vreau eu să faci e să aduni toate sticlele astea.

A făcut un gest către podeaua compartimentului său, unde era o grămadă impresionantă de sticle de vin.

— Pe cele goale? a întrebat bulgarul, spiritual.

— Exact. Bine zis. Dă-i drumul, a spus Molesworth, venind lângă mine la geam.

Periferiile Belgradului erau plăcute şi pline de verdeaţă şi, cum am ieşit din gară pe la amiază, muncitorii pe lângă care treceam îşi lăsaseră jos uneltele, stăteau cu picioarele încrucişate, aşezaţi la umbră pe lângă linie, şi luau prânzul. Trenul mergea atât de încet, că puteai să le vezi farfuriile cu varză fleşcăită şi să numeri măslinele negre din castroanele ciobite. Grupurile îşi treceau de la unul la altul feliile de pâine de mărimea unei mingi de fotbal, din care rupeau

bucăţi, iar cu ce rămânea ştergeau farfuriile.

Mult mai târziu în cursul călătoriei mele, pe când eram în barul unui vapor rusesc din Marea Japoniei, în drum de la bazarul pe roţi japonez spre bazarul sovietic, al cărui punct de plecare era în Nahodka[33], am cunoscut un iugoslav haios, pe nume Nikola, care mi-a zis:

— Trei lucruri avem noi în Iugoslavia: libertate, femei şi băutură.

— Dar cu siguranţă nu toate trei în acelaşi timp, nu? am spus eu, cu speranţa că nu se va simţi ofensat.

Aveam rău de mare atunci şi uitasem Iugoslavia şi lunga după-amiază de septembrie pe care mi-o petrecusem în tren, de la Belgrad la Dimitrovgrad[34], aşezat pe locul meu de la geam, cu o sticlă plină de vin şi pipa din care trăgeam încet.

Erau femei, dar bătrâne, înfăşurate în şaluri care să le apere de soare, şi cărau pe grumaz cobiliţe cu canistre verzi, pline cu apă, prin lanurile de porumb culcate la pământ. Peisajul era de şes, neregulat, şi abia dacă susţinea din ţărâna lui câteva animale de fermă, poate vreo cinci vaci încremenite, şi un văcar sprijinit în bâtă, privindu-le cum mor de foame, la fel cum sperietorile

---

[33] Nahodka - oraş şi port la Marea Japoniei, situat în sud-estul Rusiei, în Orientul Îndepărtat.

[34] Dimitrovgrad - oraş în regiunea Pirot din Serbia.

de ciori – două pungi din plastic pe două beţe scheletice încrucişate – priveau câmpurile devastate cu varză şi ardei. Dincolo de rândurile de varză albăstruie, un purcel rozaliu dădea cu capul în gardul firav al cocinii lui mici, iar o vacă stătea tolănită sub o poartă făcută din prăjini, pe un teren de fotbal abandonat. Ardei graşi, la fel de roşii şi de ascuţiţi ca nişte buchete de poinsettia, se uscau la soare pe lângă căsuţele ţărăneşti, în regiuni unde agricultura însemna bărbaţi ce se căzneau împleticit în urma boilor care trăgeau plugurile şi grapele de lemn sau care, uneori, se bălăbăneau pe bicicletele încărcate cu baloturi de paie. Paznicii animalelor nu erau doar simpli paznici, erau santinele care păzeau de jefuitori micile turme: patru vaci păzite de o femeie, trei purcei cenuşii mânaţi de un bărbat cu un baston, găini costelive păzite de copii costelivi. Libertate, femei şi băutură era definiţia lui Nikola; şi pe câmp era o femeie care se oprise ca să ducă la gură o sticlă cu apă; a luat o înghiţitură şi s-a aplecat din nou, continuând să lege snopii cu strujeni de porumb. Dovleci mari, galbeni stăteau umflaţi pe câmpuri, cu vrejurile uscate; oameni care văruiau pompele şi scoteau apă din fântâni, legănând găleţile din vârful cumpenelor lungi; căpiţe de fân înalte şi subţiri şi câmpurile cu ardei aflaţi în tot felul de etape ale coacerii, încât prima dată am crezut că sunt grădini

de flori. E o senzaţie de tăcere profundă, de adâncă izolare rurală, pe care trenul o tulbură pentru puţin timp. Această după-amiază în Iugoslavia continuă neschimbată, şi apoi toţi oamenii dispar şi efectul este straniu: drumuri fără maşini sau biciclete, căsuţe cu ferestre goale, la marginea unor câmpuri pustii, copaci îngreunaţi de mere, fără oameni care să le culeagă. Poate că ora nu era potrivită – 3.30; poate că e prea cald. Dar unde sunt oamenii care au ridicat fânul acela în căpiţe şi care au pus cu atâta grijă ardeii la uscat? Trenul trece mai departe – asta e frumuseţea unui tren, această mişcare nepăsătoare –, dar nimic nu se schimbă. Şase stupi simpli, o locomotivă cu aburi părăginită, al cărei coş e împodobit cu o cunună de flori de câmp, un bou gras la o barieră. În aerul încins al după-amiezii compartimentul meu devine prăfos şi mai departe, în capătul trenului, turcii dorm întinşi pe locurile lor, cu gurile căscate, vegheaţi de copiii cocoţaţi pe burţile lor. La fiecare râu şi pod existau amplasamente dreptunghiulare, din cărămidă, ca nişte reproduceri croate după turnurile Martello[35], găurite de bombe. Am văzut apoi un bărbat, fără să-i văd şi capul, aplecat pe un câmp şi camuflat de tulpinile de porumb,

[35] Mici fortăreţe cu caracter defensiv, de formă rotundă, construite pe teritoriul Marii Britanii în secolul al XIX-lea, după războaiele napoleoniene.

mai înalte decât el; m-am întrebat dacă nu cumva nu-i văzusem pe ceilalţi pentru că recoltele îi făceau să pară minusculi.

Lângă Niš s-a produs un moment dramatic. Pe un drum de lângă calea ferată, o mulţime de lume se înghesuia să privească un cal încă prins în harnaşament şi legat de o căruţă supraîncărcată; calul zăcea mort, întins pe o parte, într-o bahnă cu noroi în care căruţa era evident înţepenită. Mi-am închipuit că îi plesnise inima în timp ce încerca să scoată căruţa de acolo. Abia se întâmplase: copiii îşi chemau prietenii, un bărbat îşi lăsase baltă bicicleta şi alerga înapoi să arunce o privire şi, mai departe, un om care îşi făcea nevoile pe un gard se întindea să vadă calul. Scena era complexă, ca o pictură flamandă, în care bărbatul care urina era un detaliu însufleţit. Cu rama geamului care fixa pentru câteva momente scena, trenul făcea din ea un tablou. Bărbatul de la gard îşi scutură ultimele picături din penis şi, îndesându-şi-l în pantalonii largi, o ia la goană; tabloul este complet.

*

— Nu pot să sufăr călătoriile turistice, a zis Molesworth.

Stăteam la fereastra de pe culoar şi tocmai fusesem admonestat de un poliţist iugoslav pentru că făcusem o fotografie unei locomotive cu aburi care, în soarele de

după-amiază târzie şi în praful stârnit de miile de navetişti ce traversau şinele, stătea în mijlocul unei superbe pale de vapori albăstrii ce se amestecau cu nori de ţânţari aurii. Ajunseserăm într-un defileu stâncos nu departe de Niš, pe drumul spre Dimitrovgrad, şi pe măsură ce ne deplasam stâncile se înălţau şi aveau o oarecare simetrie, amintind de inteligentele structuri din cărămidă ale meterezelor unui castel în ruină. Vederea lor părea să-l obosească pe Molesworth şi cred că se simţea dator să explice această moleşeală.

— Toată tropăiala asta de colo colo cu ghidul turistic în mână, a zis el după câteva clipe. În cozile alea de turişti ca nişte crocodili, intri şi ieşi din biserici, muzee şi moschei. Nu, nu, nu. Mie îmi place să stau locului, să-mi găsesc un scaun confortabil. Înţelegi ce vreau să spun? Îmi place să *absorb* o ţară străină.

Molesworth bea ceva. Amândoi beam, dar pe el băutura îl făcea gânditor, iar pe mine flămând. Tot ce apucasem să mănânc în ziua aceea fusese o chiflă cu brânză la Belgrad, o pungă cu covrigei şi un măr acru. Imaginea Bulgariei, cu casele ei decrepite şi caprele uscăţive, nu m-a făcut să sper la o masă zdravănă în gara din Sofia, iar în oraşul cu spăimosul nume Dragoman câţiva călători, inclusiv câţiva din vagonul 99, au fost daţi jos din tren pentru că nu-şi făcuseră vaccinul antiholeric. Bulgarii susţineau că Italia era

afectată de această boală.

L-am găsit pe conductorul bulgar şi l-am rugat să-mi descrie o masă tipic bulgărească. Apoi am notat cuvintele bulgăreşti pentru delicatesele pe care le pomenise: brânză, cartofi, pâine, cârnaţi, salată cu fasole şi aşa mai departe. M-a asigurat că la Sofia va fi de mâncare.

— Trenul ăsta e îngrozitor de încet, a spus Molesworth, în timp ce Direct Orient-ul scârţâia în întuneric.

Din loc în loc era câte un felinar gălbui, un foc în depărtare, o luminiţă într-o cabină din câte o haltă izolată unde zăreai şeful de gară, abia vizibil, la câţiva paşi de cabina lui, cu steagul ridicat, salutând expresul bălăbănit.

I-am arătat lui Molesworth lista mea cu mâncăruri bulgăreşti şi i-am zis că aveam de gând să cumpăr din ele câte se puteau obţine în gara din Sofia; urma să fie ultima noastră noapte în Direct Orient – meritam o masă pe cinste.

— Ar trebui să fie foarte utilă, a spus Molesworth. Acum zi-mi ce bani ai de gând să foloseşti?

— N-am nici cea mai vagă idee, am spus eu.

— Leva se foloseşte la ei, să ştii. Dar partea proastă e că n-am reuşit să găsesc o cotaţi pentru ea. Directorul de la banca mea a spus că e o valută din alea nefericite –

presupun că nici nu sunt bani adevăraţi, doar nişte bucăţi de hârtie.

Din felul în care vorbea, îmi dădeam seama că nu-i era foame.

— Eu folosesc întotdeauna plasticul, a continuat el. Plasticul e incredibil de util.

— Plastic?

— Mă rog, chestiile astea.

A lăsat jos băutura şi a scos un portvizit cu cărţi de credit, le-a răsfoit şi a citit numele.

— Crezi că au ajuns şi în Bulgaria cardurile Barclay?

— Să sperăm, a zis el. Dacă nu, mi-au mai rămas câteva lire.

Când am intrat în Sofia era trecut de unsprezece noaptea şi, când eu şi Molesworth am coborât din tren, conductorul ne-a spus să ne grăbim.

— Cincisprezece minute, poate zece.

— Ai zis că avem jumătate de oră!

— Dar acum suntem în întârziere. Nu mai discutaţi – grăbiţi-vă!

Am mărşăluit rapid pe peron, în căutarea mâncării. Era o cafenea, cu o mulţime bulucită la tejghea, şi altceva nimic; doar la capătul peronului, un bărbat cu un cărucior de metal din care ieşeau aburi. Bărbatul era chel. Într-o mână ţinea o pungă de hârtie şi cu cealaltă a deschis câteva capace ale căruţului, împungând nişte

chifle albe şi cârnaţi roşii, zemoşi, de mărimea unor banane, cu carnea rozalie iţită uşor pe la crăpături. Mai erau trei clienţi înaintea noastră. I-a servit, fără să se grăbească, îndesând cu hărnicie chiflele şi cârnaţii cu furculiţa lui neobosită în pungi. Când mi-a venit rândul, i-am arătat două degete, m-am răzgândit, trei degete. A pus în pungă câte trei din fiecare.

— La fel, a spus Molesworth şi i-a întins o bancnotă de o mie de lire.

— Nu, nu, a zis bărbatul.

Mi-a dat la o parte dolarul şi în acelaşi timp mi-a luat punga şi a pus-o la loc pe căruţ.

— Nu ne vrea banii, a zis Molesworth.

— *Banka, banka,* a spus bărbatul.

— Vrea să schimbăm banii.

— Ăsta e un dolar, am spus eu. Ia-l pe tot.

— Nu-l poate folosi, a explicat Molesworth. Unde e *banka* voastră, hmm?

Bărbatul chel a arătat spre gară. Am alergat în direcţia pe care ne-o indicase cu degetul şi am găsit un ghişeu de schimb unde stătea un lung şir de oameni abătuţi, care ţineau în mână bucăţele de hârtie, împingându-şi bagajele cu piciorul, pe măsură ce coada se târa înainte cu viteza melcului.

— Cred că nu merită să insistăm, a zis Molesworth.

— Dar mor de poftă după un cârnăcior din ăla.

— Dacă nu vrei să fii duffillizat, a spus Molesworth, ai face bine să te sui mai repede în tren. Cred că eu aşa o să fac.

Am urcat amândoi şi câteva minute mai târziu fluierul a dat semnalul şi Sofia a fost înghiţită de întunericul bulgăresc. Văzându-ne cu mâinile goale, Enrico a luat nişte biscuiţi săraţi italieneşti de la soră-sa, călugăriţa, şi ni i-a dat; doamna din Armenia ne-a oferit o bucată de brânză şi chiar a stat şi a băut ceva cu noi, până când fiul ei a apărut în compartiment, îmbrăcat în pijama. A văzut-o pe mama lui râzând şi a izbucnit în lacrimi.

— Acum plec, a zis ea şi a plecat.

Monique se dusese la culcare, la fel şi Enrico. Vagonul 99 era cufundat în somn, dar noi începeam să luăm viteză.

— Şi nu ne e rău deloc, a zis Molesworth, feliind bucata de brânză. Mai avem două sticle cu vin – adică una de fiecare – şi mai trebuie să terminăm şi sticla de Orvieto. Brânză şi biscuiţi săraţi. Putem să o numim o cină târzie.

Am continuat să bem şi Molesworth a vorbit despre India, despre cum călătorise pentru prima dată pe un

vas de croazieră P & O[36], alături de mii de soldaţi înrolaţi, mineri straşnici din exploatările de cărbune din Durham. Molesworth şi tovarăşii lui ofiţeri băuseră zdravăn, dar cei cu grade inferioare fuseseră ţinuţi din scurt. După o lună rămăseseră fără bere. S-au luat la ceartă, bărbaţii erau în pragul revoltei.

— Şi, până să ajungem la Bombay, cei mai mulţi dintre ei ajunseseră în lanţuri. Dar eu am primit încă o tablă pe epolet, pentru bună purtare. Asta e ideea, a zis Molesworth.

Trenul gonea şi el scotea dopul ultimei sticle.

— De obicei e o regulă bună să bei vinul ţării prin care treci, a spus, privind pe geam la întunericul de afară. Presupun că suntem tot în Bulgaria. Ce păcat.

*

O haită de şapte câini mari şi cenuşii, probabil sălbăticiţi, alerga prin stepele aride din nord-vestul Turciei, lătrând la tren. M-au trezit când eram în Tracia, despre care ghidul Nagel spune că e „destul de neatrăgătoare”, iar când câinii sălbatici au mai slăbit ritmul şi au rămas în urma trenului în goană, nu a mai rămas mare lucru de văzut, în afara unor dealuri îngrozitor de monotone şi lipsite de ambiţia înălţimilor.

---

[36] P & O - Peninsular and Oriental Steam Navigation Company, cea mai veche companie navală de croazieră din lume, care a operat primele vase de pasageri, la începutul secolului al XIX-lea.

Ocazionalele puncte militare de control, bărbaţi care încărcau cu lopata în coşuri de metal sfeclă-de-zahăr plină de pământ şi lipsa copacilor făceau ca dezolarea să fie şi mai profundă. În plus, nu suportam dealurile acelea pleşuve. Edirne (Adrianopol) era spre nord, până la Istanbul mai aveam încă patru ore; dar noi călătoream prin stepe, oprind doar în gările cele mai mici – o călătorie banală într-un peisaj mohorât: platitudinea este singura trăsătură a stepelor şi, odată spus acest lucru, după ce le-am mai atribuit şi o tuşă de brun, nu a mai rămas nimic de adăugat.

Chiar şi aşa, am rămas lipit de geam, în speranţa că mă va surprinde ceva. Am trecut pe lângă încă o gară. Am scrutat-o atent cu privirea, în căutarea unor detalii; nu era decât o altă copie a celor 50 anterioare şi repetiţia aceasta nu te lăsa să o vezi cu adevărat. Însă chiar în spatele ei era un petic de grădină şi lângă el, trei curcani care se mişcau cu acea pendulare ca de ceasornic, atât de caracteristică păsăretului.

— Uite!

Molesworth îi văzuse şi el.

Am dat din cap.

— Curcani. În Turcia[37]! a exclamat el. Mă întreb dacă

---

[37] Joc de cuvinte intraductibil - *turkey* (în lb. engl.) înseamnă „curcan”, dar şi Turcia.

nu cumva tocmai de aceea le spune...

Dar nu e aşa. Păsările şi-au luat numele de la bibilică, numită „cocoş turcesc" pentru că era importată din Istanbul. Am discutat despre asta preţ de o oră sau două, la un pahar matinal, şi mi-am dat brusc seama că eu, bărbat cu nevastă şi copii, avusesem o iniţiativă destul de lipsită de scop – leneşa satisfacţie a călătoriei făcute doar de dragul de a călători.

Odată ajuns la periferia oraşului Istanbul, marele expres din Paris a devenit un expres local, turcesc, îndoielnic şi enervant, care oprea în fiecare gară doar pentru a le da conductorilor ocazia să se joace cu carneţelele în gări turceşti care amintesc de Clapham Junction[38] şi de Scarsdale[39].

Pe partea dreaptă a trenului se vedea Marea Marmara, pe care pluteau fregate cu carenele ruginite şi bărci de pescuit de forma unor paloşe, înconjurate de calce în apa sclipitoare. În stânga noastră se perindau suburbiile, al căror aspect se schimba la fiecare cincizeci de metri: taberele de corturi şi satele de pescari lăsau locul unor blocuri înalte, cu colibe la temelie; apoi un bidonvil, pe un afloriment de stâncă, bungalouri, acolo unde terenul era plat, şi o serie de case din lemn,

---

[38] Clapham Junction - gară londoneză.

[39] Scarsdale - gară de la periferia New York-ului.

inegale, gata să se prăvale maiestuos de pe o stâncă – un stil arhitectural (casa cu trei niveluri, nezugrăvită, aproape să cadă) preferat în Somerville, Massachusetts, dar şi în Istanbul. Îţi ia ceva timp să înţelegi că în aceste stiluri arhitectonice atât de diferite nu clasele sociale sunt reprezentate, ci mai degrabă secolele, fiecare stil fiind exemplul unor vremuri – Istanbul este un oraş cu o istorie de 27 de secole –, tot mai îndepărtate cu cât te apropii mai mult de Serai.

Oraşul Istanbul începe imediat ce trenul trece de zidul cetăţii prin Poarta de Aur, Arcul de Triumf al lui Theodosius construit în anul 390, care nu este cu mult mai degradat decât sforile de rufe care fâlfâie la baza lui. Aici, fără niciun motiv aparent, trenul a luat viteză şi s-a repezit spre est, de-a lungul „ciocului" Istanbulului, pe lângă Moscheea Albastră şi Palatul Topkapí, apoi s-a întors spre Cornul de Aur. Gara Sirkeci e nimic în comparaţie cu sora ei, Haydarpaşa, situată de partea cealaltă a Bosforului, dar se află aproape de aglomerata piaţă Eminönü şi de una dintre cele mai drăguţe moschei din oraş, Yeni Valide Camii, ca să nu mai vorbim de Podul Galata (care adăposteşte o întreagă comunitate de negustori ambulanţi, gherete cu peşte, prăvălii, restaurante şi hoţi de buzunare deghizaţi în vânzători ambulanţi şi bişniţari). Poziţia specială a gării îi oferă celui abia sosit în Istanbul cu

Direct Orient Express un amestec de şoc şi entuziasm, căci se simte împins cu capul înainte într-un bazar.

— Totul pare de-a dreptul hidos, a spus Molesworth, în timp ce zâmbea totuşi. Cred că o să-mi placă.

Era gata să pornească spre satul de pescari Tarabya, unde preţurile erau foarte mari. Mi-a dat numărul lui de telefon şi a spus că ar trebui să-l sun dacă mă plictisesc. Eram încă pe peronul gării Sirkeci. Molesworth s-a întors cu faţa spre tren.

— Trebuie să admit că nu mă încearcă nicio tristeţe când privesc coada trenului ăstuia. Pe tine?

A spus-o însă pe un ton drăgăstos, ca atunci când cineva zice că e prost, dar de fapt vrea să spună exact invers.

*

Dacă ai ajuns să-ţi oglindeşti pentru o clipă chipul într-una din oglinzile cu rame aurite, înalte de peste trei metri, de la Pera Palas Hotel din Istanbul înseamnă că ai cunoscut un moment de glorie, bucuria de a-ţi admira propria imagine în postura de prinţ. Decoraţiunile din fundal sunt de o somptuozitate decrepită, patru mii de metri pătraţi de covor moale, lambriuri negre şi basoreliefuri rococo pe pereţi şi tavane, de unde cupidoni zâmbesc răbdători şi scorojiţi. Deasupra capetelor atârnă candelabre întortocheate, ca nişte uriaşi clopoţei de vânt din cristal,

iar dincolo de stâlpii din marmură şi de palmierii în ghivece din sala de bal se găseşte barul din lemn de mahon, decorat cu copii excelent executate ale câtorva picturi franceze mediocre. Palatul, care în exterior nu arată mai impozant decât banca Charlestown Savings din Boston, este administrat de nişte omuleţi scunzi şi bruneţi, care parcă ar face parte cu toţii din mai multe generaţii ale aceleiaşi familii; fiecare dintre ei arborează pe sub mustaţă un surâs maliţios şi politicos în timp ce răspunde în franceză la întrebările puse în engleză. Din fericire, conform dorinţelor răposatului proprietar, un filantrop turc, hotelul este acum o fundaţie caritabilă: profiturile obţinute de pe urma cheltuielilor tale princiare, a fiecărui exces voluptuos, aduc puţină alinare turcilor aflaţi în nevoie.

Mi-am petrecut prima zi în oraş plimbându-mă obsesiv, ca un om scăpat pe neaşteptate din strâmtoarea unei îndelungi captivităţi. Pentru un hoinar ca mine, singura parte neplăcută a trenului este această privare de posibilitatea unei plimbări. Treptat, după câteva zile, am lăsat-o mai moale şi, cu ghidul turistic despre Turcia în mână, scos de editura Nagel, am început să vizitez. Activitatea aceasta este încântătoare pentru cel cu adevărat leneş, pentru că seamănă foarte mult cu o bursă de studii, te zgâieşti tâmp şi tragi cu urechea la poveşti despre antichităţi,

flatându-te cu ideea că descoperi trecutul, când de fapt ceea ce faci este să-l inventezi, folosindu-te de un ghid ca de un scenariu cu scurte adnotări. Dar cum ar trebui să fie văzut Istanbulul? Iată ce recomandă Gwyn Williams în cartea lui, *Turkey. A Traveller's Guide and History:*

Rezervaţi-vă o zi pentru ziduri şi fortificaţii, câteva zile ca să căutaţi apeductele şi rezervoarele de apă din oraş şi din afara lui, o săptămână pentru palate, o alta pentru muzee, o zi pentru columne şi turnuri, câteva săptămâni pentru biserici şi moschei... Puteţi petrece zile în şir vizitând morminte şi cimitire şi veţi descoperi că decorul funebru e mai vesel decât v-aţi fi imaginat...

După toate acele incursiuni epuizante, moartea însăşi ar părea destul de veselă, ca să nu mai vorbim despre decor. Oricum, eu trebuia să prind un tren, aşa că am dat cu nasul pe ici-colo, mulţumindu-mă să constat că era un oraş în care m-aş fi întors cu plăcere. La haremul din Topkapí mi s-a arătat unde stăteau eunucii negri. Afară, în dreptul fiecărei celule, erau diferite instrumente de tortură, menghine pentru zdrobit degetele, bice şi aşa mai departe. Dar, după spusele ghidei, pedepsele nu erau întotdeauna elaborate. Am insistat să-mi dea un exemplu.

— Îi atârnau şi îi băteau la tălpi, a zis ea.

Un francez s-a întors către mine şi m-a întrebat:

— Vorbeşte în engleză?

Da, aşa era, dar mai vorbea şi în germană, deşi împrumuta intonaţii şi fricative turceşti ambelor limbi. Totuşi, nu părea să-i pese cuiva şi cei mai mulţi dintre turişti se plimbau de colo colo, zicând: „Cum ţi-ar plăcea să ai aşa ceva?”. În camera giuvaierelor, remarca avea o notă de curioasă ironie, dat fiind că majoritatea nestematelor care împodobeau pumnalele şi săbiile erau nişte falsuri, cele veritabile fiind jefuite cu ani în urmă. Preţul mediu al unei călătorii cu avionul până la Istanbul ar fi, fără îndoială, suficient ca să cumperi întregul tezaur de la Topkapi, deşi, din considerente patriotice, turcii susţin că acele smaralde cât oul sunt veritabile, aşa cum susţin şi că urma lui Mahomed din muzeul sfânt aflat de cealaltă parte a curţii interioare este cu adevărat urma Profetului. Dacă e aşa, s-ar putea ca el să fi fost singurul arab din istorie care purta sandale măsura 48.

Mai stranie, dar evident adevărată, este povestea mozaicului din galeria superioară a Sfintei Sofia, care îi înfăţişează pe împărăteasa Zoe[40] (980–1050) şi pe cel

[40] Zoe Porfirogeneta - una dintre fiicele lui Constantin al VIII-lea şi împărătească bizantină.

de-al treilea soţ al ei, Constantin Monomahul[41]. Faţa lui Constantin aduce cu o mască, la fel ca Gertrude Stein[42] din renumitul portret al lui Picasso. Într-adevăr, chipul lui Constantin a fost inclus în mozaic după ce primul soţ al lui Zoe, Romanus al III-lea, a murit sau a fost exilat. Dar cele mai frumoase mozaicuri nu sunt cele din marile biserici şi moschei din centrul Istanbulului. Ele se găsesc într-o clădire mică şi dărăpănată, de culoarea pământului, numită Kariye Camii, situată la periferia oraşului. Aici figurile din mozaicuri sunt minunat de suple şi de umane, milioanele de piese din ceramică având efectul unor tuşe de pensulă: Iisus parcă ar respira şi Fecioara Maria dintr-o frescă seamănă perfect cu Virginia Woolf.

În după-amiaza aceea, dornic să arunc o privire şi în partea asiatică a oraşului şi gata să-mi cumpăr biletul spre Teheran, am traversat Bosforul cu un feribot până la gara Haydarpaşa. Marea era surprinzător de calmă. După ce am citit *Don Juan,* îmi imaginasem că va fi zbuciumată:

Pricepi că nu-s cumpliţi bizanţi pe lume

---

[41] Constantin al IX-lea Monomahul - împărat bizantin (1042-1055) în timpul domniei căruia s-a produs Marea Schismă a Bisericii creştine (1054).

[42] Gertrude Stein (1874-1946) - scriitoare americană şi mare colecţionară de artă, stabilită la Paris; Picasso i-a pictat portretul în 1905-1906.

Ca-n Euxin, în volbură de spume[43].

Dar marea aceea e mai spre nord, după Bosfor. Aici marea era netedă ca o oglindă şi în ea se reflecta gara Haydarpaşa, o clădire masivă şi sumbră, în stil european, cu două turnuri boante şi un orologiu. Gara este o poartă incongruentă către Asia. A fost construită în 1909, după proiectul unui arhitect german convins, se pare, că Turcia va face curând parte dintr-un imperiu german în care, în gări ca aceasta, popoarele supuse vor consuma cu loialitate cârnaţi. Se pare că a avut intenţia să ridice o clădire unde să poată fi atârnat portretul kaiserului, fără ca asta să pară deplasat.

— *Teheran gitmek için bir bilet istiyorum*[44], i-am spus fetei de la ghişeu, aruncând un ochi în dicţionarul meu de expresii, ca să prind curaj.

— Nu vindem bilete duminica, mi-a răspuns în engleză. Veniţi mâine.

Pentru că eram pe malul drept al Bosforului, am mers pe jos de la gară până la Barăcile Selimiye[45], unde

---

[43] Traducere de Aurel Covaci, în George Gordon Byron, *Opere* (vol. 3), Editura Univers, Bucureşti, 1987.

[44] „Aş vrea un bilet pentru Teheran" (în lb. turcă în orig.).

[45] Cunoscute şi sub numele Spitalul din Scutari (Üsküdar).

Florence Nightingale[46] a îngrijit soldaţii cu cangrenă în timpul Războiului din Crimeea. Am întrebat santinela dacă pot să intru.

— Nightingale? m-a întrebat el.

Am dat din cap că da. Mi-a spus că odaia ei era închisă duminica şi m-a îndrumat către cimitirul din Üsküdar cea mai mare necropolă din Istanbul.

Pe drumul către Üsküdar mi-am dat seama ce mă deranjase până atunci în Turcia. Mustafa Kemal Atatürk a fost părintele turcilor, asta şi înseamnă numele lui, şi oriunde mergi în Turcia vezi fotografii, portrete şi statui ale lui; este pe panouri, pe timbre, pe monede – mereu acelaşi profil de bancher chircit. Străzi şi pieţe au primit numele lui, care e menţionat în aproape orice conversaţie pe care o poartă cineva în ţara asta. Chipul lui a devenit emblematic, cu contururile estompate ale unui star, cu nasul şi bărbia abia vizibile, şi este la fel de ubicuu precum silueta simplificată cu care chinezii obişnuiesc să alunge diavolul. Atatürk a câştigat puterea în 1923, a declarat republica drept formă de guvernământ în Turcia şi, cu scopul de a o transforma într-un stat modern, a desfiinţat toate şcolile religioase, a dizolvat ordinele

---

[46] Florence Nightingale (1820-1910) - infirmieră britanică, pioniera a serviciului sanitar modern şi a utilizării statisticilor în domeniul sănătăţii; şi-a dedicat întreaga viaţă ajutorării bolnavilor din spitale.

dervişilor şi a introdus alfabetul latin şi codul civil elveţian. A murit în 1938 şi iată ce am observat eu: modernizarea Turciei a încetat odată cu moartea lui Atatürk, la ora 9.05, pe 10 noiembrie 1938. Parcă pentru a demonstra acest lucru, camera în care a murit este la fel ca atunci când a părăsit-o, iar toate ceasurile din palat arată ora 9.05. Asta pare să explice de ce turcii se îmbracă exact după moda din 1938, în pulovere maro pufoase şi şosete cu romburi, în pantaloni largi cu dungi subţiri şi costume din serj albastru cu perniţe la umeri, cu revere care flutură ca nişte aripi şi batistă în trei colţuri la buzunarul de la piept. Poartă părul ondulat şi dat cu briantină, iar mustăţile, date cu ceară. Fustele din gabardină maro pe care le poartă de obicei femeile se opresc la vreo cinci centimetri sub genunchi. Este o modernitate antebelică şi nu trebuie să cauţi prea mult ca să vezi maşini marca Packard, Dodge sau Pontiac, model 1938, târâindu-se pe străzile care au fost lărgite ultima dată în anul în care au apărut aceste modele. Magazinele de mobilă din Istanbul îşi etalează în vitrine mărfurile cu designul cel mai recent – scaune masive şi excesiv tapisate şi canapele cu picioare arcuite. Toate acestea duc la inevitabila concluzie că, dacă zenitul eleganţei otomane a fost reprezentat de domnia lui Soliman Magnificul, în secolul al XVI-lea, apogeul modernităţii a fost anul 1938, când Atatürk

modela încă eleganţa turcească după timide prototipuri occidentale.

— Mamă, ce deştept eşti, a zis Molesworth când l-am sunat să-i explic şi lui acest lucru, apoi a schimbat subiectul.

Îi plăcea în Tarabya; vremea era perfectă.

— Vino să luăm prânzul împreună. Taxiul o să te coste cât lumea, dar îţi promit un vin foarte bun. Se cheamă Cankia sau Ankia. E sec, alb, cu un vag *licăr* – o culoare rozalie, dar clar nu e un roze, pentru că eu nu pot să sufăr rozéul şi vinul ăsta e chiar foarte bun.

Nu puteam să mă văd cu Molesworth la prânz. Aveam o întâlnire stabilită anterior, singura mea obligaţie la Istanbul – o prelegere şi un dejun oficial, organizate de cineva foarte amabil de la ambasada SUA. Nu puteam contramanda: trebuia să-mi achit cazarea la hotel cu ceva. Aşa că m-am dus în sala de conferinţe, unde vreo 20 de turci erau serviţi cu băutură înainte de prelegere; mi s-a spus că sunt poeţi, dramaturgi, romancieri şi academicieni. Primul bărbat cu care am stat de vorbă era cel mai pompos, preşedintele Uniunii Scriitorilor din Turcia, un anume domn Ercumena Behzat Lav, al cărui nume mi se părea pe atât de pompos pe cât era de dificil de pronunţat. Bărbatul avea un aer de falsă distincţie – cu părul alb, picioare micuţe şi o privire pătrunzătoare, care arăta

dispreţul într-un fel îndelung exersat. Fuma cu un dezgust specific celor care sunt pe cale să se lase de fumat. L-am întrebat cu ce se ocupă.

— Zice că nu vorbeşte engleza, mi-a spus doamna Nur, translatoarea cea drăguţă.

Preşedintele îmi răspunsese şi-şi întorsese privirea.

— Preferă să vorbească în turcă, deşi cu dumneavoastră va vorbi în germană sau în italiană.

— *Va bene,* am zis. *Allora, parliamo in italiano. Ma dove imparava questa lingua*?[47]

Preşedintele s-a adresat doamnei Nur în turcă.

— A întrebat: „Vorbiţi germana?".

— Nu foarte bine.

Preşedintele a mai zis ceva.

— Va vorbi în turcă.

— Întrebaţi-l cu ce se ocupă. E scriitor?

— Aceasta – a răspuns bărbatul prin intermediul doamnei Nur – este o întrebare complet lipsită de sens. Nu se poate răspunde în doar câteva cuvinte ce face sau ce este cineva. Asta durează luni, uneori chiar ani. Pot să vă spun cum mă numesc. Mai departe trebuie să aflaţi de unul singur.

— Spuneţi-i că e prea mare bătaie de cap, am zis şi

---

[47] „Foarte bine. Atunci să vorbim în italiană. Dar unde aţi învăţat această limbă?" (în lb. it. în orig.).

am plecat de lângă el.

Am intrat în vorbă cu şeful Departamentului de Limba Engleză de la Universitatea din Istanbul, care m-a prezentat colegului său. Amândoi purtau sacouri de tweed şi se legănau pe călcâie, aşa cum fac academicienii englezi când îi evaluează pe noii membri ai cancelariei.

— El e un alt cantabrigian[48] vechi, a zis şeful secţiei, dându-i o palmă pe spate colegului său. A fost la acelaşi colegiu cu mine. Fitzbill.

— Colegiul Fitzwilliam?

— Exact, deşi n-am mai dat pe acolo de un secol.

— Ce materie predaţi? i-am întrebat.

— Orice, de la Beowulf la Virginia Woolf!

Aveam senzaţia că toată lumea, cu excepţia mea, îşi învăţase replicile dinainte. Când tocmai mă gândeam ce să răspund, am fost prins cu putere de braţ şi tras deoparte. Bărbatul care mă prinsese ca într-o menghină era înalt şi bine legat, cu ceafa ca de taur şi maxilare proeminente. Ochelarii uşor fumurii nu-i ascundeau cu totul ochiul drept, care era stins şi avea aspectul unei boabe de strugure stafidite. Vorbea repede, în turcă, în timp ce mă înghesuia către colţul încăperii.

---

[48] Care provine din sau aparţine de oraşul Cambridge; termenul derivă din numele Cantabrigia, forma latină medievală, inventată pe baza numelui anglo-saxon Canterbridgge.

— Zice – a început doamna Nur să traducă, încercând să ţină pasul cu noi – că întotdeauna prinde fetele frumoase şi scriitorii buni. Vrea să discute cu dumneavoastră.

Era Yaşar Kemal, autorul romanului *Indje Memed, haiducul,* singurul roman turcesc pe care îmi amintesc să-l fi citit vreodată. Se crede că nu va mai trece mult până când i se va decerna un Premiu Nobel pentru literatură. Spunea că tocmai s-a întors dintr-o vizită în Uniunea Sovietică, unde a ţinut nişte prelegeri împreună cu prietenul său Aziz Nesin[49]. Conferinţele avuseseră loc la Moscova, Leningrad, Baku şi Alma-Ata.

— Am spus multe lucruri îngrozitoare în timpul prelegerilor mele! Nu m-au plăcut deloc şi au fost foarte supăraţi. De exemplu, le-am zis că realismul socialist este antimarxist. Asta cred. Eu sunt marxist, aşa că ştiu ce spun. Toţi scriitorii din Uniunea Sovietică, cu excepţia lui Şolohov, sunt antimarxişti. Nu voiau să audă aşa o grozăvie. Le-am spus: „Vreţi să ştiţi care este cel mai mare scriitor marxist?". Pe urmă le-am zis: „William Faulkner!". Au fost foarte supăraţi. Da, Şolohov este un mare scriitor, dar Faulkner a fost un

---

[49] Aziz Nesin, născut Mehmet Nusret (1915-1995) - scriitor satiric turc, autor a peste o sută de cărţi.

marxist şi mai mare.

I-am spus că nu cred că Faulkner ar fi fost de acord cu el. Nu m-a luat în seamă şi a ţinut-o pe a lui.

— Şi cel mai mare scriitor umorist, ştim cu toţii, bineînţeles – Mark Twain. Dar al doilea cel mai mare este Aziz Nesin. Şi să nu credeţi că spun asta doar pentru că suntem amândoi turci sau pentru că este cel mai bun prieten al meu.

Aziz Nesin, care se afla în capătul celălalt al încăperii şi ronţăia un *vol-au-vent* oferit de ambasada americană, scrisese 58 de cărţi. Cele mai multe erau antologii de proză scurtă. Se spune că sunt amuzante, dar niciuna nu a fost tradusă în engleză.

— Nu am nicio îndoială că aşa este, a spus Yaşar. Aziz Nesin este un scriitor umoristic mai mare decât Anton Cehov!

Auzindu-şi numele, Aziz Nesin a ridicat privirile şi a zâmbit trist.

— Veniţi la mine acasă, a zis Yaşar. Mergem să înotăm, hmm? Mâncăm nişte peşte, hmm? O să vă spun toată povestea.

*

— Cum ajung la dumneavoastră acasă? îl întrebasem pe Yaşar în ziua precedentă.

— Întrebaţi orice copil, spusese el. Bătrânii nu mă cunosc, dar cei mici mă ştiu cu toţii. Le confecţionez

zmeie.

L-am crezut pe cuvânt şi, când am ajuns în dreptul unui bloc situat pe un promontoriu deasupra satului Menakse, un sat de pescari la Marea Marmara, l-am întrebat pe un puşti destul de micuţ cum ajung acasă la Yaşar. Copilul mi-a arătat ultimul etaj.

Dezordinea din apartamentul lui Yaşar era soiul acela de îngrămădire şi vălmăşeală pe care doar un alt scriitor îl recunoaşte drept ordine – o împrăştiere deliberată de hârtii şi de cărţi, pe care un scriitor o construieşte în jurul său, până când ajunge la soliditatea unui cuib confortabil. Pe câteva dintre rafturile lui Yaşar se aflau ediţii ale propriilor cărţi în 30 de limbi. Cele în engleză fuseseră traduse de soţia lui, Thilda, pe al cărei birou îngust se afla un exemplar deschis din *Shorter Oxford English Dictionary.*

Yaşar tocmai dăduse un interviu pentru un ziar suedez. Mi-a arătat articolul şi, chiar dacă nu-l puteam citi, mi-a căzut privirea pe cuvântul *Nobelpreiskandidate.* Am comentat pe marginea lui.

— Da, a spus Thilda, care traducea întrebările mele şi răspunsurile lui Yaşar. E posibil. Dar ei consideră că acum este rândul lui Graham Greene.

— *My frint*[50], a zis Yaşar când a auzit numele lui

---

[50] Pronunţie stâlcită a expresiei englezeşti *my friend* - „prietenul meu”.

Greene, punându-şi mâna păroasă în dreptul inimii.

Graham Greene părea să aibă o mulţime de prieteni pe traseul acesta. Dar Yaşar cunoştea mulţi alţi scriitori şi, în timp ce îi enumera, se plesnea peste inimă. William Saroyan era prietenul lui, la fel ca şi Erskine Caldwell, Angus Wilson, Robert Graves şi James Baldwin[51], căruia îi spunea „Jimmy" – şi mi-a reamintit că *O altă ţară* a fost scris într-o vilă luxoasă din Istanbul.

— Nu sunt în stare să înot, a zis Thilda.

Era o femeie inteligentă care vorbea atât de bine engleza, încât nu îndrăzneam să o complimentez pentru asta, de teamă că s-ar putea să-mi răspundă aşa cum făcuse Thurber[52] într-o situaţie similară: „Aşa ar trebui – mi-am petrecut 40 de ani în Columbus, Ohio, unde am muncit pe brânci pentru asta". Thilda se îngrijeşte de partea practică a afacerilor lui, negociază contractele, răspunde la scrisori şi explică viziunile lui vehemente despre paradisul socialist pe care îl imagina, acea viaţă idilică în care muncitorii deţin mijloacele de producţie şi colecţii complete ale operelor

---

[51] William Saroyan (1908-1981) - scriitor american de origine armeană; Erskine Preston Caldwell (1908-1987) - prozator american; Sir Angus Frank Johnstone Wilson (1913-1991) - scriitor britanic, autor de romane, nuvele şi eseuri; Robert von Ranke Graves (1895-1985) - poet, romancier şi critic englez; James Arthur Baldwin (1924-1987) - romancier, eseist, dramaturg şi poet american de culoare, autor al romanului *Another Country* (*O altă ţară,* 1962).

[52] James Grover Thurber (1894-1961), editorialist şi scriitor de satire american.

lui Faulkner.

Mare păcat că Thilda nu a venit să înoate cu noi, pentru că asta a însemnat să vorbim preţ de trei ore într-o engleză stricată, o activitate pe care probabil că Yaşar, ca şi mine, a considerat-o obositoare. Ne-am luat costumele de baie şi am coborât colina prăfoasă până la plajă. Yaşar mi-a arătat satul pescăresc şi a zis că avea de gând să scrie o serie de povestiri despre pe viaţa de acolo. Pe drum ne-am întâlnit cu un bărbat cu trupul împuţinat şi tremurând, cu capul ras şi un costum boţit, modelul regulamentar din anii '30. Yaşar l-a salutat. Bărbatul s-a apropiat pe furiş şi a încercat să-i sărute mâna lui Yaşar, dar acesta şi-a smucit-o şi a transformat gestul servil într-o strângere de mână. Au vorbit o vreme amândoi, pe urmă Yaşar l-a bătut pe spate şi i-a dat drumul să plece mai departe, clătinându-se.

— Îl cheamă Ahmet, a zis Yaşar, apoi a dus degetul mare la gură, înclinându-şi mâna. El băut.

Ne-am schimbat la clubul de înot, unde câţiva bărbaţi se bronzau. În apă, l-am provocat la o întrecere. A câştigat fără efort şi m-a împroşcat cu apă în timp ce mă luptam să-l ajung din urmă. Cu o zi înainte mi se păruse că arăta ca un taur, dar acum, în timp ce înota, iar trupul lui voluminos făcea apa să se înspumeze pe lângă braţe, avea mişcările unui monstru marin, cu umerii păroşi şi grumazul gros; se ridica deasupra cu

un răget şi apa îi şiroia de pe capul mare. Campionii la înot – şi el susţinea că este unul dintre ei – se trag cu toţii, spunea Yaşar, din Adana, locul său natal din sudul Anatoliei.

— Eu îmi iubesc ţara, a zis el, referindu-se la Anatolia. O *iubesc.* Munţii Taurus. Câmpiile. Satele străvechi. Bumbacul. Vulturii. Portocalele. Cei mai buni cai – cai foarte *lungi.*

Şi-a dus mâna la inimă.

— Iubesc.

Am discutat despre scriitori. Îi plăcea Cehov. Whitman era un om bun; Poe era şi el minunat. Melville era bun: Yaşar citea în fiecare an *Moby Dick* şi *Don Quijote* „şi Homerus". Ne plimbam în sus şi-n jos pe plajă, sub soarele fierbinte, şi Yaşar îmi ţinea o umbră imensă, care elimina orice pericol de a fi ars de soare. Nu-i plăcea Joyce, mi-a spus.

— *Ulise* – prea simplu. Joyce e un om foarte simplu, nu ca Faulkner. Uite. Pe mine mă interesează forma. Forma nouă. Urăsc forma tradiţională. Romancierul care foloseşte forma tradiţională este – scormonea după un cuvânt – este mizerie. Eu nu vorbesc engleza, a adăugat după o clipă. Kurda o vorbesc şi turca şi limba ţigănească. Dar nu vorbesc limbi barbare.

Limbi barbare?

— Engleza! Germana! *Ja!* Franceza! Toate barbare...

În timp ce vorbea s-a auzit un strigăt. Unul dintre bărbaţii care se bronzau pe un şezlong l-a chemat pe Yaşar şi i-a arătat ceva într-un ziar.

Când a revenit a zis:

— A murit Pablo Neruda.

Pe drumul de întoarcere, Yaşar a insistat să ne oprim în satul de pescari. În faţa unei cafenele şedeau vreo 15 bărbaţi. Când l-au văzut pe Yaşar, au sărit toţi în picioare şi Yaşar l-a salutat pe fiecare cu câte o îmbrăţişare zdravănă. Unul dintre ei avea 80 de ani; purta o cămaşă zdrenţuită şi pantaloni legaţi cu o bucată de funie. Era foarte bronzat, desculţ; nu avea dinţi. Yaşar a zis că nu avea casă. Bărbatul dormea în fiecare noapte în caicul lui, indiferent de vreme, şi aşa făcea de 40 de ani.

— Aşa că are caicul lui şi doarme în el.

Era evident că oamenii aceia şi bărbatul cu care aveam să ne întâlnim mai târziu, pe poteca îngustă (Yaşar l-a sărutat încet pe fiecare obraz înainte de a mi-l prezenta) îl considerau pe Yaşar celebru şi se uitau la el cu veneraţie.

— Aceştia prietenii mei, a zis Yaşar. Urăsc scriitorii; iubesc pescarii.

Dar exista o distanţă între ei. Yaşar încercase să o elimine printr-o intimitate simulată, dar, chiar şi aşa, distanţa rămânea. În ambianţa de la cafenea nimeni nu

l-ar fi putut lua pe Yaşar – de două ori mai mare decât oricare dintre ceilalţi, îmbrăcat ca un jucător profesionist de golf – drept pescar; dar nici drept scriitor în căutare de subiecte. Acolo semăna cu un localnic, parte din peisaj şi în acelaşi timp contrastând cu el.

Îmi dădea impresia că neobosita lui generozitate îl făcea să fie contradictoriu. Concluzia mea nu mă ajuta însă să-l înţeleg mai bine. În timpul prânzului – care a constat în barbun roşu prăjit şi vin alb – am vorbit despre închisoare, Turcia, despre cărţile şi planurile lui. Fusese închis; Thilda ispăşise o condamnare şi mai lungă în închisoare; nora lor era închisă. După spusele Thildei, infracţiunea fetei a fost că au găsit-o preparând o supă în casa unui bărbat care fusese cândva urmărit pentru interogatoriu în legătură cu o infracţiune politică. Nu avea rost să-mi exprim neîncrederea vizavi de istoria aceea încâlcită. Turcia, spuneau turcii, nu seamănă cu alte ţări, deşi, după ce ţi-au descris în felul lor aspru, specific lor, cele mai incredibile orori de tortură şi cruzime, te invită să vii şi să petreci un an la ei, asigurându-te în tot acest timp că o să iubeşti locul.

Felul de a fi al lui Yaşar era şi mai ciudat. De origine kurdă, era devotat Turciei şi nici nu voia să audă de sciziune; era un susţinător înfocat atât al guvernului sovietic, cât şi al lui Soljeniţîn, ceea ce înseamnă într-un

fel să ţii atât partea diavolului, cât şi a lui Daniel Webster[53]; este musulman şi marxist, soţia lui este evreică şi singura ţară străină pe care o iubeşte mai mult decât Rusia este Israelul, „grădina mea". Cu aspectul fizic al unui taur şi blândeţea unui copil, susţine în acelaşi timp că ţinutul Yoknapatawpha[54] se bucură de glorie eternă şi că comisarii Kremlinului sunt arhangheli vizionari. Convingerile sale sunt iraţionale, iar uneori sunt la fel de ciudat de surprinzătoare precum pistruii şi părul blond la oamenii din Anatolia. Dar complexitatea lui Yaşar reprezintă caracterul turcesc pe o scară mai largă.

I-am spus asta lui Molesworth în timpul prânzului de adio pe care l-am luat împreună. S-a arătat sceptic.

— Sunt convins că e un tip extraordinar, a zis el. Dar trebuie să fii atent cu turcii. Au fost neutri în timpul războiului, dar dacă ar fi avut coloană vertebrală, ar fi fost de partea noastră.

3. Expresul Van Gölü (Lacul Van)

---

[53] Referire la povestirea *The Devil and Daniel Webster (Diavolul şi Daniel Webster)* de Stephen Vincent Benét, o reluare a temei clasice a lui Faust; în varianta lui Benét, protagonistul este un fermier care îşi vinde sufletul diavolului şi este apărat de Daniel Webster, o copie literară a renumitului avocat şi orator omonim (1782-1852).

[54] Ţinut fictiv care apare în multe dintre romanele lui William Faulkner.

— Te implor să priveşti acest pergament şi să te uiţi la mine, a zis vânzătorul de antichităţi din bazarul acoperit din Istanbul, fluturându-şi pe la urechi pergamentul mătăsos deteriorat. Zici că e pătat şi murdar! Eu am 42 de ani şi sunt chel în cap şi plin de riduri. Pergamentul ăsta *nu* are 42 de ani – are două sute de ani şi nu vrei să-l cumperi pentru că zici că e pătat! Dar ce-ai vrea? Unul nou şi strălucitor? Mă tragi pe sfoară!

A rulat pergamentul şi mi l-a vârât sub braţ, făcând un pas în spatele tarabei, de unde a început să strige:

— Bine, trage-mă pe sfoară. E dimineaţă, devreme. Ia-l cu patru sute de lire.

— *Olmaz*[55], am zis şi i l-am întins înapoi.

Îmi manifestasem doar o curiozitate politicoasă pentru acel pergament, dar el o luase drept un interes rezervat şi de fiecare dată când încercam să plec scădea preţul la jumătate, crezând că lipsa mea de entuziasm era o stratagemă pentru negociere.

Până la urmă am reuşit să scap. Dormisem până târziu. Îmi era foame şi trebuia să cumpăr provizii pentru călătoria mea cu expresul Van Gölü, care avea reputaţia că rămânea mereu fără mâncare şi ajungea la graniţa cu Iranul chiar şi cu zece zile întârziere. Mai

---

[55] „Nici vorbă” (în lb. turcă în orig.).

aveam un motiv pentru care îmi stătea mintea la mâncare. Aveam de gând să încerc câteva dintre felurile pomenite în ghidul Nagel. Numele mă ispiteau şi, cum urma să plec cu trenul de după-amiază, asta era ultima ocazie să le degust. Îmi alcătuisem singur un meniu.

Acesta includea „Leşinul imamului" *(imam bayildi*[56], un fel de *ratatouille),* „Degetul vizirului" *(vezir parmagi),* „Majestăţii Sale i-a plăcut" *(hunkar begendi)* şi altele două, irezistibile, „Coapsa domniţei" *(kadin badu)* şi „Ombilicul domniţei" *(kadin bobegi).*

Nu aveam vreme să le încerc decât pe ultimele două. În drumul spre feribot m-am oprit la o cafenea, întrebându-mă dacă preferinţa turcilor pentru anatomie se reflecta în alegerea denumirilor: coapsa era cărnoasă, ombilicul dulce. La douăzeci de centi fiecare, erau mult mai ieftine şi probabil mult mai sigure decât omonimele lor, etalate după miezul nopţii pe străduţele ce dau în Istiklal Caddesi[57]. În muzica asurzitoare a saxofoanelor care răsună din tavernele abia luminate, mâţele astea de pripas te trag de mânecă în timp ce îţi croieşti drum pe macadam. Eu însă eram

---

[56] Cunoscut şi ca „deliciul sultanului".

[57] Calea Independenţei - stradă pietonală din centrul cartierului Beyoglu, renumită pentru numărul mare de magazine, cafenele, restaurante, galerii de artă şi cinematografe.

decis. În Istanbul nu m-am apropiat niciodată de coapsa unei doamne altfel decât degustând foitajul care poartă acest nume eufemistic. În plus, fusesem avertizat că majoritatea mâţelor cu pricina erau travestiţi care în timpul zilei munceau ca membri ai echipajelor de pe feriboturile ce traversau Bosforul.

M-am gândit la asta când, îmbarcându-mă pe feribot, pentru ultima călătorie până la Haydarpaşa, am auzit vocea epicenă a unui tânăr în costum de marinar, care mi s-a adresat dulce cu *Effendi*[58] şi m-a îndemnat să mă grăbesc. Am urcat pe puntea superioară şi mi-am aranjat proviziile: luasem conserve de ton, fasole şi sărmăluţe în foi de viţă, câţiva castraveţi şi o bucată de brânză de capră, dar şi biscuiţi săraţi, covrigei şi trei sticle de vin – câte una pentru fiecare zi în Van Gölü. Am mai luat cu mine şi trei cutii cu lapte bătut, pe care îl numesc *ayran* şi despre care se spune că este băutura tradiţională a ciobanilor turci.

Dar nu ar fi trebuit să mă agit atât, pentru că în timp ce expresul Van Gölü staţiona în gara Haydarpaşa, am ochit vagonul-restaurant. Mi-am găsit compartimentul şi apoi m-am dus la vagonul-restaurant să iau prânzul, urmărind ce se petrecea pe peron. Grupuri de hipioţi, ca nişte mici clanuri tribale care porneau spre *baraza4*

---

[58] „Domnule” (în lb. turcă în orig.).

sau spre noi pajişti, se chinuiau să depăşească familii de turci îmbrăcaţi sobru. Câteva minute mai târziu, turcii şi hipioţii s-au regăsit în aceleaşi compartimente de clasa a treia, certându-se pentru locurile de la geam. Locomotivele cu aburi, pe care Căile Ferate Turce le folosesc pentru traseele scurte, se încălzeau lângă peron; revărsau funingine peste călătorii care se îmbarcau şi înnegreau cerut de fum, conferind gării nemţeşti o atmosferă nemţească.

Era plăcut să mănânc, să beau şi să citesc *Mica Dorrit* îndreptându-mă din nou spre est, într-un bazar pe roţi care mă va duce pe malurile celui mai mare lac din Turcia. Şi ceea ce am observat în privinţa transportului feroviar din Turcia m-a liniştit: trenul era lung şi solid, vagonul de dormit era mai nou decât cel al Direct Orient-ului, vagonul-restaurant avea flori proaspete pe mese şi era bine aprovizionat cu vin şi cu bere. Drumul până la lacul Van dura trei zile, apoi cinci zile până la Teheran, iar eu mă simţeam nemaipomenit de confortabil. M-am întors în compartimentul meu şi m-am rezemat de geam – un loc bun în colţ –, liniştit de sentimentul că Asia huruie sub roţile trenului.

Ne-am apropiat de coastă şi am ajustat cursul acolo, pe ţărmul cel mai estic al Mării Marmara, ne-am oprit în orăşelele periferice Kartal şi Gebze (unde s-a sinucis Hanibal), apoi am ajuns în golful Izmit, stropit de

ultimele revărsări de lumină ale apusului de soare. S-a întunecat şi noi eram acum departe de ţărm, călătorind spre Ankara. Opririle noastre erau mai scurte şi mai rare, iar în gările unde opream omuleţi cu şepci de pânză, personaje descurajante, coborau din tren cu nişte boccele legate cu sfoară şi, odată ce se depărtau de scări, îşi lăsau bagajele şi aşteptau următorul tren. Îi priveam în timp ce plecam din gară, luând cu noi lumina, până când singurul lucru care se mai vedea din ei erau ţigările, strălucind din pricina felului nerăbdător în care trăgeau din ele. Cele mai multe gări provinciale aveau cafenele cu terase pline de mese şi scaune albe şi de copaci verzi, iluminaţi de reflectoare. Oamenii care stau şi beau aici nu sunt călători; sunt localnici care au venit la gară după cină să-şi petreacă seara privind trenurile care trec. Expresul Van Gölü este un eveniment pentru cei din cafenea: imediat ce am trecut, tipul masiv se foieşte în scaun, face semn cu degetul pe deasupra ceştii de cafea şi cheamă chelnerul în jiletcă albă, care este încremenit pentru moment într-o poziţie concentrată, cu ochii ţintă la trenul expres. Aude vocea bărbatului şi îşi revine, aranjându-şi micul şervet pe braţ şi pornind spre masă, gata să facă o plecăciune.

— *Guten Abend*[59].

În uşa compartimentului meu stătea un turc. Nu vorbea engleza, a zis el, dar ştia puţină germană. Petrecuse un an la München, lucrând la asamblarea de maşini. Îi părea rău că mă deranjează, dar amicul lui avea câteva întrebări. Amicul, un bărbat în vârstă care nu vorbea nici o altă limbă în afară de cea maternă, era chiar în spatele lui. Au intrat timizi în compartiment, apoi cel care vorbea germana a început: De ce eram singur în compartiment? Unde mergeam? De ce mi-am lăsat soţia acasă? Îmi plăcea în Turcia? De ce aveam părut aşa de lung? La mine acasă toată lumea are părul aşa de lung? întrebările s-au oprit. Bătrânul a luat *Mica Dorrit* şi a început să o răsfoiască, minunându-se de literele micuţe ale tipăriturii şi cântărind în mână volumul de 900 de pagini.

Simţeam că-mi câştigasem dreptul să le pun aceleaşi întrebări pe care mi le puseseră ei mie, dar am ezitat. Tocmai terminaseră de luat masa în compartimentul lor şi aduseseră un miros de legume acrite. Trăgeau cu ochiul la ginul meu. Aveau şliţurile descheiate şi acum înţelegeam de ce soldaţii englezi din Primul Război Mondial numeau nasturii de la şliţ „medalii turceşti”. Bătrânul îşi tot umezea degetul cu salivă şi o întindea

---

[59] „Bună seara” (în lb. germ. în orig.).

pe cartea mea.

În uşă au apărut nişte feţe de copii; unul, mai micuţ, a început să plângă şi enervarea mea a devenit totală. Mi-am cerut cartea înapoi şi i-am dat afară. Am încuiat uşa şi am adormit. În vis încercam să zbor, dădeam din mâini purtat de un vânt aprig care mă ţinea ca un zmeu, în timp ce încercam să mă ridic de la pământ. Dar mă mişcam pe orizontală, aşa cum se mişcă o lişiţă pe deasupra apei, dând nebuneşte din mâini, târşindu-mi picioarele. Timp de trei luni am avut visul acesta de câteva ori pe săptămână, dar abia după ce am tras zdravăn în piept nişte opiu, în Vientiane, am reuşit să mă înalţ spre cer.

*

În vagonul de dormit de lux nu erau decât turci. Şi cu asta s-a terminat cu clişeul că localnicii nu merg cu clasa întâi. Ca şi cum s-ar fi temut să nu se contamineze de la restul călătorilor, turcii cu pricina îşi părăseau rar cuşetele şi nu au ieşit niciodată din vagonul lor. Fiecare cuşetă avea două paturi înguste şi eu mi-am petrecut ceva timp speculând pe marginea felului în care erau repartizate aceste paturi. De exemplu, lângă mine călătorea un bărbat cu faţa roşiatică, împreună cu două femei corpolente şi doi copii. În timpul zilei i-am văzut aşezaţi în şir pe patul de jos, dar numai Dumnezeu ştie ce se petrecea în timpul nopţii. Niciuna dintre cuşete

nu avea mai puţin de patru persoane şi o asemenea înghesuială dădea vagonului de dormit aerul promiscuu de clasa a treia pe care aceşti călători păreau nerăbdători să-l evite.

Turcul vorbitor de germană descrisese restul trenului ca fiind *schmoozy*[60] şi făcuse o grimasă. Dar numai în partea *schmoozy* a trenului se vorbea engleza. Acolo puteai să vezi tipi înalţi, cu părul prins în coadă sau împletit şi fete cu părul scurt care, mocoşindu-se pe lângă iubiţii lor, păreau nişte homosexuali bosumflaţi. Băieţi sfrijiţi, cu părul vraişte, cu nasul ars de soare şi traiste pe umăr stăteau pe coridoare legănându-se, şi toată lumea avea picioarele murdare. Pe măsură ce treceam de la un vagon la altul, păreau tot mai murdari şi mai obosiţi, iar cei aflaţi chiar în capătul din faţă al trenului puteau să treacă drept rudele îndepărtate şi năpăstuite ale turcilor mult mai curaţi care împărţeau compartimentele din vagonul de dormit, ronţăiau pâine, îşi curăţau resturile de mâncare din mustăţi şi îşi puneau sugarii pe umăr, ca să râgâie. Una peste alta, hipioţii îi ignorau pe turci; cântau la chitare şi muzicuţe, se ţineau de mâini şi organizau jocuri de cărţi. Unii zăceau pur şi simplu de-a lungul banchetelor unde erau locurile lor, ocupând jumătate din

---

[60] „Vorbăreţ şi linguşitor” (engl.).

compartiment, şi şi-o trăgeau sub privirile uluite ale femeilor turce, care se zgâiau de sub iaşmacele negre, cu mâinile împreunate între genunchi. Din când în când am văzut câte o pereche de îndrăgostiţi care ieşea din compartiment, mână în mână, ca să se ducă într-o toaletă să facă amor.

Cei mai mulţi se duceau în India sau Nepal, pentru că

Ce-ai visat mai mult în Kew acu-s fapte-n Katmandu
Şi ce-i crimă în Clapham e virtute în Martaban[61].

Dar majoritatea mergeau acolo pentru prima dată şi aveau acea privire de spaimă îngheţată care este masca oricărui evadat. Într-adevăr, nu aveam nicio îndoială că adolescentele care reprezentau cea mai mare parte a acestor dezlânate grupări tribale vor apărea până la urmă la avizierele consulatelor americane din Asia, cu fotografii neclare sau poze retuşate de la absolvirea liceului: „Persoană dispărută" sau „Aţi văzut-o pe fata aceasta?". Aceste grupuri de iniţiaţi aveau lideri pe care îi recunoşteai imediat după felul în care se îmbrăcau: ţinutele decolorate de dervişi, traista de umăr ponosită, bijuteriile – cercei, amulete, brăţări, coliere. Statutul era

---

[61] Fragment din poemul *In the Neolithic Age (În Neolitic*, 1892) de Rudyard Kipling.

dat pur şi simplu de experienţă şi chiar numai după ornamente – acel zăngănit de pe coridor – puteai să-ţi dai seama ce fel de experienţă l-a făcut liderul grupului său. Una peste alta, vorbim despre o ordine socială asemănătoare unui trib masai.

Am încercat să aflu unde mergeau. Nu a fost uşor. Foarte rar mâncau la vagonul-restaurant; foarte des dormeau; nu aveau voie să intre în fortăreaţa de lux a turcilor. Unii stăteau pe coridor, la geam, în starea de transă pe care le-o induce călătorilor peisajul turcesc. Le-am intrat în graţii şi i-am întrebat ce planuri au. Unul dintre ei nici măcar nu s-a întors către mine. Era un tip la vreo 35 de ani, cu părul puţin grizonant, purta un tricou pe care era scris „Moto-Guzzi" şi de lobul urechii avea prins un cercel din aur. Am presupus că îşi vânduse motorul pentru un bilet până în India. Se sprijinea de pervazul ferestrei şi se zgâia la întinsul neted, pustiu şi roşiatic. Ca răspuns la întrebarea mea a zis încet:

— Pondicherry[62].

— La ashram?

Auroville, un fel de Levittown[63] spiritual dedicat

---

[62] Pondicherry - oraş în sud-estul Indiei, port pe coasta Coromandel.

[63] Diviziune districtuală din New York, construită între 1947 şi 1951 de compania Levitt & Son, ca o comunitate segregată rasial şi planificată.

memoriei lui Sri Aurobindo[64], situat în apropiere de Pondicherry, în sudul Indiei, era la momentul acela condus de o matroană franţuzoaică („Mama”), în vârstă de nouăzeci de ani.

— Da. Vreau să stau acolo cât pot de mult.

— Cât timp?

— Ani de zile, a zis, privind la un sat pe lângă care treceam. Dacă o să mă lase.

Vorbea pe tonul unui bărbat care îţi spune, într-un amestec de pioşenie şi aroganţă, că are o vocaţie. Dar Moto-Guzzi avea în California nevastă şi copii. Interesant: el fugise de copiii lui şi unele dintre fetele din grup fugiseră de părinţii lor.

Un alt tip stătea pe scările platformei, bălăngănindu-şi picioarele în vânt. Mânca un măr. L-am întrebat încotro se duce.

— Poate încerc Nepalul, a zis el, muşcând din măr. Poate Ceylon, dacă s-o nimeri.

A mai luat o îmbucătură. Mărul era ca un glob pe care şi-l porţiona calm, ca pe ceva mic, strălucitor şi accesibil. Şi-a proptit dinţii foarte albi în măr şi a muşcat iar.

— Poate Bali, a continuat, mestecând. Poate mă duc

---

[64] Sri Aurobindo (Aurobindo Ghose) (1872-1950) - scriitor, filosof şi yoghin indian care a militat pentru eliberarea Indiei de sub tutela britanică.

în Australia.

A luat o ultimă îmbucătură şi a aruncat mărul afară, în ţărână.

— Tu ce faci, scrii o carte?

Nu intenţiona să mă încerce. Era mulţumit – cu toţii erau aşa, cu o singură excepţie. Acela era neamţul maratonist. Puteai să-l vezi la orice oră din zi făcând exerciţii la clasa a doua. Pasiunea lui erau iaurtul şi portocalele. Purta ţinuta de concurs, un costum albastru cu fermoar, şi mergea pe vârfurile picioarelor.

— Îmi pierd minţile, a zis el.

Era obişnuit să alerge 19 kilometri pe zi.

— Dacă trenul ăsta mai merge mult, o să-mi ies din formă.

Dintr-un motiv care mi-a scăpat, se ducea în Thailanda să alerge. Fusese în Belucistan[65]. El mi-a spus că trenurile mergeau în Zarand[66]. A zâmbit la gândul acela.

— O să fii foarte murdar când ajungi la Zahedan[67].

În noaptea aceea, o hurducătură m-a făcut să mă ridic şi să mă uit pe geam. Am văzut cum dispare plăcuţa cu numele gării Eskişehir. La ora şase dimineaţa am ajuns

---

[65] Belucistan - regiune arid-deşertică şi muntoasă în vestul Asiei, între estul Iranului şi sud-vestul Pakistanului.

[66] Zarand - oraş în Iran, capitala districtului cu acelaşi nume.

[67] Zahedan - oraş în Iran.

în Ankara, unde maratonistul a sărit din tren şi a tras o tură de jogging furios, în susul şi-n josul peronului, pe lângă locomotivele garate. La prânz, în centrul Turciei, maratonistul mi-a zis că mâncase destul iaurt cât să-i ajungă până la graniţa cu Afganistanul, unde o să mai găsească.

Apoi am privit în tăcere pe fereastra vagonului-restaurant. Nu prea aveai ce să comentezi. Peisajul era neschimbat şi aspru: la orizont se întindeau şiruri lungi de dealuri golaşe; înaintea noastră, o câmpie aridă, brăzdată de praful cărămiziu pe care îl stârnise expresul Van Gölü. Strălucirea deşertului îmi afecta ochii. Singurele variaţii pe care le vedeam erau rezultatul unor acţiuni divine complet neinteresante – urme ale inundaţiilor, secetei şi furtunilor de nisip, albii secate ale unor râuri prin viroage erodate şi nişte aflorimente descoperite. Restul era o imensitate secătuită, care se desfăşura ore în şir sub un cer albastru şi senin. Oamenii pe care îi vedeam semănau cu nişte personaje patetice dintr-o piesă de Beckett, pe care mişcările lor preocupate, într-un peisaj pustiu ignorat, le făceau să fie absurde. Apărută de nicăieri, o fetiţă îmbrăcată cu o fustă drăgălaşă se poticnea cu două găleţi de apă, un exemplu inutil al inexorabilului deşertic; într-un canal secat, un turc stătea ca o buruiană, cu costumul lui în dungi subţiri, cu bască de

golf din lână, pulover cu decolteu şi cravată, cu o mustaţă mare, care îi încadra zâmbetul larg. La kilometri distanţă de această imagine am trecut pe lângă nişte case, şase la număr, nişte colibe din chirpici, cu un şir de bârne ieşite decorativ din baza acoperişului. Ne aflam în Podişul Central şi, când l-am coborât, după prânz, am văzut sisteme de irigaţii, câteva oaze de verdeaţă şi, în depărtare, siluetele cenuşii ale masivelor muntoase. Dar era obositor să priveşti pe fereastră, pentru că lumina strălucitoare şi căldura soarelui se înteţiseră. Târziu, după-amiază, temperatura ajunsese la peste 32 de grade şi praful sufocant se depunea pe orice suprafaţă.

— Cam aşa o să fie tot drumul până în Pakistan, a zis maratonistul. La fel, foarte plat şi cafeniu, dar mult mai cald şi cu mai mult praf, desigur.

M-am dus în compartimentul meu şi m-am întins ca o văduvă hindusă pe rug, resemnată în faţa ritualului *sati*[68]. Ca să mă înveselească şi mai mult, o australiancă micuţă, cu faţa plină de pete, venită dintr-un compartiment de clasa a treia, a intrat la mine în cuşetă şi m-a întrebat dacă poate să bea ceva. I-am oferit *raki*[69]; ea voia apă. Erau şase oameni în compartimentul ei. Cu

---

[68] Ritual brahmanic în care văduva era arsă pe rugul funerar, alături de corpul soţului defunct.

[69] *Raki* - rachiu; în Turcia, băutură alcoolică tare, cu gust de anason.

o noapte înainte, unul dintre ei se furişase afară, nu ştia încotro...

— ...aşa că nu e chiar aşa de rău, fiind cinci. Adică am dormit câteva ore, dar la noapte iar o să fim şase şi a naibii să fiu dacă ştiu ce-o să mă fac.

A privit împrejur, la cuşeta mea, şi a zâmbit.

— Mă cheamă Linda, a zis.

— Te-aş invita să stai aici, dar treaba e, Linda, că locul este aşa de strâmt, încât am ajunge unul peste altul imediat.

— Păi, mersi pentru apă.

Era studentă şi, la fel ca şi ceilalţi, avea o legitimaţie de student care să dovedească asta. Chiar şi cea mai bătrână, mai hărtănită şi mai drogată dintre căpeteniile grupurilor avea o legitimaţie de student. Explicaţia era simplă: o legitimaţie aducea fiecăruia dintre ei o reducere de 50 la sută din preţul biletului. Fata cu pete din Australia plătea nouă dolari ca să ajungă de la Istanbul la Teheran. Biletul meu costa cincizeci de dolari, ceea ce era ridicol de ieftin pentru o călătorie de peste trei mii de kilometri, într-un compartiment privat, cu ventilator, chiuvetă şi suficiente perne ca să mă pot tolăni în pat ca un paşă şi să consult ce spune ghidul Nagel despre oraşele pe lângă care treceam.

Unul dintre ele a fost Kayseri, fosta Caesarea. A apărut la geam în după-amiaza aceea fierbinte. Fusese

cucerită de mai multe ori, din anul 17 d.Hr., când Tiberius o făcuse capitala Cappadociei: sasanizii în secolul al VI-lea, arabii, în secolele al VII-lea şi al VIII-lea; a fost oraş bizantin în secolul al IX-lea, armean în secolul al X-lea, iar seleucizii au cucerit-o la un an după Bătălia de la Hastings[70]. Până la urmă a fost cucerită de Baiazid, pe care unii conferenţiari englezi îl ştiu drept Bajazeth, prizonierul nebun al lui Tamerlan, care îşi zdrobeşte capul de gratiile unei cuşti. După ce adevăratul Tamerlan l-a învins pe Baiazid în Bătălia de la Angora (1402), Caesarea a fost anexată; apoi oraşul a fost ocupat de mameluci, iar în secolul al XVI-lea a devenit parte din Imperiul Otoman. Ţărâna nu păstrează însă urmele paşilor acestor cuceritori şi nici măcar numele strălucitor al lui Tamerlan nu face ca oraşul acesta cu aspect monoton să pară interesant. Cotropirile succesive nu au făcut decât să-i răpească trăsăturile distinctive, nelăsând în urmă nimic minunat, cu excepţia unei moschei care e posibil să fi fost construită de arhitectul Sinan, un geniu care a înălţat cele mai impunătoare moschei din Istanbul şi care este cunoscut drept cel care a reparat Sfânta Sofia,

---

[70] Bătălia de la Hastings (1066) - luptă între trupele regelui Harold al II-lea al Angliei (1022-1066) şi trupele normande conduse de William Cuceritorul (1028-1087); înfrângerea englezilor a marcat începutul cuceririi normande a Angliei.

adăugându-i ingenioşi şi masivi contraforţi. Minaretele ca nişte creioane ale moscheii din Kayseri abia se zăresc printre locuinţele groteşti, iar mai departe de oraş, dincolo de rândurile de plopi cu frunze decolorate şi rotitoare, se întind suburbiile dezordonate, barăci cu ferestre strâmbe şi mici bungalouri caraghioase, în care urmaşii lui Tamerlan stau tolăniţi în grădinile lor, scrutând orizontul în aşteptarea unui nou cuceritor.

E amurg, ceasul cel mai liniştit în centrul Turciei: câteva stele strălucitoare stau aninate de un cer albastru catifelat, munţii sunt potrivit de negri, iar bălţile de pe lângă robineţii fântânilor comunale au culoarea strălucitoare şi forma imprecisă a unor pete de mercur. Noaptea se lasă repede, totul devine negru şi doar mirosul prafului care încă se mai aşază îţi aminteşte de ziua epuizantă.

— *Mister*?

E conductorul turc cu ochi verzi, pornit să încuie uşa vagonului de dormit împotriva prădătorilor care îşi închipuie că sunt în restul trenului.

— Da?

— Turcia bună sau rea?

— Bună, am zis.

— Mulţumesc, *mister.*

Pornind din Malatya, în ziua a treia am traversat zonele superioare ale fluviului Eufrat, până la Elazig şi

mai departe, apropiindu-ne încet de lacul Van, oprindu-ne des şi, în timp ce ecoul şuierului impiegatului se stingea, pornind din nou. Casele, tot pătrăţoase, erau acum din piatră rotunjită şi semănau cu nişte borne de hotar care indică drumul spre oazele irigate cu grijă. Mai departe erau oi şi capre pe câmpia denivelată; dacă s-ar fi zărit vreun fir de iarbă, ai fi zis că pasc. Dar nu exista nici urmă de iarbă şi trupurile năpăstuite ale animalelor se potriveau cu pământul năpăstuit pe care stăteau. În câteva halte, copiii au luat-o la fugă pe lângă tren; erau blonzi şi vioi şi ar fi putut trece drept elveţieni, dacă n-ar fi fost zdrenţele de pe ei. Peisajul se repeta, devenea tot mai mare, mai arid, mai gol în recurenţa lui; munţii din depărtare purtau semnele ridate ale activităţii vulcanice, unii erau foarte înverziţi, iar dealurile mai apropiate aveau şi ele aceleaşi cute, doar că erau pământii şi pârjolite, ca o crustă de plăcintă arsă.

În timp ce priveam peisajul dezolant, uşa compartimentului meu s-a deschis. Era bărbatul cu faţa roşie de alături, cel cu familia numeroasă. A gesticulat, s-a schimonosit, a închis uşa şi s-a aşezat. Se ţinea de cap. Copiii plângeau; îi auzeam prin fereastra deschisă. Bărbatul avea o mustaţă subţire şi expresia unui comediant căruia i se întâmplă toate belelele, figura tristă potrivită pentru comedie. A mai făcut un gest de

neputinţă, oarecum scuzându-se, şi şi-a aprins o ţigară. Pe urmă s-a lăsat pe spate şi a fumat-o. Nu a spus nimic. A oftat, şi-a terminat ţigara, a stins mucul, s-a plesnit peste genunchi, a deschis uşa şi, fără să privească înapoi, a pornit în direcţia copiilor plângăcioşi.

Era ora prânzului şi masa de prânz în expresul Van Gölü putea să fie foarte plăcută dacă ajungeai la vagonul-restaurant suficient de devreme încât să te aşezi pe partea cu umbră şi dacă aveai destul loc unde să-ţi pui coatele ca să citeşti *Mica Dorrit.* Tocmai începusem să mănânc şi să citesc când unul dintre locţiitorii de şef de trib s-a strecurat şi s-a aşezat lângă mine. Avea părut lung şi blond tuns paj, aşa cum îl poartă profeţii aspiranţi. Cămaşa era croită artistic dintr-un sac de făină şi purta o salopetă de blugi „Washington Brand" foarte decolorată, o brăţară din păr de elefant la o mână şi o brăţară indiană la cealaltă. Îl văzusem la clasa a doua, aşezat în poziţie de lotus. A pus pe masă o carte de Idries Shah[71], ferfeniţită; avea aspectul uzat al Coranului din mâinile fanaticilor languroşi pe care aveam să-i întâlnesc mai târziu în cetatea sfântă Mashhad. Dar nu a citit din ea.

---

[71] Idries Shah (1924-1996) - scriitor şi maestru în tradiţia sufi, autor a numeroase lucrări pe diverse teme.

L-am întrebat unde se duce.

A clătinat din cap şi părul i s-a clătinat.

— Doar... a început el, pe un ton dramatic, ridicând privirea – *călătoresc.*

Avea un aer destul de pios, dar poate că era din cauza trenului. Prin părţile acelea ale Turciei, clasa a doua dădea fiecărui chip prăfuit un aer de pioasă suferinţă.

I-a sosit pepenele. Era tăiat cubuleţe. A zâmbit spre farfurie cu compasiune şi a zis:

— L-au *tăiat.*

I-am oferit informaţia că turcii de la masa de alături aveau pepenele netăiat. Felii întregi, cu tot cu coajă, erau aşezate pe farfuriile lor.

Locţiitorul de şef de trib a stat să se gândească la asta; pe urmă s-a aplecat spre mine şi m-a privit drept în ochi.

— E o lume ciudată.

De dragul integrităţii lui mintale, speram să nu se facă şi mai cald. Dar s-a făcut, căldura pârjolea aerul şi în toate compartimentele se trăseseră draperiile. De fiecare dată când începeam să citesc sau să scriu, adormeam şi mă trezeam doar când trenul se oprea. Erau halte în plin deşert, câte o colibă, un bărbat cu fanionul, o placă pe care scria Mush sau Bug. Am scris câteva rânduri şi am constatat alarmat că scrisul îmi

devenise nervos şi neregulat, ca al exploratorului pierdut în jurnalul scris de mână găsit în deşert, descifrat şi publicat postum de văduva acestuia. *Data viitoare când se mai aude ţignalul,* îmi spuneam, *o să mă ridic şi o să merg până la locomotivă.* Dar întotdeauna eram adormit când se auzea fluierul.

Am ajuns la lacul Van pe la ora zece seara, ceea ce era agasant. Întunericul făcea imposibilă confirmarea legendelor pe care le auzisem despre pisicile care înoată, despre conţinutul ridicat de sodă al apei, care albeşte hainele şi colorează în roşu-aprins părul turcilor care înoată în lac. Mai aveam un regret: era capăt de linie pentru expresul acesta. Vagonul de dormit a fost scos şi habar nu aveam care erau condiţiile pentru restul călătoriei. A fost scoasă şi locomotiva diesel; o locomotivă cu aburi ne-a tras până pe platforma feribotului şi, preţ de câteva ore, a manevrat vagoanele, câte două odată, până pe feribot. În timp ce se petreceau toate acestea, l-am găsit pe noul conductor, un iranian. I-am arătat biletul.

L-a dat deoparte şi a zis:

— Fără cuşetă.

— Ăsta e bilet de clasa întâi, am zis.

— Nu loc, a zis el. Tu cobori atolo, jos.

Acolo, jos. Arăta spre vagoanele de clasa a treia, care tocmai erau încărcate pe feribot. După ce le

traversasem trei zile, în drum spre vagonul-restaurant, mă gândeam pur şi simplu cu groază la ele. Ştiam care erau ocupanţii: un grup de japonezi crăcănaţi, bruneţi, cu părul zbârlit, alături de care călătorea o muiere pitică, japoneză şi ea, al cărei aparat de fotografiat, atârnat cu o cureluşă de gât, i se tot lovea de genunchi. Şeful lor de trib era un tânăr fioros, cu ochelari de soare militari, care trăgea dintr-o pipă stinsă şi purta sandale de cauciuc. Mai era şi un trib german: băieţi bărboşi şi fete cu aspect porcin, tunse soldăţeşte. Şeful lor era o gorilă care zăcea mereu pe coridor şi uneori refuza să lase lumea să treacă. Mai erau şi elveţieni, francezi şi australieni care dormeau şi se trezeau numai ca să se plângă sau să întrebe cât e ceasul. Erau şi nişte americani, iar pe unii dintre ei ştiam cum îi cheamă. Şefii ţineau un *powwow*[72] pe feribot; ceilalţi îi priveau de la balustradă.

— Mergi, mi-a zis conductorul.

Dar eu nu voiam să merg, pentru că, în afară de compartimentele supraaglomerate cu europeni şi americani, mai erau şi compartimente de kurzi, turci, iranieni şi afgani, care dormeau claie peste grămadă şi, în spaţiul dintre paturi, preparau tocăniţe la nişte maşini de gătit cu kerosen din care ieşeau flăcări

---

[72] Termen de origine amerindiană, însemnând „consiliu” sau „adunare”.

periculoase.

Feribotul a pornit pe lacul negru, cu un sunet de sirenă. L-am urmărit pe conductor de pe o punte pe alta, încercând să continui discuţia. I-am zis că e trecut de miezul nopţii, încolţindu-l undeva, jos, unde vagoanele uriaşe de tren zăngăneau prinse în lanţurile ce le fixau de şinele de pe punte. Unde era compartimentul meu?

M-a pus la clasa a doua, împreună cu trei australieni. Era o situaţie care urma să-mi devină familiară pe parcursul următoarelor trei luni. În momentele mele cele mai proaste, când lucrurile păreau să fie absolut disperate şi stânjenitoare, m-am trezit întotdeauna în compania unor australieni, un fel de memento că mai jos de atât nu se poate. Acest trio de pe feribotul care traversa lacul Van mă considera un intrus. Au ridicat privirile, surprinşi în timp ce luau masa: doi băieţi şi o fată cu ochii bulbucaţi împărţeau o bucată de pâine, gheboşiţi deasupra ei ca nişte maimuţe. Au bombănit când i-am rugat să-şi ia rucsacurile de pe patul meu. Motoarele feribotului făceau geamurile compartimentului să vibreze şi eu m-am culcat întrebându-mă cum aş putea să mă salvez, dacă feribotul s-ar scufunda, târându-mă afară din compartiment şi din vagon, în sus, pe scările înguste, până pe puntea vasului. N-am dormit bine şi o dată

m-am trezit din cauza gemetelor răguşite şi antipodale ale fetei care, la nici jumătate de metru de mine, zăcea întinsă sub unul dintre tovarăşii ei grohăitori.

În zori, în lumina începutului de zi, am ajuns pe ţărmul estic al lacului. Aici trenul devine expresul de Teheran. Australienii luau micul dejun, rupând în bucăţele ce mai rămăsese din pâinea de ieri. Am ieşit pe coridor, să număr banii pe care conductorul ar fi putut să-i accepte ca mită.

4. Expresul de Teheran

Când nou-devenitul expres de Teheran tocmai iese din gara de frontieră de la Qotur, construită în stilul unui supermarket, scrâşnind pe şinele noi (Căile Ferate Naţionale Iraniene se extind şi se modernizează), stewardul din vagonul-restaurant de fabricaţie franceză îşi scoate haina albă şi apretată, desface un minunat covoraş dreptunghiular şi se pune în genunchi, să se roage. Face acest lucru de cinci ori pe zi, înghesuit într-un colţ între casa de marcat şi bucătărie, îngânând „Nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu şi Mahomed este profetul său”, în timp ce clienţii sorb din supa acrişoară şi ciugulesc din kebabul de pui. Gările gigantice de beton şi sticlă arborează trei portrete: al şahului, al reginei sale şi al fiului lor. Sunt de

cincisprezece ori mai mari decât mărimea naturală şi vulgaritatea acestei dimensiuni îi face să pară dolofani şi lacomi şi monstruos de regali. Fiul, zâmbăreţ, ar putea fi un copil din aceia precoce, care dansează step pe la concursurile de talente şi cântă *I've Got Rhythm.* Ţara este străveche; pretutindeni, printre semnele modernităţii strălucitoare, sunt vestigiile tradiţiei trecutului – stewardul care îşi face rugăciunea, portretele, taberele de nomazi şi dorinţa arzătoare de *bacşiş,* de altfel pe una dintre cele mai bine gestionate căi ferate din lume.

I-am arătat din nou conductorului biletul meu.

— Bilet de clasa întâi, am zis. Să-mi dai cuşetă la clasa întâi.

— Fără cuşetă, a spus el.

Mi-a arătat patul meu din compartimentul australienilor.

— Nu, am spus şi am arătat spre un compartiment gol. Îl vreau pe ăsta.

— Nu.

A rânjit spre mine ostentativ.

Se hlizea cu ochii la mâna mea. Ţineam în ea treizeci de lire turceşti (aproximativ doi dolari). Mâna lui a apărut lângă a mea. Am coborât vocea şi am rostit în şoaptă cuvântul cunoscut peste tot în Orient, „bacşiş".

Conductorul a luat banii şi i-a vârât în buzunar. Mi-a

luat geanta din compartimentul australienilor şi mi l-a dus într-un alt compartiment, în care se aflau o valiză ponosită şi o cutie de biscuiţi săraţi. A strecurat geanta în plasa pentru bagaje şi a bătut cu palma pe pat. M-a întrebat dacă vreau cearşafuri şi pături. Am zis că da. Mi le-a adus, împreună cu o pernă. A tras draperiile, ca să nu mai bată soarele. S-a înclinat şi mi-a adus o carafă cu apă rece ca gheaţa, zâmbind, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Toate astea puteau fi ale tale încă de ieri".

Valiza şi biscuiţii aparţineau unui turc mare şi chel, pe nume Sadik, care purta nişte pantaloni bufanţi din lână şi un pulover mulat pe corp. Venea dintr-una din zonele sălbatice ale Turciei, din valea cursului superior al fluviului Marele Zab; se urcase în tren la Van; mergea în Australia.

A intrat în compartiment, ştergându-şi cu braţul faţa asudată, şi a zis:

— Staţi aici?

— Da.

— Cât i-aţi dat?

I-am spus cât.

— Eu i-am dat cincisprezece riali[73]. Este foarte necinstit, dar acum e de partea noastră. N-o să mai pună pe nimeni aici, aşa că acum avem tot spaţiul

---

[73] Rial - unitate monetară în Iran.

pentru noi.

Sadik a zâmbit; avea dinţii strâmbi. Oamenii care par flămânzi nu sunt slăbănogii, ci mai degrabă cei graşi, iar Sadik părea lihnit.

— Cred că onest e să spun, am început eu, întrebându-mă cum aveam să termin fraza, că nu sunt, ăăă, pe invers. În fine, înţelegeţi, nu-mi plac băieţii şi...

— Şi mie, nu-mi plac, a zis Sadik şi, odată spuse acestea, s-a întins pe pat şi a adormit.

Avea darul somnului; nu avea nevoie decât să stea la orizontală şi adormea buştean, întotdeauna dormea îmbrăcat cu aceiaşi pantaloni şi acelaşi pulover. Nu s-a dezbrăcat niciodată şi pe toată durata călătoriei până la Teheran nici nu s-a bărbierit, nici nu s-a spălat.

Era un magnat atipic. Recunoştea că se comportă ca un porc, dar avea o grămadă de bani şi o carieră de succes, plină de acţiuni deosebit de ingenioase. Începuse prin a exporta în Franţa antichităţi turceşti rare şi se pare că fusese în avangarda mişcării, pentru că monopolizase comerţul cu vase de aramă şi inele-puzzle din Europa cu mult înainte ca altcineva să se gândească la asta. Nu plătea taxe de export în Turcia şi nici taxe de import în Franţa. Ca să-i iasă asta, transporta până la graniţa franceză containerele cu articole fără valoare, pe care le punea în depozitele de acolo. Se ducea la angrosiştii francezi cu mostre, lua

comenzile şi le lăsa acestora bătaia de cap cu importul mărfurilor. A făcut asta vreme de trei ani şi a pus banii în bănci elveţiene.

— Când am bani destui, a zis Sadik, a cărui engleză nu era perfectă, îmi place să deschid agenţie de turism. Unde vrei să mergi? Budapeşta? Praga? Rumânia? Bulgaria? Toate locuri frumoase, mamă-mamă! Turcilor le place să călătorească. Dar sunt foarte prostănaci. Nu ştiu engleza. Îmi zic: „Domnule Sadik, vreau o cafea" – asta e în Praga. Eu zic: „Cere-i chelnerului". Le e teamă. Înghit ochii. Dar au bani prin bozonare. Eu zic chelnerului: „Cafea" – el înţeles. Oricine înţelege cafea, dar turcii nu vorbesc nicio limbă, aşa că tot timpul sunt translator. Asta, îţi spun, mă scoate din minţi. Lumea se ţin după mine. „Domnule Sadik, du-mă la club de noapte"; „Domnule Sadik, găseşte-mi o fată". Se ţin după mine chiar şi la lavabou şi uneori vreau să scap, aşa că sunt isteţ şi folosesc liftul de serviciu. Renunţ la Budapeşta, Belgrad. Hotărăsc să duc pelerini la Mecca. Îmi dau cinci mii de lire şi eu am grijă de tot. Fac vaccin împotriva variolei şi vizez carnet – uneori vizez carnet şi nu fac vaccinuri antivariolă! Am un amic medical. Ha! Dar am grijă bine de ei. Le cumpăr saltele de cauciuc, fiecare persoană câte una, le umflu, ca să nu fii obligat să dormi pe jos. Îi duc la Mecca, Medina, Jiddah, pe urmă îi las. „Am treabă la

Jiddah", zic. Dar mă duc la Beirut. Cunoşti Beirut? Frumos loc – cluburi de noapte, feate, multă distracţie. Pe urmă vin înapoi la Jiddah, iau hagiii şi îi aduc înapoi la Istanbul. Profit bun.

L-am întrebat pe Sadik de ce, dacă e musulman şi ajungea aşa de aproape de Mecca, nu a făcut niciodată hagialâcul.

— Odată ce ajungi la Mecca, trebuie să faci promisiuni – nu băutură, nu înjurături, nu femei, bani pentru săraci, a zis el râzând. Pentru boşorogi. Eu nu sunt pregătit!

Acum se îndrepta spre Australia, „Oustraalia", cum pronunţa el; îi venise o nouă idee. Îi trecuse prin minte într-o zi, în Arabia Saudită, când se plictisea (zicea că de îndată ce începea să facă bani dintr-un proiect îşi pierdea interesul). Ideea nouă era să exporte turci în Australia. Acolo era lipsă de muncitori. O să meargă şi, cam la fel cum vânduse inele-puzzle în Franţa, o să-i viziteze pe industriaşii australieni şi o să afle de ce fel de calificări au nevoie. O să facă o listă. Partenerul lui din Istanbul are să adune un grup mare de emigranţi şi are să se ocupe de documente, va obţine paşapoartele, carnete de sănătate şi recomandări. Pe urmă turcii vor fi trimişi cu un zbor charter, pe care o să-l aranjeze Sadik, iar după ce va percepe o taxă de la turci, o să perceapă una şi de la australieni.

— Bun profit, a zis făcându-mi cu ochiul.

Sadik a fost cel care mi-a atras atenţia că hipioţii sunt blestemaţi. Se îmbrăcau ca indienii, a zis el, dar de fapt erau americani din clasa de mijloc. Nu înţelegeau bacşişul şi, pentru că erau mereu strânşi la pungă şi se aşteptau să-i tapeze pe ceilalţi de mâncare şi ospitalitate, aveau să piardă întotdeauna. Îl enerva faptul că liderii hipioţi erau înconjuraţi de fete aşa de drăguţe şi de tinere.

— Tipii ăştia sunt urâţi şi eu tot urât sunt, şi atunci featele de ce nu mă plac pe mine?

Îi plăcea să spună poveşti autoironice. Cea mai tare era despre o blondă pe care o agăţase într-un bar din Istanbul. Era miezul nopţii; era beat şi avea chef să se destrăbăleze. A dus-o pe blondă acasă şi a făcut amor cu ea de două ori, pe urmă a dormit câteva ore, s-a trezit şi iar a făcut dragoste cu ea. A doua zi, târziu, când s-a dat jos din pat, a observat că blonda avea nevoie să se bărbierească şi pe urmă a văzut şi peruca şi penisul enorm al bărbatului.

— „Doar Sadik”, zic prietenii mei, „doar Sadik e în stare să facă de trei ori amor cu un bărbat şi să creadă că e femeie!”. Dar eram foarte beat.

Într-o călătorie atât de plicticoasă şi de lungă, Sadik era o companie plăcută. Se adăugaseră 30 de vagoane de marfă şi trenul se deplasa cu mare încetineală către

Teheran, traversând nord-vestul Iranului, cel mai sterp pământ pe care l-am văzut vreodată. Aici, în deşertul ca un cuptor, eşti recunoscător dacă ai un tren bun, iar expresul de Teheran era cât se poate de bun. Vagonul-restaurant era curat şi vesel, pe fiecare masă, acoperită cu o faţă de masă apretată, se afla câte o glastră cu gladiole roşii. Mâncarea era excelentă, dar nu prea variată; mereu supă acrişoară, kebab şi o stivă de pâini plate, pătrăţoase, ca nişte sugative. Vagonul de dormit avea aer condiţionat, care răcea atât de puternic, încât noaptea aveai nevoie de două pături. Cu cât te depărtezi mai mult de Europa, se pare, cu atât trenurile devin mai somptuoase. La Qazvin, o altă gară-supermarket supradimensionată din deşert, am descoperit că aveam zece ore întârziere, dar eu nu aveam un program fix pe care să fiu nevoit să-l respect şi, în orice caz, prefer întotdeauna confortul, şi nu punctualitatea. Aşa că am stat şi am citit, iar în timpul prânzului l-am ascultat pe Sadik făcându-şi planuri cum să dea lovitura în Australia. Afară, peisajul începea să capete contur – se înălţau coline, a apărut un podiş, apoi un şir de munţi albaştri-verzui, către nord; satele s-au îndesit, rafinăriile scuipau flăcări spre cer şi curând am ajuns la Teheran.

Sadik a cumpărat un bilet pentru trenul către Mashhad, care pleca în aceeaşi zi. Nu avusese de gând,

dar când s-a aşezat la coadă a auzit două fete drăguţe care cumpărau bilete la clasa a treia, şi a văzut cum funcţionarul le-a dat un compartiment. Pe calea ferată iraniană, locurile la clasa a treia nu se atribuie în funcţie de sex. Sadik a cerut tot la clasa a treia şi a fost pus în acelaşi compartiment:

— Aşa că vedem ce se poate întâmpla! Urează-mi baftă!

*

Teheran, un oraş cu dezvoltare explozivă construit pe un sat, este locul unde nu există nimic vechi şi nimic interesant, dacă nu ai o fascinaţie deosebită pentru şoferii proşti şi un trafic de douăzeci de ori mai rău decât cel din New York. Se vorbeşte despre construirea unui metrou, dar canalizarea în Teheran este de nivel rural; dejecţiile sunt pompate în solul de sub fiecare clădire şi de aceea construirea tunelurilor este foarte probabil să dea naştere unei epidemii de holeră de proporţii uriaşe. Un bărbat pe care l-am cunoscut a confirmat acest lucru, susţinând că nu-i nevoie să sapi mai mult de trei metri, indiferent unde în oraş, ca să dai de canalizări; în câţiva ani va ajunge la un metru şi jumătate.

În ciuda dimensiunilor lui şi a faptului că este aşa de nou în aparenţă, oraşul a păstrat cele mai enervante caracteristici ale unui bazar, aşa cum se întâmplă şi cu

Dallas-ul, iar Teheranul are toate calităţile oraşului texan bogat în petrol: strălucirea contrafăcută, praful şi căldura, predilecţia pentru plastic, ostentaţia financiară. Femeile sunt frumoase; se fâţâie ţinându-se de mână între ele – chiar şi cele mai şic –, dacă nu sunt aplecate într-o parte, la braţul unei bunicuţe scunde şi înfăşurate în văluri. Banii le-au permis puţine lucruri iranienilor, cu excepţia unicului exces, acela de a fi îmbrăcaţi exagerat de elegant; într-adevăr, aerul condiţionat dat la maximum pare să fi fost gândit cu unicul scop de a le îngădui iranienilor bogaţi să poarte haine englezeşti la modă, pentru care manifestă o deosebită predilecţie. Există în această decadenţă o absenţă a elementului fizic, care începe să pară o lipsă de civilizaţie în modul cel mai restrictiv. Femeile sunt rareori văzute împreună cu bărbaţii; sunt foarte puţine cupluri, nu există perechi de îndrăgostiţi, iar la asfinţit Teheranul devine un oraş al bărbaţilor, care se plimbă în grupuri sau pierd vremea. Barurile sunt exclusiv masculine; bărbaţi în costume scumpe beau, scrutând încontinuu localul cu priviri nerăbdătoare, ca şi cum ar aştepta o femeie. Dar femeile lipsesc cu desăvârşire şi alternativele sinistre pentru sex sunt evidente: afişele de filme înfăţişând fete persane durdulii, în pijamale scurte; cluburile de noapte cu dansatoare din buric, striptease, dansuri de cabaret şi comedianţi cu pălării

caraghioase, care în fiecare glumă spusă în farsi se referă la sexul care le este refuzat patronilor. Banii îi trag pe iranieni într-o direcţie, religia îi târăşte în alta, iar rezultatul este o biată fiinţă stupidă şi înfometată, pentru care femeia înseamnă doar carne. Aşa grăit-a Zarathustra: un monomaniac slut, cu o diademă cu diamante, care îşi spune „Regele regilor" este răspunsul lor la felul în care sunt guvernaţi, plutonul de execuţie, răspunsul lor în privinţa legii.

Mai puţin înspăimântătoare, dar la fel de dezgustătoare este predilecţia iranienilor pentru dulceaţa de morcovi.

*

Datorită petrolului, Teheranul este în mare măsură un oraş al străinilor. Există două cotidiene în limba engleză, unul în limba franceză, *Journal de Teheran,* şi un săptămânal în limba germană, *Die Post.* Deloc surprinzător, pagina sportivă a ziarului în engleză, *Teheran Journal,* este ocupată de ştiri nonpersane, cum ar fi o prezentare a lui Hank Aaron[74] („Mare jucător – mare om"), care tocmai era pe cale să depăşească recordul de 714 puncte al lui Babe Ruth[75], în Atlanta, în faţa unui public indiferent („Atlanta este o ruşine

[74] Hank Aaron - jucător american de baseball.

[75] Babe Ruth - unul dintre cei mai buni marcatori americani de baseball.

pentru jocul de baseball"); restul ştirilor sportive erau la fel de americane, cu excepţia unui mic articol despre echipa de ciclism a Iranului. Nu trebuie să mergi prea mult prin Teheran ca să afli pentru cine apar aceste ziare. Americanii sunt pretutindeni în oraş şi până şi muncitorii americani de la sondele de petrol din diversele zone ale ţării au o permisie de şapte zile în Teheran pentru fiecare şapte zile petrecute pe platformă. Prin urmare, în baruri regăseşti atmosfera de saloon din Vestul Sălbatic.

De exemplu, barul de la Hotelul Caspien. Americani înalţi stau tolăniţi pe canapele şi beau bere Tuborg direct din sticlă, câteva neveste şi iubite, cu feţe dure, fumează ţigară după ţigară, iar la bar un bărbat turuie fără oprire.

— Mă ridic la nemernic şi zic „radiografiază sudurile ălea" şi el se uită la mine ca prostu'. Nu s-a făcut nicio radiografiere aicişea de trei săptămâni. Toată drăcia aia blestemată o să cază la pământ, îţi zic io. El zice...

— Ne-am întâlnit cu familia Albright când am fost la Qom[76]. Ea avea o rochie pur şi simplu superbă, spune doamna de pe canapea, care îşi scosese pantofii. Zicea că a cumpărat-o chiar de aici.

— Păi, rahat, nu ştiam ce să fac, spune omul de la bar.

---

[76] Qom - oraş în Iran, la sud-vest de Teheran.

I-am zis că io nu plec de pe şantier dacă nu mi se pare ok. Dacă o ţine p-a lui, n-are decât să ia el afurisita de slujbă. Io pot să mă întorc la saudiţi când vreau.

În bar intră un bărbat masiv, de vârstă mijlocie, în blugi. Se clatină uşor, dar zâmbeşte.

— Gene, ticălosule, vino încoace, îl strigă cel de la bar.

— Bună, Russ, zice matahala, şi câţiva iranieni se dau la o parte, să-i facă loc.

— Stai jos, înainte să cazi.

— Ia-mi ceva de băut, stricat împuţit ce eşti.

— Pe mă-ta, zice Russ, pe urmă scoate un portofel boţit şi i-l arată lui Gene. Am numai o sută de riali la viaţa mea.

— Ei sunt texani, zice doamna de pe canapea. Noi suntem din Oklahoma.

Vocile din bar devin tot mai gălăgioase. Russ zice „pretene” către un tip de la bar, cocârjat deasupra unei sticle şi care, din spate, pare complet mahmur. Gene stă la câţiva metri mai încolo şi zâmbeşte încontinuu, când nu ridică la gură sticla de bere.

— Hei, Wayne, zice Russ către tipul cocârjat, cu cine ne batem astă-seară?

Wayne clatină din cap, Gene îşi freacă obrazul cu mâna atât de arsă de soare, că abia se mai zăresc tatuajele de pe ea.

— Bea ceva, Wayne, îl îndeamnă Russ. Bea ceva, Gene. Şi întreabă-l pe Billy ce vrea şi el.

Russ îi trage una pe spate lui Wayne şi acesta se prăvăleşte cu mare zgomot la podea, între scaunele de la bar. Tricoul i s-a ridicat până la subsuori. Billy se apropie (băuse cu femeile) şi îi ajută pe Russ şi Gene să-l pună pe Wayne în picioare şi să-l proptească de un scaun. Lui Wayne i se vede spatele rozaliu. Are capul ras, urechile proeminente şi stă cu coatele sprijinite de bar, ţinându-şi sticla aşa cum un marinar s-ar apuca de catarg în timpul unei furtuni, chiorându-se la mâinile lui şi bombănind.

Iranienii, care stătuseră tot timpul tăcuţi, au început să-i bolborosească ceva în limba farsi chelnerului. Par că vor să facă scandal şi, simţind asta, Billy îl întreabă pe unul dintre ei:

— Ce-i tot spui?

— Vino aici, pretene, zice Russ către celălalt iranian.

Îi face cu ochiul lui Wayne. Acesta şi-a mai revenit şi se ridică în picioare. Russ îl smuceşte pe iranian de mânecă.

— Io vreau să discut repejor ceva cu tine.

Doamnele de pe canapea dau să plece şi se îndreaptă spre ieşire, ţinând strâns poşetele la piept.

— Hei, strigă Russ la ele.

— Voi, băieţi, sunteţi cam puşi pe scandal.

Doamnele au plecat şi, văzând ce era pe cale să se întâmple, le-am urmat şi eu afară, în strada gălăgioasă, jurându-mi că am s-o tai din Teheran cu primul tren.

*

Ruta mea iniţială, pe care mi-o însemnasem pe hartă înainte de a pleca din Londra, m-a dus la sud de Teheran, spre Khalid Abad, ca să dau o fugă la Esfahan[77], şi de acolo spre sud-est, la Yazd, Bafq şi Zarand, unde calea ferată se opreşte. Apoi voi traversa Belucistanul în autobuz şi voi relua călătoria cu Căile Ferate ale Pakistanului de Vest din gara iraniană Zahedan, ca să mă îndrept spre est, pe principalele linii de cale ferată din Pakistan.

— Sigur că se poate, mi-a zis un funcţionar de la ambasadă, dar nu vă sfătuiesc. O să vă ia aproape o săptămână ca să ajungeţi la Quetta[78] şi, dincolo de orice, asta înseamnă al naibii de mult timp fără să faci duş.

I-am spus că tocmai am stat cinci zile fără să fac duş şi nu mi-am făcut probleme. Ceea ce mă preocupa erau triburile de baluci. Se dădeau lupte în zona respectivă?

— Puteţi fi sigur!

— Aşadar, nu credeţi că e o idee prea bună să mă

---

[77] Esfahan - oraş în partea central-vestică a Iranului.

[78] Quetta - oraş în Pakistan, la graniţa cu Afganistanul.

îndrept într-acolo?

— Aş zice că sunteţi complet nebun dacă riscaţi.

Un alt călător poate că ar fi acceptat provocarea de a merge către sud-est. Eu eram însă recunoscător că aveam şansa de a-l evita. I-am mulţumit funcţionarului pentru sfaturi şi mi-am cumpărat un bilet de tren către Mashhad.

5. Trenul de noapte către Mashhad

Mashhad, situat în nord-estul Iranului – la circa 160 de kilometri de graniţa cu Afganistanul şi chiar mai aproape de cea sovietică –, este un oraş sfânt; în consecinţă, musulmanii cei mai înfocaţi iau expresul de noapte, şi peste tot în el sunt persani prosternaţi care murmură rugăciuni ca să ajungă la ceruri, deşi Raiul persanilor să-l faci nu-i prea greu – Că-i doar din ochi negri şi lămâie cu apă, mereu[79].

La chemarea pentru rugăciunea de seară, pare că tot trenul a fost lovit de o boală ciudată. Toţi pasagerii cad în genunchi şi încep salamalecurile. Expresul de noapte către Mashhad este probabil singurul tren din lume în care toţi călătorii stau cu faţa în direcţia opusă sensului

[79] Citat din versurile poetului şi compozitorului irlandez Thomas Moore (1779-1852).

în care merg: se leagănă în ritmul trenului, cu ochii întorşi spre Mecca. În timpul călătoriei, stăruinţa rugăciunilor se intensifică şi vagoanele vibrează din pricina acestor ritualuri. În expresul de Teheran, femeile purtau fuste şi bluze; aici sunt înfofolite în valtrapuri, iar vălurile le acoperă complet chipul.

Fără îndoială, caracterul musulman al trenului era motivul pentru care berea fusese eliminată din vagonul-restaurant. Dar era o seară fierbinte când am plecat din Teheran şi tânjeam după ceva de băut. Îmi păstrasem întreaga sticlă de gin pentru Afganistan.

— N-ai bere, nu? i-am spus stewardului. Dar *ce* ai?

— Chebub de piui.

— Nu, de băut ce altceva ai?

— Biftec.

— Vin?

A încuviinţat din cap.

— Ce fel?

— Pilaf de piui, supă, *salade.*

Am renunţat la ideea de a bea ceva şi am decis să iau masa. Mâncam şi priveam peisajul selenar prin care treceam – cratere, munţi golaşi la orizont şi nisip cât vezi cu ochii –, când s-a apropiat de mine un bărbat cu haină de camuflaj, cu un ziar şi o pungă de cumpărături în mână.

— Pot să mă aşez? m-a întrebat.

— Sigur.

Ziarul lui, ediţia londoneză a *Daily Telegraph,* era din urmă cu cinci zile; punga de cumpărături conţinea multe cutii cu dezinfectant. S-a aşezat, cu cotul pe ziar şi bărbia sprijinită în palmă, părând foarte concentrat.

— Uită-te la fata aia, a zis el.

Pe lângă noi a trecut o fată drăguţă, care – pentru că purta o rochie destul de mulată, şi nu valtrapul şi acoperământul greu cu care erau îmbrăcate celelalte femei – atrăgea privirile celorlalţi din vagonul-restaurant. Am dat să fac această remarcă, dar tipul m-a şuşuit.

— Stai. Vreau să mă concentrez la asta.

A urmărit cu privirea spatele fetei, până când ea a dispărut din vagon. Apoi a zis:

— Mi-ar plăcea să cunosc o fată ca ea.

— De ce nu i te prezinţi? Nu poate fi prea greu.

— Imposibil. Nu vor să discute cu tine. Şi dacă vrei să le inviţi în oraş – să zicem, la restaurant sau la un spectacol –, nu acceptă decât dacă ai de gând să te însori cu ele.

— Asta *e* ciudat, am spus eu.

— Şi asta nu-i tot. Eu trăiesc în sălbăticie – în Ezna nu sunt femei.

— Înţeleg că vii în weekenduri.

— Glumeşti! Asta e a doua oară când merg la

Teheran – prima a fost acum patru luni.

— Eşti de patru luni în deşert?

— În munţi, a precizat el. Dar e totuna.

L-am întrebat de ce a ales să trăiască în munţii Iranului, într-un loc unde nu sunt femei, dacă era aşa de dornic să cunoască o fată drăguţă.

— Trebuia să mă întâlnesc aici cu una. Am cunoscut-o în Riyadh – e secretară, o fată foarte drăguţă – şi a zis că vine la Teheran. Schimba serviciul. Aşa că, atunci când m-am întors în Marea Britanie, am primit contractul ăsta şi i-am trimis o scrisoare. Dar asta se întâmpla acum şase luni şi ea încă nu mi-a răspuns.

Afară se lăsase noaptea, un întuneric fără lună, impenetrabil, deşertic; mesele din vagonul-restaurant transmiteau ţac-ţacul roţilor către cuţite şi furculiţe, iar stewarzii îşi scoteau jachetele uniformelor impecabil călcate, pregătindu-se pentru rugăciunea de seară. Inginerul – era inginer şi supraveghea construirea unei sonde petroliere – şi-a continuat povestea melancolică, despre cum a semnat un contract pe trei ani în Iran doar pentru posibilitatea insignifiantă de a o întâlni pe secretară.

— Ce mi-ar plăcea cu adevărat ar fi să cunosc o fată bogată, nu o Sophia Loren, dar drăguţă şi cu ceva parale. Am cunoscut odată una – taică-său era bancher –, dar cam ciudată, întotdeauna făcea pe fetiţa. Nu mă

vedeam însurat cu aşa ceva! Ia uite.

Fata care traversase mai devreme vagonul-restaurant se întorcea şi trecea din nou pe lângă noi. De data asta m-am uitat bine la ea şi cred că doar cuiva care a stat singur prin munţii Iranului timp de patru luni putea să-i pară câtuşi de puţin fermecătoare. Inginerul era absolut extaziat, într-un fel pe care îl găseam emoţionant şi fără speranţă.

— Doamne, zicea el, ce i-aş mai face!

Am încercat să schimb subiectul şi l-am întrebat cum îşi petrecea timpul liber pe şantier.

— Avem o masă de snooker şi un panou de darts, a zis el, dar sunt într-un hal fără de hal, aşa că nu le folosesc. Oricum, chiar dacă m-aş putea folosi de ele, tot nu m-aş duce la club. Nu suport mirosul de la toalete. Ăsta e unul din motivele pentru care m-am dus la Teheran – să cumpăr nişte Harpic[80]. Am nouă sticle... Ce fac în timpul liber? Păi, să vedem. De obicei citesc... Îmi place lectura. Şi învăţ persana. Uneori lucrez peste program. Ascult mult radioul. Eh, e o viaţă liniştită. De aceea aş vrea să cunosc o fată.

I-am sugerat că acei ultimi şapte ani petrecuţi, după cum îmi spusese, în Arabia Saudită, Abu Dhabi şi Iran ar putea să aibă legătură cu burlăcia lui prelungită. A

---

[80] Soluţie de curăţat toaletele.

încuviinţat imediat.

— Dar bordelurile?

— Nu-s de mine, frate. Eu vreau o iubită drăguţă şi stabilă – curată, frumuşică, bogată, tot tacâmul. Frate-meu a avut o grămadă. Chiar mă enervează. Avea o coafeză în Uxbridge[81], foarte fainâ, şi era înnebunită după el. Stăteam la el – eram în concediu –, în apartamentul lui din Hayes. Dar crezi că el îi dădea vreun pic de atenţie? Absolut deloc! Până la urmă l-a părăsit. S-a măritat cu altul. Nu o condamn. Mi-ar plăcea să am şi eu o şansă cu aşa o fată. Aş duce-o la un spectacol, i-aş cumpăra flori, i-aş oferi o masă simandicoasă. Aşa aş face. M-aş purta frumos cu ea. Dar fratele meu e un egoist, aşa a fost întotdeauna. Vrea maşină scumpă şi televizor color, nu-l interesează decât persoana lui. Eu... pe mine mă interesează tot felul de oameni. Nu ştiu de ce sunt aşa disperat, dar ultimul meu concediu petrecut acasă aproape că mi-a pus capac. Îmi găsisem o fată foarte dulce, o dactilografă din Chester, şi taman când lucrurile mergeau mai bine între noi, am primit un telefon de la fostul ei iubit. Zicea că o să mă omoare. A trebuit să renunţ la ea.

Acum vagonul-restaurant era gol, stewarzii îşi

---

[81] Uxbridge - suburbie în zona metropolitană a Londrei.

terminaseră rugăciunea şi aranjau mesele pentru micul dejun.

— Cred că vor să plecăm.

— Îi respect foarte mult pe oamenii ăştia, a zis inginerul. N-ai decât să râzi, dar de multe ori m-am gândit să devin musulman.

— N-aş putea să râd de aşa ceva.

— Trebuie să ştii Coranul şi cu ochii închişi. Nu-i uşor. L-am citit pe şantier – sigur, fără să spun. Dacă şeful meu m-ar prinde citind din Coran, n-ar înţelege. Ar zice că-s dus cu pluta. Dar cred că asta ar putea fi soluţia. Să devin musulman, să-mi reînnoiesc contractul după trei ani şi să cunosc o persană drăguţă. Ar trebui să fie al naibii de uşor să faci cunoştinţă cu ele dacă eşti musulman.

Discuţia, la fel ca multe altele pe care le-am purtat în tren, avea o lejeritate candidă, datorită faptului că voiajam împreună, confortului oferit de vagonul-restaurant şi convingerii că nu ne vom mai întâlni niciodată. Căile ferate erau un fel de bazar al unui artist modelator, din care oricine înzestrat cu suficientă răbdare poate să ia cu el o amintire, pe care să o studieze apoi în taină. Amintirile nu sunt concludente, dar, la fel ca în cazul celor mai bune romane, finalul este întotdeauna sugerat. Inginerul cel trist nu se va mai întoarce niciodată în Anglia; va

deveni unul dintre acei expatriaţi bătrâni care se ascund prin ţări îndepărtate, cu tot felul de simpatii ciudate, o slăbiciune pentru religia locală, o furie iraţională şi acel soi de memorie exhaustivă care îi ţine la distanţă pe străinii curioşi.

În compartimentul meu erau trei persoane: un cuplu de canadieni, soţ şi soţie, şi un băiat păros şi încruntat, din mahalalele cartierului East London. Mergeau în Australia: cuplul canadian, pentru că „nu am avut chef să învăţăm franceza", tipul din mahalaua londoneză, pentru că Londra „să umplă dă afurisiţi dă indieni". Faptul că prejudecăţile sunt un motiv mai frecvent de emigrare decât sărăcia trebuie să fie o realitate sociologică, dar ceea ce îmi trezea interesul la aceste trei persoane era că, asemenea multor altora, călătoreau până în Australia cu cele mai ieftine mijloace, via Afganistan şi India, trăind aidoma celor mai săraci dintre aceia în mijlocul cărora se aflau, mâncând lucruri dezgustătoare şi dormind în camere de hotel invadate de ploşniţe, pentru că respingeau o societate pe care ei o considerau în declin.

Discursul lor era şocant. Am produs o pătură şi o pernă de la conductor, care nu-mi ceruse decât un bacşiş simbolic, m-am anesteziat cu un gin şi m-am culcat.

A doua zi dimineaţă, am fost trezit devreme de

hurducăitul trenului şi am văzut cămile care păşteau printre tufişurile brune şi turme mari de oi îngrămădite unele în altele, pe coastele nisipoase ale dealurilor. Satele erau puţine, dar arătau extraordinar; casele joase erau înconjurate de ziduri şi semănau cu castelele de nisip pe care le construiesc părinţii pentru copiii lor pe plajă, cu ajutorul unei găletuşe şi al unei lopăţele. Aveau ferestre foarte mici, fortificaţii sfărâmate şi creneluri inegale; impresionante de la distanţă, de aproape se vedea clar că stau să se prăbuşească, iar fortificaţiile ar fi opus doar o slabă rezistenţă în calea unor intruşi. În bătaia vântului puternic, femeile stăteau pe vine în faţa zidurilor, ţinând cu dinţii de un colţ al pânzei de pe cap, ca să-şi păstreze faţa acoperită.

Mashhad a apărut deodată din mijlocul deşertului, un oraş al moscheilor cu cupole aurite şi al minaretelor cu vârfuri albe. La gară, pelerinii s-au revărsat din tren târând sacoşe de pânză şi saci de dormit. La peste 6.000 de kilometri de Londra, această gară reprezintă punctul terminus: între gara cea mai estică a Căilor Ferate Iraniene şi micuţa gară pakistaneză din Landi Kotal, în trecătoarea Khyber, se întinde Afganistanul, o ţară în care nu există nici măcar un centimetru de cale ferată.

După o oră de şedere în Mashhad eram nerăbdător să plec. Era Ramadanul, perioada de post la musulmani, şi în timpul zilei nu se servea niciun fel de mâncare.

Mi-am mâncat brânza topită şi am găsit doi hipioţi, căpetenii care păreau să se fi pierdut de restul tribului. Nu înţelegeau de ce nu voiam să rămân în Mashhad.

— E bine, a zis unul dintre ei. E retro, e lejer. Ai putea să rămâi pe-aici.

— Eu încerc să ajung în Pakistan, am spus.

— Mai întâi trebuie să traversezi Afganistanul, a spus celălalt, mic de statură, bărbos, cu o chitară. E în drum, gen.

— Vino cu noi, dacă vrei. Plecăm mai departe. Am făcut aşa de nenumărate ori, ne suim pur şi simplu în trenul ăsta, tragem jaluzelele şi ne culcăm.

Purta straie indiene, sandale şi o vestă brodată, un şirag de mărgele şi brăţări rotunde, asemenea unui turc dintr-o gravură victoriană, dar fără iatagan sau turban.

— Grăbeşte-te, dacă vrei să vii, că pierdem autobuzul.

— Urăsc autobuzele, am spus.

— Ai auzit ce-a zis, Bobby? Cică urăşte autobuzele.

Bobby însă nu i-a răspuns. Se zgâia la o fată, probabil o americană, care tocmai ieşea din gară. Clămpănea nesigură când păşea, fiindcă era încălţată cu o pereche de saboţi cu talpa groasă, din lemn.

— Pantofii ăia chiar m-au dat gata, a zis Bobby. Tipele nici măcar nu pot să meargă cu ei. Fac pariu că ăla care i-a inventat e vreun poponar care urăşte tare

femeile.

*

Afganistanul e o mare pacoste. Înainte era un loc ieftin şi necivilizat şi oamenii veneau aici să cumpere grămezi de haşiş – petreceau săptămâni întregi drogaţi prin hotelurile jegoase din Herat[82] şi Kabul. Dar în 1973 a avut loc o lovitură militară de stat şi regele (care se bronza în Italia) a fost detronat. Acum Afganistanul e un loc scump, dar la fel de necivilizat ca înainte. Chiar şi hipioţii au început să-l considere intolerabil. Mâncarea miroase a holeră, călătoriile sunt întotdeauna inconfortabile şi uneori periculoase, iar afganii sunt leneşi, inactivi şi violenţi. După puţin timp petrecut acolo am ajuns să regret că mi-am schimbat planurile de a merge pe ruta din sud. E drept, în Belucistan era război, dar Belucistanul era mic. Am decis să rezolv repede cu Afganistanul şi să pun între paranteze tot acel disconfort. Dar a mai durat o săptămână până să urc din nou într-un tren.

Biroul vamal era închis pe timpul nopţii. Nu ne puteam întoarce la frontiera iraniană; nici nu puteam merge mai departe, spre Herat. Aşa că am rămas pe o fâşie care nu era nici în Iran, nici în Afganistan, într-un hotel fără nume. În hotel nu existau toalete, nici curent

---

[82] Herat - oraş în vestul Afganistanului, aproape de graniţa cu Iranul.

electric, iar apă era doar cât pentru o ceaşcă de ceai pentru fiecare. Bobby şi amicul lui, care îşi spunea Lopez (numele lui adevărat era Morris), au devenit enervant de fericiţi când afganul din holul luminat de lumânări ne-a spus că paturile ne costă 35 de cenţi de căciulă. Lopez a cerut haşiş. Afganul a zis că nu are. Lopez l-a făcut „lepădătură". Afganul a adus o bucată de mărimea unui rahat de câine şi ne-am petrecut restul serii fumând-o. Pe la miezul nopţii s-a auzit un telefon sunând în beznă. Lopez a zis:

— Dacă mă caută pe mine, spune-le că nu sunt aici!

A doua zi, pe drumul spre Herat, un pasager afgan a tras cu puşca prin acoperişul autobuzului şi s-a iscat o răfuială pentru a stabili cine ar fi trebuit să plătească reparaţia. O zi mai târziu, în Herat, încă îmi mai ţiuiau urechile din cauza detunăturii, în timp ce îi priveam pe hipioţi, care stăteau în tufişurile pline de ghimpi şi se plângeau de rata de schimb valutar. A doua zi, la trei dimineaţa, pe strada mare din Herat a avut loc o paradă cu trompete răguşite şi tobe zornăitoare: era un fel de coşmar bizar pe care îl au domnii în vârstă prin romanele nemţeşti. L-am întrebat pe Lopez dacă a auzit parada, dar el nu a luat seama la întrebarea mea. A zis că era îngrijorat; croncănind ca un broker, fluturându-şi cu disperare încheieturile pline de brăţări, mi-a spus veştile rele: dolarul era cotat la 50 de afgani.

— E jaf la drumul mare!

Am plecat spre Kabul, cu autobuzul şi apoi cu avionul, via Mazar-i-Sharif. Mi-au rămas în minte două incidente din Kabul: vizita la un azil de nebuni, de unde nu am reuşit să obţin externarea unui canadian care fusese închis acolo din greşeală (a spus că nu-l deranjează să rămână acolo, câtă vreme are destule batoane de ciocolată; era mai bine decât să se întoarcă în Canada), şi, mai târziu în săptămâna aceea, când am trecut pe lângă o tabără de corturi ale paştunilor[83] şi am văzut cum o cămilă se prăbuşeşte deodată sub greutatea unei sarcini de lemne – într-o clipă, paştunii au sărit ca din puşcă şi au dezmembrat şi jupuit bietul animal. Nu mai voiam cu niciun chip să rămân în Kabul. Am luat autobuzul spre est, până în culmea trecătorii Khyber. Acolo, în Landi Kotal, trebuia să iau un tren către Peshawar[84]; şi îmi era groază că aş putea să-l pierd, pentru că nu era decât un singur tren pe săptămână, un tren regional de duminică, numit „132-Down”[85].

---

[83] Paştuni sau pakthuni - populaţie ariană din Afganistan şi nord-vestul Pakistanului, care vorbeşte limba paştu.

[84] Peshawar - oraş în nordul Pakistanului.

[85] În sistemul de căi ferate din India şi din Asia de Sud-Est, trenurile sunt desemnate cu indicativele „down” (dus) sau „up” (întors), în raport cu gara care reprezintă „baza” cursei respective.

6. Trenul regional pe ruta Khyber

Trecătoarea Khyber este mai stâncoasă, mai înaltă şi mai spectaculoasă în partea afgană a frontierei decât în cea pakistaneză, dar la Torkham – unde este graniţa – ea se transformă într-o zonă înverzită şi omul se simte infinit de recunoscător pentru această verdeaţă. De la plecarea din Istanbul, era prima zonă înverzită întinsă pe care o vedeam. Începe cu lichenii de pe suprafeţele stâncoase şi smocurile de ierburi decolorate care răsar din crăpături; apoi tufe şi arbori pitici, pe care vântul i-a răsucit într-o grămadă de coate contorsionate, şi, în sfârşit, văi acoperite de iarbă, care se transformă în frunziş pe măsură ce te apropii de Peshawar. Este ca o schimbare a anotimpurilor în intervalul unei singure zile această deplasare de la înălţimile colţuroase şi defileurile din apropiere de Jalalabad[86], la stâncile din Landi Khana[87], împodobite cu buchete de flori sălbatice, fluturate de vânt. Schimbarea este bruscă; nu pot fi prea multe ţări atât de apropiate geografic şi totuşi atât de diferite. Acolo unde pe hartă începe linia de graniţă, peisajul se îndulceşte, iar chipurile întunecate ale afganilor, cu capetele înfăşurate neglijent

---

[86] Jalalabad - oraş în estul Afganistanului.

[87] Landi Khana - gară din apropierea oraşului pakistanez Torkham, la graniţa cu Afganistanul.

în turbane albe, sunt înlocuite de feţele colţuroase ale pakistanezilor, care poartă papuci înguşti şi mustăţi subţiri şi dispreţuitoare aidoma magicienilor şi personajelor malefice din filme.

Şi mai este şi Calea Ferată Khyber, o altă plăcere. Construită cu 50 de ani în urmă, cu mari eforturi, este o minune a ingineriei. Are 34 de tuneluri, 92 de poduri şi apeducte şi urcă până la 1.000 de metri altitudine. Trenul este foarte bine păzit: pe stâncile de deasupra liniei, puşcaşii Khyber[88] stau de santinelă în mici garnizoane sau cazemate, privind absenţi hăurile abrupte negre-albăstrui de pe flancul afgan neospitalier.

Pe Calea Ferată din Khyber nu trece decât un singur tren pe săptămână şi practic toţi pasagerii sunt „populaţii tribale", cum le numesc pakistanezii, kuki, malikdin, kambar şi zakka khel, greu de deosebit în zdrenţele lor. Folosesc trenul pentru drumurile săptămânale la bazarul din Peshawar. Pentru ei, această zi în oraş este o escapadă, aşa că pe peronul gării Landi Kotal, din trecătoarea Khyber, se bulucesc membri ai diferitelor triburi agitaţi, păşind în sus şi-n jos, în picioarele goale, aşteptând ca trenul să plece. Am

---

[88] Khyber Rifles - regiment al forţelor paramilitare care fac parte din trupele pakistaneze de frontieră.

găsit un loc în ultimul vagon şi l-am urmărit pe unul, mai mult ca sigur nebun, care se certa pe peron cu nişte cerşetori. Cerşetorul se îndrepta şontâcăind, cu mâna întinsă, spre o familie care aştepta. Atunci nebunul se repezea la el, răcnind. Unii dintre cerşetori nu-l băgau în seamă; unul a reacţionat, pălmuindu-l mai degrabă cu blândeţe, până când a intervenit un poliţist.

Nebunul era în vârstă. Avea o barbă lungă, o manta militară din cele date la reformă şi sandale făcute din anvelope de cauciuc. A ţipat strident la poliţist şi a urcat în tren, unde şi-a ales un loc foarte aproape de mine. A început să cânte. Asta i-a amuzat pe călători. A cântat şi mai tare. Prin vagon treceau cerşetori – leproşi, orbi călăuziţi de băieţei, bărbaţi în cârje –, obişnuita defilare a nefericiţilor de prin sate. Fojgăiau de la un capăt la altul al vagonului, gemând. Pasagerii îi urmăreau cu un oarecare interes, dar nimeni nu le dădea nimic. Cerşetorii aveau cutii de metal cu coji de pâine uscată. Nebunul îi lua peste picior: s-a strâmbat la orb; a urlat la lepros. Pasagerii râdeau; cerşetorii treceau mai departe. S-a urcat şi un ciung. Îşi agita braţul bun, prezentându-şi ciotul, un os de zece centimetri care pornea din umăr.

— Allah e mare! Uite, nu am un braţ! Dă ceva pentru rănitul de mine!

— Pleacă de-aici, prostule! a strigat nebunul.

— Te rog, dă, zicea omul cu un braţ, pornind spre capătul vagonului.

— Pleacă, prostule! Nu te vrem aici!

Nebunul s-a ridicat să-l chinuiască pe bărbat şi, când a făcut-o, acesta s-a repezit spre el şi i-a dat scatoalcă zdravănă peste cap şi l-a trimis învârtindu-se înapoi la locul lui. Când ciungul a plecat, nebunul a început din nou să cânte. Dar acum nu mai avea public.

Traducerea dialogului respectiv mi-a fost oferită de doi bărbaţi care stăteau lângă mine, domnul Haq şi domnul Hassan. Domnul Haq, un bărbat de vreo 65 de ani, era avocat în Lahore[89]. Domnul Hassan, din Peshawar, era prietenul lui. Tocmai se întorceau de la graniţă, unde, aşa cum zicea domnul Haq, „am făcut câteva cercetări".

— O să vă placă în Peshawar, a zis domnul Hassan. E un orăşel drăguţ.

— Aş vrea să-l întrerup pe învăţatul meu prieten ca să spun că nu ştie ce vorbeşte, s-a băgat domnul Haq. Eu sunt bătrân – ştiu ce spun. Peshawar *nu* este deloc un orăşel drăguţ. A *fost* odată, da, însă acum nu mai e. Guvernul din Afganistan şi ruşii vor să pună mâna pe el. Ruşii şi indienii au smuls o parte din Pakistan, ceea ce acum numesc Bangladesh. În fine. Peshawar a fost

---

[89] Lahore - oraş în nord-vestul Pakistanului, aproape de graniţa cu India.

nemaipomenit odinioară, cu mult timp în urmă. Este plin de istorie, dar nu ştiu ce se va întâmpla cu noi.

Trenul pornise, nebunul chinuia acum un băieţel care părea să călătorească de unul singur, iar membrii triburilor – cu coatele unele lângă altele – stăteau la geamuri. Călătoria a fost ciudată: vagonul era acum inundat de lumină şi afară peisajul se schimba, capătul văii transformându-se într-un defileu cu stânci gata să se prăvălească; în clipa următoare, ne afundam în întuneric. Pe calea ferată Khyber sunt cinci kilometri de tuneluri şi, pentru că în tren nu existau lumini, am traversat cei cinci kilometri pe întuneric.

— Aş vrea foarte tare să discut cu dumneata, a zis domnul Haq. Ai fost la Kabul. Poţi să-mi spui dacă eşti în siguranţă acolo?

I-am spus că am văzut o mulţime de soldaţi, dar am presupus că prezenţa lor se datorează loviturii militare de stat. Afganistanul era guvernat prin decrete.

— Ei, eu am o problemă şi sunt om bătrân, aşa că am nevoie de un sfat.

Iată care era problema: un băiat din Pakistan, o rudă îndepărtată a domnului Haq, fusese arestat la Kabul. Din cauza dificultăţilor în a obţine valută străină şi a imposibilităţii de a călători în India, sigurul loc la care se puteau gândi pakistanezii dornici de vacanţă era Afganistanul. Domnul Haq bănuia că băiatul fusese

arestat pentru posesie de haşiş, iar el fusese întrebat dacă n-ar putea să plece la Kabul şi să vadă dacă nu-l poate elibera. Nu era sigur că vrea să se ducă.

— Spune-mi dumneata. Ia dumneata decizia.

I-am zis că ar trebui să lase chestiunea în mâinile ambasadei pakistaneze de la Kabul.

— Oficial, avem relaţii diplomatice, dar toată lumea ştie că de fapt nu avem niciun fel de relaţii diplomatice. Nu pot s-o fac.

— Atunci trebuie să te duci.

— Şi dacă mă arestează?

— De ce ar face-o?

— Ar putea să creadă că sunt spion, a spus domnul Haq. Suntem aproape în război cu Afganistanul pe chestiunea cu Paştunistanul[90].

Chestiunea Paştunistanului însemna cele câteva sate ale triburilor paştune, înarmate, susţinute de Rusia şi Afganistan, care ameninţau să se separe de Pakistan, să declare un stat nou şi, cu veniturile din comerţul cu fructe uscate, să devină o putere suverană; atunci, luptătorii eliberaţi ar intra în competiţie pe piaţa mondială a stafidelor şi prunelor uscate.

— Sfatul meu este să nu te duci, am zis eu.

---

[90] Paştunistan - regiune geografică locuită de populaţiile paştuni, la graniţa dintre Punjab, Kaşmir şi Belucistan.

— Cum poţi să spui asta?! Şi cu băiatul cum rămâne? E ruda mea – familia lui este foarte îngrijorată. Aş dori să-ţi mai pun o întrebare, a zis domnul Haq. Cunoşti închisoarea din Kabul?

I-am răspuns că nu, dar că am văzut un azil de nebuni şi nu mi s-a părut prea încurajator.

— Închisoarea din Kabul. Ascultă, o să-ţi spun eu. A fost construită în anul 1626 de regele Babar[91]. Mă rog, i se spune închisoare, dar nu e decât un şir de găuri în pământ, ca nişte puţuri adânci. Acolo îi ţin pe deţinuţi. Noaptea le acoperă cu nişte capace. Ăsta e adevărul. Nu le dau nimic de mâncare. Băiatul s-ar putea să fie mort. Nu ştiu ce să fac.

A discutat agitat în urdu cu domnul Hassan, în timp ce eu fotografiam prăpăstiile. Ne afundam în tunele şi ieşeam pe pante stâncoase, pe care le urcam în *reverse*[92]; deasupra noastră erau turnuri fortificate şi amplasamente din piatră care străluceau în soarele după-amiezii. Părea o călătorie imposibilă pentru un tren. 132-Down se legăna pe pantele stâncilor, gâfâind din greu, şi când în faţă nu mai erau decât aerul şi o stâncă verticală, trenul vira înăuntrul muntelui. Lansat în interiorul unei peşteri, deranja liliecii de pe tavan, iar

---

[91] Zahir-ad-Din Muhammed Babar sau Babur (1483-1530) - principe mongol, primul împărat din dinastia Marilor Moguli.

[92] Metodă prin care trenurile urcă pante foarte abrupte pe o linie în zigzag.

membrii triburilor îi pocneau de la ferestre cu beţele. Apoi, din nou în lumina soarelui, am trecut pe lângă fortul de la Ali Masjid[93], în echilibru pe un vârf de stâncă, iar o oră mai târziu, după 20 de rebrusmente abrupte, ne deplasam pe o pantă mai blândă, în apropiere de Jamrud[94]. Peste localitatea Jamrud tronează un fort imens, cu ziduri groase de trei metri şi redane îndreptate spre Afganistan.

Unii membri ai triburilor au coborât la Jamrud, ceea ce l-a făcut pe domnul Haq să constate:

— Facem ce putem cu ei şi ei vin peste noi.

A tăcut din nou şi nu a mai spus nimic până când nu am străbătut periferia oraşului Peshawar, pe lângă un drum cu *tonga*[95] tropăitoare şi rable care claxonau. Peisajul era plat şi verde, cu palmieri înalţi; probabil că era mai cald aici decât fusese la Kabul, dar umbra mai deasă a arborilor verzi dădea impresia unui loc mai răcoros. În spatele nostru, soarele se îndrepta spre orizont şi culmile trecătorii Khyber aveau nuanţe violete, într-o ceaţă liliachie, atât de frumoasă, încât părea parfumată. Domnul Haq a spus că avea treburi aici.

— Trebuie să-mi rezolv marea problemă. Dar hai să

---

93 Ali Masjid - punctul cel mai îngust al trecătorii Khyber.

94 Jamrud - oraş situat la capătul trecătorii Khyber.

95 *Tonga* - vehicule uşoare, cu două roţi, folosite în zonele rurale ale Indiei.

ne întâlnim mai târziu, a spus el când am ajuns în gara militară Peshawar. N-o să te mai necăjesc cu problemele mele. O să bem un ceai şi o să discutăm despre chestiuni de interes mondial.

*

Peshawar este un oraş frumos. M-aş muta bucuros aici, să îmbătrânesc privind apusurile în trecătoarea Khyber, instalat pe o verandă. Reşedinţele foarte spaţioase din Peshawar, toate excelente exemple de stil gotic anglo-musulman, sunt răspândite de-a lungul unor drumuri largi şi molcome, pe sub arbori răcoroşi: locul perfect în care să-ţi revii după oribila experienţă din Kabul. La gară faci semn cu mâna după o *tonga* şi mergi la hotel, unde scaunele de pe verandă au nişte extensii mobile pe care îţi aşezi picioarele ca să reglezi circulaţia sângelui. Un chelner vioi îţi aduce o sticlă mare de bere Murree Export. Hotelul e gol; ceilalţi oaspeţi au riscat o călătorie chinuitoare până în valea Swat, în speranţa că vor fi primiţi de Înălţimea Sa, *wali*-ul[96]. Dormi profund sub baldachinul care te protejează de ţânţari şi te trezeşti în ciripitul păsărilor, ca să iei un mic dejun englezesc, început cu terci de ovăz şi terminat cu rinichi. După aceea, o *tonga* până la muzeu.

---

[96] *Wali* - în islam, lider de inspiraţie divină, sfânt.

Aţi putea să vă întrebaţi cum a fost conceput Buddha. În muzeul din Peshawar există o friză greco-budistă care o înfăţişează pe mama lui Buddha, întinsă pe o parte, în timp ce este fecundată între coaste cu ceva care aduce cu duza unui balon cu aer cald suspendat deasupra ei. Într-o altă friză, nou-născutul Buddha sare printr-o fantă dintr-o parte a trupului ei – o naştere având toată energia unei sărituri în lungime. Ceva mai departe este o scenă a naşterii în care Buddha se află în centru, înconjurat de personaje îngenuncheate pentru rugăciune: aranjamentul obişnuit de pe felicitările de Crăciun executat delicat în piatră, cu chipuri clasice. Piesa cea mai surprinzătoare este o sculptură în piatră, înaltă de aproape un metru, reprezentând un bătrân în poziţia lotusului. Bărbatul posteşte: are ochii adânciţi în orbite, cutia toracică e proeminentă, genunchii noduroşi şi burta scobită. Pare aproape mort, dar expresia este una de beatitudine. Este cea mai exactă reprezentare în granit a unui trup emaciat pe care am văzut-o şi pe tot drumul prin India şi Pakistan aveam să văd iar şi iar acelaşi trup, pe pragurile caselor şi în faţa colibelor sau sprijinit de stâlpii gărilor, înfometarea conferind feţei trase o anumită sfinţenie.

Nu departe de muzeu, am vrut să-mi cumpăr nişte chibrituri de la un magazin şi mi s-a oferit morfină. M-am întrebat dacă auzisem bine şi am cerut să văd

marfa. Bărbatul a scos o cutie de chibrituri (poate „chibrit” era un cuvânt codificat?) şi a deschis-o. Înăuntru era un mic flacon pe care scria *Sulfat de morfină,* cu zece tablete albe. Bărbatul mi-a zis că trebuie injectate în braţ şi că pot să le cumpăr pe toate cu doar 20 de dolari. I-am oferit 5 dolari şi am râs, dar el şi-a dat seama că e luat peste picior. A devenit ursuz şi mi-a zis să plec.

Mi-ar fi plăcut să rămân mai mult în Peshawar. Adoram să lenevesc pe verandă, scuturându-mi ziarul şi privind cum trec *tonga*-urile, şi îmi plăcea să-i ascult pe pakistanezi discutând despre apropiatul război cu Afganistanul. Erau îngrijoraţi şi mâhniţi, dar i-am încurajat, spunând că vor avea în mine un susţinător entuziast, dacă intenţionau vreodată să invadeze acea ţară barbară. Asigurarea mea promptă îi lua prin surprindere, dar vedeau că sunt sincer. „Sper că ne veţi ajuta”, a zis unul dintre ei. I-am explicat că nu sunt un soldat prea capabil. „Nu tu personal, ci America în general.” Le-am zis că nu le pot promite susţinerea naţională, dar că aş fi bucuros să pun o vorbă bună pentru ei.

Totul e uşor în Peshawar, cu excepţia cumpărării unui bilet de tren. E o treabă care îţi ia întreaga dimineaţă şi te extenuează. Mai întâi, consulţi mersul trenurilor pentru Căile Ferate ale Pakistanului de Vest

şi afli că Khyber Mail pleacă la ora 4. Pe urmă te duci la ghişeul de informaţii şi ţi se spune că pleacă la ora 9.50 p.m. Omul de la Informaţii te trimite la Rezervări. Omul de la Rezervări nu este acolo, dar un măturător zice că o să vină imediat. Revine după o oră şi te ajută să alegi clasa la care vrei să călătoreşti. Îţi scrie numele într-un registru şi îţi dă o chitanţă. Te duci cu chitanţa la Bilete, unde, pentru 108 rupii (aproximativ 10 dolari), ţi se înmânează două bilete de călătorie şi o chitanţă semnată. Te întorci la Rezervări şi aştepţi din nou să revină omul. Acesta se întoarce, semnează biletele, examinează chitanţa şi scrie detaliile într-un catastif de jumătate de metru pătrat.

Aceasta nu a fost singura dificultate. Bărbatul de la Rezervări mi-a spus că în Khyber Mail nu există aşternuturi. Am bănuit că vrea să-mi sugereze un bacşiş, aşa că i-am dat şase rupii ca să găsească şi aşternuturi. După 20 de minute mi-a zis că erau rezervate toate. Îi părea foarte rău. Mi-am cerut înapoi mita.

— Cum doriţi, a zis.

În aceeaşi zi, mai târziu, am găsit soluţia perfectă. Stăteam la Dean's Hotel, unul dintre hotelurile lanţului de care aparţine şi Faletti din Lahore. A trebuit să-l bat mult la cap pe funcţionar, dar până la urmă a fost de acord să-mi dea aşternuturile de care aveam nevoie. Eu

îi dădeam 60 de rupii şi el urma să-mi dea o chitanţă. În Lahore aveam să returnez aşternuturile şi chitanţa la Hotel Faletti şi să primesc înapoi cele 60 de rupii. Iată cum suna chitanţa:

Vă rog să returnaţi acestui bărbat Rs 60/ – (RS. NUMAI ŞAIZECI) dacă vă arată această chitanţă şi O Pătură şi un Cearşaf O Pernă şi deduceţi suma din contul Dean's Hotel din Peshawar.

7. Khyber Mail[97] către nodul de cale ferată Lahore

Rashid, conductorul de la vagonul de dormit, m-a ajutat să-mi găsesc compartimentul şi, după o clipă de ezitare, m-a rugat să mă uit la dintele lui. Îl durea, mi-a zis. Cererea nu era una impertinentă. Îi spusesem că sunt dentist. Mă săturasem de curiozitatea asiatică: De unde veniţi? Cu ce vă ocupaţi? Căsătorit sau nu? Aveţi copii? Toată pisălogeala asta mă făcuse să devin evaziv, secretos, nesăbuit, să inventez poveşti. Rashid mi-a făcut patul şi apoi a deschis gura, trăgând de buza de jos, ca să-mi arate un canin mâncat de carie.

— Ar fi bine dacă te-ai duce la dentist în Karachi, i-am spus. Între timp, mestecă pe partea cealaltă.

---

[97] În sistemul de căi ferate din India, „Mail" desemnează un tip de tren expres.

Mulţumit de sfatul meu (i-am mai dat şi două aspirine), a zis:

— O să vă simţiţi foarte confortabil aici. Vagon nemţesc, vechi de vreo 15 ani. E greu, mă înţelegeţi, aşa că nu se hurducăie.

Nu-mi luase mult să-mi găsesc compartimentul. Doar trei erau ocupate – celelalte două, de nişte ofiţeri de armată –, iar numele meu era pe uşă, dactilografiat mare pe o etichetă. Acum ştiam cum avea să fie călătoria imediat ce urcam în tren. Sentimentul pe care l-am avut când am urcat în Khyber Mail a fost unul de uşoară dezamăgire că urma să fie o călătorie aşa de scurtă – numai 12 ore până la Lahore. Mi-aş fi dorit să fie mai lungă: aveam tot ce-mi trebuia. Compartimentul era spaţios, bine iluminat şi confortabil, cu o toaletă şi o chiuvetă într-o încăpere alăturată; aveam o masă rabatabilă, bancheta bine tapiţată, oglindă, scrumieră, un suport cromat pentru sticla de gin, tot tacâmul. Eram singur. Dar dacă voiam să am companie, puteam să mă duc la vagonul-restaurant sau să pierd puţin timpul pe coridor, cu ofiţerii de armată. De la un călător cu trenul nu se aşteaptă nimic. În avion, călătorii sunt condamnaţi să stea ore întregi înţepeniţi într-un loc strâmt; vapoarele cer bună dispoziţie şi sociabilitate; maşinile şi autobuzele sunt de nedescris. Vagonul de

dormit este forma cea mai confortabilă de călătorie. În *Ordered South,* Robert Louis Stevenson scrie:

Aici, cred, este principala atracţie a călătoriei cu trenul. Viteza este atât de lejeră, iar trenul deranjează atât de puţin peisajele prin care ne perindă, încât sufletul ni se umple de pasivitatea şi liniştea ţinuturilor; şi, în timp ce trupul este purtat înainte de lanţul de vagoane care zboară pe şine, gândurile se aprind pe când buna dispoziţie le animă, prin gările puţin frecventate...

Poveştile romantice asociate vagonului de dormit provin din extrema lui intimitate, care combină cele mai bune caracteristici ale unui dulap cu deplasarea înainte. Indiferent ce fel de drame se pun în scenă în acest dormitor în mişcare, ele sunt accentuate de peisajul care trece prin dreptul geamului: spinarea unor dealuri, surpriza apariţiei munţilor, zgomotosul pod din metal sau priveliştea melancolică a unor oameni care stau sub lumina gălbuie a unor lămpi. Iar ideea unei călătorii gândite ca o viziune continuă, ca o succesiune de imagini memorabile într-un tur de-a lungul unui Pământ curbat – fără goliciunea distorsionantă a aerului sau a mării –, nu este posibilă decât cu trenul. Un tren este un vehicul care îţi permite locuirea: cina într-un vagon-restaurant, nimic nu poate

fi mai captivant.

— La ce oră ajunge Khyber Mail la Karachi?

— Mersul trenurilor zice că la şapte şi cincisprezece seara, a zis Rashid. Dar o să avem o întârziere de cinci ore şi jumătate.

— De ce? am întrebat.

— Întotdeauna întârziem cinci ore şi jumătate. Aşa se întâmplă.

Am dormit bine în aşternutul de la Dean's Hotel şi la ora şase, a doua zi dimineaţa, am fost trezit de un sikh[98], pe al cărui turban era prinsă o insignă de oţel cu inscripţia *Căile Ferate ale Pakistanului de Vest.* Ochiul lui drept era lăptos din cauza trahomului.

— Tu vrut mic dejun?

Am spus că da.

— Eu venit ora şapte.

Mi-a adus o omletă, ceai şi pâine prăjită şi timp de o jumătate de oră am stat tolănit, am citit minunata povestire a lui Cehov, *Ariadna,* şi mi-am terminat ceaiul. Pe urmă am tras jaluzelele şi lumina a inundat compartimentul. În strălucirea soarelui am trecut pe lângă câmpurile de orez şi bălţi stătute, pline de lotuşi albi şi bâtlani într-un picior. Mai departe, am speriat o pereche de papagali verde-fistic care stăteau într-un

---

[98] Sikh - adept al unei secte hinduiste influenţate de islam, cu caracter antifeudal.

copăcel; şi-au luat zborul, devenind tot mai verzi pe măsură ce se înălţau. Să priveşti pe geamul unui tren în Asia e ca şi cum ai urmări un documentar de călătorie needitat, dar fără enervanta coloană sonoră: trebuia să ghicesc scopul activităţilor pe care le vedeam – oameni care băteau uşor nişte baligi de forma unei plăcinte şi apoi le lipeau pe peretele unei colibe de lut, ca să se usuce; bărbaţi cu boi şi pluguri înfipte în pământ, pregătind un ogor de orez pentru însămânţare; iar la Badami Bagh, chiar lângă Lahore, un oraş de colibe din paie, adăposturi din cartoane, corturi simple şi şandramale din hârtie, crengi şi cârpe, toată lumea era în mişcare – se alegeau fructe, se împătureau haine, se aţâţa focul, se alunga un câine, se repara un acoperiş. Sunt activităţile matinale ale celor săraci, atât de ocupaţi, încât par optimişti, dar e o impresie falsă. Poziţia aşezării lor îi dă de gol; aceasta este sărăcia extremă, bidonvilul de lângă calea ferată.

Bidonvilul mai avea un martor: un indian de vreo 20 de ani, înalt şi slab, cu părul lung, stătea la geamul de pe coridor; m-a întrebat cât e ora. Avea un accent londonez inconfundabil. L-am întrebat încotro se îndreaptă.

— India. M-am născut la Bombay, dar am plecat când aveam vreo trei sau patru ani. Cu toate astea, sunt indian până în măduva oaselor.

— Dar ai fost crescut în Anglia.

— Da. Am şi paşaport britanic. N-am vrut să-mi iau, după tot ce mi-au făcut. Dar e prea mare bătaie de cap cu un paşaport indian. Înţelegeţi, până la urmă vreau să mă duc în Germania – nemţii sunt în Comunitatea Economică Europeană. Cu un paşaport britanic e uşor.

— De ce nu rămâi la Londra?

— Poţi să stai în Londra dacă îţi place. Sunt cu toţii nişte rasişti. Începe când împlineşti vreo zece ani şi asta e tot ce auzi – negrotei, cioroi, brunet. Nu poţi să faci nimic. La şcoală e cu adevărat groaznic – ai auzit vreodată de paki-bastonada? Şi nici măcar nu sunt pakistanez. Nu-s în stare să facă diferenţa. Dar sunt laşi. Când sunt cu pretenu' meu, nimeni nu vine la mine şi nu zice nimic, dar de multe ori sunt câte zece tipi care încep să se lege de mine. Îi urăsc. Mă bucur că sunt aici.

— Aici e Pakistan.

— Tot aia. Toată lumea are aceeaşi culoare.

— Nu chiar, am zis eu.

— Mai mult sau mai puţin. Aici pot să mă relaxez – sunt liber.

— Nu te simţi mai degrabă anonim?

— Primul lucru pe care o să-l fac când ajung în India este să mă tund. Atunci nimeni n-o să mai ştie.

Părea o soartă crudă. Nu vorbea nicio limbă din

India, părinţii lui muriseră şi el nu prea ştia cum să ajungă la Bombay, unde avea nişte rude îndepărtate, care arareori îi răspundeau la scrisori dacă el nu punea în plic şi nişte bani. Tânărul era una dintre acele anomalii coloniale, mai englez decât voia să recunoască, dar simţindu-se inconfortabil în singura ţară pe care o înţelegea.

— În Anglia întotdeauna se zgâiau la mine. Uram asta.

— Aici eu sunt cel la care se zgâieşte lumea, am spus.

— Şi *ţie* cum îţi place asta?

Îmi dădeam seama că îmi reproşa culoarea pielii; la urma urmelor, el era aproape acasă.

— Îmi place destul de mult, am zis.

— *Sahib*[99].

Era Rashid, cu valiza mea.

— Ne apropiem.

— Îţi spune *sahib*, a zis indianul, care părea dezgustat. Îi e teamă de tine, de aia.

— *Sahib*, a spus Rashid, vorbind de astă dată cu indianul. Acum, te rog, arată-mi biletul.

Indianul călătorea la clasa a doua. Rashid l-a dat afară din vagonul de clasa întâi în timp ce trenul intra în gară.

---

[99] *Sahib* - „stăpân, domn”, formulă folosită iniţial în limbajul colonial britanic.

*

În nodul feroviar Lahore (Rashid era lângă mine, scuzându-se că trenul a avut întârziere) am păşit într-un oraş care îmi era familiar: se potrivea cu stereotipul din amintirea mea. Imaginea mea în privinţa oraşelor indiene vine de la Kipling, iar Lahore este locul unde Kipling s-a maturizat ca scriitor. Exagerând mulţimile, bazarul depravat, culoarea şi agitaţia, Kipling cel din primele povestiri şi din *Kim* descrie de fapt oraşul Lahore de astăzi, acea parte a lui aflată dincolo de zona comercială, unde procesiunile de ricşe, cabriolete trase de ponei, vânzători ambulanţi şi femei acoperite de văluri umplu străzile înguste şi te împing în direcţia pe care o vor ei. Bazarul Anarkali şi oraşul înconjurat de ziduri, cu fortul şi moscheile lui, au păstrat exotismul distrat al descrierilor lui Kipling, deşi acum, după o sută de ani de repetiţii, are o notă de oroare.

— Fete rele aici, a zis conducătorul de *tonga* când m-a lăsat într-un cartier murdar din oraşul vechi.

Dar eu nu am văzut niciuna şi nimic din ce ar fi putut să semene cu o casă de toleranţă din Lahore. Absenţa femeilor din Pakistan, toţi acei bărbaţi ieşiţi la agăţat au avut un efect ciudat asupra mea. M-am trezit că mă zgâiesc, alături de alţi bărbaţi fără treabă, la fotografiile stridente ale vedetelor de cinema şi am început să cred

că restricţiile islamului ar face repede din mine un împătimit al extremităţilor anatomice, înfiorat mai ales la vederea încheieturilor împodobite, căutând o clipire în spatele unui văl sau aşteptând un răspuns din umeri de la una dintre siluetele înfăşurate în valtrapuri. Interdicţiile islamului par capabile să transforme cel mai normal suflet într-un fetişist al picioarelor şi, parcă pentru a combate acest lucru, afişele de cinema parodiază erotismul: fete grase, încălţate în cizme, care se luptă neputincioase cu nişte bărbaţi păroşi şi lascivi; femei chinuite, care îşi strâng sânii, anglo-indieni (consideraţi „rapizi") care îşi leagănă fesele şi fredonează în microfoane. Bărbaţii din Lahore umblă cu ochii întorşi spre aceste fantezii de desene animate.

— Te invită să mănânci în oraş, mi-a spus un american.

Eram în fortul spectaculos şi amândoi admiram micul pavilion de marmură numit Naulakha (Kipling i-a dat casei lui de lângă Brattleboro, Vermont, numele acesta pentru că ridicarea ei a costat foarte mult: „naulakha" înseamnă 900.000). Americanul era agitat. Zice:

— Cum termini de mâncat, încep să se zgâiască la tipa ta. Întotdeauna o urmăresc de fapt pe tipa ta. Tipa e foarte agitată. „Fir-ar, Mohamed, de ce n-ai buzunare

la *dhoti*[100]?" „Nu avem buzunare, don'şoară" – rahaturi de genul ăsta. Un tip – asta chiar m-a scos din sărite – mă ia deoparte şi zice: *„Cinci minute! Cinci minute!* Atât aş vrea cu ea!". Dar el m-ar lăsa cinci minute cu tipa *lui?* Cred că glumeşti.

În Lahore ordinea se vede în arhitectură, splendoarea imperiului mogul şi a perioadei coloniale. De jur-împrejur sunt mulţimi de oameni şi de vehicule, iar neglijenţa acestora face ca grandoarea arhitecturală să fie emfatică, tot aşa cum mirosurile de untură pentru gătit şi de baligă intensifică mireasma parfumurilor şi a beţişoarelor parfumate. Ca să ajung la Grădinile Şahlimar[101] a trebuit să străbat kilometri de străzi congestionate, pline de oameni care se îmbrâncesc, având privirea înfometată a unor prădători. Mi-am făcut loc cu coatele prin venericul cartier Begampura; dar în grădini este linişte şi, chiar dacă au fost despuiate de marmură, iar bazinele sunt acum de un cafeniu închis, grădinile sunt ordonate şi umbroase – un sentiment de refugiu delicios –, într-un fel care nu poate fi foarte diferit de ceea ce-şi imaginase

---

[100] *Dhoti* - acoperământ din pânză pentru organele sexuale, purtat de bărbaţii hinduşi din India.

[101] Grădinile Şahlimar - grădini regale din Lahore, amenajate de împăratul mogul Shah-Jahan; împreună cu fortul din Lahore, fac parte din Patrimoniul Mondial UNESCO.

Shah-Jahan atunci când le-a amenajat, în 1637. Minunăţiile din Lahore sunt vechi şi, chiar dacă se văd pretutindeni tentativele lor, pakistanezii nu au reuşit încă să transforme acest superb oraş în ruine.

Ramadanul continua şi restaurantele erau fie închise, fie pe raţii de urgenţă, ouă şi ceai. Aşa că şi eu am fost silit să postesc, în speranţa că acest lucru nu o să mă scoată din minţi aşa cum se întâmpla, în mod evident, cu afganii şi cu pakistanezii. În loc de somnolenţă, rezultatul foamei erau nişte indivizi iritabili, cu ochi sticloşi, unii dintre ei repezindu-se la mine de pe străduţele lăturalnice ca să mă tragă de mânecă.

— Iarbă – haşiş – LSD.

— LSD? am zis eu. Vinzi LSD?

— Da, de ce nu? Tu vii la mine acasă. De asemenea cupru frumos, argint, artizanat.

— Nu vreau artizanat.

— Vrei haşiş? Un kil, 20 dolar.

Eram tentat, dar am preferat sucul de mango la sticlă, care era dulce şi gros, precum şi foietajele cu curry, cunoscute ca *samosa.*

Samosa erau întotdeauna ambalate în paginile unor vechi caiete de caligrafie. M-am aşezat, mi-am băut sucul, am mâncat *samosa* şi am citit ambalajul: „... forţa de rupere la orice [pată de grăsime] de pe Grindă este reprezentată de Distanţa Verticală dintre Linia

respectivă şi Linia CD”.

*

În restaurantul de la Hotel Faletti erau 47 de mese. Nu mi-a fost greu să le număr pentru că în cele două zile în care am luat masa acolo am fost singurul client. Cei cinci chelneri stăteau la diferite distanţe de mine şi, când îmi dregeam glasul, doi se repezeau imediat spre mine. Cum nu voiam să-i dezamăgesc, le-am pus întrebări despre Lahore şi într-una din aceste discuţii am aflat că Punjab Club nu era departe de hotel. M-am gândit că o partidă de snooker după cină ar fi o idee bună, aşa că, îndrumat de unul dintre chelneri, în seara următoare am pornit spre club.

M-am rătăcit aproape imediat într-un cartier din vecinătatea hotelului, unde nu existau lumini stradale. Paşii mei trezeau câinii de pază şi, în timp ce treceam pe lângă ei, dulăii lătrau şi săreau pe garduri. Nu am reuşit să-mi înfrâng teama din copilărie de câinii străini şi chiar dacă pomii miroseau frumos şi noaptea era răcoroasă, eu nu aveam nicio idee încotro merg. Au trecut zece minute înainte să apară o maşină. I-am făcut semn cu mâna.

— De unde veniţi?

— Hotel Faletti.

— Adică din ce ţară.

— Statele Unite.

— Sunteţi foarte bine-venit, a zis şoferul. Pe mine mă cheamă Anwar. Pot să vă las undeva?

— Încerc să ajung la Punjab Club.

— Urcaţi, vă rog, a zis el.

După ce am urcat, m-a întrebat:

— Ce mai faceţi, vă rog?

Acesta este exact felul în care Ivan Turkin din nuvela lui Cehov *Ionici* saluta pe toată lumea.

Domnul Anwar a mai condus un kilometru, explicându-mi ce întâmplare fericită a fost că ne-am întâlnit – erau o mulţime de hoţi noaptea, a zis –, şi când am ajuns la Punjab Club mi-a dat cartea lui de vizită şi m-a invitat la nunta fiicei sale, care avea loc peste o săptămână. I-am spus că atunci voi fi în India.

— Ei, India e cu totul altă poveste, a zis el şi a demarat.

Punjab Club, un bungalou situat în spatele unui gard viu înalt, era luminat şi arăta chiar plăcut, dar era pustiu. Îmi imaginasem un bar aglomerat, o sumedenie de oameni care beau veseli, o partidă de snooker în desfăşurare, o pereche într-un colţ, plănuind un adulter, chelneri cu tăvi pline de băuturi şi note de plată fluturate în toate părţile. Clădirea putea foarte bine să fie un fel de sanatoriu; nu se zărea niciun suflet, dar atmosfera – chiar şi revistele – era ca într-o sală de aşteptare la dentist. Câteva uşi mai încolo, de-a lungul

unui coridor, am văzut ce mă interesa: pe geam scria cu litere mari, roşii, aşteptaţi lovitura, iar în semiîntuneric erau două mese, cu bilele în poziţie, gata de joc, sub o stivă de tacuri lucioase.

— Da? Cu ce vă pot ajuta?

Era un pakistanez în vârstă, cu aerul nelămurit şi trist al cuiva care a fost întrerupt din lectură. Purta un papion negru şi buzunarul de la cămaşă era burduşit cu pixuri.

— Eram în trecere, am zis, şi m-am gândit să intru. Aveţi politici de reciprocitate cu vreun club din Londra?

— Din câte ştiu eu, nu.

— Poate că directorul ştie.

— Eu sunt directorul, a zis el. Am avut odată un aranjament cu un club londonez – acum mulţi ani.

— Cum se chema?

— Îmi cer scuze, am uitat, dar ştiu că acel club nu mai există. Ce doreaţi?

— O partidă de snooker.

— Şi cu cine să jucaţi? a întrebat el, zâmbind. Nu e nimeni aici.

M-a condus prin club, dar încăperile luminate şi goale mă deprimau. Locul era părăsit, la fel ca şi restaurantul de la Falleti, cu cele 47 de mese goale, la fel ca şi cartierul unde nu erau decât câini de pază. I-am

spus că trebuie să plec şi, când am ajuns la uşa de la intrare, a zis:

— S-ar putea să găsiţi un taxi acolo, la a doua intersecţie. Bună seara.

Era inutil. Am mers aproape o sută de metri şi nu am reuşit să găsesc intersecţia, deşi urmam direcţia pe care mi-o indicase. În spatele unui gard viu din apropiere auzeam mârâitul unui câine. Apoi am auzit o maşină. Se apropia rapid de mine şi s-a oprit cu un scrâşnet. Şoferul a coborât şi mi-a deschis uşa din spate. Mi-a spus că îl trimisese directorul ca să mă ducă înapoi la hotel. Se temuse că o să mă rătăcesc.

Imediat ce am ajuns la hotel, am pornit în căutarea unui local unde să beau ceva. Era încă devreme, vreo zece, dar nu am apucat să fac nici cincizeci de metri, că un bărbat subţire, în pantaloni largi şi dungaţi, a apărut de după un copac. Avea ochii bulbucaţi şi strălucitori, încadraţi de triunghiul obscur al feţei.

— Ce cauţi?

— Ceva de băut.

— Îţi aduc o fată drăguţă. Două sute de rupii. Futai bun.

A rostit vorbele la fel de rece ca un vânzător ambulant de lame de ras.

— Mersi, nu.

— Foarte tânără. Tu vii cu mine. Futai bun.

— Futai bun şi ţie, am spus. Eu caut de băut.

A continuat să meargă pe lângă mine, mormăindu-şi refrenul, iar apoi, la o intersecţie de lângă parc, a zis:

— Vino cu mine – aici, înăuntru.

— Acolo?

— Da, ea aşteaptă.

— La copacii de colo?

Era întuneric, nicio lumină, dar ţârâit de greieri.

— E un parc.

— Vrei să zici că ar trebui să o fac acolo, sub un copac?

— E un parc *bun, sahib*!

Ceva mai departe am fost acostat din nou, de astă dată de un tânăr care fuma nervos. Mi-a surprins privirea.

— Doriţi ceva?

— Nu.

— O fată?

— Nu.

— Băiat?

— Nu, pleacă.

A şovăit, dar a continuat să se ţină după mine. Până la urmă a spus în şoaptă:

— *Ia-mă pe mine.*

M-am plimbat 20 de minute, dar nu am dat de niciun bar. M-am întors şi, ocolind de departe peştii, am

revenit la hotel. Sub un copac din faţă, trei bărbaţi în vârstă stăteau cocârjaţi deasupra unei lămpi cu kerosen şi jucau cărţi. Unul dintre ei m-a văzut trecând şi m-a strigat:

— Aşteptaţi, *sahib*!

Şi-a întors cărţile cu faţa în jos şi a venit spre mine.

— Nu, am spus, înainte ca el să deschidă gura.

— E foarte drăguţă, a spus.

Am mers mai departe.

— Bine, doar 250 de rupii.

— Eu ştiu de unde pot să am una cu doar 200.

— Dar asta e chiar în camera dumneavoastră! O aduc eu. O să rămână până dimineaţă.

— Prea mulţi bani, îmi pare rău.

— *Sahib*! Sunt cheltuieli! Zece rupii pentru măturător, zece şi pentru *chowkidar*[102], zece pentru hamal, bacşiş în toate părţile. Dacă nu, o să facă probleme. Luaţi-o! O să fie foarte drăguţă. Fetele mele sunt foarte experimentate, în toate sensurile.

— Slabă sau grasă?

— Cum doriţi. Am una nici slabă, nici grasă, dar aşa.

A schiţat cu degetele în aer o siluetă, sugerând ceva dolofan.

— Cam 22–23. Vorbeşte foarte bine engleza. O să vă

---

[102] *Chowkidar* - în India, paznicul, îngrijitorul, portarul unei clădiri.

placă aşa de mult. *Sahib,* e soră medicală!

Încă mai striga după mine pe când urcam scările pe veranda hotelului. Întâmplarea a făcut ca unicul bar din Lahore să fie Polo Room, din hotelul meu. Am băut o bere scumpă şi am intrat în vorbă cu un tânăr englez. Era de două luni în Lahore. L-am întrebat cu ce se distra. Mi-a spus că nu erau prea multe de făcut, dar plănuia să viziteze Peshawar. I-am spus că în Peshawar era mai linişte decât în Lahore. A zis că-i pare rău să audă asta, pentru că Lahore i se părea insuportabil. Era plictisit, zicea el, dar mai avea o speranţă.

— Aştept să primesc răspuns la cererea de înscriere într-un club, a spus.

Era un tip înalt şi banal, care îşi sufla nasul la sfârşitul fiecărei fraze.

— Dacă mă acceptă, cred că o să fie bine. Seara pot să mă duc acolo – e un loc destul de animat.

— Despre ce club e vorba?

— Punjab Club, a spus.

8. Frontier Mail[103]

Amritsar, la două curse de taxi depărtare de Lahore

---

[103] Nume sub care era cunoscut expresul care leagă gara centrală din Mumbai de Amritsar (astăzi numit Golden Temple Mail).

(trenul de legătură nu mai circulă din 1947), este situat la graniţă, pe partea indiană a frontierei. Pentru sikhi are aceeaşi importanţă pe care o are Benares[104] pentru hinduşi, este capitala religioasă, un oraş sfânt. Ţinta pelerinajului pentru sikhi este Templul de Aur, un pavilion placat cu aramă, amplasat în mijlocul unui bazin. Sfinţenia apei nu o împiedică însă să fie stătută. Îi simţi mirosul de la mai bine de un kilometru. Cea mai arzătoare dorinţă a oricărui sikh este să vadă acest templu înainte de a muri şi să aducă o amintire din Amritsar. Unul dintre suvenirele preferate este un afiş multicolor uriaş, care înfăţişează un bărbat fără cap. Din ciotul gâtlejului gâlgâie sângele; omul poartă ţinută de războinic. Într-o mână ţine o sabie, iar în cealaltă îşi ţine capul din care picură sânge. Am întrebat nouă credincioşi sikh despre numele bărbatului. Niciunul nu a fost în stare să-mi spună, dar cu toţii îi ştiau povestea. A fost decapitat într-unul dintre războaiele din Punjab. Dar era un bărbat foarte hotărât. Şi-a ridicat de jos capul şi, ţinându-l cu o mână ca să vadă ce face (ochii din căpăţâna retezată ardeau de voinţă), a continuat să lupte. A făcut-o ca să se poată întoarce la Amritsar şi să aibă parte de o incinerare cum

---

[104] Benares, actualmente Vanarasi - vechi oraş situat în statul Uttar Pradesh, în India, considerat sfânt, loc de pelerinaj pentru hinduşi.

se cuvine. Povestea aceasta ilustrează caracterul pios, feroce şi puternic al credincioşilor sikh. Dar cei din comunitatea sikh sunt în acelaşi timp şi foarte amabili şi prietenoşi şi foarte mulţi dintre ei sunt membri ai Lions Club Internaţional[105]. Faptul reprezintă în parte o confuzie de ordin cultural, întrucât toţi sikhii au numele de familie Singh, care înseamnă „leu"; se simt obligaţi să se înscrie în club.

Religia sikh le impune credincioşilor să poarte un tip special de chiloţi, dar şi părul netuns, o brăţară de argint, un pieptăn de lemn şi un pumnal de fier. Pentru că în Templul de Aur este interzis să intri încălţat, am ţopăit pe aleea din marmură, de parcă aş fi executat un fel de tangou pe cărbuni încinşi, privind cum aceste figuri leonine, despuiate până la gogoşarii lor sfinţi, se scaldă în bazin gâlgâind apa verzuie, luând graţia divină şi dizenteria dintr-o singură înghiţitură. Sikhii sunt soldaţi formidabili şi pe tot parapetul care înconjoară templul există tăbliţe din marmură care stau mărturie că Regimentul de Cavalerie Pune şi Genieştii din Bengal au contribuit cu atâtea mii de rupii. Pentru restul indienilor, mai ales pentru cei din Gujarat[106], sikhii sunt nişte ţărănoi şi se fac glume pe seama

---

[105] Lions Club International - una dintre cele mai mari organizaţii de servicii prin voluntariat din lume, înfiinţată în SUA.

[106] Gujarat - stat în vestul Indiei.

puţinătăţii de minte a acestora. Este una despre un sikh emigrant în Canada, căruia i s-a spus că trebuie să demonstreze că e cu adevărat canadian ducându-se în pădure şi luându-se la trântă cu un urs şi violând o *squaw*[107]. Omul pleacă în pădure şi după o lună se întoarce, cu turbanul ferfeniţă şi faţa plină de zgârieturi, zicând: „Acum mai am să mă iau la trântă cu o *squaw*”. O altă glumă este despre un sikh care a pierdut autobuzul. O ia la goană încercând să-l prindă şi îşi dă seama că a alergat tot drumul până acasă. „Tocmai am fugit după autobuz şi am economisit 50 de paise[108]”, îi zice el nevestei, care îi răspunde: „Dacă ai fi fugit după un taxi, ai fi economisit o rupie”.

După ce am hoinărit prin oraş, am luat masa la un restaurant sikh şi apoi am mers la gară să-mi cumpăr bilet pentru Frontier Mail către Delhi. Bărbatul de la ghişeul de rezervări m-a pus pe o listă de aşteptare şi mi-a spus că există „nouăzeci şi opt la sută şanse” să obţin o cuşetă, dar va trebui să aştept până la patru şi jumătate ca să am şi confirmarea. Gările Căilor Ferate Indiene sunt nişte locuri perfecte unde să-ţi omori timpul şi sunt nişte modele la scară redusă ale societăţii indiene, cu împărţirea ei pe caste, clase şi sex: „Sala de

---

[107] *Squaw* - femeie amerindiană.

[108] Paisă - monedă divizionară în India, Pakistan etc., valorând a suta parte dintr-o rupie.

aşteptare clasa a doua – femei", „Intrare hamali", „Ieşire clasa a treia", „Toaletă clasa întâi", „Restaurant vegetarian", „Restaurant nonvegetarian", „Camere de odihnă", „Garderobă", şi toată gama de ocupaţii scrise pe tăbliţele birourilor, de la cea mai mică, pe care scrie „Măturător", la cea mai fină dintre toate, „Şef de gară".

La unul dintre peroane, o locomotivă cu aburi scotea fum. Am traversat şi, în timp ce făceam un instantaneu, un sikh a apărut pe platforma locomotivei şi mi-a cerut să-i trimit poza. I-am zis că aşa voi face. M-a întrebat unde plec şi când i-am spus că iau Frontier Mail, a zis:

— Mai ai aşa de multe ore de aşteptat. Vino cu mine. Urcă în drăcia asta, a zis, arătând spre primul vagon, şi în prima gară poţi să vii şi să stai cu mine.

— Mi-e teamă să nu-mi pierd trenul.

— N-o să-l pierzi, a spus bărbatul. La sigur.

A rostit expresia cu exactitate, ca şi cum şi-ar fi amintit o lecţie de limba engleză.

— Nu am bilet.

— Nimeni nu are bilet. Toţi merg pe blat!

Am urcat deci în tren şi în prima gară m-am dus lângă el, în cabina locomotivei. Trenul mergea la Atari, lângă graniţa cu Pakistanul, la 25 de kilometri distanţă. Întotdeauna am vrut să merg într-o locomotivă cu aburi, dar călătoria aceasta a venit într-un moment

nepotrivit. Am plecat chiar la apus şi, pentru că eu purtam ochelari de vedere cu ecranare solară – cealaltă pereche era în valiză, la garderoba din gară –, nu vedeam aproape nimic. Orb ca un liliac, mă ţineam bine şi asudam din cauza căldurii de la cazan. Bărbatul sikh răcnea explicaţii despre ce făcea, trăgând de manivele, ca să ridice presiunea, răsucea roţi şi se ferea de fochist. Zgomotul şi căldura mi-au stricat orice plăcere în cele două ore de plimbare şi presupun că aveam un aer deprimat, pentru că bărbatul se străduia din răsputeri să mă amuze, şuierând din sirenă. De fiecare dată când o făcea, trenul părea să încetinească.

*

Faţa şi braţele îmi erau acoperite cu funingine, de la excursia spre Atari. În Frontier Mail asta nu era o problemă şi în seara aceea umedă am avut parte de plăcuta experienţă a unui duş rece, ghemuit pe vine sub ţeava gâlgâitoare, în timp ce trenul traversa regiunea Punjab, în drum spre Delhi.

Când m-am întors în compartiment, am găsit un tânăr aşezat pe patul meu. M-a salutat cu un accent pe care nu-l puteam identifica foarte bine, parţial pentru că era sâsâit, dar şi pentru că avea o înfăţişare oarecum bizară. Părul, cu cărare pe mijloc, îi ajungea până mai jos de umeri; braţele subţiratice erau acoperite de mânecile strâmte şi purta trei inele cu pietre mari,

portocalii pe fiecare mână, brăţări de tot felul şi un colier cu scoici albe. Chipul lui m-a speriat: avea acea faţă cadaverică a nebunilor sau a celor cu boli incurabile, cu ochii afundaţi în orbite şi obrajii supţi, adânc ridaţi, palizi, înguşti şi albi. Se uita fix, umil şi, în timp ce mă privea – de pe mine picura încă apa de la duş –, se juca cu o poşetuţă din piele. A zis că îl cheamă Hermann; mergea la Delhi. Îl mituise pe conductor ca să poată călători împreună cu un european. Nu voia să stea în compartiment cu un indian – ar putea să aibă necazuri. Spera că înţeleg.

— Desigur, am zis eu. Dar te simţi bine?

— Am fost bolnav – în Amritsar am stat patru zile în spital şi la Quetta la fel. Am fost foarte îngrijorat. Doctorii fac tot felul de analize şi mi-au dat un medicament, dar nu are niciun efect. Nu dorm, nu mănânc – poate doar un pahar cu lapte şi o bucată de pâine. Zbor la Amritsar de la Lahore. Am fost aşa de bolnav în Lahore – trei zile în spital şi două zile în Quetta. Traversez Belucistan. Yazd, cunoaşteţi Yazd? E un loc groaznic. Două nopţi sunt acolo şi sunt în autobuz două zile de la Teheran. Nu pot să dorm. La fiecare cinci ore autobuzul opreşte şi eu iau nişte ceai şi puţin pepene. Mi-e greaţă. Lumea zice: „De ce nu vorbeşti, eşti supărat?”. Dar eu le spun: „Nu, nu supărat, mi-e greaţă...”.

Aşa vorbea, cu lungi pasaje sâsâite, întrerupându-se singur, repetând pe un ton egal că e bolnav, de parcă s-ar fi scuzat mereu. Era neamţ şi fusese marinar, ajutor pe punte, pe un vas german, apoi steward pe un vas finlandez. Navigase timp de şapte ani şi ajunsese în Statele Unite.

— Da, în fiecare ţară, a zis el, dar numai pentru câteva ore. Iubea vapoarele, dar nu mai putea naviga. L-am întrebat de ce.

— Hepatită, a spus, cu o pronunţie nemţească.

Se molipsise în Indonezia şi stătuse săptămâni întregi în spital. Nu reuşise să scape definitiv de ea: încă mai avea nevoie de analize. Făcuse una la Amritsar.

— Lumea îmi zice: „Pari bolnav". Ştiu că arăt bolnav, dar nu pot să mănânc.

Avea o mină groaznică şi tremura.

— Iei vreun medicament?

— Nu, a răspuns clătinând din cap. Iau astea.

A deschis poşetuţa de piele pe care o tot netezise cu degetele-i descărnate şi a scos un ambalaj din celofan. L-a despăturit şi mi-a arătat o grămăjoară din ceva maro şi lipicios, care semăna cu o umplutură de caramelă englezească turtită.

— Ce e?

— Opiu, a zis. Iau biluţe din el.

Sâsâiala a făcut din „biluţe" ceva umed şi vicios.

— Sunt un droghist.

A rupt o bucată de opiu şi l-a răsucit între degete, transformându-l încet într-o biluţă.

— Un drogat?

— Da, trag în venă. Uită-te la braţele mele.

A încuiat uşa compartimentului şi a tras perdeaua în dreptul geamului. Şi-a suflecat mâneca stângă. Vederea braţului său m-a îngrozit: fiecare venă era clar conturată de vânătăi închise la culoare, lăsate de acele seringilor, umflături mari, care făceau ca venele să semene cu nişte corzi negre. Şi-a atins braţul, timid, ca şi cum nu i-ar fi aparţinut, şi a spus:

— Nu pot să iau heroină. În Lahore nu mă simt prea bine. Stau în spital, dar sunt tot slab şi speriat. Lumea face gălăgie şi e foarte cald. Nu ştiu ce pot să fac. Aşa că fug şi merg pe stradă. Un pakistanez îmi zice că are nişte morfină. Merg cu el şi îmi arată. E bună – morfină nemţească. Îmi cere 150 de rupii. Îi dau şi-mi fac injecţia. Aşa ajung la Amritsar. Dar în Amritsar mă îmbolnăvesc foarte tare şi nu mai pot să fac rost de morfină. Aşa că iau asta... zice şi se bate cu mâna peste buzunarul drept, de unde scoate o negresă cu haşiş, cam de mărimea bucăţii de opiu, dar uscată şi crăpată. Sau fumez asta...

A scos un săculeţ cu marijuana.

I-am spus că, date fiind resursele lui de droguri, are

baftă că a ajuns în India. La punctul de control vamal văzusem un grănicer indian care îi ceruse unui băiat să-şi dea jos blugii.

— Da, a spus Hermann. Sunt aşa de speriat! Bărbatul mă întreabă dacă am iarbă şi eu spun nu. Dar fumez? Zic, da, uneori, dar el nu se uită în bagajele mele. Dacă sunt speriat pot să o ascund în locuri secrete.

— Atunci presupun că nu ai de ce să-ţi faci griji.

— Nu, întotdeauna mi-e cald şi sunt agitat.

— Dar poţi să-ţi ascunzi drogurile.

— Pot chiar să le arunc şi să-mi cumpăr altele, a spus. Dar braţele! Dacă îmi văd braţele, îşi dau seama. Trebuie să-mi ascund braţele întotdeauna.

Şi-a ridicat din nou mânecile şi s-a uitat la cicatricele lungi şi negre.

Mi-a povestit cum se face că a venit în India. La Hanovra s-a hotărât să se vindece de dependenţa de heroină. S-a înscris ca dependent şi s-a internat într-un centru de recuperare – el îi spunea „Eliberarea" – unde i se dădeau 700 de mărci germane pe lună şi un pahar cu metadonă zilnic. În schimb, ajuta la curăţenia din centru. Nu ieşea niciodată; îi era teamă că ar fi întâlnit pe cineva care i-ar fi vândut heroină. Dar s-a întâmplat un lucru ciudat: pentru că nu ieşea decât rareori, nu cheltuia aproape nimic din alocaţia lunară şi la sfârşitul anului a descoperit că economisise destul de mulţi bani

– suficient ca să trăiască în India şase luni sau mai mult. Aşa că şi-a strâns catrafusele şi a plecat pur şi simplu cu un zbor charter spre Teheran, unde au început simptomele de sevraj.

Îşi adusese deznădejdea într-un loc deznădăjduit. Era condamnat, duhnea a moarte şi starea lui nu era foarte diferită de cea a nefericiţilor care apăreau în gările prin care treceam şi care se îngrămădeau după lumină şi apă. Există străini care, ştiindu-se terminaţi, se duc în India ca să rămână anonimi în decrepitudinea lor, să îmbătrânească şi să se îmbolnăvească în acele *bustee*[109] ale Orientului. V.S. Naipaul[110] scria de curând că există oameni „care îşi doresc să trăiască în societăţi mai fragile decât a lor... care, în final, nu fac altceva decât să-şi celebreze propria siguranţă".

— Acum iau asta, a zis şi a aruncat biluţa de opiu în gură, închizând ochii. Pe urmă iau nişte apă.

A băut un pahar cu apă. Băuse deja două şi mi-am dat seama că, dacă nu o făceau drogurile, o să-l omoare apa din India.

— Acum dorm. Dacă nu dorm, mai iau un opiu.

Pe timpul nopţii a pâlpâit de două ori o flacără în

---

[109] *Bustee* - mahalale indiene.

[110] Sir Vidiadhar Surajprasad Naipaul (n. 1932) - scriitor de limbă engleză din spaţiul fostelor colonii britanice, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură (2001).

patul de deasupra, luminând ventilatorul din tavan. Am auzit foşnetul celofanului, pocnetul opiului moale în degetele lui şi pe Hermann înghiţind apă.

*

Tăbliţele din gara Amritsar („Ieşire clasa a treia", „Sala de aşteptare clasa a doua – femei", „Toaletă clasa întâi", „Accesul permis doar măturătorilor") mi-au dat o imagine oficială despre societatea indiană. Realitatea mai puţin oficială am văzut-o la şapte dimineaţa, în Delhi, oraşul vechi, la staţia terminus a Căilor Ferate de Nord. Ca să înţelegi India adevărată, spun indienii, trebuie să mergi în sate. Dar asta nu este întru totul adevărat, pentru că indienii şi-au adus satul cu ei la gară. În timpul zilei acest lucru nu este atât de vizibil – ai putea să-i confunzi cu nişte cerşetori, călători fără bilet (plăcuţa: „Călătoria fără bilet este un rău social") sau vânzători ambulanţi fără autorizaţie. Noaptea şi dimineaţa devreme, satul din gară este complet, o comunitate atât de preocupată, încât miile de pasageri care sosesc sau pleacă nu o tulbură defel: pur şi simplu o ocolesc. Locuitorii căilor ferate iau gara în posesie, dar numai un nou-sosit observă asta. Simte că e ceva în neregulă, pentru că el nu a aflat despre obiceiul indian de a ignora ceea ce este evident, făcând un ocol pentru a-şi păstra calmul. Un nou-sosit nu poate să creadă că a fost aruncat într-o astfel de intimitate, atât de repede.

Într-o altă ţară, toate acestea ar rămâne ascunse de el şi nici măcar o excursie în zona rurală nu i-ar dezvălui cu atâta claritate acest model de viaţă. Satul din zona rurală a Indiei îi spune vizitatorului foarte puţine, cu excepţia faptului că i se cere să păstreze distanţa şi să-şi rezume experienţa din locul cu pricina la un ceai sau o masă într-un local îmbâcsit. Viaţa satului, miezul acesteia, îi este refuzat.

Dar satul din gară nu e altceva decât miez, iar şocul rezultat în urma acestei expuneri m-a făcut să grăbesc pasul. Am simţit că nu am niciun drept să privesc cum se spală oamenii sub jetul unui robinet scund – goi, în mijlocul unui val de funcţionari care se apropiau; bărbaţi care dorm până târziu pe *charpoy*[111] sau care îşi înfăşoară turbanele; femei cu inele în nas şi picioarele îngălbenite şi crăpate, care gătesc o tocană din legumele cerşite, deasupra focului fumegând, care alăptează copiii sau strâng aşternuturile întinse pe jos; copii care fac pe ei; fetiţe în rochii mult prea mari, ce le cad de pe umeri, cărând apă în cutii de tablă de la toaletele de clasa a treia; şi, lângă un vânzător de ziare, un bărbat întins pe spate, ridicând un copil pe care îl priveşte admirativ şi îl gâdilă. Muncă grea, plăceri

---

[111] *Charpoy, charpai* sau *charpaya* - pat tradiţional constând într-un cadru de lemn care susţine o reţea de frânghii înnodate; este folosit fără nici un fel de saltea.

sărăcăcioase şi lupta cu foamea. Satul acesta nu are niciun fel de ziduri. M-am amuzat uitându-mă la plăcuţe, „Costume Gwalior”, „Stofe superbe Rashmi” şi afişul de film cu feţele dolofane, care nu lipsea niciodată din peisaj, *Bobby (Povestea unei iubiri moderne).* Mă mişcam aşa de repede, că m-am pierdut de Hermann. Se drogase înainte de sosire: aglomerările îl agitau. A luat-o în josul peronului şi apoi a dispărut din raza vizuală.

Mă întrebam dacă voi găsi în toată această candoare indiană un lucru pe care să-l consider suficient de familiar încât să-l ignor. Mi se spusese să nu trag niciun fel de concluzii pe baza experienţei din Delhi: Delhi nu e India – nu India cea adevărată. Ei bine, am zis eu, nu am nicio intenţie să rămân în Delhi. Voiam să merg la Simla, Nagpur, Ceylon – ori încotro mă va duce un tren.

— Nu sunt trenuri spre Ceylon.

— Pe hartă e unul.

Mi-am desfăcut harta şi am urmărit cu degetul linia care ducea de la Madras la Colombo.

— *Acha*[112], a zis omul.

Purta o cămaşă colorată, ţesută de mână, şi clătina din cap – ca şi cum ar fi încercat să-şi scoată apa din

---

[112] *Acha* - „bine” (în lb. hind. în orig.).

urechi –, însemnând că mă asculta aprobator. Dar bărbatul acela era, bineînţeles, un american. Americanii din India fac uz de astfel de gesturi de afecţiune pentru a se face plăcuţi de indieni, care par atât de stânjeniţi de aceste manierisme uşor de parodiat, încât (cel puţin la ambasada americană) oamenii de legătură spun: „O să vă includem sigur în acest program”, în timp ce americanul se uită la ei şi zice „Acha”, chicotind posac.

Şi eu eram inclus într-un program: conferinţe la Jaipur, Bombay, Calcutta, Colombo. Oriunde există un tren, am zis eu.

— Nu există tren până la Colombo.

— O să vedem, am spus eu şi apoi am asistat la o discuţie ciudată despre care ulterior am descoperit că e atât de obişnuită, încât constituie punctul de pornire al micilor conversaţii zilnice pe care le poartă americanii din India: americanul despre măruntaiele lui. După saluturile şi pauzele obişnuite, oamenii aceştia obişnuiesc să povestească despre capriciile tractului lor digestiv. Demonstrează o pasiune dizgraţioasă şi sunt la fel de greu de oprit precum pernuţele flatulente.

— Am avut o noapte proastă, a zis cineva de la ambasadă. Ambasadorul Germaniei a dat o petrecere. Mâncare delicioasă – aşa e întotdeauna. Tot soiul de vinuri, nenumărate feluri de mâncare, tot tacâmul. Dar azi dimineaţă, frate, la cinci eram în picioare, cu o

greaţă de nu mai puteam. Cu maţele date peste cap.

— E o chestie amuzantă, a zis altul. Mănânci ceva într-o bombă mică şi jegoasă şi ştii că o să plăteşti pentru asta. Eu tocmai m-am întors de la Madras. N-am avut nimic – şi am luat câteva mese destul de riscante. Pe urmă mă duc la o treabă diplomatică şi rămân încovoiat de burtă zile în şir. Aşa că nu se poate spune de unde te pricopseşti cu ceva.

— Spune-i lui Paul despre Harris.

— Harris! zice omul. Fii atent. Era un tip aici, Harris. De la Biroul de Presă. S-a dus la doctor. Şi ce crezi? Era constipat. *Constipat*! În *India*! I s-a dus buhul prin ambasadă. Îl vedea lumea şi râdeau să se prăpădească.

— În ultima vreme m-am simţit foarte bine, a spus un funcţionar inferior, conformându-se tradiţiei, ca să zicem aşa. Să bat în lemn. Am avut parte de nişte momente proaste – vreau să spun, critice. Dar m-am prins ce să fac. De obicei iau iaurt. Îl beau cu tona. Mi se pare că bacteriile din iaurt ţin sub control bacteriile din mâncarea infectă. Un fel de echilibrare.

Mai era un bărbat. Palid, dar zicea că rezistă. Ceva cu intestinele. A stat treaz toată noaptea. Crampe. Delicatese de la Delhi. Mâncarea trece prin tine ca acceleratul. Zice:

— Am avut parte din belşug de asta. Bacili. Ai avut vreodată? Nu? Pe mine m-au lăsat lat. Şase zile nu am

fost în stare să fac nimic. Doar un du-te-vino, practic locuiam în budă.

De fiecare dată când apărea acest subiect, îmi venea să-l apuc pe respectivul de cămaşa lui ţesută manual, să-l scutur şi să-i spun: „Ascultă-mă! Nu e nimic în neregulă cu maţele tale!”.

9. Kalka Mail către Simla

În ciuda înfăţişării mele răvăşite, unii oameni din Delhi au considerat că este sub demnitatea mea să stau la coadă pentru biletul către Simla, în nord, deşi poate că era doar o metodă plină de tact prin care mi se sugera că aş putea să fiu confundat cu un paria şi incendiat (astfel de combustii ale unor *harijan*[113] sunt semnalate zilnic în ziarele din India). Oficialul american care susţinea că stomacul îi e praf din cauza dizenteriei m-a prezentat domnului Nath, care mi-a spus:

— Nu-ţi bate capul. O să ne ocupăm noi de toate.

Mai auzisem asta. Domnul Nath şi-a sunat adjunctul, pe domnul Sheth, care i-a zis secretarei să sune la

---

[113] *Harijan* - în traducere, „fiu al zeităţii supreme, Hari sau Vişnu”, „cel ce nu trebuie atins”, termen folosit în India pentru a desemna un grup de persoane excluse din sistemul de caste şi asociate istoric unor ocupaţii impure din punct de vedere ritualic, considerate astfel contaminate şi contagioase.

agenţia de turism. La ora patru încă nu se auzea nimic despre biletul meu. M-am dus la domnul Sheth. Mi-a oferit un ceai. Am refuzat ceaiul şi m-am dus la agentul de turism. Acesta era domnul Sud. Delegase un funcţionar să cumpere biletul. A fost chemat acest funcţionar. Nu avea biletul; trimisese un curier, un tamil[114] dintr-o castă inferioară, al cărui rol în viaţă părea să fie statul la coadă pe la ghişeele de bilete. O poveste indiană – şi tot nu aveam bilet. Domnul Nath şi domnul Sud m-au însoţit la ghişeul de bilete şi am stat acolo („Sunteţi sigur că nu doriţi o ceaşcă bună de ceai?"), privind cum nefericitul curier aştepta, la trei metri depărtare de geam, cu cererea mea în mână. Indieni agitaţi se băgau în faţa lui.

— Acum vedeţi cu propriii ochi, a spus domnul Nath, de ce sunt atât de înapoiate lucrurile aici. Dar să nu vă faceţi griji. Întotdeauna sunt locuri pentru VIP-uri.

Mi-a explicat că la fiecare tren se rezervau locuri pentru VIP-uri şi oficiali guvernamentali de rang superior, care erau păstrate până cu două ore înainte de plecare, în cazul în care cineva important s-ar fi decis în ultimul moment să călătorească. Se pare că în fiecare zi

---

[114] Tamil - membru al grupului etnic originar din sudul Indiei şi Ceylon (Sri Lanka).

era alcătuită o listă de aşteptare pentru fiecare dintre cele 10.000 de trenuri din India.

— Domnule Nath, am zis, eu nu sunt un VIP.

— Nu fiţi caraghios, a răspuns acesta.

A pufăit din pipă, plimbându-şi privirea de la curier la mine. Cred că a înţeles ce vreau să spun, pentru că următoarele lui cuvinte au fost:

— Am putea să încercăm şi cu bani.

— Bacşiş, am zis eu.

Domnul Nath s-a strâmbat.

— De ce nu luaţi avionul? a întrebat domnul Sud.

— Avioanele mă fac să vomit.

— Cred că am aşteptat destul, a spus domnul Nath. O să discutăm cu cel responsabil şi o să-i explicăm situaţia. Lăsaţi-mă pe mine să vorbesc.

Am trecut dincolo de barieră, acolo unde şeful casei de bilete stătea şi se uita chiorâş într-un registru. Nu a ridicat privirea. A zis:

— Da, ce e?

Domnul Nath a arătat cu coada pipei spre mine şi, cu pompa pe care indienii o adoptă când vorbesc unii cu alţii în limba engleză, m-a prezentat drept un distins scriitor american, care îşi făcea o impresie proastă în privinţa Căilor Ferate Indiene.

— Stai puţin, am spus eu.

— E absolut imperativ să facem totul ca să ne

asigurăm...

— Turist? a întrebat şeful de bilete.

Am spus că da.

A pocnit din degete.

— Paşaportul.

I l-am înmânat. A scris o nouă cerere şi ne-a expediat. Cererea a ajuns înapoi la curier, care îşi făcuse loc până la ghişeu.

— E o chestiune prioritară, a zis domnul Nath supărat. Sunteţi turist. Aţi bătut tot drumul până aici, aşa că aveţi prioritate. Vrem să lăsăm o impresie favorabilă. Dacă vreau să călătoresc cu familia mea – nevastă, copii mici, poate şi mama –, mi se spune: „Vai, nu se poate, e un *turist* aici. E prioritar!”.

A zâmbit fără plăcere.

— Asta e situaţia. Dar aveţi biletul – asta e cel mai important, nu?

*

Indianul în vârstă din compartiment stătea pe patul lui, cu picioarele încrucişate, şi citea un număr din *Filmfare*[115]. Când m-a văzut că intru, şi-a scos ochelarii, a zâmbit, apoi s-a întors la lectura lui. M-am dus la un dulap mare de lemn şi l-am pocnit, încercând să-l deschid. Voiam să-mi agăţ haina. Mi-am vârât degetele

---

[115] Tabloid de limbă engleză despre cinematografia de la Bollywood.

în fanta uşii şi am tras. Indianul şi-a scos din nou ochelarii şi de data asta a închis revista.

— Vă rog, a spus el, o să stricaţi aparatul de aer condiţionat.

— Ăsta e aparatul de aer condiţionat?

Era o cutie înaltă cât încăperea, lată de un metru şi ceva, vopsită, silenţioasă şi caldă.

Omul a dat din cap.

— A fost modernizat. Vagonul acesta are 50 de ani.

— Din 1920?

— Cam aşa ceva, a zis el. Sistemul de răcire era foarte interesant pe vremea aceea. Fiecare compartiment avea propria unitate. Asta e unitatea. Funcţiona foarte bine.

— Nu mi-am dat seama că existau climatizoare în anii ’20, am spus.

— Foloseau gheaţă, a răspuns el.

Mi-a explicat că blocurile de gheaţă erau aşezate în cutii, sub pardoseală – operaţiunea se făcea din exterior, pentru a nu tulbura somnul pasagerilor. Ventilatoarele din dulapul pe care încercasem să-l deschid suflau aerul pe deasupra gheţii şi apoi în compartiment. La fiecare trei ore, gheaţa era înlocuită. (Mi-am imaginat un englez care sforăie în cuşeta lui, în timp ce pe peronul vreunei gări importante indieni cu ochii strălucitori împingeau bucăţile de gheaţă în cutii.) Dar sistemul fusese adaptat: sub suflante se instalase

un sistem de răcire. Exact când a terminat de vorbit, din spatele fantelor s-a auzit un bâzâit şi un zgomotos şi prelung *vââââj*!

— Când au încetat să mai folosească gheaţă?

— Acum vreo patru ani, a spus el şi a căscat. Nu vă supăraţi dacă mă culc?

Trenul s-a pornit şi lambriul de lemn al acestui vechi vagon de dormit a început să geamă şi să scârţâie; pardoseala s-a cutremurat, ferestrele metalice, securizate împotriva atacurilor, au zdrăngănit în ramele lor şi acel *vââââj* care venea din dulapul înalt a continuat toată noaptea. Kalka Mail era plin de bengalezi, porniţi la Simla pentru sărbătoare, o *puja*[116] pentru Kali[117]. Bengalezii – al căror ten seamănă cu zeiţa întunecată a distrugerii pe care o venerează şi care au în nas acelaşi inel ascuţit – au nenorocul de a trăi la capătul opus al ţării faţă de cel mai iubit templu al zeiţei Kali. De obicei Kali este înfăţişată purtând un colier din cranii umane, cu limba stacojie scoasă, călcând pe cadavrul unui om. Dar bengalezii zâmbeau drăgălaş, de-a lungul întregului tren, cu coşurile lor de

---

[116] *Puja* - ceremonie în religiile hinduse, budiste sau jainiste în care se omagiază o zeitate, prin ritualuri în care sunt oferite alimente simbolice, flori şi esenţe.

[117] Kali - zeitate din mitologia hindusă, divinitate a morţii şi a întunericului, dar şi a timpului, uneori a fecundităţii sau a distrugerii; este una dintre soţiile zeului Şiva.

mâncare şi ghirlandele de flori îngrijit împletite.

În zori, când trenul a ajuns la Kalka, eu dormeam, dar, amabil, indianul cel vârstnic m-a trezit. Era îmbrăcat şi aşezat la măsuţa pliantă, bând o ceaşcă de ceai şi citind *Chandigarh Tribune.* Turna ceaiul în ceaşcă, sufla în el, turna apoi jumătate de ceaşcă în farfurioară, sufla din nou şi, făcând din degete un piedestal, bea ceaiul din farfuriuţă, lipăindu-l ca o pisică.

— O să vreţi să citiţi asta, a spus el. Vicepreşedintele[118] vostru a demisionat.

Mi-a arătat ziarul; acolo era ştirea îmbucurătoare care împărţea prima pagină cu un articol despre un domn Dikshit. Părea o combinaţie amuzantă, Dikshit[119] şi Agnew, deşi sunt convins că viaţa politică a domnului Dikshit fusese impecabilă. În ceea ce-l priveşte pe Agnew, indianul a râs batjocoritor când i-am tradus în rupii suma pe care a obţinut-o prin şantaj. Chiar şi preţurile de pe piaţa neagră îl făceau să pară un derbedeu ieftin. Indianul era leşinat de râs.

În Kalka se întâlneau două peisaje. Nu era niciun fel de etapă intermediară între câmpie şi munte: Himalaya

---

[118] Spiro Theodore Agnew (1918-1996) - al 39-lea vicepreşedinte american (1969-1973) sub preşedintele Richard Nixon; a demisionat în urma unei învinuiri penale.

[119] Joc de cuvinte în limba engleză *(dik* - pronunţie omofonă cu *dick* - „puţă" + *shit* - „rahat").

se află la marginea Câmpiei Indo-Gangetice; creşterea de nivel este bruscă şi dramatică. Trenurile trebuie să se conformeze severităţii acestei schimbări: este nevoie de două trenuri – unul mare şi spaţios pentru linia spre Kalka şi o bestie mică şi dură pentru ascensiunea până la Simla. Kalka este o gară bine organizată, aflată la capătul liniei cu ecartament mare. Între Himalaya şi Kalka se află răcoroasa gară colinară din Simla, situată pe o muchie luminoasă şi pleşuvă. Mi-am ales un tren pentru călătoria de 96 de kilometri pe linia cu ecartament îngust: trenul-jucărie sau automotorul. Vagoanele albastre din lemn ale trenului erau deja înţesate de pelerini – bengalezii, sprinteni la urcarea în tren, aplicaseră trucul din Calcutta şi intraseră cu capul înainte, pe geamuri, ocupând locurile cele mai bune. Saltul acela de circar era o dexteritate urbană – un exerciţiu în caz de incendiu executat invers – care îi făcea pe muntenii mai răbdători să-i privească perplex. Am decis să merg cu automotorul. Era o maşinărie albă şi pătrăţoasă, cu aspectul unui Ford Model T şi corpul unui autobuz demodat. Avea garda joasă, aproape de ecartamentul îngust, şi arăta ca o limuzină hodorogită. Ţinând însă cont de faptul că a fost construit în 1925 (aşa m-a asigurat mecanicul), era într-o formă minunată.

L-am găsit pe conductorul trenului. Purta o uniformă

albă, pătată, şi o caschetă maro ascuţită, care nu-i era pe măsură. Îi părea rău să audă că voiam să iau automotorul. Şi-a plimbat degetul în jos, pe lista prinsă de clip-board, şi, ca să mă facă praf, a zis:

— Mai aştept un grup.

În automotor nu erau decât trei persoane. Am simţit că făcea aluzie la un bacşiş.

— Câte persoane încap în automotor? l-am întrebat.

— 12, a răspuns.

— Câte locuri au fost rezervate?

Şi-a ascuns lista şi mi-a întors spatele, zicând:

— Îmi pare foarte rău.

— Nu vrei deloc să mă ajuţi.

— Aştept un alt grup.

— Dacă apare, să-mi spui şi mie, am zis. Între timp, îmi pun geanta înăuntru.

— Ar putea să v-o fure, a zis, jovial.

— Nimic nu mi-ar face mai mare plăcere.

— Doriţi micul dejun, *sahib*? m-a întrebat un omuleţ cu o mătură-perie.

Am spus că da şi în cinci minute mâncarea era aşezată pe o tejghea de bilete nefolosită, în mijlocul peronului: ceai, pâine prăjită, gem, un cub de unt şi o omletă. Lumina soarelui de dimineaţă trecea prin acoperişul peronului şi mă încălzea în timp ce îmi luam micul dejun. Era o gară atipică pentru India: nu era

aglomerată, nu dormeau oameni pe jos, nicio tabără de locuitori abuzivi goi, nicio vacă. La ora aceea matinală era inundată de mirosul de iarbă jilavă şi de flori sălbatice. Am uns cu unt o felie groasă de pâine şi am mâncat-o, dar nu am putut să termin tot micul dejun. Am lăsat două felii de pâine, gemul şi jumătate de omletă nemâncate şi m-am dus la automotor. Când am privit înapoi, am văzut doi copii zdrenţăroşi care se întindeau spre tejghea şi se îndopau cu rămăşiţele micului dejun.

La 7.15, mecanicul automotorului a vârât în motor o manivelă cu mânerul lung şi i-a dat un impuls. Motorul s-a zgâlţâit, a tuşit şi, încă trepidând şi fumegând, a început să toarcă. În câteva minute urcam panta, privind în jos la acoperişul gării Kalka, unde doi bărbaţi roteau cu vinciul în triaj o imensă locomotivă cu aburi. Automotorul avea o viteză constantă de 16 kilometri pe oră, mergând în zigzag pe panta abruptă a dealului, schimbând direcţia la fiecare gară de rebrusment, printre grădinile terasate şi pâlcurile albe de fluturi. Trecuserăm deja prin câteva tuneluri înainte să bag de seamă că erau numerotate; la intrarea în următorul era pictată cifra 4, foarte mare. Bărbatul care stătea lângă mine şi îmi spusese că e funcţionar public în Simla a zis că erau 103 tuneluri cu totul. După aceea am încercat să nu mai bag în seamă numerele. În afara

vagonului se deschidea un hău imens, de câteva zeci de metri, pentru că linia ferată inaugurată în 1904 era tăiată direct în coasta muntelui, iar mai sus linia este suspendată pe piloni fixaţi pe panta muntelui, asemenea unei piste de bob care înconjoară pantele muntoase.

După 30 de minute, toată lumea din vagon adormise, cu excepţia mea şi a funcţionarului public. În micile gări de pe traseu, poştaşul din spatele nostru se trezea din moţăială ca să arunce pe geam sacul cu corespondenţă, aşteptat pe peron de un hamal. Am încercat să fac fotografii, dar peisajul îmi scăpa: o imagine se transforma imediat în alta, dura doar câteva secunde, o deplasare ameţitoare a muntelui şi a aerului, a ceţii şi a tuturor nuanţelor de verde ale dimineţii. Zimţii ce atingeau grătarul de sub vagon ticăiau ca un vechi ceasornic şi mă făceau să fiu somnolent. Mi-am scos perna gonflabilă, am umflat-o, mi-am pus-o sub cap şi am dormit liniştit în bătaia soarelui, până când am fost trezit de ghiontul frânelor automotorului şi de trântitul uşilor.

— Zece minute, a zis mecanicul.

Ne aflam la baza unei construcţii din lemn, un fel de căsuţă pentru păpuşi, cu jardinierele de la ferestre debordând de flori roşii şi muşchi care îi împodobeau streşinile late. Era gara Bangu. Avea o verandă mare şi

complicată, unde stătea un chelner cu meniul sub braţ. Pasagerii din automotor se precipitau în sus pe scări. Micul dejun luat în Kalka fusese prea timpuriu; am simţit miros de ouă şi de cafea şi i-am auzit pe bengalezi ciondănindu-se cu chelnerii în engleză.

Am coborât pe poteca de pietriş ca să admir straturile de flori foarte îngrijite şi zonele cu gazon bine tuns de pe margine; mai jos de gară şopotea un pârâu iute, iar acolo şi pe lângă straturile de flori erau plăcuţe pe care scria „Nu rupeţi florile". Un chelner a venit în grabă după mine până la pârâu, strigând:

— Avem sucuri! Doriţi un suc proaspăt de mango? Puţin terci de ovăz? Cafea, ceai?

Am reluat călătoria şi timpul a trecut repede, în timp ce eu am moţăit din nou, trezindu-mă înconjurat de munţi mai înalţi, cu mai puţini copaci, pante mai stâncoase şi cabane montane mai dărăpănate. Ceaţa dispăruse, pantele dealurilor erau strălucitoare, dar aerul era rece şi o adiere proaspătă intra pe ferestrele deschise ale vagonului. La fiecare tunel, mecanicul aprindea lămpile cu lumină portocalie şi zgomotul clămpănit al roţilor devenea mai puternic şi avea ecou. După ce am trecut de Solon, singurii oameni care mai rămăseseră în vagon erau o familie de pelerini bengalezi (cu toţii adormiţi buştean, sforăind cu feţele în sus), funcţionarul public, poştaşul şi cu mine.

Următoarea oprire era la fabrica de bere din Solon, unde aerul era impregnat de miros de drojdie şi hamei, iar după aceea am traversat păduri de pin şi crânguri de cedru. La un moment dat, un babuin mare cât un copil de şase ani s-a dat agale la o parte de pe şine, ca să ne lase să trecem. Am remarcat cât de mare era. Funcţionarul public a zis:

— A fost odată un *saddhu* – un bărbat sfânt – care trăia nu departe de Simla. Putea să vorbească cu maimuţele. Un englez avea o grădină şi maimuţele îi făceau tot timpul necazuri. Maimuţele pot provoca multe pagube. Englezul i-a povestit acestui *saddhu* despre problema lui. „O să văd ce pot să fac", a zis *saddhu.* Apoi *saddhu* a mers în pădure şi a adunat toate maimuţele. Le-a zis: „Am auzit că îl necăjiţi pe englez. Asta e rău. Trebuie să încetaţi; lăsaţi-i în pace grădina. Dacă mai aud că faceţi pagube, o să vă pedepsesc cu mare asprime". Şi de atunci maimuţele nu au mai intrat niciodată în grădina englezului.

— Chiar crezi povestea asta?

— Desigur. Dar bărbatul acela, *saddhu,* e mort acum. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu englezul. Poate că a plecat, ca toţi ceilalţi.

Puţin mai târziu, m-a întrebat:

— Ce credeţi despre India?

— Grea întrebare, am răspuns.

Voiam să-i povestesc despre copiii pe care îi văzusem în dimineaţa aceea dând iama în resturile de la micul meu dejun şi să-l întreb dacă era vreo urmă de adevăr în comentariul lui Mark Twain despre indieni: „Sunt un popor ciudat. Pentru ei, orice fiinţă este sacră, cu excepţia fiinţei umane". În schimb, am adăugat doar:

— Nu sunt aici de prea multă vreme.

— O să vă spun ce cred eu, a zis. Dacă toţi cei care vorbesc despre cinste, corectitudine, socialism şi aşa mai departe... dacă ar începe să le practice chiar ei, India ar duce-o bine. Altfel, o să fie revoluţie.

Era un bărbat în jur de 50 de ani, foarte serios, cu trăsăturile bine definite ale unui brahman. Nu bea şi nu fuma şi, înainte de a intra în serviciul public, fusese profesor de sanscrită la o universitate indiană. Se trezea în fiecare dimineaţă la ora cinci, bea un pahar cu lapte şi mânca un măr şi câteva migdale; se spăla şi îşi spunea rugăciunea, apoi făcea o plimbare lungă. După aceea se ducea la birou. Ca să fie un exemplu pentru subalterni, întotdeauna mergea la serviciu pe jos, biroul lui era mobilat minimal şi nu avea pretenţia ca secundantul să poarte uniforma kaki. Recunoştea că exemplul lui nu era convingător. Subalternii aveau permise pentru parcare, mobilier somptuos şi secundanţi în uniformă.

— Îi întreb de ce cheltuiesc toţi acei bani de pomană.

Îmi spun că e foarte important să facă o primă impresie bună. Le zic canaliilor: „Cum rămâne cu *a doua* impresie?”.

„Canalii” era un cuvânt pe care îl repeta des. Lordul Clive[120] era o canalie, la fel şi majoritatea celorlalţi viceregi. Canaliile cer mită; canaliile încearcă să tragă pe sfoară Departamentul de Contabilitate; canaliile trăiesc în lux şi vorbesc despre socialism. La acest funcţionar public era o chestiune de onoare faptul că nu dăduse şi nu primise în viaţa lui bacşiş:

— Nici măcar o paisă.

Unii dintre funcţionarii lui o făcuseră şi, în 18 ani de administraţie, concediase personal 32 de oameni. Credea că ar putea fi un record. L-am întrebat cu ce greşiseră.

— Incompetenţă gravă, a zis, ciupeau bani, se destrăbălau. Dar nu am concediat niciodată pe cineva fără să discut mai înainte serios cu părinţii lui. Era o canalie la Departamentul de Audit care ciupea mereu fetele de fund. Indience de familie bună! L-am avertizat, dar nu s-a potolit. Aşa că i-am zis că vreau să-i cunosc părinţii. Canalia a zis că părinţii locuiesc la 80 de kilometri depărtare. I-am dat bani pentru

---

[120] Robert Clive (1725-1774), general-maior, întâiul baron Clive de Plassey, pair al Irlandei şi guvernator al Bengalului.

călătoria cu autobuzul. Erau săraci şi chiar îngrijoraţi din cauza canaliei. Le-am spus: „Vreau să înţelegeţi că fiul vostru are necazuri mari. Le supără pe colegele din acest departament. Vă rog să discutaţi cu el şi să-l faceţi să înţeleagă că, dacă nu încetează, nu voi avea încotro şi îl voi concedia". Părinţii au plecat, canalia s-a întors la lucru şi, zece zile mai târziu, a făcut-o iar. L-am suspendat pe loc şi pe urmă l-am trecut pe lista neagră.

Mă întrebam dacă vreunul dintre aceşti oameni nu a încercat să se răzbune pe el.

— Ba da, a fost unul. S-a îmbătat într-o seară şi a venit acasă la mine, cu un cuţit. „Ieşi afară şi te omor!" Chestii de genul ăsta. Soţia mea era foarte necăjită. Eu însă eram furios. Nu mă puteam controla. M-am repezit afară şi i-am tras canaliei un şut zdravăn. A aruncat cuţitul şi a început să plângă. „Nu chema poliţia", zicea. „Am nevastă şi copii." Era un mare laş, vă daţi seama. I-am dat drumul şi toată lumea m-a criticat – ziceau că ar fi trebuit să fac plângere la poliţie. Dar le-am spus că n-o să mai deranjeze niciodată pe cineva. A mai fost şi o altă dată. Lucram pentru Heavy Electricals, făceam un audit pentru nişte escroci, în Bengal. Construcţie defectuoasă, înregistrări duble şi estimări de cinci ori mai mari decât ar fi trebuit să fie. Mai era şi o chestiune imorală. Un tip – fiul antreprenorului, foarte bogat – ţinea patru târfe. Le

dădea whisky şi le punea să se dezbrace şi să alerge goale într-un grup de femei şi de copii care făceau *puja.* Ruşinos. Aşadar, nu m-au plăcut deloc şi, în ziua când am plecat, pe drumul spre gară mă aşteptau patru *dacoit*[121] cu cuţite. Dar mă aşteptam la asta, aşa că am luat-o pe alt drum şi canaliile nu m-au prins. O lună mai târziu, *dacoit*-ii au asasinat doi revizori contabili.

Automotorul avansa legănat de-a curmezişul unei pante stâncoase, iar pe versantul opus, dincolo de o vale adâncă, se afla Simla. Cea mai mare parte a oraşului este aşezată pe coama dealului ca o şa făcută din acoperişuri ruginite, însă pe măsură ce ne apropiam, marginile lui păreau să alunece înspre vale. Simla este inconfundabilă, pentru că, aşa cum o arată *Murray's Handbook*[122], „linia orizontului este dominată în mod nepotrivit de o biserică în stil gotic, un castel seniorial şi un conac victorian". Deasupra acestor grămezi de cărămidă tronează vârful ascuţit al masivului Jakhu (2.400 de metri); dedesubt sunt faţadele caselor aninate pe versant. Zona sudică a oraşului Simla este atât de abruptă, încât drumurile

---

[121] *Dacoit* - variantă anglicizată a cuvântului *dakait* sau *dakat* - în hindi, „bandit înarmat".

[122] *Murray's Handbook for Travellers* - serie de ghiduri de călătorie, publicate la Londra de John Murray începând cu 1836, pentru destinaţii turistice din Europa, Asia şi Africa de Nord.

sunt aici înlocuite cu rânduri de scări din ciment. Din automotor părea un loc atrăgător, un oraş de o splendoare ruginită, cu munţi înzăpeziţi în fundal.

— Biroul meu se află în castelul acela, a zis funcţionarul public.

— Castelul Gorton, am spus eu, citind din ghidul meu. Lucraţi pentru contabilul-şef [123] al regiunii Punjab?

— De fapt, eu *sunt* contabilul-şef, a spus el.

Dar pur şi simplu dădea o informaţie, nu se lăuda. În gara Simla, hamalul şi-a legat valiza mea pe spinare (era din Kashmir, venit pentru sezonul turistic). Funcţionarul public s-a prezentat, Vishnu Bhardwaj, şi m-a invitat la un ceai în după-amiaza aceea.

Zona de promenadă era plină de indieni în vacanţă, care îşi făceau plimbarea de dimineaţă: copii îmbrăcaţi gros, femei cu cardigane pe deasupra sariurilor şi bărbaţi în costume de tweed, ţinând strâns într-o mână ghidul verde al oraşului Simla, iar în cealaltă, un baston. Plimbările se fac la ore stricte, între nouă şi douăsprezece dimineaţa şi de la patru la opt seara, determinate de orele de masă şi de programul magazinelor. Aceste ore au fost stabilite cu o sută de ani în urmă, când Simla era capitala estivală a

---

[123] *Accountant General* - în India, titlu dat şefului unei echipei de audit.

Imperiului Indian, şi de atunci nu au fost schimbate. Arhitectura e şi ea neschimbată – totul este în stil victorian magnific, cu accentele vulgar grandioase pe care le-a îngăduit mâna de lucru locală, cu jgheaburi şi porticuri extravagante, susţinute de stâlpi şi structuri de oţel care să le împiedice alunecarea spre poala dealului. Gaiety Theatre (1887) este şi azi tot Gaiety Theatre (deşi în perioada când am fost eu acolo teatrul era gazda unei „expoziţii spirituale" pe care nu am avut privilegiul să o văd); la Castelul Gorton continuă micile şicanări, aşa cum continuă şi rugăciunile la Christ Church (1857), catedrala anglicană; reşedinţa viceregelui (Rastrapati Nivas), un conac seniorial, este azi sediul Institutului Indian de Studii Avansate, dar oamenii de ştiinţă care îl vizitează se strecurau pe acolo cu reţinerea unor îngrijitori care vor să păstreze maiestatea sepulcrală a locului. Printre aceste mari clădiri din Simla stau răsfirate bungalourile – Holly Lodge, Romney Castle, The Bricks, Forest View, Sevenoaks, Fernside –, dar locuitorii lor sunt acum indieni sau, mai degrabă, spiţa aceea de moştenitori indieni care insistă pe ghidul de călătorie, baston, lavalieră, ceaiul de la ora patru şi o plimbare de seară spre Punctul Scandalului. Un imperiu cu tenul măsliniu, *o* îndepărtată redută imperială, pe care imitatorii de turişti au păstrat-o neschimbată, fără a fi

totuşi locul intrigilor extrem de colorate descrise în *Kim* şi indubitabil mai puţin sălbatică decât era cu un secol în urmă. În definitiv, Lola Montez[124], acea *grande horizontale*[125], a început să preacurvească în Simla, iar singurele femei neînsoţite pe care le-am văzut erau muncitoare tibetane scunde, cu obrajii roşii, înfăşurate în haine matlasate, ce treceau prin centrul comercial cărând în spate pietre grele, prinse cu chingi.

Am luat ceaiul cu familia Bhardwaj. Nu a fost deloc o masă simplă, aşa cum mă aşteptam. Au fost opt sau nouă feluri de mâncare: *pakora,* legume prăjite în aluat; *poha,* un amestec de orez cu mazăre, coriandru şi şofran; *khira,* o budincă cremoasă de orez cu lapte şi zahăr; un fel de salată de fructe, la care se adăugaseră castravete şi lămâie, numită *chaat; murak,* un deliciu tamil, un fel de covrigei mai mari, cu aromă de nucă; *tikkiya,* chiftele de cartofi; bucăţi de *malai,* nişte guguloaie dulci pudrate şi glazurate cu frişcă; şi *pinni* cu aromă de migdale. Am mâncat cât am putut şi a doua zi am vizitat biroul domnului Bhardwaj din Castelul Gorton. Era exact aşa cum îmi povestise în

---

[124] Lola Montez sau Marie Dolores Eliza Rosanna Gilbert (1818-1861) - aventurieră de origine irlandeză şi „dansatoare spaniolă", care a dobândit o notorietate internaţională datorită legăturii amoroase pe care a avut-o cu regele Ludovic I al Bavariei.

[125] „Marea orizontală" - curtezană, mai ales una ai cărei clienţi fac parte dintr-o suită regală sau din înalta societate.

automotor, foarte puţin mobilat, iar deasupra mesei de lucru se afla acest text:

Nu mă interesează scuzele pentru întârziere;
Mă interesează doar lucrurile făcute.

Jawaharlal Nehru

*

În ziua plecării am descoperit un ashram pe una dintre pantele din Simla. Eram interesat să vizitez un ashram încă de când hipioţii din expresul de Teheran îmi povestiseră ce locuri minunate erau acestea. Dar am fost dezamăgit. Ashramul era un bungalou şubred, condus de un bătrân vorbăreţ pe care îl chema Gupta şi care pretindea că a vindecat mulţi oameni de paralizie severă doar plimbându-şi mâinile pe deasupra picioarelor lor. În acest ashram nu erau hipioţi, deşi domnul Gupta era foarte dornic să mă racoleze. I-am spus că trebuie să prind un tren. Mi-a replicat că, dacă aş fi un adept al yoga, nu mi-aş mai face griji că trebuie să prind trenuri. I-am răspuns că de aceea nu sunt un adept al yoga.

— Să vă spun o istorie, a zis domnul Gupta. Un yoghin a fost abordat de un bărbat care i-a spus că vrea să-i fie învăţăcel. Yoghinul a zis că e foarte ocupat şi nu are timp pentru el. Bărbatul a zis că e disperat. Yoghinul nu l-a crezut. Bărbatul a spus că se aruncă de

pe un acoperiş şi se omoară dacă yoghinul nu-l primeşte. Yoghinul nu a spus nimic. Bărbatul s-a aruncat. „Aduceţi-mi trupul”, a zis yoghinul. I s-a adus leşul. Yoghinul şi-a trecut mâinile peste trupul bărbatului şi după câteva minute omul a reînviat. „Acum eşti pregătit să devii învăţăcelul meu”, i-a spus yoghinul. „Cred că poţi să acţionezi sub impulsuri potrivite şi mi-ai dovedit o mare sinceritate.” Aşa că bărbatul care fusese readus la viaţă i-a devenit învăţăcel.

— Dumneata ai reînviat vreodată pe cineva? l-am întrebat.

— Deocamdată nu, a răspuns domnul Gupta.

Deocamdată nu! Gurul lui era Paramahansa Yogananda[126], al cărui chip îngrijit şi slab, ca de sfânt, era expus peste tot prin bungalou. Când era în Ranchi, Paramahansa Yogananda a avut o viziune. Iată viziunea sa: o adunare de milioane de americani care aveau nevoie de sfatul lui. În *Autobiografia* lui i-a descris ca „o mulţime vastă care mă priveşte insistent”, care „a traversat ca un actor scena conştiinţei... Dumnezeu mă cheamă în America... Da! Mă voi duce să descopăr America, asemenea lui Columb. El crezuse

---

[126] Paramahansa Yogananda (1893-1952) - yoghin şi guru foarte apreciat şi recunoscut, care a promovat educaţia yoga în Occident.

că a descoperit India; cu siguranţă există o legătură karmică între aceste două ţinuturi!". Putea să-i vadă atât de clar pe oameni, încât le-a recunoscut feţele atunci când a sosit în California, câţiva ani mai târziu. A rămas în Los Angeles timp de 30 de ani şi, spre deosebire de Columb, a murit bogat, fericit şi împlinit. Domnul Gupta mi-a spus această poveste hilară pe un ton cum nu se poate mai reverenţios şi apoi m-a condus prin bungalou, atrăgându-mi atenţia la numeroasele portrete ale lui Iisus (pictat astfel încât să semene cu un yoghin) pe care le lipise pe pereţi.

— Unde locuiţi? m-a întrebat un ashramit scund şi prietenos, care mânca un măr. (Merele din Simla sunt delicioase, dar, din cauza unei convenţii comerciale, întreaga recoltă ajunge în Polonia.).

— În sudul Londrei, pentru moment.

— Dar e aşa de murdar şi de zgomotos acolo!

Mi s-a părut uluitoare această observaţie venită din partea unui bărbat care spunea că e din Katmandu, dar am lăsat-o aşa.

— Am locuit în Kensington Palace Gardens, a zis el. Chiria era mare, dar plătea guvernul ţării mele. Pe vremea aceea eram ambasadorul Nepalului.

— Aţi întâlnit-o vreodată pe regină?

— De multe ori! Reginei îi plăcea să vorbească despre piesele puse în scenă la Londra. Vorbea despre actori şi

despre intrigă şi aşa mai departe. Zicea: „V-a plăcut *această* parte a piesei sau *aceea?”.* Dacă nu văzuseşi piesa îţi era foarte greu să răspunzi. Dar de obicei vorbea despre cai şi regret să spun că nu mă interesează câtuşi de puţin caii.

Am părăsit ashramul şi i-am făcut o ultimă vizită domnului Bhardwaj. Mi-a dat tot felul de sfaturi practice pentru călătorie şi mi-a recomandat să vizitez Madras, unde aveam posibilitatea să văd adevărata Indie. Tocmai pleca să verifice carburatorul maşinii şi apoi la birou, să termine de verificat câţiva clienţi. Spera că m-am simţit bine la Simla şi şi-a exprimat regretul că nu văzusem deloc zăpadă. Când şi-a luat la revedere de la mine a fost foarte oficial, aproape aspru, dar, când m-a însoţit până la Cart Road, a zis:

— O să vă vizitez în Anglia sau în America.

— Mi-ar face plăcere. Sper să ne mai întâlnim.

— Aşa va fi, a zis el, cu o siguranţă pe care am pus-o sub semnul întrebării.

— De unde ştiţi?

— Sunt pe cale să fiu transferat din Simla. Poate că voi merge în Anglia, poate în Statele Unite. Aşa spune horoscopul meu.

10. Expresul Rajdhani (Capitala) către Bombay

Domnul Radia (numele era scris pe o etichetă de lângă uşă, împreună cu al meu) stătea pe patul lui şi intona pe nas un cântec hindus. M-a văzut şi a început să cânte mai tare. Mi-am scos aparatul electric de ras şi am început să mi-l plimb pe obraz; el a acoperit zumzetul aparatului cu cântecul lui lugubru. Când cânta avea o expresie euforică, iar în pauze avea o faţă acră. S-a uitat cu dezgust la sticla mea de gin şi mi-a spus că băuturile spirtoase sunt interzise pe căile ferate indiene, iar la replica mea plină de înţelepciune („Dar eu credeam că indienii cred în spirite[127]") nu a făcut decât să bombăne. După câteva clipe m-a rugat să-mi stâng pipa. A zis că odată a vomitat într-un compartiment în care fuma un englez.

— Eu nu sunt englez, am spus.

A bombănit. Am văzut că încearcă să descifreze coperta unei cărţi pe care o deschisesem. Era *Autobiografia unui yoghin* de Paramahansa Yogananda, un dar de despărţire din partea domnului Gupta, de la ashramul din Simla.

— Vă interesează yoga? m-a întrebat domnul Radia.

— Nu, am răspuns eu, cercetând cartea îndeaproape.

Mi-am umezit un deget şi am dat pagina.

---

[127] Joc de cuvinte: în limba engleză, *spirits* înseamnă atât „băuturi spirtoase", cât şi „spirite".

— Pe mine, da, a zis domnul Radia. Nu aspectul fizic, ci aspectul mintal. Acolo este partea benefică.

— Partea fizică este cea mai bună.

— Nu şi pentru mine. În ceea ce mă priveşte, totul ţine de minte. Îmi place să-mi exersez mintea cu dezbateri şi discuţii de tot felul.

Am închis brusc cartea şi am ieşit din compartiment.

Era după-amiază târziu, dar soarele portocaliu era deja scufundat în pâcla prăfoasă de la capătul peisajului complet plat. Delhi e un oraş cu trei milioane de locuitori, dar la numai o jumătate de oră distanţă de gară eşti deja în mijlocul unei zone rurale, fără oameni, o câmpie verde, la fel de plată ca zonele din Turcia sau Iran, care erau atât de luminate de soare şi de golaşe, încât mă dureau ochii. Am traversat vagoanele de diferite clase până la vagonul-restaurant: vagoanele de clasa întâi aveau aer condiţionat, covoare şi mânere de uşă reci, ferestrele givrate, iar la toaleta indiană exista un duş, care lipsea însă din toaleta groaznică etichetată ca fiind în „stil occidental” (şi asta era o calomnie exagerată); vagonul de dormit de clasa întâi avea cabine goale şi paturi acoperite cu huse din plastic, vagonul cu locuri avea fotoliile aranjate ca la avion, iar oamenii erau deja pregătiţi pentru noapte, cu păturile trase deasupra capetelor, ca să se ferească de aerul condiţionat şi de luminile puternice de deasupra; în

compartimentele din lemn de clasa a doua se jucau partide de cărţi, iar în vagonul de dormit de clasa a treia paturile înguste cât nişte rafturi de bibliotecă erau fixate de pereţi în şiruri, ca în trenurile din vechile filme ruseşti. Oamenii stăteau întinşi pe scânduri, cu genunchii osoşi ieşiţi în afară, în timp ce alţii erau la coadă, în băltoacele din faţa uşilor de la toalete.

Vagonul-restaurant, aflat pe treapta cea mai de jos a acestei scări sociale indiene, era o încăpere îngustă cu scaune stricate şi mese înclinate. Se vindeau tichete de masă. În acest punct al călătoriei mele devenisem deja vegetarian. Carnea pe care am văzut-o în India era puţin spus infectă, aşa că nu am avut niciodată pofte de genul celor numite „crize carnivore". Chiar dacă nu am avut efecte secundare (impotenţă, cordialitate, gaze), am avut uneori îndoieli atunci când am văzut, aşa cum s-a întâmplat în seara aceea, un bucătar indian gras şi asudat, în hainele largi specific indiene, care pregătea legumele adunându-le cu braţele şi apoi storcându-le până le transforma într-o pastă.

După lăsarea întunericului am oprit la nodul feroviar Mathura. Am coborât şi, în strălucirea luminilor de pe peron, am zărit imaginea de acum familiară (dar nu mai puţin terifiantă) a sătenilor din gări. Nu erau localnici: aveau pielea foarte neagră, erau slabi, cu dinţii mărunţi şi ascuţiţi, nasuri subţiri şi părul bogat şi

lucios; purtau saronguri şi se stabiliseră pe peron cu acea atitudine de împlinire a proprietarilor care sugera permanenţa. Erau şiruri de *charpoy,* iar la capătul neacoperit al peronului erau întinse prelate unsuroase, ca nişte corturi. Oamenii scuipau, mâncau, urinau şi se plimbau cu atâta stăpânire de sine, încât ai fi zis că sunt în vreun sat îndepărtat din inima junglei, în Madras (mi s-a părut că sunt tamili), şi nu sub privirile călătorilor din expresul de Bombay. O femeie a înşfăcat un copil şi l-a ajutat să o pieptene ca s-o caute de păduchi în cap, iar o alta, despre care credeam că e ghemuită de disperare, am văzut că se juca de-a bau-bau cu un bebeluş ascuns într-o lădiţă pentru portocale.

Trecusem de prea multe ori pe lângă astfel de tabere fără să le privesc atent. În tren am găsit un bărbat şi l-am întrebat dacă poate să traducă întrebările mele. A fost de acord şi am găsit şi o persoană dornică să fie intervievată. Era un om îmbrăcat cu un sarong, cu faţa de vulpe, cu albul ochilor strălucitor şi dinţii ieşiţi în afară. Stătea cu braţele încrucişate şi bătea darabana pe bicepşi cu degetele lui subţiri.

— Zice că vin din Kerala.

— Dar de ce au venit aşa de departe? Caută de lucru?

— Nu caută de lucru. Asta e o *yatra.*

Încă un pelerinaj, aşadar.

— Şi încotro se duc?

— Aici, în Mathura, a zis translatorul, pronunţând *Muttra.*

Bărbatul cu faţa de vulpe a vorbit din nou. Translatorul a continuat:

— Întreabă că dacă ştii că acesta e un loc sfânt.

— Gara?

— Oraşul. Zeul Krişna s-a născut aici.

Şi nu doar atât, am citit eu mai târziu. În Mathura, Păstorul Divin a fost schimbat cu fiica nou-născută a lui Jasoda, pentru a-l scăpa de la moartea pe care i-o dorea uriaşul Kans, o paralelă cu povestea lui Irod. Oraşul este şi locul tinereţii lui Krişna, unde se juca împreună cu lăptăresele şi cânta la flaut. Legendele erau drăguţe; locul în sine părea o sumbră contradicţie.

— Cât timp va dura *yatra?*

— Câteva zile.

— De ce sunt la gară, şi nu în oraş?

— Aici au apă şi lumină şi sunt în siguranţă. În oraş sunt hoţi şi unii oameni sunt fugăriţi de derbedei.

— Şi cum procedează cu mâncarea?

— Zic că au adus câte ceva, şi mai primesc şi din oraş. De asemenea, lumea din tren mai dă câte ceva. Te întreabă de unde eşti, a mai adăugat translatorul.

I-am spus. Într-un colţ al peronului am zărit silueta unui copil gol, cu burta umflată ca o ulcică şi picioare

slăbănoage, agăţat de o conductă. Era singur, răbdător, fără să aştepte ceva; vederea acelei răbdări inutile mi-a frânt inima.

— Îţi cere bani.

— O să-i dau o rupie dacă spune o rugăciune pentru mine la templul din Mathura.

I s-a tradus ce-am spus. Bărbatul din Kerala a râs şi a spus ceva.

— Ar fi spus o rugăciune pentru tine şi dacă nu i-ai fi dat nimic.

S-a auzit ţignalul trenului şi am urcat. Domnul Radia se oprise din cântat. Stătea în compartiment şi citea *Blitz. Blitz* e un tabloid săptămânal iresponsabil, în limba engleză, care relatează scandalurile într-un stil semianalfabet, dar pompos, iar fragmentul următor, din pagina de cinema, este un exemplu edificator:

Producătorul-directorul-vedetă din JUHU[128], unul dintre cei patru *bhai*[129], şi-a condimentat la nebunie ziua de naştere.

Măsurile de control al invitaţilor nu s-au aplicat aici! Au fost băutură, gagici şi scandaluri iscate chiar de gazdă! Acesta era drogat şi recalcitrant, dând ordine în dreapta

---

[128] Juhu - suburbie din Mumbai, una dintre cele mai înstărite zone ale oraşului, unde locuiesc multe celebrităţi de la Bollywood.

[129] *Bhai* - frate, formă amicală de adresare pentru un bărbat în limba hindi.

şi-n stânga. S-a dat abuziv la unii şi apoi i-a tras un pumn unui invitat. În acel moment, câţiva au părăsit petrecerea. Asta da, ospitalitate! Cine se crede? NAŞUL?...

Domnul Radia continua să citească, încruntându-se apreciativ. Apoi ni s-au adus tăvile cu mâncare şi am băgat de seamă că a lui era nonvegetariană. Hamburgerul i s-a fărâmiţat când a încercat să-l taie şi omul l-a împuns dezgustat. Dar l-a mâncat.

— Prima dată când am gustat carne mi s-a făcut îngrozitor de rău, a spus. Dar aşa se întâmplă când faci ceva pentru prima oară, nu-i aşa?

Cu acest tulburător epigraf a început să-mi povestească despre ce face. Lucrase pentru Shell timp de 20 de ani, dar descoperise că îi ura atât de tare pe englezi, încât până la urmă a demisionat. Avea resentimente puternice şi amintirea umilinţelor la care fusese supus a explodat cu lux de amănunte. Englezii erau dominatori şi exclusivişti, zicea el, dar apoi a adăugat rapid:

— Să nu uiţi că şi noi, indienii, putem să fim la fel. Dar englezii au avut ocazia lor. Dacă – a zis el, împungând în hamburger –, dacă am fi avut norocul ca englezii să devină indieni...

— A existat vreodată posibilitatea asta?

— Da, ar fi putut s-o facă. Nu era mare efort. Am fost

odată la o întâlnire de grup T[130] în Darjeeling. Dezbateri şi discuţii. Foarte interesant. Soţia directorului tocmai venise din Statele Unite şi a doua zi după ce a sosit *doamna aceea a îmbrăcat un sari.*

Eram sceptic în legătură cu faptul că asta ar dovedi ceva şi l-am întrebat cât timp a rămas doamna aceea în sari.

— Asta e ideea, a zis domnul Radia.

Acum era director-general adjunct la o companie japonezo-indiană care făcea baterii cu celulă uscată în Gujarat. Avusese câteva certuri cu japonezii.

— Confruntări directe, nu am avut încotro!

L-am întrebat cum i se păreau japonezii.

— Loiali, da! Curaţi şi foarte muncitori, da! Dar inteligenţi, *absolut deloc!* a zis el.

Se dovedise că îl cam enervau, deşi îi prefera englezilor. Compania era condusă pe principii japoneze: uniforme, fără măturători sau secondanţi, şedinţe de dimineaţă, o cantină comună pentru conducere şi muncitori şi toalete comune („Asta chiar a fost un şoc"). Ce-l irita pe domnul Radia era faptul că japonezii insistau să-şi dea întâlnire cu fetele din fabrică.

---

[130] *T-group* - un grup de persoane care, sub conducerea unui trainer, caută să-şi dezvolte cunoaşterea de sine şi sensibilitatea faţă de ceilalţi prin verbalizarea fără inhibiţii.

— Ăsta e cel mai bun mijloc pe care-l ştiu ca să-i demoralizezi pe ceilalţi, a spus el, dar când i-am întrebat despre asta au spus că muncitorii devin mai prietenoşi dacă şefii scot fetele la întâlniri. Şi mi-au zâmbit. Ai văzut vreodată un japonez zâmbind? Nu aveam de gând să înghit gogoaşa. „Nici vorbă!", am zis. „Vreţi ceartă? OK, hai să ne certăm. Hai să mergem la director!". Acum, o să fiu complet sincer. Eu cred că japonezii ăia merg în gaşcă, câte doi sau trei, şi fac sex în grup.

— Mai ales câte doi, am zis eu, dar domnul Radia era prea pornit ca să mă audă.

— Le-am spus că pur şi simplu *nu se poate*! Prostituate – OK, se întâmplă peste tot în lume! Fete din oraş – foarte bine! Distracţie curată, sănătoasă – perfect! Picnicuri – vin şi eu! O să-mi aduc nevasta, o să-mi aduc şi copiii, o să ne distrăm cu toţii de minune. Dar muncitoarele? *Niciodată!*

Domnul Radia devenea din ce în ce mai supărat pe japonezi. Am spus că mă doare capul şi m-am culcat.

*

La ora şase şi jumătate conductorul ne-a adus ceai şi a zis că am intrat în regiunea Gujarat. Tauri şi vaci păşteau iarba de la marginea liniei ferate şi, într-o gară, o capră ţopăia pe peron. Gujarat, locul de naştere al lui Gandhi, este un stat călduros, plat, dar în aparenţă

foarte fertil. Avea livezi de guava şi câmpuri de linte, bumbac, papaya şi tutun, care se întindeau până la palmierii aplecaţi de la orizont, iar canalele de irigaţii brăzdau în zigzag porţiuni din peisaj. Din când în când, un pâlc de copaci semnala un sat şi puteai observa oameni plini de praf spălându-se în izvoare pământii, ale căror maluri de lut erau acoperite de urme de paşi, ca nişte amprente lăsate de păsări singuratice.

— Şi am ajuns la Baroda, a spus domnul Radia, întorcându-se spre fereastră.

În prim-plan se vedea o procesiune de oameni zdrenţăroşi, care cărau baloturi pe cap şi urmau un car tras de un bou, plin cu mobilă stricată. Peticele albe fără păr de pe capetele copiilor vorbeau despre traiul înghesuit, despre malnutriţie şi boli; rânjeau cu toţii în lumina orbitoare a soarelui.

— Acela, cred, este noul combinat petrochimic. E deja în funcţiune, a spus domnul Radia.

Am trecut pe lângă un bidonvil făcut în întregime din cutii de carton turtite şi bucăţi de tablă bătută. Femei stăteau pe vine şi frământau baligi de vacă şi le transformau în turte, iar în colibele îngrozitoare vedeam oameni întinşi, cu mâinile aşezate peste faţă. Un bărbat striga la un copil care alerga; un altul răcnea spre tren.

— Totul se dezvoltă. Fabrica Patel. E o zonă complet

industrializată aici. Jyoti Industries. Valorează *crore*[131], îţi spun. *Crore!*

Domnul Radia privea dincolo de şanţul înnoroiat, dincolo de ţestele vacilor slăbănoage, copiii cu nasurile curgând, babornițele cu paruri zdrenţuite, numeroşii ocupanţi abuzivi care se schimonoseau şi defecau, bătrânii numai piele şi os care se sprijineau în nişte umbrele stricate.

— Încă o fabrică nouă, deja renumită – mobila Baroda. Îl cunosc pe director. A venit pe la noi să bem ceva.

Apoi domnul Radia, anglofobul, a zis cordial:

— Ei, *cheerio*[132]!

La Broach, 80 de kilometri la sud de Baroda, am traversat fluviul Narmada[133]. Eu stăteam la uşă. Un bărbat m-a bătut pe umăr.

— Mă scuzaţi.

Era un indian ochelarist, cu tenul foarte închis şi o cămaşă înflorată, care ţinea în mâini două nuci de cocos şi o ghirlandă de flori. S-a apropiat de uşă şi, apucându-se zdravăn de bară, a aruncat ghirlanda şi apoi nucile în apă.

---

[131] *Crore* - unitate monetară indiană care valorează zece milioane de rupii.

[132] „Pa" - expresie de salut englezească.

[133] Narmada - fluviu care străbate India de la est la vest, unul dintre cele şapte cursuri de apă sfinte.

— Ofrande, a explicat el. Eu locuiesc în Singapore. Sunt atât de bucuros să fiu acasă.

Târziu în acea după-amiază, am ajuns în zona de şes din Maharashtra[134], cu mlaştini lucitoare şi lagunele verzui ale golfului Cambay[135] şi, chiar la orizont, Marea Arabiei. Dimineaţa fusese răcoare, la Baroda era plăcut, dar drumul de după-amiază, de la Broach[136] spre Bombay, a fost înăbuşitor: aerul mustea de umezeală, iar frunzele palmierilor, ca nişte pene, se pleoştiseră de căldură. La fiecare bifurcaţie vedeam picioarele indienilor care trăgeau un pui de somn, ieşind de sub cutii de ambalaj şi adăposturi improvizate. Şi a început Bombayul. Eram încă destul de departe de centrul oraşului – cam 30 de kilometri sau mai bine –, dar apariţia unei colibe cocoşate era urmată de un sătuc de cocioabe, iar apoi de un şir neîntrerupt de locuinţe scunde, ale căror acoperişuri erau presărate cu folii de plastic, bucăţi de lemn şi de hârtie, câte un cauciuc, ţigle fixate cu bolovani şi stuf legat cu sârmă, de parcă aceste gunoaie adunate ar fi ţinut cocioabele să nu-şi ia zborul. Coşmeliile se

---

[134] Maharashtra - stat în partea central-vestică a Indiei, al doilea ca mărime şi ca număr de locuitori.

[135] Acum, Golful Khambhat - braţ al Mării Arabiei, situat pe coasta vestică a Indiei, în regiunea Gujarat.

[136] Bharuch sau Broach - oraş în Gujarat, situat la gura de vărsare a fluviului Narmada.

transformau în bungalouri de culoarea brânzei putrezite, apoi în case cu trei niveluri, bandajate în rufărie pusă la uscat, şi blocuri cu opt etaje cu scări de incendiu ruginite, devenind din ce în ce mai mari pe măsură ce ne apropiam de Bombay.

La periferia oraşului, expresul Rajdhani a avut câteva opriri alarmante – atât de bruşte, încât una dintre ele a răsturnat carafa cu apă pe jos, iar o alta a spart un pahar. Nu părea să fim în vreo gară la aceste opriri, deşi unii coborau din tren. Îi vedeam cum îşi aruncă valizele pe şine şi sar, iuţi ca nişte dezertori, adunându-şi bagajele şi luând-o la goană peste linie. Am aflat că trăgeau semnalul de alarmă („Amenda pentru alarmă falsă 20 de rupii") pentru că trenul trecea pe lângă casele lor. Era un tren expres, dar dacă trăgeau semnalul de alarmă, indienii puteau să-l transforme într-unul local.

Am întâlnit un băiat gras, care absolvise recent Şcoala de inginerie din Dehradun. Mergea la Pune, pentru un interviu de angajare. El mi-a spus de ce oprea trenul atât de brusc şi mi-a explicat cum funcţionează semnalul de alarmă.

— Persoana care doreşte să coboare, a zis el, trage de manetă şi dispozitivul din interior umple un vid, ceea ce declanşează frânele exact la boghiul acela. Conductorul îşi dă seama care este boghiul al cărui

semnal de alarmă a fost tras, dar sunt atât de mulţi oameni, încât nu ştie cine e cel care a tras de manetă. Conductorul trebuie să reconecteze dispozitivul şi să creeze iar vidul, pentru ca trenul să poată porni din nou.

Vorbea atât de încet şi de metodic, încât, până să termine de explicat, ajunseserăm la Bombay.

*

Într-o gară din Bombay s-a întâmplat ca V.S. Naipaul să se panicheze şi să fugă, de teamă că ar putea „să se afunde şi să dispară fără urmă în mulţimea de indieni". Întâmplarea este relatată în *An Area of Darkness.* Dar mie gara centrală din Bombay nu mi s-a părut deosebit de înspăimântătoare; când am ajuns să o cunosc mai îndeaproape o consideram un loc al refugiaţilor şi al vânătorilor de comori, cu miros de pământ şi de bani, într-o vecinătate care avea aspectul jumătăţii neglijate a oraşului Chicago. Mulţimile grăbite din timpul zilei ar fi putut să mă sperie mai tare dacă s-ar fi plimbat agale, dar masele de oameni nu păreau deloc să se mişte haotic. Direcţia pe care o luau acele cămăşi albe şi grăbite le conferea miilor de pietoni aspectul unei parade solemne a funcţionarilor şi a soţiilor şi a vitelor lor, gata să işte o revoltă, conform unui străvechi obicei, printre cele mai distinse clădiri produse de arhitectura Imperiului Britanic (acoperă-ţi ochiul bun, uită-te cu

celălalt pe jumătate închis spre gara Victoria din Bombay şi vei recunoaşte maiestuozitatea cenuşie a Catedralei St. Paul). În privinţa vârstei, a intensităţii şi a freneziei, Bombay-ul îndeplineşte cerinţele unui oraş mare şi le inspiră locuitorilor lui un şovinism, o aroganţă zdrenţăroasă întrecută doar de Calcutta. Singura mea dezamăgire a fost la Turnurile Tăcerii, unde parşii[137] îşi duc morţii pentru a fi mâncaţi de vulturi. Un vizitator ar putea să fie şocat şi să considere că este vorba despre un barbarism solemn, dar acţiunea se bazează pe un principiu sănătos din punct de vedere ecologic. Zoroastrienii de la intrare nu m-au lăsat să intru, ca să pot verifica. M-a adus aici Mushtaq, şoferul meu, şi când am plecat mi-am zis că poate poveştile acelea nu erau adevărate – nu am văzut niciun vultur. Mushtaq mi-a spus că sunt toţi la baza turnurilor şi se hrănesc dintr-un cadavru. S-a uitat la ceas şi a zis:

— E ora prânzului.

Dar se referea la al meu.

După prelegerea pe care am susţinut-o în seara aceea m-am întâlnit cu mai mulţi scriitori. Unul dintre ei era domnul V.G. Deshmukh, un romancier jovial, care a spus că nu poate să trăiască din scris. Scrisese 30 de romane. În India, scrisul este singura activitate

---

[137] Parşi - adepţi ai zoroastrismului.

neprofitabilă şi oricum bărbatul scria despre cei săraci: nimeni nu era interesat să citească despre săraci. Ştia, pentru că săracii erau treaba lui.

— Eradicarea foametei, relocarea, prevenirea secetei, nevoiaşii, tot ce se poate. Uneori e o mare bătaie de cap. Dar cărţile mele nu se vând, aşa că nu am încotro. Poţi să mă numeşti un organizator.

— Cum preveniţi seceta?

— Avem programe speciale.

Mi-am imaginat comitete, documente cu luări de poziţie, conferinţe – şi câmpuri prăfuite.

— Aţi prevenit vreuna în ultima vreme?

— Facem progrese constant, a zis el. Dar aş prefera să scriu romane.

— Dacă aţi scris deja 30, cu siguranţă e momentul să vă opriţi.

— Nu, nu. Trebuie să scriu 108!

— Cum aţi ajuns la numărul ăsta?

— În filosofia hindusă e un număr magic. Vişnu[138] are 108 nume. Trebuie să scriu 108 romane! Nu e uşor – mai ales acum, cu afurisita asta de criză de hârtie.

Criza de hârtie afecta şi revista lui Kushwant Singh,

---

[138] Vişnu - în hinduism, al doilea zeu aparţinând trinităţii divine (Trimurti), alături de Brahma (Creatorul) şi de Şiva (Distrugătorul); printre cele mai cunoscute avatare ale lui sunt Krişna şi Rama, sub înfăţişarea cărora este de cele mai multe ori venerat.

Illustrated Weekly of India. Avea un tiraj de 300.000, dar urma să-l reducă, pentru a face economie la hârtie. Era o poveste indiană: aparent, întreprinderile indiene mergeau atât de bine, încât provocau dezastre; succesul le umfla şi le făcea să crape pe la cusături, iar perturbările produse de comenzile fără precedent duceau la penurie şi, în final, la eşec. India, cel mai mare producător de orez din lume, importa orezul. „Foamea este mâna dreaptă a genialităţii", spune Wilson Zevzecul în epigraful care deschide unul dintre capitolele despre Bombay ale cărţii lui Mark Twain care îi poartă numele şi, într-adevăr, genialitatea inspirată de foame riscă să scufunde India. Fiecare dintre succesele de care am auzit m-a convins că India, copleşită de invenţii, era fără speranţă şi sortită eşecului, dacă lucrurile pe care aveam să le văd mai târziu în seara aceea nu vor înceta. Este cea mai elementară realitate a vieţii în India: sunt prea mulţi indieni.

Pentru că nu reuşeam să adorm, am ieşit să mă plimb. Am luat-o la stânga de la hotel, am mers vreo sută de metri dincolo de bordeluri, până la zidul falezei, numărând în acest timp siluetele adormite. Erau întinşi unul lângă altul pe trotuar; unii stăteau pe bucăţi de carton, dar cei mai mulţi dormeau direct pe ciment, fără aşternuturi şi cu puţine haine pe ei, cu

braţele sub cap. Copiii dormeau pe o parte, ceilalţi pe spate. Nu se zăreau pe nicăieri urmele unor obiecte care să le aparţină. Am numărat până la 73 şi am dat colţul, unde, pe strada care mergea paralel cu faleza, mai erau sute – simple trupuri, fără baloturi sau cărucioare, nimic din ce ar fi putut să-i deosebească între ei, fără vreun semn că ar fi în viaţă. Uneori se consideră că fenomenul acesta al oamenilor care dorm pe străzi este ceva nou în Bombay; dar Mark Twain i-a văzut şi el. Se îndrepta către o ceremonie de logodnă, la miezul nopţii:

Mi se părea că umblăm printr-un oraş al morţilor. Nu exista aproape niciun semn de viaţă pe străzile acelea nemişcate şi pustii. Până şi ciorile erau mute. Dar peste tot pe pământ erau întinşi localnici adormiţi – sute şi sute. Stăteau întinşi cât erau de lungi, înfăşuraţi strâns în pături, cu cap cu tot. Atitudinea şi înţepeneala lor mimau moartea.

Asta se întâmpla în 1896. Astăzi sunt mult mai numeroşi şi mai există o diferenţă. Cei pe care i-am văzut eu nu aveau nicio pătură. Foamea – cu tot respectul pentru Wilson Zevzecul – este şi mâna dreaptă a morţii.

11. Delhi Mail de la Jaipur

— Ce e asta? l-am întrebat pe domnul Gopal, omul de legătură de la ambasadă, arătând cu degetul către un fel de fortăreaţă.

— E un fel de fortăreaţă.

Ironizase ghidul pe care îl luam cu mine peste tot.

— Aveţi ditamai cărţoiul, dar vă spun eu, închideţi-l şi lăsaţi-l la hotel, pentru că Jaipur nu are secrete pentru mine.

Complet nesăbuit, îi ascultasem sfatul. Acum ne aflam la zece kilometri în afara oraşului Jaipur, înaintând cufundaţi până la glezne în dunele de nisip, îndreptându-ne spre ruinele aşezării Galta. Mai devreme trecuserăm prin mijlocul unei adevărate petreceri, de vreo două sute de babuini. „Comportaţi-vă normal", spusese domnul Gopal, în timp ce maimuţele ţopăiau şi chirăiau şi-şi arătau colţii, adunându-se în mijlocul drumului cu o curiozitate care părea ameninţătoare. Peisajul era stâncos şi foarte arid şi fiecare deal colţuros avea pe culme o fortăreaţă în ruine.

— A cui este?

— A maharajahului.

— Nu, cine a construit-o?

— Nu aţi auzit de el.

— Dar *dumneata?*

Domnul Gopal a continuat să meargă. Se însera şi clădirile înghesuite în defileul Galta se întunecau. O maimuţă urla şi a sărit pe o creangă de banian, deasupra capului domnului Gopal, smucind creanga în jos, cu un vâjâit ca de *punkha*[139]. Am trecut de porţi şi am traversat curtea până în dreptul unor clădiri în ruină ale căror faţade aveau fresce colorate, înfăţişând copaci şi oameni. Unele fuseseră înţesate de graffiti indescifrabile, peste care se dăduse cu var; panouri întregi fuseseră înlăturate cu dalta.

— Asta ce e? am întrebat.

Îl uram că mă făcuse să-mi las ghidul la hotel.

— Aaa, a zis domnul Gopal.

Era împrejmuirea unui templu. Nişte bărbaţi dormitau pe sub arcade, în timp ce alţii stăteau ghemuiţi în fund, şi chiar în exteriorul împrejmuirii se înşirau câteva tarabe cu ceai şi legume, ai căror proprietari se rezemau de alte fresce, pe care le ştergeau cu spinările. M-a izbit solitudinea locului aceluia – câţiva oameni în asfinţit, niciunul nu vorbea şi era atâta linişte, că puteam să aud copitele caprelor ţăcănind pe macadam şi murmurul maimuţelor în

---

[139] *Punkha* - evantai de mari dimensiuni, făcut dintr-un panou de pânză suspendat de plafon şi acţionat cu o funie.

depărtare.

— Un templu?

Domnul Gopal a rămas un moment pe gânduri.

— Da, a zis el într-un final, un fel de templu.

Pe pereţii ornamentaţi ai templului, plini de afişe, scrijeliţi cu dalta, urinaţi şi mâzgăliţi cu mari slove devanagari[140] ce făceau reclamă firmelor din Jaipur, era un panou mare din email albastru care îi avertiza pe vizitatori, în limbile engleză şi hindi, că erau „interzise profanarea, scrijelirea, marcarea sau abuzarea în orice alt fel a pereţilor". Panoul însuşi fusese scrijelit: emailul era ciobit – părea parţial mâncat.

Ceva mai departe, drumul pietruit se transforma într-o potecă îngustă şi apoi într-o scară abruptă, tăiată în pereţii stâncoşi ai trecătorii. În capătul ei era un templu în faţa căruia se afla un bazin cu apă stătută, neagră. Insectele care planau în cercuri pe suprafaţa apei făceau vălurele minuscule, iar deasupra pluteau nori mici de ţânţari zumzăitori. Templul era o scobitură modestă în stâncă, o peşteră puţin adâncă, luminată cu lămpi cu gaz şi lumânări. De fiecare parte a portalului era câte o placă de marmură, înaltă de doi metri, de forma celor primite pe muntele Sinai, dar a căror

---

[140] Devanagari - sistem de scriere folosit singur sau împreună cu altele pentru a reprezenta câteva limbi din India.

greutate i-ar fi provocat o hernie chiar şi celui mai musculos profet. Tablele acestea aveau instrucţiuni numerotate şi gravate în două limbi. În lumina din ce în ce mai slabă, le-am copiat pe cele în engleză.

1. Folosirea săpunului şi spălatul rufelor sunt strict interzise în templu
2. Vă rugăm să nu aduceţi încălţămintea lângă bazin
3. Nu se cuvine ca femeile să se îmbăieze împreună cu bărbaţii
4. Scuipatul în timpul îmbăierii este un obicei destul de urât
5. Nu stricaţi hainele celorlalţi împărţind apa în timp ce vă îmbăiaţi
6. Nu intraţi în templu cu hainele ude
7. Nu scuipaţi inadecvat pentru a murdări locul

— „Împărţind”? l-am întrebat pe domnul Gopal. Cum adică împărţind?

— Nu scrie împărţind.

— Uită-te la numărul cinci.

— Scrie împroşcând.

— Scrie...

Ne-am apropiat de placă. Literele de cinci centimetri erau adânc gravate în marmură.

— ...împărţind, a zis domnul Gopal. Nu l-am mai

întâlnit până acum. Cred că e un fel de împroşcare.

Domnul Gopal se străduia cât putea, dar era un tip de care scăpai cu greu. Până acum călătorisem de unul singur, cu ghidul meu şi cu mersul trenurilor pentru Căile Ferate de Vest[141]; eram cel mai fericit atunci când îmi găseam singur drumul şi nu aveam nevoie de un om de legătură. Intenţia mea fusese să rămân în tren, fără să mă agit să ajung undeva; turismul era un mijloc de petrecere a timpului, dar, aşa cum concluzionasem în Istanbul, era o activitate bazată în mare măsură pe născociri ale imaginaţiei, ca atunci când faci repetiţie cu propria ta piesă, în decoruri din care au plecat toţi actorii.

Jaipur era un oraş roz şi maiestuos al minunilor, dar vandalismul şi ignoranţa celor care îşi păşteau caprele printre ruinele fragile, care pictau peste fresce şi foloseau palatul ca decor pentru filmări îi diminuaseră atractivitatea. O echipă de filmare gălăgioasă ocupase palatul oraşului şi prezenţa ei făcea ca locul să pară o imitaţie exorbitantă. Mi-am susţinut prelegerea; eram nerăbdător să urc în tren, dar mersul trenurilor arăta că nu va mai fi niciunul spre Delhi până la ora 12.34 noaptea. Era o oră ciudată de plecare: în faţa mea

---

[141] Western Railway - una dintre cele 17 zone ale Căilor Ferate Indiene şi una dintre cele mai aglomerate reţele din India.

aveam o zi şi o seară întreagă şi nu mă încânta perspectiva de a sta în nodul de cale ferată Jaipur la miezul nopţii.

— Azi mergem la muzeu, a spus domnul Gopal, a doua zi după vizita la Galta.

— Hai să spunem pas muzeului.

— Un loc foarte interesant şi aţi zis că vreţi să vedeţi picturile mogule. Aici este *casa* picturilor mogule!

Când am ajuns în faţa muzeului, l-am întrebat:

— Când a fost construit?

— Pe la 1550.

A spus-o fără nicio ezitare. Dar azi aveam ghidul cu mine. Clădirea pe care el o datase la mijlocul secolului al XVI-lea era Albert Hall, începută în 1878 şi terminată în 1887. În 1550 Jaipur nu exista, dar nu am avut inima să-i spun asta domnului Gopal, care, cu o zi înainte, se bosumflase când l-am contrazis. Oricum, unii indieni păreau să fie afectaţi cronic de slăbiciunea pentru exagerări. În muzeu, un alt ghid arăta unui grup de turişti un veşmânt roşu, care semăna cu un cort. Zicea:

— Acesta a aparţinut vestitului maharajah Madho Singh. Un bărbat mare şi gras. Avea doi metri înălţime şi peste un metru lăţime şi cântărea 220 de kilograme.

La Observatorul Jai Singh, o grădină cu instrumente astronomice din marmură, care la prima vedere seamănă cu un teren de joacă pentru copii, cu pante şi

scări şi jgheaburi de 15 metri, dispuse simetric sub razele soarelui, domnul Gopal mi-a spus că a vizitat de nenumărate ori locul. Mi-a arătat un disc mare din bronz care părea să fie o hartă a cerului noaptea. L-am întrebat dacă aşa e. Nu, a zis el, era ca să arate ora. Mi-a arătat un far, o emisferă trunchiată scufundată, un turn cu 80 de trepte, o serie de banchete radiante: şi acestea erau tot ca să indice ora. Toate acele instrumente delicate, pe care prinţul Jai Singh (am aflat din ghidul meu) le folosea ca să afle altitudini şi azimuturi şi longitudini celeste, domnul Gopal le vedea ca pe o colecţie de ceasuri supradimensionate.

În timp ce domnul Gopal lua prânzul, am plecat pe şest şi mi-am cumpărat biletul spre Delhi. Gara Jaipur este modelată după minunatele clădiri din cetatea veche a oraşului. E din gresie roşie, cu cupole, arcade mari şi stâlpi impresionanţi, care îi dau un aspect de palat; în interior are picturi murale cu chipurile acre ale unor femei şi capetele acoperite cu turbane ale unor bărbaţi, reproduceri mărite după picturi tradiţionale, cu margini înflorate.

— Să înţeleg că nu voi putea să iau trenul decât după miezul nopţii, am zis eu.

— Nu, nu, mi-a răspuns funcţionarul. Mai devreme de atât.

Şi mi-a explicat. Vagonul de dormit de clasa întâi era

deja în triaj şi era curăţat ca să fie ataşat la Delhi Mail. Puteam să urc în vagon spre seară şi după miezul nopţii urma să sosească în gară expresul care venea de la Ahmedabad, iar vagonul de dormit avea să fie cuplat la acesta. Mi-a spus să nu-mi fac griji că mă urc într-un vagon care nu e ataşat trenului: acesta va sosi la timp.

— Veniţi diseară, a spus el, şi întrebaţi de vagonul de clasa întâi cu aer condiţionat, pentru Delhi. O să vă conducem noi.

Mai târziu în ziua aceea am luat masa la un restaurant împreună cu domnul Gopal şi apoi l-am anunţat că voi pleca la gară. Domnul Gopal a zis că nu e niciun tren: „Aveţi ore întregi de aşteptat". I-am spus că nu mă deranjează. M-am dus la gară şi m-am urcat în vagonul de dormit, iluminat confortabil, tras la capătul îndepărtat al peronului. Aveam un compartiment spaţios. Conductorul mi-a arătat masa, duşul, luminile. Am făcut un duş, apoi, în halat de baie, i-am scris soţiei mele o scrisoare şi pe urmă mi-am transcris poruncile de la templul din Galta în caietul de însemnări. Era încă devreme. L-am trimis pe conductor după bere, în gară, şi am stat de vorbă cu indianul din compartimentul alăturat.

Era profesor la Universitatea din Rajahstan şi s-a arătat interesat când i-am spus despre prelegerea pe care o susţinusem pentru Facultatea de Limba Engleză.

Mi-a zis că nu-i prea plăceau studenţii; făceau mizerie cu afişele lor electorale şi angajau apoi oameni care să strângă. Erau proşti, înguşti la minte şi dezordonaţi; erau cabotini tot timpul.

— Uneori, a zis el, mă fac să-mi fiarbă sângele în vine.

I-am povestit despre domnul Gopal.

— Vedeţi? a spus el. Să vă spun ceva. Indianul de rând ştie foarte puţine despre religia lui sau despre India ori despre orice altceva. Unii sunt ignoranţi în privinţa celor mai simple chestiuni, cum ar fi conceptele hinduse sau istoria. Sunt sută la sută de acord cu Naipaul. Nu le place să pară ignoranţi în faţa unui occidental, dar majoritatea indienilor nu ştiu mai multe decât turiştii despre templele şi scrierile lor şi mai ştiu eu ce – mulţi ştiu chiar mai puţin.

— Nu exageraţi cumva?

— Spun ce ştiu. Sigur, când omul îmbătrâneşte, începe să fie interesat. Aşa că unii bătrâni ştiu despre hinduism. Devin puţin preocupaţi în legătură cu ce-o să se întâmple cu ei.

I-am oferit o bere profesorului, dar mi-a spus că are ceva de lucru. Mi-a urat noapte bună şi s-a dus în compartimentul lui, iar eu m-am retras în al meu. Eram încă în triajul gării Jaipur. Mi-am turnat o bere şi m-am

întins pe pat, citind Forster[142], *The Longest Journey.* Fusesem indus în eroare: nu era o carte de călătorii; era povestea unui scriitor de nuvele prost şi a nevestei lui imature şi a amicilor lui impertinenţi. Am aruncat-o deoparte şi am citit câteva pasaje din *Autobiografia unui yoghin,* apoi am adormit. Am fost trezit la douăsprezece şi jumătate de o smucitură; vagonul meu era ataşat la Delhi Mail. Toată noaptea trenul s-a legănat şi a zdrăngănit spre Delhi, în timp ce eu dormeam în cuşeta mea răcoroasă, iar când am ajuns eram atât de odihnit, încât am decis să plec în aceeaşi seară la Madras, să văd dacă, aşa cum spunea harta mea, puteam să iau un tren către Ceylon – deşi toată lumea susţinea că e imposibil.

12. Grand Trunk Express

Expresul greoi care taie India în două, o crestătură de 2.200 de kilometri, de la Delhi, spre sud, la Madras, îşi ia numele[143] de la traseul pe care îl parcurge. Este foarte posibil să-şi fi tras numele de la genul de bagaje pe care hamalii le încărcau în tren. Peste tot pe peron erau cufere mari. Nu am văzut niciodată în viaţa mea nişte grămezi atât de mari de bulendre sau atât de

---

[142] E.M. Forster (1879-1970) - scriitor şi critic literar englez, considerat un maestru al romanului englezesc contemporan.

[143] *Trunk* - „cufăr" (engl.).

mulţi oameni împovăraţi: semănau cu nişte evacuaţi cărora li se dăduse răgazul să-şi strângă catrafusele şi să fugă agale din calea unei catastrofe ambigue. Nici în cazurile cele mai bune urcarea într-un tren nu e o chestiune simplă pentru un indian, dar cei care se căţărau în Grand Trunk Express parcă se instalau într-o casă nouă – aveau aerul şi toate articolele unor oameni care se mută. În câteva minute, compartimentele erau colonizate, cuferele erau golite, coşurile, paporniţele cu mâncare, sticlele cu apă, aşternuturile şi genţile Gladstone erau aşezate la locurile lor; şi înainte ca trenul să pornească, şi-a schimbat caracterul, pentru că, în timp ce încă ne aflam în gara din Delhi, bărbaţii s-au dezbrăcat de pantalonii largi şi jachetele de tuil[144] şi au îmbrăcat costumul tradiţional în sudul Indiei: maioul fără mâneci, de sport, şi sarongul pe care îl numesc *lungi.* Acestea erau pline de cute strânse. Era de parcă dintr-odată – în aşteptarea fluierul trenului – renunţaseră cu toţii la deghizările folosite în Delhi, expresul cu destinaţia Madras îngăduindu-le să-şi asume adevărata lor identitate. Trenul era tamil; şi s-au instalat atât de convingător în compartimente, încât m-am simţit ca un străin printre localnici, ceea ce era ciudat, pentru că ajunsesem acolo mai devreme decât

---

[144] Stofă cu o ţesătură în diagonală, înspicată, cu model oriental.

toţi ceilalţi.

Tamilii sunt negri şi ciolănoşi; au păr bogat şi drept şi dinţii proeminenţi şi strălucitori, pentru că îi freacă în mod repetat cu rămurele verzi decojite. Dacă vezi un tamil care îşi freacă dinţii cu o ramură de 20 de centimetri, ajungi să te întrebi dacă nu încearcă să-şi scoată din stomac o creangă întreagă. Una dintre atracţiile pe care le oferă Grand Trunk Express este că traseul lui traversează pădurile din Madhya Pradesh[145], unde se găsesc cele mai bune rămurele pentru dinţi; în gările din această provincie se vând la mănunchi, legate ca trabucurile. Tamilii sunt şi foarte modeşti. Înainte de a-şi schimba hainele, fiecare îşi face din aşternuturi o togă şi, ţopăind în sus şi-n jos şi dând din umeri, îşi aruncă încălţările şi pantalonii, iar între timp bâiguie mereu bolboroseli ce seamănă cu stropşitul cuiva care cântă sub duş. Se pare că tamilii vorbesc încontinuu – numai curăţatul dinţilor îi face să tacă. Plăcerea unui tamil este să discute o chestiune importantă (viaţă, adevăr, frumuseţe, „ualori") la o masă bogată (legume foarte apoase, presărate cu chili şi boia şi servite cu *puri*[146] umed şi două moviliţe de orez cu gluten). Tamilii erau veseli în Grand Trunk Express:

---

[145] Madhya Pradesh - stat în centrul Indiei, în nordul podişului Deccan.

[146] *Puri* - lipie din aluat nedospit, prăjită în ulei.

se vorbea în limba lor; se servea mâncarea lor; lucrurile lor erau îngrămădite alandala, dând trenului aspectul dezordonat al unui cămin tamil.

La început erau trei tamili în compartimentul meu. După ce s-au schimbat, şi-au desfăcut valizele, au desfăşurat aşternuturile şi au luat masa (unul dintre ei m-a luat peste picior pentru lingura pe care o foloseam, zicând: „Mâncarea luată cu mâna are alt gust decât aceea luată cu lingura – un fel de gust metalic"), au pierdut o grămadă de timp ca să se prezinte unii altora. Printre exploziile de cuvinte în limba tamil apăreau şi cuvinte englezeşti, cum ar fi „reexpediere", „învoire", „audit anual". De îndată ce m-am alăturat conversaţiei, au început să vorbească între ei în engleză, ceea ce am considerat a fi o dovadă de mult tact şi curaj. Erau cu toţii de acord într-o privinţă: Delhi era un oraş barbar.

— Eu stau la Lodi Hotel. Fac rezervare cu luni înainte. Toată lumea din Trich îmi spune că e un hotel bun. Ha! Nu pot să folosesc telefon. Aţi folosit telefon?

— Eu nu pot să folosesc deloc telefon.

— Nu e de vină Lodi Hotel, a zis cel de-al treilea tamil. E Delhi.

— Da, prietene, ai dreptate, a zis al doilea.

— Îi zic recepţionerului: „Vă rog frumos, nu-mi mai vorbiţi în hindi. Nu vorbeşte nimeni pe aici engleza? vorbiţi-mi în engleză, dacă nu vă supăraţi!".

— E o situaţie de-a dreptul atroce.

— Hindi, hindi, hindi. Pfui!

Le-am spus că am avut experienţe asemănătoare. Au clătinat din cap şi au continuat să adauge alte povestiri supărătoare. Stăteam ca nişte fugari din sălbăticie, lamentându-ne despre ignoranţa generală faţă de limba engleză şi unul dintre tamili – nu eu – a fost cel care a subliniat că un vorbitor de hindi ar fi pierdut în Londra.

— Dar în Madras ar fi pierdut? am întrebat.

— În Madras engleza este general cunoscută. Folosim şi limba tamil, dar hindi, foarte rar. Nu este limba noastră.

— În sud toată lumea are *matric*[147].

Aveau o bine-cunoscută uşurinţă în a folosi abrevierile, „matric" pentru matriculation, „Trich" pentru oraşul Tiruchehirappalli.

Conductorul şi-a vârât capul în compartiment. Era un bărbat tracasat, cu legitimaţiile şi echipamentul autorităţii indiene, un capsator metalic, un pix duşmănos, un clipboard gros, cu foi umezite pe care erau listele cu pasageri, o insignă de conductor din bronz şi o caschetă kaki. M-a bătut pe umăr.

— Luaţi-vă valiza.

---

147 *Matriculation* - înmatriculare, înscriere la o formă de studii superioare.

Mai devreme cerusem compartimentul cu două paturi pentru care plătisem. Îmi spusese că s-au făcut mai multe rezervări decât locurile disponibile. Am cerut să mi se returneze banii. Mi-a zis că trebuie să completez o cerere la locul unde fusese emis biletul. Eu l-am acuzat de ineficienţă. El s-a retras. Acum găsise un cupeu în vagonul următor.

— Şi nu costă ceva în plus? am întrebat, aşezându-mi bagajul în plasă.

Nu-mi plăcea sensul înşelător implicat de cuvântul *bacşiş.*

— Cât vreţi, a spus el.

— Atunci nu costă în plus.

— Nu spun nici aşa, nici altfel. Nu vă cer.

Îmi plăcea abordarea lui.

— Ce să fac? l-am întrebat.

— A da sau a nu da, a spus, privind încruntat la lista de pasageri. Este cu totul problema dumneavoastră.

I-am dat cinci rupii.

Compartimentul era plin de ţărână. Nu exista chiuvetă, măsuţa rabatabilă nu avea balamale; iar zornăitul geamului, care se transforma într-un scrâşnet atunci când trecea pe lângă noi un alt tren, îmi zgâria timpanele. Uneori era doar o locomotivă veche, care trecea în viteză prin noapte, cu cazanul clocotind, cu sirena şuierând şi pistoanele lăsând să scape un fâsâit

care avertiza că o supapă a cedat şi urmează o explozie. Pe la ora 6 a.m., în apropiere de Bhopal[148], s-a auzit un ciocănit în uşă – nu era ceaiul de dimineaţă, ci un aspirant la patul de sus. A zis „Scuzaţi-mă" şi s-a strecurat înăuntru.

Pădurile din Madhya Pradesh, acolo unde cresc toate periuţele de dinţi, semănau cu codrii din New Hampshire, dar fără ultimul lanţ muntos de un albastru palid. Era o regiune verde, necultivată, plină de stânci acoperite de vegetaţie şi de pârâiaşe umbrite, dar către sfârşitul celei de-a doua zile a devenit mai prăfos şi New Hampshire a lăsat locul căldurii indiene şi aerului indian. Praful se aduna la fereastră şi se strecura înăuntru, acoperindu-mi harta, pipa, ochelarii şi caietul de însemnări, stocul meu nou de cărţi *(Exilaţii* lui Joyce, poeziile lui Browning[149], *Un petec de pământ* de Somerset Maugham). Pe faţă aveam un strat subţire de praf; colbul acoperise oglinda, făcuse scaunul de plastic să devină abraziv şi îmi scrâşnea sub tălpi. Fereastra trebuia să rămână puţin deschisă din cauza căldurii, dar pedeapsa pentru această briză era un şuvoi de praf înecăcios din câmpiile Indiei Centrale.

După-amiază, la Nagpur, tovarăşul meu de călătorie

---

[148] Bhopal - oraş în India, capitala statului Madhya Pradesh.

[149] Robert Browning (1812-1892) - unul dintre cei mai importanţi poeţi din epoca victoriană.

(un inginer cu o cicatrice formidabilă pe piept) a zis:

— Aici locuieşte o populaţie primitivă, numită gond. Sunt destul de ciudaţi. O femeie poate să aibă patru sau cinci soţi şi viceversa.

Din gară am cumpărat patru portocale, mi-am notat inscripţia de pe un afiş care făcea reclamă la horoscop şi pe care scria „Mărită-ţi fata cu doar 12,50 rupii", am strigat la un omuleţ care agresa un cerşetor şi am citit ce scria în ghidul meu despre Nagpur (numit astfel pentru că este situat pe râul Nag):

Printre locuitori se numără mulţi aborigeni, cunoscuţi sub numele de gond. Dintre aceste triburi, cele care locuiesc în zonele colinare au pielea neagră, nasul turtit şi buzele groase. O pânză în jurul taliei este articolul vestimentar pe care îl poartă căpetenia. Credinţele religioase variază de la un sat la altul. Aproape cu toţii venerează zeităţile holerei şi variolei şi există mărturii despre venerarea şerpilor.

Spre uşurarea mea, s-a auzit fluierul şi am pornit. Inginerul citea cotidianul din Nagpur, eu mi-am mâncat portocalele din Nagpur şi apoi mi-am făcut siesta. Când m-am trezit am avut parte de o privelişte foarte ciudată, primii nori de ploaie pe care îi vedeam de când plecasem din India. La apus, în apropiere de

graniţa cu provincia sud-indiană Andhra Pradesh, nori mari, gri-albăstrui, mărginiţi cu negru, stăteau aninaţi de linia orizontului. Ne îndreptam spre ei, traversând un peisaj unde plouase de curând: acum micile gări erau stropite cu noroi, la bariere se adunaseră bălţi maronii, iar pământul era înroşit de la ultimul muson. Dar nu am intrat sub nori decât atunci când am ajuns la Chandrapur, o gară atât de mică şi de cenuşie, că nici nu figurează pe hartă. Acolo ploua torenţial şi impiegaţii ţopăiau pe linii, fluturându-şi steguleţele îmbibate de apă. Lumea de pe peron stătea în picioare şi privea de sub umbrele mari şi negre, care luceau de apă. Câţiva vânzători ambulanţi s-au repezit prin valurile de apă, ca să vândă banane călătorilor din tren.

O femeie a ieşit în ploaie de sub copertina peronului. Părea să fie rănită: mergea în patru labe, târându-se încet către tren – către mine. Am văzut atunci că avea coloana vertebrală deformată de meningită; avea genunchii înfăşuraţi în cârpe şi nişte bucăţi de lemn în mâini. S-a chinuit să treacă liniile, cu o încetineală dureroasă, şi când a ajuns la uşă a ridicat privirea. Avea un surâs minunat – un chip radiant de fată, pe trupul acela zdrobit. S-a sprijinit, ridicându-se puţin, a ridicat mâna liberă spre mine şi a aşteptat, cu ploaia şiroindu-i pe faţă şi hainele leoarcă. În timp ce eu mă căutam de bani prin buzunare, trenul a pornit şi gestul meu

zadarnic a fost să-i arunc o mână de rupii pe liniile inundate.

În gara următoare am fost acostat de un alt cerşetor. Acesta era un băiat de vreo zece ani, îmbrăcat curat, cu cămaşă şi pantaloni scurţi. Implora din priviri şi a zis rapid:

— Vă rog, *sir*, daţi-mi bani. Tata şi mama stau de două zile pe peron. Sunt sinistraţi. Nu au nimic de mâncare. Tata nu are serviciu, hainele mamei sunt rupte. Trebuie să ajungem la Delhi cât mai curând şi, dacă îmi daţi o rupie, două, o să reuşim s-o facem.

— Trenul pleacă imediat. Ar fi mai bine să cobori.

— Vă rog, *sir*, a zis iar, daţi-mi bani. Tata şi mama...

A continuat să recite mecanic. L-am îndemnat să se dea jos din tren, dar era clar că, în afară de poezia învăţată, nu ştia boabă de engleză. M-am îndepărtat.

Se făcuse întuneric, ploaia se rărea, iar eu stăteam şi citeam ziarul inginerului. Erau ştiri despre conferinţe, un număr incredibil de adunări în al căror titlu auzeam sporovăitul vocilor, ţăcănitul foilor la şapirograf, scârţâitul scaunelor rabatate şi eternul prolog indian: „Există o întrebare pe care trebuie să ne-o punem cu toţii...”. La o conferinţă din Nagpur s-a discutat o săptămână întreagă pe tema „Este viitorul zoroastrismului în pericol?”. Pe aceeaşi pagină se vorbea despre cei 200 de indieni care au participat la

„Congresul Ţărilor Iubitoare de Pace”. Subiectul „Hinduismul: suntem oare la răscruce?” a fost tratat de un alt grup, iar pe ultima pagină era o reclamă la ţesăturile pentru costume bărbăteşti Raymond (slogan: „În costumele Raymond vei avea mereu ceva de spus...”). Bărbatul care purta un costum Raymond era înfăţişat adresându-se publicului la o conferinţă. Se uita pieziş şi făcea un gest din mână; avea ceva de spus. Cuvintele lui erau: „Comunicarea înseamnă percepţie. Comunicarea înseamnă aşteptări. Comunicarea înseamnă implicare”.

În uşa compartimentului a apărut mâna ciolănoasă a unui cerşetor, cu antebraţul plin de vânătăi şi mâneca zdrenţuită. Apoi, strigătul blestemat:

— *Sahib!*

La Sirpur, imediat după ce am trecut graniţa în Andhra Pradesh, trenul s-a oprit brusc. După 20 de minute nu ne clintiserăm încă din loc. Gara Sirpur este neînsemnată: peronul nu are copertină, clădirea gării are două încăperi şi pe verandă sunt vaci. Smocuri de iarbă cresc pe pervazul geamului de la ghişeul de bilete. Mirosea a ploaie şi a fum de lemn şi a baligă de vacă; era puţin mai răsărită decât o colibă, înnobilată cu obişnuitele tăbliţe ale căilor ferate, dintre care cea mai optimistă era: „Trenurile care au întârzieri probabil că vor recupera timpul pierdut”. Pasagerii din Grand

Trunk Express au început să coboare. Se plimbau, ieşind în grupuri mici, bucuroşi că puteau să se dezmorţească.

— S-a stricat locomotiva, mi-a explicat un bărbat. Trimit după alta. Întârziere de două ore.

Alt bărbat a zis:

— Dacă în trenul ăsta ar fi fost vreun ministru din guvern, ar fi făcut rost de o locomotivă în zece minute.

Pe peron, tamilii erau furioşi. Un localnic din Sirpur a apărut din beznă cu un sac plin de năut prăjit. A fost asaltat de tamili, care au cumpărat tot năutul şi au mai cerut în plus. O gloată de tamili s-a adunat la fereastra şefului de gară, răcnind la bărbatul care bătea un mesaj Morse.

M-am hotărât să-mi iau o bere, dar dincolo de intrarea în gară era un întuneric atât de adânc, încât m-am răzgândit. Mirosul ploii căzute peste vegetaţie dădea o notă reavănă aerului aproape dulce. În mijlocul drumului zăceau nişte vaci: erau albe; le vedeam limpede. Folosind vacile drept borne de drum, am mers pe lângă ele până când am zărit o luminiţă portocalie, la vreo 50 de metri. M-am îndreptat într-acolo şi am dat peste o colibă mică, o cocioabă scundă şi strâmtă, cu pereţii de lut şi acoperişul din pânză. Pe prag era un felinar cu kerosen şi mai era unul înăuntru, care ilumina feţele surprinse a vreo şase

băutori de ceai, dintre care doi m-au recunoscut din tren.

— Ce doriţi? a întrebat unul. O să cer eu.

— Pot să cumpăr o sticlă de bere aici?

Întrebarea mea a fost tradusă. S-au auzit râsete. Ştiam răspunsul.

— E un bar la vreo doi kilometri mai la vale, pe drum, a zis omul, arătând în întuneric. Acolo au bere.

— Şi cum îl găsesc?

— Cu o maşină, a explicat el, vorbind apoi iar cu cel care servea ceaiul. Dar aici nu e nicio maşină. Beţi un ceai.

Am stat în colibă şi am băut ceai cu lapte din pahare ciobite. S-a aprins un beţigaş parfumat. Nimeni nu scotea o vorbă. Pasagerii din tren se uitau la săteni; sătenii îşi fereau privirile. Acoperişul de pânză făcea burtă; mesele luceau de tocite ce erau; beţigaşul parfumat a umplut odaia cu un iz greu. Pasagerii din tren au devenit tot mai stânjeniţi şi, din cauza disconfortului, au manifestat un interes exagerat pentru imaginile calendarului de pe perete, afişe decolorate cu Şiva[150] şi Ganapati[151]. Felinarele pâlpâiau

---

[150] Şiva - în religia hindusă, zeitate, parte a trinităţii divine (Trimurti); este zeul distrugerii.

[151] Ganapati sau Ganesh - zeul intelectului şi al înţelepciunii, una din cele mai iubite zeităţi hinduse, recunoscut după capul de elefant.

în tăcerea de mormânt, iar umbrele noastre jucau pe pereţi.

Indianul care îmi tradusese întrebarea mi-a şoptit:

— Asta este India adevărată!

*

În seara aceea nu am ajuns prea departe. Locomotiva salvatoare a întârziat, au urmat alte întârzieri, tamilii înjurau: la dracu', fir-ar, la naiba, afurisit. Trenul s-a tot stricat peste noapte; a încetinit, s-a oprit, locomotiva a murit şi pe urmă, printre înjurături, puteam auzi greierii gălăgioşi. Am ajuns la Vijayawada[152] cu cinci ore întârziere, odată cu un răsărit ploios şi negru. Am cumpărat un măr de la un chioşc, dar, înainte de a apuca să muşc din el, un băiat s-a apropiat de mine şchiopătând, a întins mâna şi a început să plângă. I-am dat mărul acela şi am cumpărat altul, pe care l-am ţinut ascuns până când am urcat în tren.

Sudul era neaşteptat de răcoros şi de luxuriant: verdeaţa din zonele rurale se potrivea cu verdele de pe hartă, culoarea nivelului mării pentru zona aceasta. Pentru că era încă devreme şi pentru că sătenii indieni par să considere liniile de cale ferată graniţa lumii lor, oamenii stăteau pe vine de-a lungul liniei şi se

---

[152] Vijayawada - puternic centru comercial în Andhra Pradesh, situat pe malul fluviului Krişna.

răhăţeau. La început am crezut că pur şi simplu s-au aşezat confortabil ca să privească trenul care trece, apoi am observat colăceii galben-deschis de sub ei. Am văzut un bărbat; anticipa alţi o sută, cu toţii întorşi cu faţa spre tren, pentru că le oferea o formă de divertisment, mânjind fără grabă linia. Defecau şi când trenul a intrat în gară; tot asta făceau şi când trenul a ieşit din gară. Un grup ciudat – un bărbat, un băiat şi un porc – avea membrii înşiruiţi, fiecare răhăţindu-se în felul lui. Ceva mai departe de linie, un bărbat distins, cu *dhoti*-ul ridicat, stătea şi el pe ciuci. Privea trenul trecând şi avea aerul că va mai sta acolo ceva vreme: ţinea o umbrelă mare şi neagră deasupra capului şi un ziar pe genunchi. Părea cu adevărat simbolul perfect pentru ceea ce un bărbat din Delhi numise „Lumea de Rahat”.

Pentru ultima parte a călătoriei, trenul a cotit spre coastă şi a urmat ţărmul jos al golfului Bengal. Câmpiile erau inundate, dar oamenii arau apa – câte o pereche de bivoli negri îi târa prin câmpurile de orez. Râurile erau umflate de curenţii rapizi şi roşii, care stăteau să se reverse peste buza malurilor. Această parte sud-estică din Andhra Pradesh era cea mai fertilă pe care o văzusem în India; şi mai avea ceva izbitor, oamenii erau atât de negri, solul atât de roşcat-maroniu, verdele atât de verde. Ploaia cădea fără

încetare, din ce în ce mai tare pe măsură ce ne apropiam de Madras.

L-am întrebat pe tovarăşul meu de călătorie despre cicatricea pe care o avea. Mi-a zis că fusese înjunghiat în Assam de nişte *dacoit* care îl confundaseră cu un bengalez. Se dusese spre uşă şi trei bărbaţi au sărit pe el şi au început să-l împungă cu pumnalele în inimă. El a căzut şi cei trei au fugit.

— A început să curgă sânge – eram întins pe spate şi din inimă îmi ţâşneau jeturi înalte de sânge, mult peste faţă, stropindu-mi tot trupul.

L-a strigat pe fiul lui de cinci ani să-i aducă nişte cârpe cu care să oprească sângerarea. Copilul a făcut aşa cum i s-a spus, dar mânuţele lui erau aşa de mici şi el era aşa de dornic să-l ajute, că mâna i s-a afundat în rană. Tatăl lui a fost dus la spitalul din Siliguri, dar a durat un an până când rana i s-a vindecat, iar când l-au externat, deja nu mai avea niciun ban şi nici slujbă. S-a descris ca fiind „un inginer indian destul de tipic".

Am discutat despre slujba lui. Era ceva în legătură cu hidraulica. Nu a fost o discuţie lungă. Cei mai mulţi indieni pe care i-am cunoscut aveau slujbe ce nu puteau fi analizate sau chiar comentate. Erau agenţi de vânzări care promovau firme producătoare de tuburi extrudate, de garnituri din plastic sau de înălbitori; făceau reclamă la încuietori şi şine de dosare. Am

cunoscut odată un sikh care producea obiecte din cauciuc, dar nu ceva simplu, cum ar fi anvelope sau prezervative; el făcea bucşe şi carcase. I-am spus că nu înţeleg. Mi-a explicat: „Carcase – de cauciuc – pentru pinioanele acoperite cu cauciuc”.

Incapacitatea mea de a înţelege aceste ocupaţii a transformat discuţiile de pe calea ferată indiană în anecdote dintre cele mai stranii. Văzând că noţiunile mele de hidraulică sunt subţiri, inginerul mi-a spus povestea unui yoghin care nu a mâncat şi nici nu a băut nimic în viaţa lui.

— Şi cum trăia? am întrebat.

Mi se părea o întrebare justificată.

— Doar cu aer, a răspuns inginerul, pentru că nu voia să-şi pângărească trupul cu mâncare şi băutură.

Yoghinul a trăit până la o vârstă venerabilă – peste 70 de ani. Domnul Gopal, omul de legătură, fusese încurcat de lipsa mea de cooperare. Povestea lui era despre o maimuţă şi un tigru care călătoreau mereu împreună. Nimeni nu putea înţelege de ce tigrul nu înfuleca maimuţa, dar un om (de după un copac, ascuns) i-a privit cu atenţie şi şi-a dat seama că tigrul era orb: maimuţa îl ghida pe tigru dintr-un loc în altul. Am auzit o poveste despre un om din Bombay care mergea pe apă şi o alta despre un bărbat care a învăţat singur să zboare, folosindu-se de aripi făcute din

frunze de palmier; cel care promova tuburile extrudate mi-a povestit despre o punte pe care maimuţele o făcuseră cu trupurile lor, între Ceylon şi Dhanushkodi [153], peste strâmtoarea Palk [154]. Am considerat că aceste poveşti incredibile sunt o modalitate de a evada din realitate, pentru că imaginaţia indiană are nevoie de ceva mai mult decât prozaicele detalii ale unui registru contabil. Aşa că domnul Bhardwaj, contabilul, credea în astrologie; domnul Radia, fabricantul de baterii cu celulă uscată, improviza (după spuse lui) cântece filosofice; şi un bărbat, altminteri foarte raţional, pe care l-am cunoscut în Bombay susţinea că foarte mulţi indieni sunt dependenţi de muşcătura de cobră: „Scoţi limba afară, cobra muşcă limba şi veninul îţi dă o stare minunată".

La câţiva kilometri de Madras, un misionar englez m-a găsit cu mâinile încleştate de geam, gâfâind din pricina căldurii care coborâse brusc asupra trenului. A ignorat starea în care mă aflam. Mi-a zis că este foarte furios. Era bucuros să afle că sunt jurnalist (aşa îi spusesem eu): avea o poveste pentru mine.

— Unii americani, a zis el, care îşi spun creştini,

---

[153] Dhanushkodi - oraş-fantomă în statul Tamil Nadu, India, aproape de graniţa cu Sri Lanka.

[154] Palk - strâmtoare în Oceanul Indian, între peninsula Hindustan şi insula Ceylon.

plătesc patru rupii de om – şi în Madras asta înseamnă o grămadă de bani – celor pe care îi botează. De ce? Să vă spun. Ca să crească numărul celor convertiţi şi astfel să obţină mai mulţi bani de la parohiile lor de acasă. Fac mai mult rău decât bine. Când vă întoarceţi în Statele Unite sper să pomeniţi despre asta.

— Cu plăcere, am zis.

Ar putea, vă rog, cei răspunzători pentru aceşti misionari corupţi, care oferă mită pentru botez, să-i convingă că fac mai mult rău decât bine?

Am ajuns apoi în gara centrală din Madras şi *ricşe-wallah* [155] s-au năpustit spre mine ca liliecii, repetând:

— Unde mergeţi? Unde mergeţi?

Au râs când le-am spus că în Ceylon.

*

Iată ce-mi imaginasem eu: undeva dincolo de reşedinţele din cărămidă şi lut ale Madrasului, înşirate de-a lungul Mount Road ca nişte torturi gălbejite de nuntă, se afla golful Bengal, unde aveam să găsesc un restaurant aşezat pe faleză în briza mării, cu palmieri şi feţele de masă fluturând. O să stau cu faţa spre mare, o să comand o cină de peşte şi cinci beri şi o să mă uit

---

[155] *Wallah* - persoană asociată cu un anumit tip de activitate sau care efectuează un anumit tip de serviciu sau de sarcină (în lb. hindi în orig.).

cum joacă luminile vaselor de pescuit tamile. Apoi o să mă culc şi o să mă trezesc a doua zi devreme, ca să iau trenul spre Rameswaram, satul acela din vârful nasului Indiei.

— Du-mă pe plajă, i-am spus eu taximetristului.

Era un tamil nebărbierit, cu părul vâlvoi şi cămaşa complet descheiată. Arăta ca un copil sălbăticit din manualul de psihologie: copiii sălbăticiţi, nişte Mowgli mutilaţi cu minţile pierdute, numeroşi în sudul Indiei. Se spune că sunt alăptaţi de lupi.

— La Beach Road.

— Cred că acela e locul.

I-am explicat că vreau să mănânc un peşte.

— 20 de rupii.

— Îşi dau 5.

— Bine, 15. Urcaţi.

Am mers cam 200 de metri şi mi-am dat seama că îmi era foarte foame: faptul că devenisem vegetarian îmi zăpăcise stomacul cu ceea ce păreau a fi substitute imperfecte pentru o hrană adevărată. Legumele îmi potoleau apetitul, dar pofta – o emoţie carnivoră – rămăsese.

— Ţie place fetele englezoaice?

Taximetristul întorcea volanul cu încheieturile, aşa cum ar fi făcut un lup dacă i s-ar fi dat oportunitatea să conducă un taxi.

— Foarte mult, i-am răspuns.

— Eu găsesc la tine fată englezoaică.

— Serios?

Părea un loc unde era puţin probabil să găseşti o târfă englezoaică – în Madras, un oraş fără vreun semn evident de prosperitate. În Bombay poate că l-aş fi crezut: afacerişti indieni şmecheri care ies şi intră în grabă în Taj Mahal, emanând bogăţie şi conducând cu viteză pe lângă oamenii adormiţi pe trotuar – aceştia erau cu siguranţă nutreţ pentru târfe. Iar în Delhi, oraşul delegaţilor şi al participanţilor la conferinţe, mi s-a spus că erau o mulţime de prostituate europene, care patrulau prin holurile hotelurilor luxoase, promiţând plăceri cu o legănare veselă a şoldurilor. Dar în Madras?

Şoferul s-a răsucit pe scaun şi a făcut o cruce deasupra inimii, două dâre trase cu unghiile sale lungi.

— Fată *englezoaică.*

— Stai cu ochii la drum!

— 25 de rupii.

Trei dolari şi douăzeci şi cinci de cenţi.

— Frumuşică fata?

— Fată *englezoaică*, a zis el. Vrei?

M-am gândit puţin. Nu era vorba de fată, ci situaţia în sine mă atrăgea. O englezoaică în Madras care se prostitua pentru doi bani. Mă întrebam unde locuieşte

şi cum şi pentru cât timp; ce o adusese în locul ăsta uitat de lume? O vedeam ca pe o renegată, o fugară, ca Lena din *Victory* a lui Conrad, care fugise dintr-o orchestră nearmonioasă în turneu pe insula Surabaya. Am cunoscut odată o târfă englezoaică în Singapore. Zicea că face bani cu găleata. Dar nu era vorba doar de bani: prefera bărbaţii chinezi şi indieni, nu englezii, care nu erau atât de rapizi şi, mai rău, de obicei voiau să o plesnească.

Şoferul a observat că nu mai spuneam nimic şi a încetinit. S-a întors din nou spre mine, în mijlocul traficului aglomerat. Dinţii crăpaţi, pătaţi de sucul de betel, erau roşii şi strălucitori în bătaia farurilor maşinii din spatele nostru.

— Plajă sau fată? a întrebat.

— Plajă, am zis.

A mai condus câteva minute. Cu siguranţă fata era anglo-indiană- „englezoaică" era un eufemism.

— Fată, am spus.

— Plajă sau fată?

— Fată, *fată,* la naiba.

Parcă încerca să mă facă să recunosc un impuls cu adevărat vicios.

A întors maşina cu un viraj periculos şi a luat viteză în direcţia opusă, bombănind:

— Bun... fete drăguţe... place la tine... casă mică...

vreo trei kilometri... cinci fete...

— Englezoaice?

— *Englezoaice.*

Din glas îi dispăruse certitudinea senină, dar încuviinţa în continuare din cap, încercând poate să mă calmeze.

Am mers cu maşina vreo 20 de minute. Am trecut pe străzi unde felinare cu kerosen ardeau pe tarabe şi pe lângă magazine cu materiale textile, puternic luminate, unde vânzătorii în costume largi manevrau baloturi de pânză galbenă şi sariuri cu paiete. M-am lăsat pe spate şi am privit Madrasul care se perinda pe dinaintea mea, dinţi şi ochi prin străduţele întunecate, cumpărători de noapte cu coşurile pline şi şiruri nesfârşite de uşi de intrare, care se deosebeau unele de altele prin firme memorabile, „Ospătăria sangada", „Clinica de pantofi Vişnu" şi întunecatul şi sumbrul „Restaurant al celor o mie de lumini".

Şoferul a cotit de mai multe ori, alegând străzile cele mai înguste şi mai puţin luminate, apoi am mers doar pe drumuri de pământ. Bănuiam că are de gând să mă jefuiască, iar când am ajuns în zona cea mai denivelată a unui drum plin de hârtoape – acum eram deja în zona rurală – şi a oprit şi a stins toate luminile, am fost sigur că era un şarlatan: următoarea mişcare va fi să-mi bage un cuţit în coaste. Cât de prost fusesem să-i cred

povestea stupidă despre fata englezoaică de 25 de rupii! Eram departe de Madras, pe un drum pustiu, lângă o mlaştină care sclipea palid şi în care broaştele şuierau şi orăcăiau. Taximetristul a smucit din cap. Am tresărit. El şi-a suflat nasul cu degetele şi a aruncat rezultatul pe geam.

Am dat să cobor din maşină.

— Tu stai jos.

Am stat.

S-a bătut cu pumnul în piept:

— Vin eu.

A coborât, strecurându-se prin portiera deschisă, apoi a trântit-o şi l-am văzut dispărând pe o potecă din stânga.

Am aşteptat până când a dispărut şi fojgăitul picioarelor sale prin iarba înaltă nu s-a mai auzit, apoi am deschis cu grijă portiera. Afară era răcoare şi un miros amestecat de mlaştină şi iasomie. Pe drum am auzit voci de bărbaţi care discutau; ca şi mine, erau cufundaţi în întuneric. Vedeam drumul în jurul meu, dar la câţiva metri mai departe acesta dispărea. Am apreciat că ne aflam la un kilometru de drumul principal. O să mă îndrept într-acolo şi o să găsesc un autobuz.

Pe drum erau bălţoace. Am călcat într-una din ele şi, când am încercat să ies, am plonjat în partea ei cea mai

adâncă. Alergasem; băltoaca m-a încetinit, transformându-mă într-un zăpăcit greoi.

— Domnule! *Sahib!*

Am continuat să merg, dar şoferul m-a văzut şi s-a apropiat. Fusesem prins.

— Stai *jos,* domnule! a zis.

Am văzut că era singur.

— Unde tu mers?

— Dar *tu* unde mers?

— Să verific.

— Fată englezoaică?

— Fără fată englezoaică.

— Cum adică fără fată englezoaică?

Eram speriat şi acum totul părea un preambul evident pentru o ambuscadă.

Şoferul credea că sunt supărat. A zis:

— Fată englezoaică... 40, 50. Aşa.

S-a apropiat de mine ca să pot vedea în întuneric cum îşi umfla obrajii; şi-a încleştat pumnii şi şi-a încovoiat umerii. Am înţeles mesajul: o englezoaică grasă.

— Fata *indiancă...* mică, drăguţă. Stai jos, mergem.

Nu aveam încotro. Dacă o luam ca nebunul la fugă în josul drumului, nu ajungeam nicăieri. Ne-am întors la taxi. A pornit motorul, furios, şi ne-am hurducat pe poteca ierboasă pe care mersese el mai devreme. Taxiul se legăna într-o parte şi în alta prin băltoace, înaintând

cu dificultate. Eram cu adevărat în zona rurală. În toată acea beznă se vedea o colibă luminată. În prag stătea ciucit un băieţel cu un artificiu, anticipând *Diwali,* sărbătoarea luminilor: îi lumina faţa, braţul slăbănog şi îi făcea ochii să strălucească. În faţa noastră mai era o colibă, puţin mai mare, cu un acoperiş plat şi două ferestre pătrăţoase. Nu avea nimic în jur, stătea singură ca un magazin într-o poiană din junglă. La ferestre se mişcau nişte capete întunecate.

— Tu vino, a zis taximetristul, parcând în faţa uşii.

Am auzit chicoteli şi am văzut la ferestre chipuri rotunde şi negre şi păr strălucitor. Un bărbat cu un turban alb stătea rezemat de perete, în partea neluminată.

Am intrat în încăperea murdară. Am găsit un scaun şi m-am aşezat. Un bec slab atârna de un cablu în mijlocul tavanului jos. Stăteam pe un scaun bun – celelalte erau stricate sau aveau tapiţeria ruptă. Câteva fete erau aşezate pe o banchetă de lemn. Se uitau la mine, în timp ce restul se adunaseră în jurul meu, ciupindu-mă de braţ şi râzând. Erau foarte mici şi arătau ciudat şi puţin comic, prea tinere ca să se dea cu ruj, să poarte bijuterii în nas, cercei şi brăţări. Crenguţele de iasomie împletite în păr le făceau să pară aproape nişte fetişcane, iar rujul întins şi bijuteriile prea mari le exagerau şi ele tinereţea. O fată solidă şi

bosumflată ţinea la ureche un radio cu tranzistori care bâzâia; se uita la mine. Păreau nişte şcolăriţe îmbrăcate cu hainele mamelor lor. Niciuna nu putea să aibă mai mult de 15 ani.

— Care îţi place?

Era vocea bărbatului cu turban. Era solid şi părea dur, într-un mod mai degrabă bătrânicios. Turbanul era un prosop de baie înnodat deasupra capului.

— Poftim? am zis.

Pe uşă a intrat un om subţiratic. Avea o faţă vicleană, osoasă, iar mâinile şi le ţinea îndesate în partea de sus a *lungi*-ului. A făcut semn cu capul spre una dintre fete.

— Ia-o pe aia... ea bună.

— 100 de rupii toată noaptea, a zis omul cu turban. 50 pentru un număr.

— El a zis că mă costă 25.

Taximetristul îşi frângea mâinile.

— 50, a spus neclintit bărbatul bătrânicios.

— Las-o baltă, oricum, am spus eu. Am venit doar ca să beau ceva.

— Nu băut, a spus slăbănogul.

— A zis că are o englezoaică.

— Ce englezoaică? a întrebat slăbănogul, răsucind acum nodul de la *lungi.* Asta fată din Kerala... tânără,

mică, de pe coasta Malabar[156].

Bărbatul cu turban a luat o fată de mână şi i-a dat un brânci peste mine. Aceasta a ţipat încântată şi a sărit într-o parte.

— Tu uită-te la cameră, a zis omul cu turban.

Camera era dincolo de o uşă. A aprins lumina. Era dormitorul; la fel de mare ca şi cealaltă cameră, dar era mai murdar şi mai dezordonat. Şi mirosea oribil. În centrul camerei era un pat de lemn pe care era pusă o rogojină din bambus pătată, iar pe perete erau şase rafturi, fiecare având câte o mică valiză din tablă cu lacăt. Într-un colţ al odăii era o masă hărtănită pe care se aflau nişte flacoane cu medicamente, mai mari sau mai mici, şi un lighean cu apă. Pe tavanul din placaj erau urme de arsuri, ziare pe podea, iar pe peretele de lângă pat – schiţele unor trupuri dezmembrate, sâni şi organe genitale.

— Uite!

Bărbatul a rânjit cu sălbăticie, s-a repezit la peretele cel mai depărtat şi a învârtit un buton.

— Ventilator!

Aparatul a început să geamă încet deasupra patului jegos, agitând aerul cu paletele lui crăpate şi făcând încăperea şi mai împuţită.

---

[156] Coasta Malabar - zonă litorală lungă şi îngustă, pe coasta de sud-vest a Indiei.

Două fete au intrat în odaie şi s-au aşezat pe pat. Râzând, au început să-şi desfacă sariurile. M-am grăbit să ies, am trecut prin hol, am ieşit pe uşa de la intrare şi l-am găsit pe taximetrist.

— Hai să plecăm.

— Tu nu plăcut fata indiancă? *Drăguţă* fata indiancă?

Slăbănogul începuse să ţipe. Striga ceva în limba tamil spre taximetrist, care se grăbea la fel de tare ca şi mine să plecăm din locul acela: adusese un client bun de nimic. Greşeala era a lui, nu a mea. Fetele încă mai chicoteau şi mă chemau, iar slăbănogul striga în continuare în timp ce noi ne îndepărtam de colibă, prin iarba înaltă, către drumul mărginaş denivelat.

Am luat o cină târzie, servită pe o frunză de bananier, într-un restaurant amărât de lângă hotelul meu. Ferestrele de la camera mea de hotel erau deschise; simţeam mirosul dulce al florilor. Parfumul murmura în timp ce eu citeam din *Exilaţii*: „Sunt sigur că nicio lege făcută de om nu e sacră înaintea impulsului pasiunii... Nu există nicio lege înaintea impulsului”[157]. Parfumul îmi era familiar; era iasomie. M-am gândit la fetele acelea, râzând acolo, în colibă, purtând florile albe cu petale atât de înguste.

---

[157] James Joyce, *Exilaţii,* traducere de Dan Ciobanu, Editura Univers, Bucureşti, 2013.

13. Trenul regional spre Rameswaram

Aveam două ambiţii în India: una era să găsesc un tren spre Ceylon, a doua era să am un vagon de dormit numai pentru mine. La gara Egmore din Madras mi s-au împlinit ambele ambiţii. Pe micul meu bilet de carton scria *Madras – Fortul Colombo* şi când trenul a ieşit din gară conductorul mi-a zis că voi fi singurul pasager din vagon pe timpul călătoriei de 22 de ore până la Rameswaram. Dacă doream, a spus el, puteam să mă mut în al doilea compartiment – acolo funcţionau ventilatoarele. Era un tren regional şi, dat fiind că nimeni nu călătorea prea departe, toţi alegeau clasa a treia. Foarte puţină lume merge până la Rameswaram, a zis el, şi zilele acestea nimeni nu voia să meargă în Ceylon: era o ţară cu o situaţie tulbure, în pieţe nu găseai mâncare, iar prim-ministrului, doamna Bandaranaike[158], nu-i plăceau indienii. Se întreba de ce mă duc acolo.

— De dragul călătoriei, am zis eu.

— Este cel mai lent tren.

Mi-a arătat orarul. L-am împrumutat şi m-am dus în

---

[158] Sirimavo Ratwatte Dias Bandaranaike (1916-2000) - om politic din Ceylon (Sri Lanka) şi premier în perioadele 1960-1965, 1970-1977 şi 1994-2000, fiind cea dintâi femeie premier din istoria contemporană.

compartiment să-l studiez. Mai călătorisem cu trenuri încete, dar acesta era pervers. Părea să se oprească la fiecare cinci sau zece minute. Am ţinut orarul în dreptul ferestrei, ca să-l citesc în lumină.

Madras Egmore	11.00
Mambalam	11.11
Tambaran	11.33
Halta Perungalattui	11.41
Vandalur	11.47
Guduvanchari	11.57
Kattargulattur	12.06
Singaperumalkoil	12.15
Chingleput	12.35

Şi aşa mai departe. Am numărat. Oprea de 94 de ori în total. Mi se împlinise dorinţa, dar mă întrebam dacă merita sacrificiul.

Trenul lua viteză; frânele au scârţâit; trenul s-a hurducat şi s-a oprit. A pornit apoi iar şi abia ce începuse să ruleze încet, că frânele au şi scos vaierul lor metalic. Am moţăit în compartimentul meu şi de fiecare dată când trenul oprea auzeam râsete şi tropăit de picioare prin dreptul uşii mele, un galop înăbuşit în susul şi-n josul coridorului, uşi trântite şi clinchetul metalului pe metal. Când trenul mergea, vocile încetau

şi nu reîncepeau decât la următoarea gară, agitaţie la uşi, scrâşnete şi cloncăneli. Am privit pe geam şi am văzut cea mai stranie privelişte – copii, băieţi şi fete cu vârste de la 7 la 12 ani, cei mai mici dezbrăcaţi, cei mai mari cu pânze în jurul organelor genitale, săreau din tren ducând bidoane de apă. Erau copii sălbăticiţi, cu părul lung şi lins, de un castaniu decolorat de soare, cu umerii înnegriţi, feţele murdare de praf şi nasurile cârne – ca ale aborigenilor australieni –, şi la fiecare gară din dimineaţa aceea se repezeau în vagonul de dormit şi luau apă de la chiuveta din toaleta vagonului. Alergau cu bidoanele lor la taberele de lângă liniile de cale ferată, unde îi aşteptau persoane mai în vârstă slăbănoage, bărbaţi îmbătrâniţi cu părul gălbui şi cârlionţat, femei îngenuncheate deasupra oalelor de gătit din faţa unor adăposturi rudimentare cu acoperişul înclinat. Nu erau tamili. Am presupus că erau aborigeni, la fel ca populaţia gond. Aveau puţine lucruri personale şi locuiau în această zonă secetoasă, unde nu ajunsese încă musonul. Toată dimineaţa au făcut raiduri în vagonul de dormit după apă, ţopăind sus şi jos, strigând şi râzând, transformând incursiunile lor într-un joc zgomotos. Am încuiat uşa interioară, ca să-i împiedic să mai ţopăie pe coridor, dar permiţându-le accesul la apă.

Nu aveam niciun aranjament pentru masă şi nici nu

aveam mâncare la mine. La începutul după-amiezii am traversat tot trenul, dar nu am găsit un vagon-restaurant. Pe la ora două moţăiam şi am auzit un ciocănit în geam. Era conductorul. Fără o vorbă, mi-a întins o tavă cu mâncare printre zăbrele. Am mâncat ca tamilii, făcând orezul boţ cu mâna dreaptă, tăvălind boţul prin legumele zemoase şi îndesând totul în gură. La următoarea gară, conductorul a reapărut. A luat tava goală şi mi-a adresat un salut somnoros.

Călătoream paralel cu ţărmul, la câţiva kilometri înspre continent, iar ventilatoarele din compartiment nu prea făceau faţă la umiditatea apăsătoare. Cerul era acoperit de nori, care păreau să facă şi mai apăsătoare căldura sufocantă, iar trenul mergea atât de încet, încât nu intra nicio boare prin ferestrele deschise. Ca să alung moleşeala, am împrumutat de la conductor o mătură şi nişte cârpe; mi-am măturat compartimentul şi am spălat toată lemnăria şi geamurile. Pe urmă mi-am spălat rufele şi le-am agăţat cu cârlige pe coridor. Am pus dopul la chiuvetă şi m-am stropit cu apă, apoi m-am bărbierit şi mi-am pus papucii de casă şi pijamaua. În fond, era vagonul meu personal de dormit. La Villupuram[159] locomotiva electrică a fost înlocuită cu o locomotivă cu aburi şi tot din gara aceea

---

[159] Villupuram - oraş în statul Tamil Nadu, India, important nod feroviar.

am cumpărat trei sticle mari cu bere caldă. Am înfoiat pernele din compartimentul meu şi, în timp ce rufele se uscau, am băut bere şi am privit cum statul Tamil Nadu devenea mai simplu: fiecare gară era mai mică decât precedenta, iar oamenii din ce în ce mai goi – după Chingleput n-au mai existat cămăşi, maieurile au dispărut la Villupuram şi mai departe a devenit rar şi *lungi,* iar oamenii nu mai purtau decât nişte cârpe care le atârnau în jurul organelor genitale. Terenul era plat, nu răsărea nimic, în afară de câte un tamil, când şi când, care şedea ca un bâtlan în mijlocul unui câmp de orez. Colibele erau la fel de şubrede ca şi cele de prin centrul Africii, unde se consideră că aduce ghinion dacă locuieşti în aceeaşi colibă doi ani la rând. Erau făcute din lut şi aveau acoperişuri din frunze de palmier; lutul crăpase de la căldură şi prima ploaie musonică le va mătura acoperişurile. În contrast cu acest stil neglijent de construcţii, câmpurile de orez erau inteligent irigate prin intermediul unor sisteme complexe de ţevării şi canale lungi.

Cel mai enervant în după-amiaza aceea a fost fumul de la locomotiva cu aburi. Intra în valuri pe geamuri, acoperind fiecare suprafaţă cu o pojghiţă subţire de funingine, iar mirosul de cărbune ars – miros întâlnit în fiecare gară indiană – plutea prin compartiment. A durat mult mai mult până când locomotiva a luat

viteză, iar sunetul ca de ciocan mecanic şi pufăitul ritmic se transmiteau prin toate vagoanele. Era însă în forţa aceea o blândeţe şi sunetul roţilor care forţau înainte dădea trenului un ritm nu doar diferit de cel al locomotivei electrice, ca de maşină de tuns iarba, dar făcea ca locomotiva cu abur să semene cu un animal, prin felul musculos în care se deplasa şi se oprea.

După lăsarea întunericului, luminile din compartiment s-au stins şi ventilatorul a murit. M-am culcat; o oră mai târziu – era 9.30 – au pornit iar. Mi-am găsit pagina unde rămăsesem din cartea pe care o citeam, dar înainte să termin un paragraf luminile s-au stins din nou. Am înjurat, am stins totul, m-am uns cu o substanţă împotriva insectelor (ţânţarii erau feroce, sprinteni, cu rezerva lor de malarie) şi am adormit cu cearşafurile trase peste cap, trezindu-mă doar la Trichinopoly (Tiruchirappalli), ca să cumpăr o cutie cu trabucuri.

A doua zi dimineaţă m-a vizitat un călugăr budist. Avea capul ras, purta sutană roşiatică şi era desculţ. Era întruchiparea pioşeniei, călugărul calic cu capul asudat, care călătoreşte la clasa a treia pe linia secundară spre Nirvana. Era, desigur, atât de potrivit pentru acest rol, încât am ghicit imediat că era american şi s-a dovedit a fi din Baltimore. Se ducea la Kandy, în centrul Ceylonului. Nu i-au plăcut

întrebările mele.

— Ce părere au ai tăi de faptul că ai devenit budist?

— Caut nişte apă, a zis el, încăpăţânat.

— Eşti într-o mănăstire sau ce?

— Uite ce e, dacă nu e apă aici, spune-mi şi o să plec.

— Am câţiva prieteni buni în Baltimore, am zis. Te mai întorci vreodată acolo?

— Mă enervezi, a zis călugărul.

— Aşa vorbeşte un călugăr?

Atunci s-a enervat cu adevărat. A zis:

— Mi se pun întrebările astea de o sută de ori pe zi!

— Eram doar curios.

— Nu există răspunsuri, a zis el cu o lejeritate deconcertantă. Eu caut apă.

— Continuă să cauţi.

— Sunt murdar! N-am dormit toată noaptea; vreau să mă spăl!

— Îţi arăt unde e apa dacă îmi mai răspunzi la o întrebare, am spus.

— Eşti un nemernic băgăcios, la fel ca toţi ceilalţi, a răspuns călugărul budist.

— A doua uşă pe dreapta, am zis. Să nu te îneci.

Cred că următorii 15 kilometri au fost cei mai incitanţi pe care i-am parcurs într-un tren. Eram pe coastă, ne deplasam cu viteză de-a lungul unei fâşii de pământ şi de fiecare parte a trenului – cu fluierul

şuierând şi coşul plin de fum – nisipul alb se adunase în dune magnifice; dincolo de ele se vedeau fâşii verzui de mare. Nisipul răscolit de locomotivă răpăia pe vagoane şi stropii fini de la valurile înspumate, al căror fâşâit regulat dramatiza pufăitul locomotivei, ţâşneau în aer pulverizând ferestrele cu bule de cristal. Totul era numai lumină, apă şi nisip, învălătucite în jurul trenului care se grăbea în direcţia Rameswaram, odată cu vântul care sufla cu putere. Sub norii care se perindau cu viteză pe cer, palmierii se aplecau şi fluturau ca nişte evantaie de pene, iar ici şi colo, îngropate în nisip până la stupe, erau temple deasupra cărora, pe catarge strâmbe, fluturau flamuri roşii. Pe alocuri, nisipul acoperea liniile; se adunase pe pragul templelor şi măcinase colibele fragile acoperite cu frunze de palmier. Vântul era grozav, bătea în geamuri, purta nisipul şi stropii şi şuierul sirenei, gata-gata să răstoarne bărcile care navigau cu toate pânzele sus, vizibile pe linia cocoşată a orizontului sclipitor, acolo unde era Ceylonul.

— Mai sunt câteva minute, a zis conductorul. Cred că regretaţi că aţi luat trenul acesta.

— Nu, am zis eu. Dar credeam că merge la Dhanushkodi – aşa arată harta mea.

— Indo-Ceylon Express mergea cândva la Dhanushkodi.

— Şi acum de ce nu mai merge?

— Nu mai există Indo-Ceylon Express, a spus el. Şi Dhanushkodi a dispărut de pe faţa pământului.

Mi-a explicat că în 1965 un ciclon – zona e plină de ele – a cauzat deraierea unui tren, înecând 40 de pasageri şi acoperind Dhanushkodi cu nisip. Mi-a arătat ce mai rămăsese, nişte dune de nisip în vârful peninsulei şi resturile unor acoperişuri negre. Oraşul dispăruse complet, nici măcar pescarii nu mai locuiau acolo.

— Rameswaram e mai interesant, a zis conductorul. Templu drăguţ, locuri sfinte şi mormintele lui Cain şi Abel.

Am crezut că nu aud bine. L-am rugat să repete numele. Auzisem corect.

Legenda spune că atunci când Adam şi Eva au fost alungaţi din Grădina Raiului, aceştia au ajuns în Ceylon (Dhanushkodi este în capătul celor şapte insule aşezate de-a curmezişul strâmtorii Palk şi cunoscute drept „Puntea lui Adam"). Iisus a venit aici; la fel şi Buddha şi Rama şi, probabil, Father Divine[160], Joseph Smith[161] şi Mary Baker Eddy[162]. Cain şi Abel au ajuns în

---

[160] Father Divine (Părintele Divin, 1876-1965) - lider spiritual afroamerican.

[161] Joseph Smith Jr. (1805-1844) - lider religios american, fondatorul religiei mormone.

[162] Mary Baker Eddy (1821-1910) - fondatoarea Ştiinţei Creştine, o mişcare religioasă din SUA, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Rameswaram, care ar putea fi adevăratul ţinut Nod, la răsărit de Eden. Mormintele celor doi nu sunt marcate. Sunt în grija localnicilor musulmani şi în acest oraş de hinduşi, majoritatea făcând parte din casta superioară a brahmanilor, mi-a fost destul de greu să dau peste un musulman. Vizitiul birjei trase de un cal (în Rameswaram nu există maşini) a fost de părere că s-ar putea să fie vreun musulman la pontonul pentru feribot. I-am zis că e prea mult de mers până acolo: mormintele erau undeva în apropierea gării. Vizitiul a spus că templul hindus este cel mai sfânt din India. Eu am zis că vreau să văd mormintele lui Cain şi Abel. Am găsit un musulman care medita într-un magazin de pe o stradă lăturalnică. Omul a spus că o să-mi arate mormintele dacă îi promiteam să nu le profanez cu aparatul meu de fotografiat. I-am promis.

Mormintele erau identice: două blocuri paralele de piatră sfărâmată pe care le traversau în fugă şopârlele şi peste care se îmbârligau vinele verzi ale buruienilor tropicale. Am încercat să par respectuos, dar nu-mi puteam ascunde dezamăgirea văzând ceva ce părea a fi fundaţiile neterminate ale unei trăsneli puse la cale de vreun funcţionar meschin de la Serviciul de Lucrări Publice al moscheii locale. Iar mormintele erau indiscernabile.

— Cain? am zis eu, arătând spre cel din dreapta.

Abel? am întrebat iar, arătând în stânga.

Musulmanul nu ştia.

Templul hindus întemeiat de Rama (în drumul său spre Lanka, în Ceylon, ca să o salveze pe Sita) era un labirint impresionant, peste un kilometru de coridoare subterane, iluminate şi pictate ţipător. Călătorul J.J. Aubertin, care a vizitat templul din Rameswaram (dar nu şi mormintele lui Cain şi Abel: poate că în 1890 nu erau acolo?), pomeneşte în cartea sa *Wanderings and Wonderings* (1892) despre dansurile „blasfematoare" şi „urâte" ale fetelor *nautch*[163]. M-am uitat. Nu am văzut nicio fată *nautch.* Cinci femei în vârstă îşi spălau cu gravitate vălurile în bazinul sacru situat în centrul templului. În India, m-am lămurit eu, puteai să stabileşti cât de sacră este o apă după cât de stătută era. Cea mai sfântă era de un verde strălucitor, ca asta.

Traversarea strâmtorii Palk, de la Rameswaram la Talaimannar, în capătul de sus al Ceylonului, a durat trei ore la bordul bătrânului vapor scoţian *Ramanujam* (anterior *Irwin).* La fel ca toată lumea pe care am cunoscut-o în India, secundul de pe vapor mi-a zis că sunt nebun că mă duc în Ceylon. Dar motivul lui era mai bun decât altele pe care le auzisem: în Jaffna era o

---

[163] Forma anglicizată a unui cuvânt hindi tradus literal ca „dans" sau „dansând"; *nautch* este unul dintre stilurile populare de dans, practicat de fete.

epidemie de holeră şi părea să se întindă înspre Colombo.

— Acolo îţi rămân oasele, a zis el vesel.

Îi dispreţuia complet pe ceylonezi, dar nici de indieni nu era prea mulţumit. I-am atras atenţia că trebuie să fi fost destul de jenant pentru el, dat fiind că şi el era tot indian.

— Da, dar eu sunt catolic, a spus.

Era din Mangalore, pe coasta Malabar, şi numele lui era Llewellyn. Am fumat împreună pe punte din trabucurile mele Trichinopoly, până când în zare a apărut Talaimannar, un şir de lumini a căror strălucire era atenuată de ceea ce Llewellyn a zis că era prima ploaie musonică.

14. Talaimannar Mail

Ploua atât de tare pe acoperişul casei de bilete din gara Talaimannar, încât funcţionarul ţipa, o cerere lirică pentru nişte tarife excesive, într-un fel necaracteristic pentru un ceylonez. Aceasta nu era o ţară unde lumea să ridice vocea. Se ceartă în şoaptă; catastrofele îi adorm. Nu sunt un popor iritabil – are legătură cu înfometarea. Dar circumstanţele acestea erau neobişnuite. Era ca într-unul din acele filme cu sunet de la începuturile cinematografiei, un

documentar în care perdele de ploaie închise la culoare cad pieziş pe un peron de gară, umplând coloana sonoră cu pârâituri asurzitoare. Vagoanele trenului Talaimannar Mail, făcute din plăci subţiri de lemn, amplificau zgomotul; iar răpăitul orchestrat de vânt pe acoperişurile lor atenua lătrăturile scâncite ale câinilor descărnaţi şi urgisiţi care fuseseră stârniţi de furtună. Gara era o ruină, tăbliţa cu numele gării se scorojise de nu mai înţelegeai nimic, trenul era unsuros, iar luminile slabe de deasupra stâlpilor negri ai verandei acoperite dădeau şiroaielor de ploaie opacitatea gălbuie a plasticului topit. Era o mică gară tropicală din nordul Ceylonului, cu miros de junglă udă şi canale care dădeau pe dinafară şi acea degradare care în avanposturile tropicale trece drept farmec.

L-am întrebat pe funcţionarul de la Rezervări care se ocupa de bilete la ce oră pleacă trenul.

— Poate la miezul nopţii!

Ploaia se revărsa în continuare peste şandramaua lui dărăpănată şi îl făcea să strângă din ochi.

— Cum adică *poate?*

— Poate *mai târziu*!

Cu câinii urgisiţi hămăind la gleznele mele, am grăbit pasul pe peron spre vagonul pe care era scris îngrijit „Vagon de dormit”, cu litere spoite care începuseră să se şteargă. Compartimentul meu cu două cuşete, un

exemplu ilustrativ de tâmplărie colonială, era lambrisat cu lemn în cel mai complicat mod cu putinţă, aşa încât să facă loc pe un singur perete pentru un sistem de rafturi rabatabile, dulapuri încastrate şi un scaun retractabil pliant. Ploaia lovea în obloanele de lemn şi prin crăpături îşi făcea loc o burniţă fină. M-am culcat, dar am fost trezit la ora unu noaptea de un singhalez[164] care a târât înăuntru trei cufere grele, pe care le-a parcat lângă patul meu.

— Ăsta *al meu,* a zis el arătând spre patul de jos, unde stăteam.

I-am zâmbit; era un surâs care demonstra placida mea lipsă de înţelegere, pe care îl învăţasem de la vânzătorii ambulanţi afgani din Kabul.

— Engleză?

Am clătinat din cap, zâmbind în continuare.

Singhalezul a fixat scara pe patul de sus. Dar nu s-a urcat. A pornit ventilatorul, s-a aşezat pe unul dintre cufere şi a început să mănânce un fel de mâncare puturos dintr-o bucată de ziar – mirosul de ceapă putrezită şi de orez mucegăit avea să persiste în compartiment pentru tot restul călătoriei. La ora 3.15 trenul a pornit din Talaimannar. Ştiu asta pentru că

---

[164] Singhalez - persoană aparţinând populaţiei de origine indo-europeană majoritare în Sri Lanka.

atunci când a pornit smucitura m-a azvârlit din pat peste cufere.

Vagonul de dormit din lemn era foarte uşor; se legăna şi se unduia pe şinele denivelate şi toată noaptea a scârţâit – acel zgomot de lemn forţat şi răsucit care înviorează nopţile pasagerilor de pe vechile corăbii care intră în furtună. Am avut un coşmar care m-a panicat, cum că vagonul de dormit luase foc şi ardea cu furie, flăcările fiind alimentate de curentul creat de mersul trenului. Eu eram blocat în compartiment, fără să pot să deschid uşile, pe care ploaia le înţepenise în ţâţâni. Uşile chiar erau înţepenite şi când m-am trezit am simţit un miros puternic de fum, care venea de la trabucul pe care îl fuma singhalezul. Luminile din compartiment erau aprinse, ventilatorul pornit şi omul acela – puteam să-l văd în oglindă – stătea întins pe patul lui, pufăind din trabuc şi citind ambalajul cinei sale înmiresmate.

În zori, partea de nord-vest a Ceylonului arăta ca o grădină lăsată în paragină: câmpurile de orez erau uscate şi năpădite de iarbă; în curţile colibelor prăbuşite buruienile erau dese; existau semne ale unor culturi de odinioară. Oriunde priveam, nu vedeam decât o mare lâncezeală, oameni care afişau toate poziţiile de pasivitate. Veneam din sudul Indiei, tărâmul tamililor săltăreţi. Aici, singhalezii aveau

mersul împiedicat şi greoi şi atenţia neglijentă a somnambulilor care îşi caută un loc unde să se prăbuşească. Lipsa de hrană era evident foarte mare: dovadă peticele răzleţe de manioc, cea mai primitivă legumă de pe pământ, o rădăcină uşor de cultivat, dar care secătuieşte pământul într-un an. Era o plantă nouă în Ceylon; şi începuseră să o cultive cu disperare.

La clasa a doua, singhalezii dormeau sprijiniţi de copiii lor. Copiii erau treji, ţintuiţi de banchete de părinţii sforăitori. Un bărbat cu care m-am întâlnit pe coridor era sincer dezgustat. Era singhalez, profesor de limba engleză, şi spunea că nu lua trenul acesta prea des, pentru că „nu-mi plac tovarăşii aceştia de călătorie".

— Singhalezii?

— Libărcile.

Mi-a zis că trenul e plin de ele, dar eu nu le-am văzut decât în vagonul pe care scria „Bufet", printre alune, pâine învechită şi ceai, care erau vândute drept mic dejun.

L-am întrebat pe profesor dacă exista un viitor pentru limba engleză în Ceylon. (Ar trebui să adaug că, deşi numele oficial al insulei este acum Sri Lanka, nimeni dintre cei pe care i-am cunoscut acolo nu-i spune altfel decât Ceylon: numele a fost schimbat prea recent ca lumea să fi renunţat la obişnuinţa numelui

vechi[165].).

— E ciudat că mă întrebaţi, a zis el. De fapt, suntem cercetaţi. L-am întrebat de ce.

— Lecţiile noastre sunt subversive.

Fuma şi surâdea sfios; era clar că ardea de nerăbdare ca eu să-l presez să-mi spună.

— Dă-mi un exemplu.

— Ei, avem nişte propoziţii pentru exerciţii. Cinci mii. Guvernul zice că sunt subversive.

— Propoziţii pentru exerciţii la lecţiile de limba engleză?

— Da. Noi le-am compus. Una dintre ele e: „Doamna Bandaranaike are trei copii".

— Şi câţi copii are *de fapt?*

— Trei.

— Şi unde e problema?

— V-am dat un exemplu, a zis el. Mai era una: „Doamna B. E femeie".

— Păi, *e* femeie, nu?

— Da, dar au obiectat. S-ar putea spune că dăuna cultului personalităţii.

---

[165] Dominion în cadrul Commonwealth-ului (1948-1972), în Ceylon s-a produs în 1971 o tentativă de lovitură de stat instrumentată de extrema stângă; rebeliunea a fost înăbuşită, s-au iniţiat o serie de reforme radicale, iar noua constituţie, adoptată în 1972, a proclamat republica, a schimbat numele ţării în Sri Lanka şi a rupt legăturile instituţionale cu Londra.

— Înţeleg.

— Şi alta: „Doamna B. A suferit o operaţie pe nouăsprezece septembrie o mie nouă sute şaizeci şi unu”.

— Asta nu le-a plăcut?

— Vai, nu! Se pregăteşte o anchetă. În ceea ce mă priveşte, consider că toată povestea asta e foarte amuzantă.

I-am spus că probabil o să-şi piardă slujba. A zis că e în regulă, câtă vreme nu ajunge la închisoare. Ca profesor la universitate câştiga 25 de dolari pe săptămână, impozabili.

În Kurunegala, la aproximativ 80 de kilometri nord de Colombo, am cumpărat o papaya şi ediţia ceyloneză a ziarului *Daily Mirror.* Foametea, care îi transformase pe indieni în fabricanţi de pinioane acoperite cu cauciuc infailibile şi vânzători de cotlete de peşte şi antricoate din legume, făcuse din ceylonezi nişte fanatici religioşi. Conform celor scrise în *Mirror*, exista un interes renăscut pentru Sf. Iuda, care este cunoscut îndeobşte ca „protectorul cauzelor pierdute”. Un altar din Colombo închinat lui a fost asaltat de pelerini, chiar şi hinduşi sau budişti. „Este cu adevărat remarcabil”, scria în articol, „cum oameni de toate credinţele şi din toate comunităţile continuă să se adune la acest altar sacru”. În 23 octombrie, sărbătoarea Sf. Iuda, sute de

mii de ceylonezi sunt aşteptaţi să vină la altar şi să se roage.

Adepţii sunt din ce în ce mai mulţi. La preotul paroh sosesc avalanşe de scrisori care mărturisesc minunatele binecuvântări primite prin rugăciunile către sfânt. Mulţi au fost cei care, încâlciţi aparent fără speranţă în labirinturile birocratice, l-au invocat pe sfânt şi acesta i-a ajutat să găsească o soluţie. Preotul paroh primeşte regulat bani din străinătate, de la cei care, înainte de a părăsi insula în vreo călătorie de afaceri sau la studii, au fost împiedicaţi de reglementări şi de birocraţia indiferentă şi au depăşit aceste piedici după ce s-au rugat la Sfântul Iuda.

În aceeaşi ediţie a ziarului se relata despre revoltele legate de alimente iscate în câteva oraşe după ce raţia de orez fusese redusă (pentru a treia oară, spunea profesorul – acum era doar un sfert din raţia de acum cinci luni). Recolta actuală era foarte slabă, nu se găseau nicăieri ardeii iuţi şi din tren puteam să văd cozile la pâine – sute de oameni apatici, înşiraţi în cozi dezordonate, aşteptând cu coşurile goale. În gări, copiii stăteau şi molfăiau bucăţi de manioc crud, iar câinii vagabonzi se băteau pe cojile aruncate, rupându-le cu fălci ca de rechin, numai dinţi. Profesorul mi-a spus că în Colombo aveau loc marşuri ale foamei şi circulau

zvonuri despre o iminentă lovitură de stat militară. Guvernul negase vehement povestea loviturii de stat. Nu exista o penurie de hrană, de fapt, susţinea ministrul Agriculturii – multă lume cultiva cu succes cartofi dulci şi manioc în grădinile personale. În Ceylon era suficientă hrană, spunea el, dar unii oameni nu voiau să o mănânce: tot ce trebuiau să facă aceştia era să-şi schimbe regimul alimentar şi să renunţe la pâinea pe care şi-o doreau cu atâta ardoare. Pâinea aceasta în stil american, introdusă în dietă ca măsură de urgenţă în timpul războiului, devenise un aliment de bază în alimentaţia ceyloneză. Problema e că în Ceylon nu se cultivă nici măcar o boabă de grâu, ceea ce face ca pe insula aceea minunată pâinea să fie un aliment de bază la fel de inconvenabil cum sunt castanele-de-apă în Nevada. Ministrul copleşea cu ocări ziarul singaporez *Straits Times*, care publicase un articol despre cum armata ceyloneză era atât de înfometată, încât mânca iarbă. Dezminţirile revoltate nu păreau însă a face altceva decât să confirme faptul că situaţia hranei era absolut disperată. La Colombo Fort am fost de trei ori abordat piratereşte de nişte singhalezi.

— Ai ceva de vânzare? a spus primul.

— Fată chinezoaică? a întrebat al doilea.

— Dă-mi o cămaşă, a zis al treilea, fără ocolişuri – deşi s-a oferit să-mi ducă valiza în schimb.

Sfântul Iuda părea să aibă mult de furcă şi pregătirile pentru sărbătoarea lui erau perfect de înţeles în ţinutul acela care nu mai este de mult cunoscut ca Serendip[166].

15. Trenul de 16.25 din Galle

Într-o ţară unde se murea de foame, mi s-a părut de-a dreptul o nebunie că 30 de oameni au ales să participe la un seminar de trei zile despre literatura americană, la care eu eram lectorul principal. Literatura americană e frumoasă, dar mi s-a părut complet irelevantă într-o zonă supusă dezastrului. Nu luasem în calcul ingeniozitatea ambasadei americane; când a început seminarul, mi-am dat seama că mă alarmasem inutil. Bărbatul isteţ care îl coordona m-a asigurat că participarea va fi de sută la sută, iar metoda pe care o aplicase nu era foarte diferită de cea folosită de responsabilul cu planificarea familială din India, care oferă câte un radio cu tranzistori nou fiecărui bărbat care e de acord să-şi facă vasectomie. Aici, pe înfometata insulă Ceylon, seminarul despre literatura americană includea trei mese complete, o gustare cu ceai, o cameră gratis la New Orient Hotel în Galle şi

---

[166] Serendip sau Serendib (în lb. arabă) - unul dintre numele sub care era cunoscută insula Ceylon în vechime, după forma în limba sanscrită, Simhaladvipa (Insula locaşului leilor).

whisky cât puteau să bea. Nu fusese de mirare că a avut parte de un public numeros. După un mic dejun grandios, cu patru feluri, delegaţii cu burţile pocnind s-au adunat într-o sală de la etaj şi au moţăit pe durata inofensivei mele prelegeri, trezindu-se la amiază ca să dea fuga jos, la prânzul spectaculos. Întâlnirea de după-amiază a fost scurtă, întreruptă de ceai, iar evenimentul principal al zilei a fost cina, o întâlnire lejeră şi plină de bună dispoziţie, urmată de un film care a adormit pe toată lumea. Mesele din prima zi au fost nişte sesiuni frenetice de îndopat cu mâncare, dar după aceea lucrurile s-au domolit; delegaţii tropăiau de la restaurant la sala de seminar şi înapoi, la mese şi la pretextul pentru ele. Între timp se îndopau cu fursecuri, considerând din când în când necesar să lipsească din cauza indigestiilor, iar de cele mai multe ori erau atât de buimăciţi de mâncare, încât începeau să arate ca nişte victime ale hidropiziei, al cărei simptom principal era moţăiala prelungită, întreruptă de crize de râgâit frenetic. Unii dintre participanţi mi-au dat cărţi ai căror autori erau ei înşişi. Petele de sos de pe coperte îmi vor aminti mereu de acel weekend, iar eu nu voi uita niciodată huiduielile unanime care s-au auzit atunci când, la sfârşitul seminarului, organizatorul american a întrebat:

— Vreţi să plecăm la ora zece sau după prânz?

Într-o seară i-am lăsat la hotel pe participanţii râgâitori şi m-am dus să caut o masă de snooker. Am găsit Gymkhana Club, dar mai mulţi membri se încuiaseră în sala de snooker, unde ascultau în secret la un radio bâzâitor, pe frecvenţa de unde scurte. Erau ultimele ştiri sportive despre cursele de cai, pe postul BBC Overseas Service, şi bărbaţii, toţi pariori, mâzgăleau pe bucăţi de hârtie, în timp ce vocea rigidă rostea: „Astăzi, la Doncaster, într-o cursă de şapte optimi de milă pe pistă moale, Bertha's Pill a câştigat cu o cotă de douăzeci la unu, iar Gallant Falcon, Safety Match şi Sub Rosa...". Cursele de cai sunt interzise în Ceylon, aşa că locuitorii pariază pe cursele de la Epsom, Doncaster şi Kempton Park[167]. Pariorii au zis că voi putea folosi masa de biliard imediat ce se va încheia transmisia.

Chiar peste drum era Public Services Club. Masa de snooker era liberă, iar membrii au spus că nu au nimic împotrivă să joc şi eu, dar au adăugat că s-ar putea să fie dificil, pentru că băiatul cu biliardul a trebuit să prindă autobuzul. Am fost puţin încurcat de explicaţie, dar după un timp am văzut în băiatul cu biliardul o trimitere la indescriptibila lene din Ceylon.

---

[167] Renumite hipodromuri din Marea Britanie, unde au loc importante curse ecvestre.

Am început să joc împreună cu un singhalez fanfaron, iar după ce am băgat câteva bile au început şuşotelile.

— Băiatul cu biliardul o să ia mai târziu autobuzul.

Băiatul cu biliardul, un preot budist chel pe nume Fernando, ţinea podul cu aerul de supremă autoritate pe care îl are un episcop cu cârja lui. Jocul depindea de el. El ţinea scorul; el dădea podul, când era nevoie; el aranja bilele; el dădea tacurile cu cretă; el le reamintea jucătorilor regulile; o dată, când eram nesigur pe o lovitură, Fernando mi-a arătat care este cea mai bună variantă şi a ţâţâit când am ratat-o. Niciuna dintre sarcinile lui nu era deosebit de obositoare, dar pe mine mă făceau să-mi pierd concentrarea. Singura virtute a snookerului şi a biliardului este că se joacă în tăcere absolută. Agitaţia plină de solicitudine a lui Fernando viola această tăcere. M-am bucurat când l-am auzit pe oponentul meu zicând – după vreo 40 de minute:

— Băiatul cu biliardul trebuie să plece.

— Bine, am zis eu, lasă-l să plece.

Fernando şi-a pus podul în rastel şi a ieşit în grabă din sală.

— Te-am bătut cu un punct.

— Ba nu m-ai bătut, am spus eu. Jocul nu s-a terminat.

— Jocul s-a terminat.

I-am arătat că mai sunt patru bile pe masă.

— Dar nu mai e băiatul cu biliardul, a zis singhalezul. Aşa că jocul s-a terminat. Am câştigat.

Mai era oare de mirare că în ţara aceasta fertilă – aşa de fertilă, că parii din garduri şi stâlpii de telefon prindeau rădăcini şi făceau ramuri (ce păcat că nu făceau şi fructe) – lumea era leşinată de foame? îi alungaseră pe tamili, care se ocupaseră de plantaţii; uitaseră cum să arunce sămânţa în sol – semănatul acesta le-ar fi adus recolte. Galle era un loc minunat, împodobit cu ghirlande de hibiscus şi înmiresmat de oceanul cu parfum de palmieri, avea interioare răcoroase în stil olandez şi era înconjurat de păduri de bambus. În fiecare seară, timp de o oră şi jumătate, perdelele luminoase ale apusului colorau cerut într-un auriu roşcat, iar toată noaptea valurile se zdrobeau de meterezele fortului. Dar chipurile înfometate ale somnambulilor şi lipsurile din acest port idilic făceau aproape insuportabilă frumuseţea lui.

*

Trenul din Galle se unduieşte spre nord, de-a lungul coastei, către Colombo, atât de aproape de linia ţărmului, încât stropii stârniţi de valurile mari dinspre Africa ajung până la geamurile sparte ale hodorogitelor vagoane de lemn. Mergeam cu clasa a treia şi la începutul călătoriei am stat într-un compartiment

întunecos şi supraaglomerat, cu nişte oameni care, imediat ce am devenit prietenos, mi-au cerut bani. Nu cerşeau cu insistenţă; de fapt, nu păreau să aibă nevoie de bani, ci mai degrabă aveau atitudinea că indiferent ce reuşeau să scoată de la mine ar putea fi util la un moment dat, în viitor. Se întâmpla destul de des. În mijlocul unei conversaţii, un bărbat mă întreba blând dacă nu am vreun aparat pe care să i-l pot da.

— Ce fel de aparat?

— Lame de ras.

Eu spuneam nu şi conversaţia continua.

După aproape o oră petrecută astfel, m-am strecurat afară din compartiment şi am rămas lângă uşă, să privesc ploaia care cădea dintr-un strat gros de nori, puţin mai departe de ţărm – o ploaie distantă, ca nişte coloane de granit maiestuoase. Soarele apunea spre dreapta, iar în prim-plan se vedeau nişte copii care se perpeleau sub soarele în amurg şi ţopăiau pe nisip. Asta se întâmpla pe partea dinspre ocean a trenului. Pe partea cu jungla începuse deja să toarne cu găleata şi la fiecare gară impiegatul se acoperea cu steagurile, făcând din cel roşu o basma, iar din cel verde o fustă, fluturându-le când se apropia trenul şi apoi, de îndată ce acesta trecea, folosindu-le iute ca să se adăpostească de ploaie.

La Galle urcaseră în tren un chinez şi soţia lui

singhaleză, împreună cu bebeluşul lor gras şi tuciuriu. Era familia Wong, plecată la Colombo pentru o scurtă vacanţă. Domnul Wong mi-a spus că e dentist; învăţase meseria de la tatăl lui, care venise în Ceylon de la Shanghai, în 1937. Domnului Wong nu-i plăcea trenul şi zicea că de obicei mergea la Colombo cu motocicleta, cu excepţia perioadei musonului. Avea şi cască şi ochelari de motociclist. Dacă aveam să revin vreodată la Galle, o să mi le arate. Mi-a spus cât au costat.

— Vorbiţi chineza?

— *Humbua* – a pleca, *mingua* – a veni. Atât. Vorbesc singhaleza şi engleza. Chineza foarte grea, a zis, apăsându-şi tâmplele cu pumnii.

Simla era plină de dentişti chinezi, cu firme care arătau secţiuni oribile ale gurii omeneşti şi tăviţe pline cu coroane dentare în vitrină. L-am întrebat de ce atât de mulţi dintre chinezii pe care îi întâlnisem erau dentişti.

— Chinezii sunt foarte buni dentişti! a răspuns.

Răsuflarea îi mirosea a nucă de cocos.

— Eu sunt bun!

— Puteţi să-mi puneţi o plombă?

— Nu, fără plombe.

— Curăţaţi dinţii?

— Nu.

— Ştiţi să-i scoateţi?

— Vreţi extracţie? Pot să vă dau nume la un specialist în extracţii.

— Ce fel de dentist sunteţi, domnule Wong?

— Tehnician dentar, a zis el. Chinezii sunt cei mai buni în tehnică dentară.

Tehnica dentară e aşa: ai un magazin cu un raft plin de chit englezesc, o pastă roz; mai ai şi nişte sertare pline cu dinţi de toate mărimile. Vine cineva căruia i-au sărit doi dinţi din faţă într-o încăierare pe mâncare sau într-o răfuială pentru o nucă de cocos. Îi umpli gura cu chit roz şi faci un mulaj al gingiilor. După acest mulaj se face o proteză şi, când e finisată, se înfig în ea doi colţi japonezi. Din păcate, aceste danturi din plastic nu pot fi folosite pentru mestecat, aşa încât trebuie scoase atunci când mănânci. Domnul Wong zicea că afacerea mergea strună şi făcea între 1.000 şi 1.400 de rupii pe lună, ceea ce înseamnă mai mult decât primeşte un profesor la Universitatea din Colombo.

În tren, pasagerii închideau ferestrele ca să nu plouă înăuntru. Apusul înflăcărat de soare se încâlcise între norii plumburii, iar coloanele de ploaie care sprijineau norii cumulonimbus prăvăliţi erau foarte aproape; pescarii se luptau să-şi aducă la mal catamaranele prin valurile uriaşe. Trenul începea să miroasă oribil; domnul Wong şi-a cerut scuze pentru duhoare. Lumea stătea înghesuită în compartimente şi pe culoare. Eu

eram la uşă şi îi vedeam pe cei mai sprinteni cum se agaţă de scările din oţel, stând în echilibru pe cuplajele vagoanelor. Când ploaia se înteţea – iar acum chiar că turna – îşi făceau loc înspre vagoane şi trânteau uşile, rămânând în întuneric, în timp ce apa răpăia ca grindina pe uşile de metal.

Uşa mea era încă deschisă şi eu stăteam lipit de perete, în timp ce rafale opace de ploaie treceau pe lângă mine.

— Cel puţin aici se poate respira.

Bărbatul care rostise aceste vorbe şi-a legat o batistă pe cap şi a rămas lângă mine. Avea o servietă. Mi-a şoptit că e bijutier şi venise din Calcutta ca să profite de piaţa de aici. Înainte indienii făceau contrabandă cu pietre preţioase din Ceylon, pe care le vindeau în India. Acum preţurile din Ceylon erau de cinci ori mai mari decât în urmă cu câteva luni, aşa că indienii aduceau nestematele înapoi în Ceylon, ca să le vândă la preţuri umflate.

— E o situaţie ciudată, a zis omul.

— E o ţară cu adevărat disperată.

— Câţi oameni sunt în Ceylon... ştiţi?

I-am spus că după mine sunt vreo 12 milioane.

— Corect, a zis el, cam 12 milioane. Şi nu-i pot hrăni. Ştiţi câţi oameni avem în Calcutta, *doar în Calcutta?* Opt milioane!

— Şi îi puteţi hrăni?

— Sigur că nu. Dar nu spunem rahaturile pe care le spun ei. Aţi auzit prostiile alea? Campania Să Cultivăm Mai Multă Hrană, plantaţi cartofi dulci, rahaturi revoluţionare, rahaturi politice, alea, alea.

— Cozile la pâine sunt cele mai mari pe care le-am văzut.

— Alea ziceţi că sunt cozi la pâine? În Calcutta avem cozi la pâine de două ori mai mari. Cozi la pâine, la orez, chiar şi la lapte. Avem câte o coadă pentru orice vă poate veni în minte. Astea nu-s nimic.

Ploaia s-a potolit şi prin satele cu colibe de iarbă şi acoperişuri înclinate abrupt cuptoarele pentru var trimiteau nori de fum spre păduricile de palmieri. Era încă un exemplu de nesăbuinţă ceyloneză. Dinamitau coralii din recifuri şi îi ardeau ca să facă var. Dar recifurile distruse lăsau marea să erodeze ţărmul. Guvernul începuse un program de cimentare a recifurilor, dar, paradoxal, cimentul e făcut cu var şi, cum nu se pot face importuri de ciment, recifurile care sunt dinamitate pentru varul necesar reparării altor recifuri trebuie reparate la rândul lor. Ei numesc asta industria cimentului; e o industrie complet autodevorantă, nu se câştigă nimic.

În mod normal, într-un astfel de tren – de exemplu, în India – lumea citeşte sau mănâncă pentru a-şi omorî

timpul. Dar aici mâncarea era puţină şi penuria de hârtie de ziar restrânsese drastic presa. Aşa că pasagerii trenului de 16.25 din Galle spre Colombo pur şi simplu stăteau; la începutul călătoriei stăteau în lumina apusului minunat, iar acum stau în întunericul furtunii. Trenul zăngănea; valurile se zdrobeau de ţărm. În apropiere de Colombo, călugării din ultimul vagon („Pentru clerici”, scria pe semnul de pe uşă) priveau liniştiţi cum apune soarele; la clasa a doua erau şcolari în excursie, în uniforme apretate şi cu gurile căscate; la clasa a treia, unde mă aflam eu, aproape toată lumea stătea tăcută în compartimentele oblonite şi întunecate. La ora şase afară se luminase deja mai mult – furtuna trecuse şi soarele îşi făcea loc prin ceaţă –, dar nimeni nu se obosea să deschidă obloanele. La Mount Lavinia[168], când cineva a ridicat un oblon, soarele dispăruse.

16. Howrah Mail

L-am văzut la gara centrală din Madras, lângă Howrah Mail, şi, după felul ezitant în care stătea, parcă îşi aduna curajul să urce în tren. Pletele îi atârnau ca nişte zdrenţe în căldură; hainele fuseseră spălate de

[168] Dehiwala-Mount Lavinia - cea mai mare suburbie din Colombo.

nenumărate ori şi se decoloraseră până la nuanţe pastel. Valiza, o chestie din pânză, avea acelaşi aspect uzat ca şi el şi era îndesată de pocnea pe la cusături. Era un bărbat pe la vreo 30 de ani, poate englez, şi, după părerea mea, pentru el, călătoriile deveniseră un obicei extenuant: să călătoreşti poate să dea dependenţă şi, la fel ca drogurile, poate să schimbe aspectul fizic, făcându-te slab ca băţul. Lângă el stătea aplecat un cerşetor care tuşea. Tânărul continua să se uite fix la tren, fără să dea atenţie mâinii întinse. L-am evitat. Drumul până la Calcutta era prea lung ca să încep să-mi fac prieteni aşa de repede. Am observat că atunci când a ridicat valiza ca să urce în tren i-a dat o monedă cerşetorului. A făcut-o cu un fel de supunere stânjenită, fără să se uite la omul care tuşea, ca şi cum ar fi plătit o mică taxă de intrare.

Şoferul meu de taxi fusese săritor. Îmi dusese valiza, mi-a făcut rost de aşternuturi, mi-a găsit cuşeta şi a aranjat să primesc o lingură la masă. Era gata să plece. I-am dat cinci rupii – prea mult. S-a decis să rămână, ca un servitor neliniştit, care nu are ce să servească.

— Aveţi bani?

I-am spus că da.

— Aveţi grijă, a spus el. Indienii nu buni. Iau din buzunare.

Mi-a arătat cum să-mi încui compartimentul. S-a

uitat împrejur, privind încruntat la indienii care treceau pe coridor. Mi-a spus în repetate rânduri să fiu atent şi a continuat să mă prevină pe tema asta atât de mult, că am început să cred că această călătorie a mea spre nord, prin gâtul statului Andhra Pradesh şi Orissa, până în Bengal, era presărată cu primejdii. Poate că acei madrasieni crăcănaţi care scuipau zeamă de betel pe ferestre aşteptau doar ca omul acesta să plece pentru a ataca. Şi când şoferul a plecat în sfârşit, m-am simţit deosebit de expus, vulnerabil în faţa unui asalt. În cea mai mare parte a timpului am rămas cu plăcere singur în colţul meu şi doar în astfel de momente, când o persoană cunoscută întâmplător mă ajută şi apoi îşi vede de drum, simt lipsa atenţiei lui. Omul străin care mi-a oferit o mână de ajutor în India nu a făcut decât să-mi erodeze competenţa: prezenţa lui a făcut din mine un *sahib*; absenţa lui mă transforma într-un copil.

Dar eram bucuros că mă aflu în mişcare. Era acelaşi sentiment pe care îl avusesem şi în Direct Orient Express, în Frontier Mail ori în Grand Trunk Express: dimensiunile şi lungimea mare a trenului erau o uşurare. Cu cât mai mare era trenul, cu atât mai lungă era călătoria cu el, cu atât mai fericit eram eu – fără suspansul temporar produs de conştientizarea

enervantă a acelor fărâme de timp[169] ale trenului regional. În călătoriile lungi arareori am stat să mă uit la gările prin care trec – înaintarea trenului nu mă interesa prea tare. Învăţasem să devin un locuitor al trenului expres şi preferam să călătoresc timp de două-trei zile, citind şi mâncând la vagonul-restaurant, dormind după prânz şi aducându-mi la zi jurnalul la începutul serii, înainte de a lua primul pahar de băutură şi a stabili pe hartă unde suntem. Călătoria cu trenul îmi animă imaginaţia şi, de obicei, îmi asigură acea solitudine de care am nevoie ca să-mi pun ordine în gânduri şi să mi le notez: călătoresc cu uşurinţă pe două direcţii, de-a lungul şinelor, în timp ce Asia se schimba în cadre prin dreptul ferestrei mele, şi înăuntrul hotarelor unei lumi imaginare a memoriei şi limbajului. Nu-mi pot închipui o combinaţie mai fericită.

În drum spre vagonul-restaurant l-am zărit în faţa compartimentului său pe tânărul din gară, ghemuit în dreptul geamului de pe coridor, respirând aerul fierbinte şi întunecos.

— N-o să găsiţi mare lucru acolo, mi-a zis, în timp ce mă strecuram pe lângă el.

---

[169] Referire la sintagma poetului romantic englez William Wordsworth (1770 1850) „spots of time” - momente-cheie ce se constituie în amintiri foarte vii, în care timpul se comprimă şi simţurile se ascut.

Am dat din cap şi am schimbat o privire de tolerantă recunoaştere, comună călătorilor singuratici care se întâlnesc în trenurile pe distanţe lungi. Am luat cina – meniul vegetarian special cu care mă obişnuisem – şi, când m-am întors, l-am văzut din nou pe tip, în acelaşi loc. De data asta părea că mă aştepta. Nu a schiţat niciun gest de a se da la o parte.

— Cum a fost? m-a întrebat.

— Ca de obicei. Nu mă deranjează... sunt vegetarian.

— Nu e vorba de asta. E felul în care mănâncă. Le curge în jos pe braţe. Îmi taie pofta de mâncare. I-ai văzut cum o prepară? O aruncă de colo colo, calcă pe ea, tuşesc deasupra ei. Totuşi, poate că o să aveţi noroc.

Am vorbit despre mâncare; el şi-o adusese singur. Apoi a zis:

— V-am văzut în Madras, cu servitorul acela. Ce fundătură. Calcutta e şi mai rea. Aţi fost vreodată acolo?

I-am spus că nu.

— Poate vă plac astfel de chestii. Eu cred că e un loc îngrozitor.

A tras un ultim fum din ţigară şi a azvârlit-o pe fereastră, împrăştiind scântei în întuneric.

— Oriunde te uiţi. Oribil.

Spre noi venea o tânără indiancă. Puteam să mă folosesc de ocazia apropierii ei ca să trec mai departe,

dar am aşteptat şi amândoi ne-am dat la o parte, să o lăsăm să treacă. Fata şi-a coborât privirea şi a alunecat pe lângă noi. Avea umeri firavi, obrajii uscaţi pudraţi şi părul strălucitor şi mirosea subtil a ceva dulce, ca parfumul unei singure flori zdrobite.

— Drăguţă fată.

— Pe mine mă fac să-mi piară cheful, a zis el. Nu mă credeţi.

— Dacă spui.

— Am avut o iubită indiancă – mai drăguţă ca ea. De aceea mă duc la Calcutta.

— E acolo?

— E în Bangalore. Aţi fost vreodată acolo? Nu e chiar aşa de rău, dar mă bucur că sunt departe de el – adică de ea. Vă reţin?

— E încă devreme.

Aşadar, fugea de fată. Mă întrebam de ce, dar voiam un răspuns simplu. M-a invitat în compartimentul lui, să-mi povestească. Majoritatea bărbaţilor singuri stau până noaptea târziu şi se plâng de lipsa femeilor. Mi-a dat un păhăruţ de gin indian. M-a înţepat pe buze, dar nu avea absolut niciun gust. A început să-mi povestească:

— Era fiica unui bărbat cu care trebuia să mă întâlnesc. Nu ştiu cum sunteţi dumneavoastră, dar eu când am venit prima dată în India le-am cam ignorat pe

indience. Da, le găseam drăguţe, dar chestia nostimă cu frumuseţea unei femei este că dacă eşti absolut sigur că nu poţi să ajungi în pat cu ea, începi să observi că există ceva calculat în frumuseţea ei. Vreau să spun că frumuseţea ei nu are niciun efect. Aşadar, pare mai ştearsă şi devine neinteresantă, până ce ajunge invizibilă. Dacă are un corp frumos, o vezi mai degrabă ca o piază rea decât ştearsă, aşteptându-te să faci o mişcare care să te bage după gratii. Poţi ajunge chiar să le urăşti pe indiencele astea, cu chipurile lor frumoase şi castitatea lor inutilă. De aceea prefer ţările musulmane. Acolo îşi acoperă femeile şi nu se dau pe după plop. Nimeni nu e atât de prost încât să se lege de o femeie care poartă vălurile alea. E de neimaginat. Adică nici măcar nu arată ca nişte femei – seamănă cu nişte piese de mobilier acoperite ca să nu se umple de praf. Vălurile ar trebui să fie sexi. Vălurile nu sunt sexi – ce poate fi sexi la ceva de un metru douăzeci acoperit cu un cearşaf?

Exact părerea asta o aveam şi despre fetele indiene. Erau atât de inabordabile că puteau la fel de bine să fie acoperite cu cearşafuri. Cu cât erau mai drăguţe, cu atât mai departe mă ţineam. Nu eram interesat pentru că ştiam că nici ele nu sunt. Înţelegeţi ce vreau să spun? Am încetat să le mai observ. Abia dacă am observat-o şi pe fiica acestui om cu care trebuia să mă văd. Se fâţâia

încoace şi încolo, aducea ceai, mâncare, albumul de familie, făcea chestiile alea indiene. Bapna era numele lor de familie, şi când bătrânul a ieşit din încăpere fata a vorbit pentru prima dată şi m-a întrebat unde stau. I-am spus.

Era pe la trei şi jumătate după-amiaza. Bătrânul s-a întors. Părea uşor agitat, dar până la urmă a spus ce avea de spus. A zis că, dacă voiam să mă întorc la hotel, n-aş putea avea amabilitatea să le iau şi pe Primila şi pe prietena ei? Mergeau la film, dar drumul cu autobuzul era lung şi ar fi putut să nu ajungă la timp.

Am acceptat bucuros. Băiatul din casă a ieşit şi a găsit un taxi. În timp ce ne îndreptam spre oraş, Primila şi prietena ei stăteau de vorbă cu şoferul, îi dădeau indicaţii pe unde să meargă şi se certau oarecum cu el în privinţa celui mai bun traseu.

— Sunteţi colege de şcoală? le-am întrebat.

Asta le-a făcut să chicotească şi să-şi ducă sariurile la gură. Amândouă aveau 22 de ani şi se simţeau stânjenite că au fost luate drept şcolăriţe.

Apoi taxiul s-a oprit. Prietena a coborât, iar eu şi Primila am mers mai departe.

— Unde e filmul acela? am întrebat.

A zis că e lângă hotelul meu. Am întrebat-o la ce oră începe.

— Rulează toată ziua.

Făceam doar puţină conversaţie şi după câteva minute m-am trezit că vorbesc despre un tablou pe care îl cumpărasem cu o zi înainte de la un dealer, o pictură destul de bună, Lakşmi[170] şi Vişnu încolăciţi pe o floare de lotus. Primila era aşa de tăcută, încât am devenit eu foarte vorbăreţ. Aşa mi se întâmplă – reticenţa unei persoane mă face să vorbesc îngrozitor de mult, oarecum în compensaţie.

Când am ajuns la hotel i-am spus:

— Sper că nu ai prea mult de mers pe jos.

A zis că cinematograful era chiar după colţ. Am întrebat-o dacă mai fusese vreodată în hotelul acela, şi când mi-a spus că nu, mi-a părut rău pentru ea, de parcă fusese exclusă de acolo pentru că nu avea destui bani.

— Vrei să-l vezi? am întrebat-o.

A zis că da. Am intrat în hotel. I-am arătat restaurantele şi barurile, standul de ziare, magazinul de antichităţi de unde cumpărasem tabloul. S-a arătat foarte interesată, mergea alături de mine, absorbind totul de parcă era într-un muzeu.

Cred că trebuia să-ţi spun mai înainte că acum vreo şase luni am fost în Madras. Aveam ceva timp de pierdut, aşa că într-o după-amiază am fost la un

---

[170] Lakşmi - zeiţa hindusă a bogăţiei şi norocului, soţie a lui Vişnu.

ghicitor în palmă, Swami Sundram. Era un bărbat în vârstă, numai piele şi os, care avea o casă în Mylapore, fără obişnuitele diagrame şi picturi religioase şi nici măcar prea multe perne. Stătea la un birou cu capac rabatabil, cu o hârtie şi un creion în faţă, într-un fel de bibliotecă ticsită de cărţi mucezite. S-a uitat în palma mea, linie cu linie, pe urmă a desenat pe hârtie o diagramă şi a făcut notiţe, încercuind şi subliniind pe măsură ce continua. N-a scos nicio vorbă vreo zece minute, deşi se oprea des în timp ce scria, ca să se apese cu mâna pe frunte, aşa cum face cineva care încearcă să-şi amintească un lucru.

Într-un final a spus:

— Ai fost foarte bolnav, dureri de stomac, dureri musculare şi probleme de tranzit.

Aproape că m-a umflat râsul – vreau să spun că nu trebuie să fii ghicitor în palmă ca să spui cuiva din India că are probleme cu stomacul. Mi-a mai zis vreo două lucruri, dar eu i-am spus:

— Uite ce e, ştiu ce mi s-a întâmplat – ce vreau eu să ştiu este ce se va petrece *în viitor.*

— Văd o fată indiană, mi-a spus bătrânul. Trăsături clasice, poate o dansatoare. Eşti singur cu ea.

— Asta e tot? am întrebat.

— Nici vorbă, a zis el. O văd cum dansează pentru tine.

Ei bine, evident că m-am gândit la ce-mi spusese Swami Sundram când eram cu Primila la hotel. Am întrebat-o dacă era dansatoare şi mi-a zis că nu. Apoi, când am ieşit pe verandă, a spus:

— Când eram mai tânără am făcut dansuri clasice indiene, dacă la asta te refereai. Dar toate fetele din India fac asta.

I-am propus să bem un ceai. A zis da. I-am spus că am putea să bem ceva în loc de ceai.

— Cum spui tu, a zis.

Am comandat gin tonic. Ea a zis că vrea rom. Nu-mi venea să cred.

— Rom adevărat? am întrebat-o.

A chicotit, ca în taxi, dar nu s-a răzgândit. Când au sosit băuturile am ciocnit şi ea a devenit din nou tăcută.

Abia dacă realizam că vorbeam iar despre tabloul meu, dar nu prea aveam despre ce altceva să vorbim şi mi-am dat seama că nu reuşeam să-l descriu. De câteva ori am zis:

— Ar trebui să-l vezi.

— Mi-ar plăcea, a spus ea.

Asta m-a enervat, pentru că însemna că trebuie să urc, să-l caut şi să-l aduc jos. Era într-un ambalaj etanş, ca să-l protejez de praf. Îmi părea rău că pomenisem de el – nu o făcusem decât de dragul conversaţiei. Aş fi putut să beau liniştit un pahar, singur – să mă relaxez.

Am nevoie de singurătate după ce mă întâlnesc cu lumea, e un mod de a mă aduna. Prânzul luat cu bătrânul Bapna mă epuizase. Nu am mai spus nimic.

— Îl ai cu tine? m-a întrebat ea.

I-am spus că era sus şi m-am simţit imediat prins în corzi, pentru că nu puteam să refuz să i-l arăt.

— Vrei să-l vezi?

— Foarte tare, a zis ea.

Am spus că e în ordine, dar că ar fi mult mai uşor dacă ar urca ea. A zis că e în regulă.

— Când termini de băut, am adăugat, dar ea terminase deja băutura.

Am dat-o şi eu pe gât pe a mea şi am urcat. Când am ajuns în cameră, mi-a spus:

— Nu pot să sufăr aparatele de aer condiţionat.

I-am tras un picior aparatului şi s-a oprit.

Ne-am uitat la tablou aşezaţi pe pat – era singurul loc unde puteam să ne aşezăm – şi ea mi-a arătat care erau punctele bune ale picturii, cât de bine erau conturate cele două personaje, şi a întins mâna, să-l ia din poala mea. Vi s-a întâmplat vreodată ca o fată să vă ia ceva din poală? M-a trecut un fior – am simţit un curent care îmi trecea prin mădular, de la apăsarea uşoară a mâinii ei.

Mi-a arătat un detaliu al tabloului şi, când am privit mai de aproape, i-am luat mâna şi din felul în care m-a

lăsat să i-o ţin am ştiut că pot să o sărut. În filmele indiene nu vezi săruturi. Eu ştiu de ce. Pentru că în India nu există un gest atât de intim precum un sărut care să nu fie urmat de un regulat. În India, o particulă infimă de afecţiune înseamnă pasiune, dar ceea ce mă uluia era că toată chestia fusese ideea ei, nu a mea. Urcasem cu ea la mine în cameră împotriva voinţei mele!

Am sărutat-o şi am fost aşa de surprins de intensitatea dorinţei sale, că am leşinat pur şi simplu de excitare. Eram cu adevărat fericit şi genul acesta de exaltare nu e propice impulsurilor sexuale, dar exaltarea e mai efemeră decât sexul şi într-un minut am fost călare pe ea. A rămas la mine vreo două ore.

Efectul pe care l-a avut asupra mea a fost incredibil, ca o transformare. Fiecare femeie pe care o întâlneam după aceea mi se părea atrăgătoare şi o priveam ca pe o posibilă parteneră de sex. Mă excitau cu adevărat – nu-mi puteam lua ochii de la ele. Le consideram nişte genii ale sexualităţii sfioase şi isteţe, care reuşiseră să mascheze totul cu acea eficienţă activă pe care o au indiencele. Mă simţeam atât de stăpân pe mine datorită a ceea ce ştiam, că nici nu mă mai osteneam să mă dau la ele. Dar cel mai important era că începusem să înţeleg ce-mi spusese Swami Sundram: „O să danseze pentru tine”. Evident, se referea la Primila. M-am mai

întâlnit de câteva ori cu ea şi m-am îndrăgostit de-a binelea – cred că până şi bătrânul Bapna bănuia că se întâmplă ceva, pentru că mi-a pus o mulţime de întrebări despre familia mea, despre slujba mea şi despre planurile mele de viitor. Primila vorbea mult de plecarea din India şi într-o zi a apărut îmbrăcată cu o bluză şi pantaloni largi. Părea insolentă în hainele acelea occidentale, dar, aşa cum ţi-am spus, începusem să o iubesc şi îmi imaginam o nuntă fantastică, din acelea indiene. Primila zicea că voise dintotdeauna să meargă în Anglia – citise atât de multe despre ea, chestii din astea. Înţelegeam ce se petrece.

Swami Sundram prezisese asta, presupun, aşa că la prima ocazie care s-a ivit am plecat la Madras şi, ca să fiu absolut sigur că bătrânul nu o să mă recunoască, mi-am ras barba şi m-am îmbrăcat cu alte haine. De data asta a trebuit să aştept în faţa casei lui până ce a terminat cu un alt client, iar când am intrat a procedat la fel ca prima dată, cu diagrame şi însemnări. Nu i-am dat de înţeles că mai fusesem la el înainte. Apoi a zis:

— Dureri de cap. Văd multe dureri de cap, ceva ca o migrenă. I-am zis să continue.

— Aştepţi o scrisoare importantă, a spus el, apoi şi-a presat tâmplele. O să primeşti curând scrisoarea asta.

L-am întrebat dacă asta e tot.

— Nu, a spus el, ai un neg mare pe penis.

— Ba nu am, am zis.

Dar el a ţinut-o una şi bună.

— Nu încape îndoială că ai.

Mă surprindea că îmi tot spunea că am un neg pe penis, de vreme ce eu negam şi puteam chiar să dovedesc faptul că se înşală. Părea iritat că îl contraziceam. I-am dat banii şi am plecat.

Asta se întâmpla ieri. Nu m-am mai întors în Bangalore. Am luat bilet spre Calcutta. Plec... zbor la Bangkok. Dacă nu mă duceam la Swami, acum aş fi putut fi însurat sau cel puţin logodit... e acelaşi lucru. Era o fată drăguţă, dar probabil că eu am o karma proastă – şi nu am un neg pe penis, am verificat. Dă-mi sticla, a zis, şi a luat un gât. Nu mă mai duc în viaţa mea la un ghicitor în palmă.

*

De la Berhampur şi Khorda am ajuns la Cuttack, unde se bălăceau copiii, îmbăindu-se pe lângă bivolii scufundaţi până la nări în apa fluviului Mahanadi. Eram în colţul nord-estic al Orissei, capitala mondială a variolei... Balasore, al cărui nume însuşi sugera o boală cu mâncărimi [171] . Plăcuţele gărilor erau ca nişte explicaţii sub imaginile pe care le vedeam din tren:

---

[171] Referire la a doua jumătate a numelui, *sore* având în limba engleză şi sensul de infecţie cutanată, rană.

Tuleswar, o femeie care duce pe cap un vas de lut roşu, cu apă, contaminând un sat îndepărtat; Duntan, un bengalez care defechează, în poziţia *Gânditorului* lui Rodin; Kharagpur, un bărbat care răsucea coada bivolului ca să-l grăbească; Panskura, o liotă de copii în uniformă şcolară care aleargă de-a lungul şinelor spre bidonvilul lor, pentru prânz; şi apoi cartierele suprapopulate din Budge Budge, unde ceea ce iniţial luasem drept imaginea emoţionantă a unui bătrân care conduce un băieţel printre rămăşiţele unui triaj era de fapt un bărbat cu o expresie diabolică, orb, care strângea de braţ copilul speriat ce îi servea drept călăuză.

Călătorii din Howrah Mail aveau o expresie de solemnitate obosită. Nu dădeau nicio atenţie vânzătorilor ambulanţi, tot mai mulţi pe măsură ce ne apropiam de Calcutta, care se urcau în tren în gările suburbane ca să facă un tur al vagoanelor deschise. Un bărbat se suie cu un ceainic, ţinând în echilibru pe braţ un şir de ceşti din lut, puse una în alta. Strigă strident, îndemnând pasagerii cu ceai, vânturând ceainicul prin faţa fiecărei persoane, şi apoi coboară: nu a vândut nimic. E urmat de un bărbat cu un borcan cu dulciuri şi o lingură. Loveşte borcanul cu lingura şi începe un discurs monoton. Arată tuturor borcanul şi continuă să-l bată cu lingura pe tot drumul până la uşă, pe unde

un altul intră cu o tavă cu stilouri. Omul cu stilouri trăncăneşte şi, între timp, demonstrează cum se deşurubează capacul, cum se aşază peniţa, cum funcţionează agrafa; răsuceşte stiloul şi îl ţine astfel încât să-l vadă toată lumea; face orice, dar nu scrie cu el, şi când a terminat pleacă, fără să fi vândut nimic. Urcă tot mai mulţi cu lucruri de vânzare: chifle, năut prăjit, piepteni din plastic, metri de panglică, broşuri murdare; nu se vinde nimic.

În unele gări, indienii se lansau pe geamuri în tren, ca să ocupe locurile, dar când acestea se epuizau, oamenii se înghesuiau la uşi, strivindu-se, păstrând doar un contact emoţional cu vagonul. Se atârnau de acoperişuri cu chingi, stivuiţi pe lângă pereţi, ca nişte butuci de lemn, îngrămădiţi pe banchete, cu genunchii la gură, iar pe dinafara expresului Howrah Mail se aninau cu atâta agilitate de părţile metalice, încât ai fi zis că erau magnetizaţi.

În apropiere de gara Howrah, o puzderie de locuitori ai Biharului se aruncau în apele slinoase ale râului Hoogly, de pe *ghat*-urile [172] sfinţite. Sărbătoarea acestora, *Chhat*[173], anima Calcutta şi le oferea ocazia de

---

[172] *Ghat* - scări care coboară pe marginea unei ape sau a unui bazin sacru, pentru a permite abluţiunile ritualice ale religiei hinduse (etimologii diverse).

[173] *Chhat* - veche sărbătoare hindusă dedicată zeului soare, Surya (Lumina Supremă), şi consoartei sale, Chhathi Maiya.

a face o demonstraţie de forţă în faţa bengalezilor, a căror sărbătoare închinată lui Kali bloca multe străzi cu acea cameră a ororilor care este altarul lui Kali: zeiţa cu ochii bulbucaţi, de două ori mai mare decât un om, cu colierul din tigve omeneşti, cu limba scoasă şi roşie ca o acadea de zmeură, călcând în picioare trupul rănit mortal al soţului ei. În spatele lui Kali, tablouri din ipsos înfăţişau patru oameni condamnaţi pieirii: unul tras în ţeapă pe o suliţă însângerată, al doilea căruia un schelet îi rupea gâtul, al treilea strivit de o baborniţă care în acelaşi timp retează capul celui de-al patrulea. Totul era o provocare pentru cei din Bihar, ale căror procesiuni însemnau altare mobile înalte, drapate în pânză galbenă, care pline de femei aşezate printre grămezi de banane aduse drept ofrandă, cu o atitudine de profundă pioşenie, şi mici grupuri de travestiţi care dansează în sunetele trâmbiţelor şi tobelor.

— Uite-i şi pe cei din Bihar, au plecat să-şi arunce bananele în Hoogly, a zis domnul Chatterjee din vagonul cu scaune.

Bengalez, domnul Chatterjee nu era sigur de scopul sărbătorii *Chhat,* dar credea că s-ar putea să fie ceva legat de recoltă. I-am zis că nu cred ca în Calcutta să fie vreo recoltă foarte mare. A fost de acord cu mine, dar a zis că populaţia din Bihar se bucură de şansa lor anuală de a bloca traficul bengalez. În fruntea fiecărei

procesiuni se afla câte un băiat tuciuriu zâmbitor, în straie de fată, care făcea din încheieturi mişcările smucite ale unui dansator şi sărea, în timp ce organele genitale i se zbăteau pe sub sariul stacojiu. Din când în când, tinerele fete (care se poate să fi fost băieţi) din spatele lui se aruncau la pământ şi se prosternau pe străzile presărate cu gunoaie.

Gloata aceea sacră, duhoarea sfinţeniei, zgomotul legitim: totul în viaţa indiană părea să sancţioneze excesele şi chiar şi politica avea iz de *puja.* În timp ce aceste festivităţi religioase se desfăşurau în felul lor zgomotos, Centrul Unităţii Socialiste[174] organiza o *bundh* – încetarea totală a lucrului –, şi adunările lor preliminare pe *maidan,* cu steaguri şi pancarte, cu marşuri şi cuvântări, erau practic imposibil de deosebit faţă de demonstraţiile de pioşenie în masă de pe trotuarele din Chowringhee şi de pe *ghat*-urile clipocitoare. Acest aspect al Calcuttei este primul pe care îl observă călătorul, dar şi acela care îi stăruie cel mai mult în minte; este o atmosferă de vânzoleală organizată, fiecare fiind ocupat să ducă la capăt un program sau altul, în aşa măsură încât miile de apucaţi pe care îi vezi ca pe o masă uniformă – uniformă pentru

---

[174] Centrul Unităţii Socialiste - partid comunist din India, fondat în 1948 de Shibdas Ghosh (1923-1976).

că spaţiul este foarte limitat –, care stau întinşi sau aşezaţi pe trotuare, arată ca nişte protestatari nonviolenţi ce îşi dedică o lungă după-amiază unei *satyagraha* („insistenţă faţă de adevăr”)[175]. Mi-am imaginat un alt grup într-o postură ambiguă atunci când am citit într-un ziar din Calcutta că „liderii stângişti au decis şi ei să recurgă la statul pe vine în masă...”.

Din afară, gara Howrah arată ca un secretariat, cu turnurile ei nu tocmai dreptunghiulare şi mulţimea de orologii – fiecare arătând o altă oră – şi zidurile ei de cărămidă impenetrabile. Clădirile britanice din India arată ca şi cum au fost proiectate să reziste unui asediu – chiar şi la cele mai surprinzătoare construcţii există bastioane, amplasamente pentru tunuri şi turnuri de veghe. Gara din Howrah arăta aşadar ca o versiune fortificată a unui minister mamut al digresiunilor[176], impresie pe care gestul de a cumpăra un bilet de acolo nu face decât să o confirme. Interiorul însă este înalt şi afumat de la focurile făcute de persoanele care îl locuiesc; tavanul este negru, pardoseala e umedă şi

---

[175] „Insistenţă faţă de adevăr” sau „zel pentru adevăr” - concept introdus de Mahatma Gandhi (1869-1948) pentru a desemna rezistenţa hotărâtă, dar nonviolentă în faţa răului (în lb. sanscr. în orig.).

[176] Referire la instituţia născocită şi satirizată de Charles Dickens în romanul *Mica Dorrit* (1857), întruchipare a birocraţiei incompetente şi obstructive.

jegoasă şi e întuneric – dârele lungi de soare care izvorau din ferestrele amplasate sus, aproape de tavan, îşi pierdeau din strălucire, filtrate de praful întâlnit în calea lor spre podea.

— E mult mai bine acum decât înainte, a spus domnul Chatterjee văzând că-mi lungesc gâtul. Ar fi trebuit să o vedeţi *înainte* să fie curăţată.

Nu exista răspuns la observaţia pe care o făcuse. Totuşi, în dreptul fiecărui stâlp erau oameni ghemuiţi, înghesuiţi unii în alţii printre gunoaiele pe care le făcuseră chiar ei: sticlă spartă, bucăţele de lemn şi de hârtie, paie şi conserve. Câţiva copii mici dormeau la pieptul părinţilor lor; alţii stăteau încolăciţi prin colţuri prăfoase, ca nişte copii schimbaţi. Familii întregi îşi căutau adăpost în dosul stâlpilor, pe sub tejghele şi sub vagonetele pentru bagaje: imensitatea gării îi intimida cu spaţiul ei şi îi împingea spre pereţi. Copiii lor forfoteau prin spaţiile deschise, combinând scormonitul prin gunoaie cu joaca. Sunt nişte copii pitici ai unor părinţi pitici şi constaţi surprins cum, în India, este posibil să vezi, unul lângă celălalt, două tipuri de oameni în proces de evoluţie – un tip relativ înalt, isteţ şi alert, celălalt, a cărui evoluţie înseamnă regres, e mic, bolnăvicios şi supus. Sunt două rase a căror bază comună o reprezintă gara şi, chiar dacă ajung să stea foarte aproape una de alta (un drăcuşor

stă întins pe spate lângă ghişeul de bilete şi priveşte picioarele celor care stau la coadă), nu se întâlnesc niciodată.

Am ieşit din gară în mijlocul haosului de amiază creat la capătul vestic al podului Howrah. În Simla, ricşele erau căutate pentru pitorescul lor: lumea îşi făcea poze în ele. În Calcutta, ricşele trase de bărbaţi slăbănogi, care aleargă în hainele lor hărtănite, sunt o formă de transport necesară, ieftină şi uşor de manevrat pe străzile laterale strâmte. Sunt un simbol rudimentar al societăţii indiene, dar în India toate simbolurile sunt rudimentare: oamenii fără adăpost care dorm la intrarea unui conac, navetistul care aleargă să prindă trenul şi se împiedică din greşeală de un om care doarme în gară, *wallah*-ul de ricşă care trage după el pasagerii durdulii. Ponei înhămaţi la poştalioane se căznesc pe caldarâm; bărbaţii îşi împing bicicletele încărcate cu baloturi de fân şi cu lemne de foc. Nu am văzut în viaţa mea atâtea forme diferite de transport: căruţe, scutere, maşini vechi, cărucioare şi sănii şi nişte vehicule stranii, demodate şi trase de cai, care ar fi putut să fie landouri. Într-un cărucior erau stivuite ţestoase de mare, cu înotătoarele lor albe şi fleşcăite; în altul era un bivol mort, iar în al treilea, o întreagă familie cu toate ale ei – copii, cuşca papagalului, oale şi ulcele. Toate aceste vehicule şi

oamenii care se tălăzuiau printre ele. Apoi s-a creat panică şi lumea s-a împrăştiat, în vreme ce un tramvai pe care scria „Tollygunge”[177] venea pe pod zăngănind şi legănându-se.

— Prea mult de lume! a zis domnul Chatterjee.

Domnul Chatterjee a traversat podul alături de mine. Era bengalez şi bengalezii sunt oamenii cei mai iuţi pe care i-am cunoscut în India. Dar erau şi irascibili, vorbăreţi, dogmatici, aroganţi şi fără simţul umorului, discutând la nesfârşit cu răutăcioasă iscusinţă despre orice subiect, cu excepţia viitorului oraşului Calcutta. Orice menţiune pe această temă îi reducea la tăcere. Domnul Chatterjee avea însă opinii. Citise un articol despre perspectivele oraşului. Calcutta avusese mare ghinion: Chicago a avut parte de un mare incendiu, San Francisco, de un cutremur, iar Londra, de ciumă, dar şi de incendiu. Dar cu Calcutta nu s-a întâmplat nimic care să le fi dat proiectanţilor ocazia să o reamenajeze. Trebuie să recunoşti, zicea el, că e însufleţită. Problema celor care locuiau pe trotuare (el a estimat numărul lor la un sfert de milion) fusese „dramatizată oarecum excesiv”, iar dacă te gândeai că aceşti locuitori ai trotuarelor se ocupau aproape exclusiv cu căutatul prin gunoaie, puteai să vezi cum gunoiul din oraş era

---

[177] Tollygunge - localitate în zona de sud a oraşului Kolkata.

„reciclat intensiv”. Părea un mod neobişnuit de exprimare, aproape o vorbărie goală: însufleţire într-un loc în care oamenii zăceau morţi în rigole („Dar toată lumea moare până la urmă”, zicea domnul C.), supradramatizatul sfert de milion, scormonitorii prin gunoaie ecologişti. Am trecut pe lângă un om care s-a aplecat spre noi şi a întins mâna. Era un monstru. Jumătate din faţă îi lipsea; părea că îi fusese ghilotinată stângaci – nu avea nas, nici buze, nici bărbie şi-şi strângea limba învineţită între dinţii expuşi în permanenţă. Domnul Chatterjee observase că sunt şocat.

— A, *el!* E întotdeauna aici! Iubesc oraşul ăsta, mi-a zis domnul Chatterjee înainte de a mă lăsa la Barabazar.

Am făcut schimb de adrese şi ne-am despărţit, eu îndreptându-mă spre un hotel, domnul Chatterjee spre Strand Road, unde Hoogly era atât de colmatat, încât nu peste multă vreme la suprafaţa lui nu va mai pluti nimic în afară de cenuşa bengalezilor incineraţi.

Am rămas patru zile în Calcutta, am susţinut prelegeri, am vizitat, iar în sâmbăta în care m-am hotărât să plec mi-am pierdut toţi banii primiţi pe conferinţe la cursele de cai de la Royal Calcutta Turf Club. În prima zi, oraşul mi-a făcut impresia unui cadavru din care indienii se hrănesc precum muştele;

apoi i-am distins mai limpede particularităţile, obeliscurile şi piramidele din cimitirul de pe Park Street, conacele decrepite, cu frize şi coloane, şi fântânile din curţile acestora: nimfe şi spiriduşi care suflau în cornuri secătuite şi cărora, asemenea oamenilor care trăiau la picioarele lor, înfăşuraţi în saci de iută, le lipsea câte un braţ sau un picior; clopotul tramvaielor în noapte; şi lumina felinarelor căzând peste vacile sălbatice care îşi îndesau boturile în grămezile de gunoaie, la concurenţă cu indienii ce scotoceau după ceva comestibil. Blocurile înalte, care imitau stilul mogul,

se înghesuiau, sufocând-o cu masa lor enormă de cărămizi şi de tencuială [...] nelăsând să răzbată până la ele nici aerul şi nici lumina. [...] Mai mult de o oră eşti silit să bâjbâi pe uliţe întortocheate şi ulicioare, prin curţi părăsite şi ganguri, până să dai de ceea ce cu oarecare bunăvoinţă s-ar putea numi o stradă. Străinul ce hoinăreşte prin acest fantastic labirint se resemnează până la urmă şi, dându-şi seama că s-a rătăcit şi că se tot învârteşte pe loc, o ia de la capăt, până ce, la un moment dat, tocmai când se aştepta mai puţin şi se mângâia cu iluzia că în sfârşit se trezeşte din nou în faţa unui zid sau a unei porţi ferecate, constată că degeaba se zbate să ajungă mai repede la destinaţie, deoarece nu există posibilitatea unui itinerar fără greş. [...].

Pe străduţele întortocheate din vecinătate vedeai din loc

în loc porţi vechi de stejar, frumos lucrate, în dosul cărora pe vremuri răsunaseră cântece şi fusese numai veselie. Acum toate aceste case, transformate în depozite, stăteau întunecate şi mohorâte, pline cu câlţi de lână, bumbac şi alte mărfuri asemănătoare care înăbuşă orice zgomot şi în care se stinge orice ecou; aveau ceva lugubru [...]. Magaziile negustorilor de vin şi ale băcanilor angrosişti de pe ulicioarele [...] arătau ca nişte cetăţi. Sub temeliile lor se săpaseră nenumărate grajduri în care duminicile, când larma se mai potolea, puteai auzi caii nechezând şi scuturându-şi căpestrele ca să sperie şobolanii, tot aşa cum în poveştile de groază sufletele chinuite îşi zăngănesc lanţurile prin casele bântuite de stafii [...] Mai vedea apoi clopotniţe de biserici, turnuri ca sfârleze lucitoare şi o puzderie de catarge, după care venea o nouă tălăzuire de ziduri şi acoperişuri cu ochiuri de mansardă; în sfârşit, fum şi zgomot cât să ajungă pentru toate oraşele din lume[178].

Mai sunt şi altele, toate bune, dar cred că am citat destul pentru a arăta că descrierea cea mai bună a oraşului Calcutta este uliţa lui Todger din Londra, făcută în capitolul IX al romanului *Martin Chuzzlewit.* După ce am hotărât că oraşul Calcutta este dickensian (poate chiar mai dickensian decât a fost vreodată

---

[178] Charles Dickens, *Martin Chuzzlewit,* traducere de Mihnea Gheorghiu, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1955.

Londra), fiind conştient că nu pot împărtăşi nici entuziasmul bengalezilor, care erau de acord cu imensul panou afişat de Banca de Stat a Indiei („Calcutta este veşnică”), dar, ceea ce e mai straniu, nici perspectiva americanilor pe care i-am cunoscut acolo şi care erau afectuoşi cu acest oraş vast şi totuşi neterminat, despre care eu aveam sentimentul că într-o bună zi o să le facă felul, am hotărât să plec şi astfel să părăsesc şi India.

Eram gata de drum când l-am zărit pe bărbatul săltăreţ în mulţimea din Chowringhee. Era foarte ciudat: într-un oraş de oameni mutilaţi, numai cei cu adevărat monstruoşi păreau neobişnuiţi. Bărbatul acesta avea un singur picior – celălalt îi era amputat din şold –, dar nu avea cârjă. Într-o mână ducea o boccea slinoasă. A trecut pe lângă mine ţopăind, cu gura deschisă, săltând ritmic din umeri. M-am luat după el şi bărbatul a cotit pe Middleton Street, ţopăind foarte repede pe piciorul său musculos, ca un om suit pe un băţ pogo, cu capul ieşit deasupra mulţimii, pentru ca apoi să se afunde iar. Nu puteam să alerg din pricina celorlalţi, funcţionari negricioşi iuţi, *swami* [179] cu umbrele, cerşetori fără braţe care îşi agitau cioatele spre mine, femei oferindu-şi copilaşii drogaţi, familii ieşite

---

[179] *Swami* - învăţat religios sau ascet hindus.

la plimbare, bărbaţi ce păreau să blocheze trotuarul fâlfâindu-şi pantalonii albi largi şi braţele. Bărbatul săltăreţ era departe. L-am ajuns din urmă – îi vedeam bine capul –, apoi l-am pierdut. Cu un singur picior, reuşise să mă lase în urmă, aşa că nu am aflat niciodată cum reuşea să o facă. Dar apoi, de câte ori mă gândeam la India, îl vedeam pe el – ţop, ţop, ţop – mişcându-se sprinten printre milioanele acelea de oameni.

17. Expresul de Mandalay

La apusul soarelui în Rangoon, ciorile care înnegriseră cerul toată ziua se buluceau spre crăcile lor, în timp ce liliecii mătăsoşi se trezeau şi începeau să se rotească fremătând în cercuri, în jurul turnurilor-pagodă de pe clădirea gării. La ora asta ajunsesem: liliecii se rostogoleau peste ciori, iar cerul de un galben pal era cerneluit ca o mătase birmaneză cu tuşele de penel ale trupurilor negre. Ajunsesem la Rangoon cu avionul, într-o sâmbătă seara – nu există trenuri din India –, şi am constatat că apetitul birmanezilor pentru filme, pe care îl remarcasem într-o vizită anterioară, nu scăzuse deloc. Strada Sule Pagoda, cu cele cinci cinematografe ale ei, era înţesată de lume îmbrăcată identic, în cămăşi, saronguri şi sandale de cauciuc, bărbaţi şi femei deopotrivă pufăind din

trabucurile groase şi verzi (îndepărtau fumul cu un gest de suprimare al degetelor lor subţiri), cu aerul că sunt un soi de stirpe regească, izbitor de frumoşi în oraşul în ruină, o seminţie de prinţi deposedaţi.

Nu aveam decât un singur obiectiv în Birmania: să iau din Rangoon trenurile care mergeau către nord, via Mandalay[180] şi Maymyo[181], spre defileul Gokteik[182] din statele Shan[183], dincolo de care se întinde China. Peste acest defileu se arcuieşte un minunat pod metalic, viaductul Gokteik, construit în 1899 de compania Pennsylvania Steel, pentru *Raj*-ul Britanic[184]. Citisem despre acest pod, dar nu în vreo carte recentă. La începutul secolului, entuziasmul faţă de mersul cu trenul a dat naştere unei multitudini de cărţi optimiste despre acest gen de călătorie: francezii construiau linia *Transindochinnois* spre Hanoi, ruşii aduseseră linia transsiberiană până aproape de Vladivostok, britanicii puseseră calea ferată până la capătul trecătorii Khyber şi se presupunea că şi căile ferate birmaneze se vor

---

[180] Mandalay - al doilea oraş ca mărime din Myanmar şi ultima capitală regală, situat la 716 km de Yangon, pe malul estic al fluviului Irrawaddy.

[181] Maymyo, actualmente Pyin U Lwin - oraş în Myanmar, în nord-estul regiunii Mandalay; în perioada Imperiului Britanic a fost capitala de vară.

[182] Gokteik - defileu adânc, traversat de viaductul Gokteik, care leagă Pyin U Lwin şi Lashio, principalul oraş al statului Shan de Nord.

[183] Uniunea Statelor Shan - subdiviziune administrativă a Myanmarului.

[184] Imperiul Britanic (în hindi, *raj* = guvernare, conducere).

întinde într-o direcţie până la linia Assam-Bengal, iar în cealaltă până la căile ferate din China. Cărţile aveau titluri apocaliptice, precum *The Railway Conquest of the World (Cucerirea lumii pe calea ferată)* (de Frederick Talbot, 1911), şi descriau, ţară după ţară, cum globul terestru avea să fie împuns cu şine de cale ferată. Consideraţiile erau pe alocuri dezagreabile. Ernest Protheroe scria în *Railways of the World (Căile ferate ale lumii)* (1914): „John Chinezul – ingenios, tenace şi viril – a ţinut timp de secole la distanţă «diavolul de străin»... Dar, oricât de mult i-ar fi urât chinezii pe albi, au început să recunoască şi ei valoarea liniilor ferate...". Viaductul Gokteik, foarte apreciat în aceste cărţi, era o legătură importantă pe o linie proiectată să treacă dincolo de Lashio, oraşul de la graniţa nordică, până în China. Linia s-a oprit însă la Lashio (iar liniile ferate birmaneze nici nu aveau să se întâlnească vreodată cu cele din India) şi eu auzisem multe zvonuri legate de acest pod construit de americani: unul spunea că fusese aruncat în aer în al Doilea Război Mondial; un altul, că linia ferată fusese capturată de forţele birmaneze rebele aflate sub comanda lui U Nu[185]; iar un altul, că străinilor nu le este permis să-l traverseze.

---

[185] U Nu (1907-1995) - lider naţionalist birmanez, importantă figură politică a secolului XX şi premier al Birmaniei în mai multe rânduri.

Ca să nu-l tulbur pe birmanezul de la ghişeul de bilete din gara Rangoon, l-am întrebat despre trenul spre Mandalay. La ghişeu erau doi bărbaţi. Primul mi-a zis că nu există un mers al trenurilor tipărit pe care să-l pot cumpăra.

— Da, nu avem orarul trenurilor, a zis şi al doilea.

În Birmania se pare că există obiceiul să ai câte doi oameni pentru fiecare slujbă, rolul celui de-al doilea fiind să confirme orice spune primul. La fel ca în Ceylon, în loc de un orar exista în fiecare gară o tablă neagră pe care sosirile şi plecările erau scrise cu cretă. Amândoi bărbaţii erau însă siguri de trenul spre Mandalay.

— Plecarea, ora şapte fix. Dimineaţa.

Exista o singură clasă, au spus ei. Aveam să aflu că era echivalentă cu clasa a treia din India – banchete de lemn, ferestre sparte, fără cuşete, fără aşternuturi, fără vagon-restaurant, nimic din confortul sofisticat al Căilor Ferate Indiene, care presupunea spaţii de odihnă, cupoane pentru cină, chitanţe pentru aşternuturi, facturi pentru bagajele de clasa întâi, vouchere pentru bilete şi ceai de dimineaţă.

— Aş vrea un bilet până la Mandalay.

— Regret, ghişeul e închis.

Dar ghişeul era deschis. Le-am spus asta.

— Da, e deschis, ca să zic aşa, dar e închis pentru

vânzare.

— Veniţi la ora şase, de dimineaţă, a zis şi al doilea bărbat.

— Sunteţi siguri că o să obţin un bilet?

— Poate. Şi mai bine, veniţi la cinci şi treizeci.

— Cât durează drumul până la Mandalay?

— Douăsprezece ore. Dar se mai defectează. Puteţi ajunge la Mandalay la ora opt.

— Sau nouă?

Au râs amândoi.

— Sau nouă, dar nu mai târziu!

Am traversat podul spre oraş şi am nimerit într-o mare de birmanezi, unde o mână m-a apucat de încheietură, într-o încleştare a degetelor de care nu m-aş fi putut descotorosi. Era un preot budist care mă ţinea şi striga la mine. Mititel, cu o faţă de maimuţă şi capul ras, avea jumătate din înălţimea mea şi părea furios, repetând *Blum chyap... blum chyap.* Mi-am revenit din surpriză şi am încetat să mă mai zbat, presupunând că îmi cere bani; până la urmă, am înţeles că omul cerşea, spunea „Un kyat" (aproximativ douăzeci de cenţi). Felul în care mă apucase părea să fie un mod exagerat de cerşetorie, aşa că i-am dat o jumătate de kyat şi, când mi-a dat drumul ca să ia banii, m-am pierdut în mulţime. Mai erau în îmbulzeală şi alţi călugări care, cu un aer drăgălaş şi benign, storceau

bani de la străini.

Ceva mai departe, un birmanez cu un telescop mă îndemna să arunc o privire. Am plătit tariful, 25 de pya (cinci cenţi), dar steaua pe care am văzut-o prin instrumentul respectiv părea ceva mai mică şi mai puţin impresionantă decât atunci când o priveai cu ochiul liber. Am mers mai departe, la întâmplare, mărind pasul când un bărbat s-a furişat spre mine şi mi-a oferit o fată chinezoaică („Vino!"), încetinind în dreptul templelor unde copiii – încă treji la ora unsprezece noaptea – împleteau ghirlande de flori şi râdeau dinaintea statuilor lui Buddha. Bărbaţi mai vârstnici se prosternau sau aranjau ofrande de fructe, punând un pepene în echilibru pe o mână de banane şi înfigând în el un steguleţ de hârtie roşie. Femeile mai în vârstă stăteau sprijinite de chioşcurile cu flori, cu trabucuri aprinse în mână, ceea ce le dădea un aer de superioritate şi de stăpânire de sine.

În noaptea aceea am visat că pierdusem trenul spre Mandalay. M-am trezit cu răsuflarea tăiată la ora cinci şi jumătate, am luat micul dejun şi apoi am dat fuga la gară. Mai pornisem o dată, într-o dimineaţă asemănătoare, spre gara din Rangoon; atunci o femeie a sărit din tufişul unde dormise şi a încercat să mă ispitească, desfăcându-şi sarongul şi arătându-mi coapsele gălbejite. Era înainte de răsăritul zorilor; nu

i-am văzut faţa, dar strigătele ei stridente au răsunat pe toată strada. M-a urmărit tot drumul până la gară, cu picioarele lipăind pe caldarâm. Se întâmpla în 1970 şi ceea ce-mi mai aminteam despre gară erau şobolanii care ţopăiau pe şine ca să amuşine şi să ronţăie deşeurile de hârtie; vânzătorii ambulanţi, care vindeau fructe şi cărţi şi puneau şobolanii pe fugă, călcând prin băltoacele cu excremente; căldura şi muştele la ora răsăritului; şi băieţii birmanezi care îi luau peste picior pe amicii pe care îi conduceau la plecare.

Gara din Rangoon se schimbase însă. Nu mai erau şobolani şi nici vânzători ambulanţi, iar şinele erau curate. Pe peron existau două garduri de sârmă ghimpată, iar sârma mergea de-a lungul fiecăreia dintre cele patru linii. Singura mâncare care se vindea era în caserole de carton: un orez rece şi fleşcăit şi bucăţele de pui pline de zgârciuri. Gara era îngrijită ca o închisoare de înaltă securitate, cu care şi semăna foarte tare, iar pasagerii erau separaţi prin bariere de cei care îi însoţeau la gară.

L-am întrebat pe conductor despre garduri.

— Ca să stopeze contrabanda, a zis el. Şi ca să-i oprească pe oameni să traverseze liniile. Şi ca să împiedice incidentele.

— Ce fel de incidente?

— Bombele. Anul trecut nişte tipi au aruncat o

bombă de pe pasarelă. O grenadă de producţie americană. Au aruncat-o pe tren. Era trenul „45-Nord” – foarte multă lume. Au oprit trenul şi au fost trei victime. Din aceste motive s-au ridicat gardurile. Cred că e un lucru bun. Acum nu mai avem necazuri.

Un călugăr budist a trecut pe lângă noi cu un surâs larg. Era un bărbat gras care îşi purta umbrela ca pe nişte fascii, un senator roman cu togă portocalie. M-am bucurat că nu era acelaşi care îmi sucise mâna în seara precedentă. Am cumpărat o caserolă cu mâncare şi două sticle cu apă minerală şi m-am urcat în tren. E plăcut să pleci din Rangoon pe calea ferată: trenul ocoleşte oraşul şi la cinci minute după ce ai părăsit gara eşti în plină zonă rurală, un ţinut plat şi mlăştinos, în apropierea pârâului Pazundaung, unde se cultivă orez, unde în curţile interioare ale mănăstirilor călugării erau la rugăciune, unde câmpurile sunt traversate de procesiuni de oameni – elevi cu ghiozdane, funcţionari în cămăşi albe care plecau la muncă, fermieri cu săpăligi –, marşul matinal de la tropice, în sunetul clopotelor din temple.

În tren se auzea muzică. Asta era ceva nou. Era transmisă prin difuzoare şi nu s-a oprit nici măcar o clipă în treisprezece ore. Pe fondul unor ritmuri de music-hall oriental – gonguri şi saxofoane, la întrecere cu un armoniu şuierător –, o voce miorlăită şi ascuţită

imita melodiile *Deep Purple* şi apoi *Stars Fell on Alabama.* Muzica mă împiedica să citesc, bancheta îngustă mă împiedica să scriu, iar restul pasagerilor dormeau. M-am dus la uşă şi am privit la birmanezii care pedalau pe bicicletele lor pe drumurile de ţară, pe sub copacii-zeilor[186]. Dealurile din zare erau albăstrii din pricina pădurilor de tec, dar noi călătoream de-a lungul câmpiei plate cunoscute ca Zona Aridă, deplasându-ne în linie dreaptă către nord, prin căldura care îl droghează pe călătorul din tren, dându-i senzaţia că va dispărea în gâtlejul Birmaniei. La o fântână de lângă halta Indian Fort, o tânără birmaneză îşi pieptăna părut. Era aplecată în faţă, tot părul i se revărsa – atât de lung, că aproape atingea pământul – şi fata trecea pieptenele prin el, scuturându-l apoi. Era o imagine atât de frumoasă în dimineaţa aceasta însorită – cascada de păr negru unduindu-se sub mişcarea pieptenelui şi poziţia fetei, cu picioarele depărtate şi mâinile mângâindu-i pletele superbe. Apoi şi-a dat părul peste cap şi a ridicat ochii să privească la trenul care trecea.

Şuierul din momentul trecerii prin gara Toungoo este semnalul pentru masă. Toungoo se află exact la

---

[186] Sau copacul-lui-Buddha, *Ficus religiosa* - arbore din familia *Moraceae,* originar din Asia şi considerat de budişti şi hinduşi ca fiind sfânt.

jumătatea drumului şi până atunci nimeni din tren nu se atinsese de mâncare. Dar când se aude şuierul, caserolele cu mâncare se deschid şi banchetele se umplu de cutii cu *tiffin*[187]; pe geam se oferă orez înfăşurat în frunze de palmier, cu raci şi creveţi cu piper, mere, papaya, portocale şi banane prăjite. Apar vânzătorul de ceai şi sacagiul, iar mâncatul şi băutul continuă până când răsună din nou şuierul. Atunci boccelele se retrag, gunoiul e aruncat pe jos şi resturile de mâncare se aruncă pe geam. Câinii fără stăpân sar nu se ştie de unde să înşface rămăşiţele.

— De ce nu-i împuşcă pe câinii ăştia? am întrebat eu pe cineva din Toungoo.

— Birmanezii cred că nu e bine să ucizi animalele.

— Atunci de ce nu-i hrănesc?

Nu a spus nimic. Pusesem sub semnul întrebării unul dintre preceptele cardinale ale budismului, principiul neglijenţei. Pentru că niciun animal nu e ucis, toate arată ca şi cum ar muri de foame, aşa că şobolanii, foarte numeroşi în Birmania, trăiesc alături de câini, care au eliminat pisicile din ţară. Birmanezii – care umblă fără pantofi şi ciorapi pe pardoselile sacre ale templelor, pe care scuipă şi scutură scrumul

---

[187] *Tiffin* - în India, gustare de prânz sau orice masă uşoară; termenul a apărut în perioada Imperiului Britanic şi azi se foloseşte mai ales în engleza vorbită de indieni.

trabucurilor – nu văd niciun fel de contradicţie. De ce ar face-o? Birmania este o ţară socialistă cu ditamai birocraţia. Este o birocraţie de natură budistă, deoarece nu doar că trebuie să fii budist ca să o suporţi, dar întârzierile birocratice birmaneze reprezintă o încurajare serioasă spre un anume fel de pioşenie tradiţională – comisarul şi călugărul se întâlnesc, din poziţii egale, pe aceeaşi lungime de undă a neputinţei zâmbitoare şi indolente. Nimic nu se întâmplă în Birmania, dar nici nu se aşteaptă nimeni să se întâmple ceva.

Au trecut opt ore de la plecarea noastră din Rangoon, iar conductorul, care în orice alt tren s-ar ocupa de tichete sau ar pune pe cineva să mături vagoanele pline de gunoaie, a rămas aşezat într-o cuşetă mică de lângă toaleta cu un miros insuportabil, alimentând casetofonul cu casete. În tren nu era apă; uşile nu se închideau şi se bălăngăneau, trântindu-se cu zgomot; ventilatoarele erau defecte; iar culoarul era o troacă plină cu oase de pui, cruste de creveţi şi frunze lipicioase de palmier. Sistemul de amplificare funcţiona însă în draci, revărsând muzica dogită tot drumul până la Mandalay.

Spre sfârşitul după-amiezii, locomotiva s-a tot defectat. Bărbatul de lângă mine, un poliţist cu o răbdare exemplară, a zis:

— E încins uleiul. Mecanicul aşteaptă să se răcească.

Era evident jignit de întrebările mele şi m-a asigurat că trenul va sosi la ora şapte:

— Dacă nu la şapte, atunci cu siguranţă la ora opt.

— E un tren lent, a spus el la Thazi, unde trenul s-a defectat pentru a patra oară. Murdar şi vechi – vagoanele sunt vechi, locomotivele, vechi. Nu avem schimburi comerciale cu străinătatea.

— Dar nu-i nevoie de cine ştie ce schimburi comerciale ca să cumperi o mătură.

— S-ar putea să fie aşa.

M-am plimbat prin gară şi am auzit fluiere, gonguri şi răpăitul unei tobe. Pe drumul de lângă linia de cale ferată a apărut o mică procesiune, luminată straniu de un cer roşiatic, vârstat de nori. S-au apropiat de gardul de lângă linie şi au făcut un semicerc în jurul unei fetiţe ce nu părea să aibă mai mult de zece ani. Aceasta îşi suflecase sarongul, ca să aibă mai multă libertate de mişcare; purta pe cap o tichie delicată, cusută cu mărgele. Muzica s-a oprit, apoi a reînceput, răsunătoare, iar fata s-a pornit să danseze, contorsionându-şi braţele; îşi îndoia genunchii, ridicând un picior, apoi pe celălalt, cu o mişcare smucită, pe care rapiditatea execuţiei o făcea graţioasă.

Călătorii s-au întors spre ea să o privească, pufăind din trabucuri la ferestrele trenului oprit sau venind mai

aproape, pe peron. Dansul le era destinat; nimeni nu vorbea – se auzea doar clinchetul muzicii şi copila care dansa în locul acela gol. A continuat vreo zece minute, poate, apoi s-a oprit brusc şi procesiunea s-a îndepărtat, cu şuierul încă murmurat şi în bătăile tobei. Făcea parte din ciclul birmanez: defectarea locomotivei şi întârzierea erau atenuate de muzica încântătoare, de un cer superb, de copila dansatoare şi apoi de plecarea neaşteptată a trenului.

Am făcut restul călătoriei până la Mandalay pe întuneric şi am sosit la ora opt şi treizeci de minute într-o gară înviorată de participanţii la sărbătoarea *Kathin* [188], toboşari frenetici şi dansatori frumoşi, îngrămădiţi laolaltă într-o mulţime de rude care săreau să-i îmbrăţişeze pe călătorii sosiţi. Mi-am făcut loc până la biroul şefului de gară, unde am fost întâmpinat cu căldură de un bătrân cu chipiu, care părea că mă aşteptase. Mi-a cerut paşaportul, mi-a copiat cu migală numele şi m-a întrebat despre destinaţia mea.

— E un tren către Maymyo mâine-dimineaţă la şapte, a zis el.

Într-o ţară unde toate trenurile pleacă la ora şapte, tipărirea mersului trenurilor era superfluă.

---

[188] *Kathin (Thod Kathin* sau *Thord Gathin)* - sărbătoare tradiţională budistă în timpul căreia au loc parade şi ceremonii în care se aduc ofrande la templu, în semn de recunoştinţă faţă de călugări, păstrătorii credinţei.

— Aş vrea să cumpăr un bilet.

— Ghişeul de bilete e închis. Veniţi la ora şase. Care este punctul terminus al călătoriei?

— După Maymyo vreau să merg la Gokteik. Să văd viaductul.

— Turiştilor străini le este interzis să viziteze viaductul.

Parcă m-ar fi prevenit că pângăresc o relicvă sacră.

— Atunci o să merg la Lashio.

— E interzis. Lashio este o zonă de securitate. Sunt revolte acolo.

— Adică vreţi să spuneţi că trebuie să rămân la Maymyo?

— Maymyo e un loc frumos. Tuturor străinilor le place Maymyo.

— Eu voiam să merg la Gokteik.

— Păcat. De ce nu vă duceţi la Pagan[189]?

— Am fost la Pagan.

— Sau la lacul Inle[190]. Au şi hotel.

— Eu voiam să iau trenul.

— De ce nu luaţi trenul înapoi spre Rangoon? a zis

---

[189] Pagan, actualmente Bagan - vast sit arheologic budist situat în regiunea Mandalay, în câmpia centrală a Myanmarului, fostă capitală a regatului Pagan (secolele IX-XIII).

[190] Inle - lac de apă dulce situat în zona montană a statului Shan, în estul Myanmarului; importantă destinaţie turistică a ţării.

şeful de gară.

Mi-a strâns mâna şi m-a condus până la uşă. Afară se afla Mandalay-ul. E un oraş de câmpie cu dimensiuni considerabile, atât de plin de praf noaptea, că felinarele de la trăsuricile cu ponei şi farurile autobuzelor din lemn luminează ca printr-o ceaţă groasă. Oraşul este întins, dar nu e nimic interesant la el; fortul nu poate fi vizitat, mănăstirile au ars, iar templul din vârful dealului Mandalay e de dată recentă şi nu are nimic atractiv. Mandalay are un nume magic, dar este mai mult decât neatrăgător. Şi atunci cum rămâne cu poezia lui Kipling[191]? Ei bine, de fapt Kipling nu a pus niciodată piciorul prin locurile acestea, iar experienţa sa în Birmania s-a limitat la doar câteva zile petrecute în 1889, când vasul lui a făcut escală la Rangoon.

Mandalay are două hoteluri, unul ieftin, celălalt scump. Niciunul nu e confortabil, aşa că l-am ales pe cel ieftin. Managerul a zis că nu mai sunt camere libere. Se încrunta din pricina oboselii şi abia aştepta să plec.

— Dar unde o să dorm? am întrebat.

Managerul a cântărit întrebarea şi apoi m-a condus într-o odaie, plângându-se în timpul acesta de

---

[191] Poezia „Mandalay” (1892) de Rudyard Kipling descrie nostalgia unui soldat al Imperiului Britanic pentru exotismul Asiei, pentru culturile şi ţările aflate „la răsărit de Suez”, în contrast cu climatul rece şi convenţiile sociale din Marea Britanie şi nordul Europei.

conferinţa despre lepră care avea loc în hotelul lui („Vor şi asta, vor şi aia...”). L-am întrebat dacă are ceva de mâncare. A zis că nu mai are nimic şi mi-a demonstrat arătându-mi bucătăria goală. Am mâncat o banană, pe care mi-o cumpărasem în Thazi, şi i-am mulţumit pentru cameră. Era un birmanez cumsecade. Nu a putut să mă refuze, deşi nu voise să rămân. Mi-a oferit un adăpost, dar nu şi hrană, tratându-mă literalmente aşa cum ar fi tratat un paria, cu un fel de reverenţă potrivnică.

18. Trenul regional spre Maymyo

De dimineaţă, Asia spală cu frenetică şi clăbucită violenţă. Trenurile de la primele ore te poartă pe lângă oameni pe care îi descoperi spălând ca la o repetiţie a unor infractori – pakistanezii îşi atacă hainele săpunite cu nişte beţe, indienii încearcă să spargă pietrele (aceasta este definiţia pe care Mark Twain o dă unui hindus) lovindu-le cu *dhoti* ude, ceylonezii încruntaţi îşi storc *lungi*-urile. În Birmania Superioară, femeile adunate în grupuri conspiraţioniste stau pe vine lângă pâraiele înspumate, pălindu-şi rufele cu nişte bâte plate din lemn, copiii lipăie prin apa până la genunchi în băltoace, iar fetele cu sânii mici, acoperite cast de saronguri până la subsuoară, îşi toarnă în cap găleţi cu

apă. Când am plecat din Mandalay era înnorat şi urât, începuse să burniţeze, iar bătrânul de lângă mine, care ţinea pe genunchi o boccea de pânză, îngrijit făcută, privea la una dintre fetele acelea care

> Pletele-şi muia în vană
> Negru lustru, coamă ca de cal,
> — Vedea-voi ochii lui cei goi,
> Sclipind, ca ai barbarului corsar?
> (Numai de-ar vrea vederii să se lase!).

Pentru un moment, m-am gândit să sar din tren, să o cer în căsătorie şi să-mi irosesc viaţa cu una dintre aceste nimfe. Dar am rămas pe locul meu.

Pâraiele învolburate, albite de crestele înspumate, povesteau despre ploile abundente din amonte; părăsiserăm căldura râncedă şi palmierii prăfoşi din Mandalay şi urcam pieziş prin pădurile de brazi, unde pagodele cu vârfuri aurite, care reproduceau forma vârfurilor de brad, se ridicau deasupra arborilor de un verde intens. O gară fusese înghiţită de un nor alb ca un dirijabil; am ieşit din el şi am dat de priveliştea unor oameni mai încercaţi, mai plini de noroi, care cărau pe umeri cobiliţe cu găleţi. A început să cadă o ploaie uşoară şi trenul se mişca atât de încet, că puteam să aud răpăitul picăturilor în frunzişul care creştea în preajma

liniei ferate.

Prin gările de la baza muntelui, femei vindeau călătorilor micul dejun pe tăvi: portocale, felii de pawpaw, gogoşi, alune şi banane. Una dintre ele avea pe tavă nişte obiecte ca nişte mărgele, închise la culoare şi strălucitoare. I-am făcut semn să se apropie şi am aruncat o privire. Erau nişte insecte grase, trase pe ţepuşe – lăcuste prăjite. L-am întrebat pe bătrânul de lângă mine dacă nu vrea câteva. Mi-a răspuns politicos că luase deja micul dejun şi, oricum, nu mânca insecte.

— Dar localnicilor le plac foarte mult.

Vederea lăcustelor mi-a tăiat pofta de mâncare, dar o oră mai târziu, în mijlocul unei furtuni cu tunete, foamea mi-a revenit. Stăteam lângă uşă şi am început o conversaţie cu un birmanez care mergea la Lashio să-şi vadă familia. Şi lui îi era foame. Mi-a spus că aveam să ajungem curând într-o gară unde puteam cumpăra de mâncare.

— Aş vrea nişte ceai, am spus.

— E o oprire scurtă – câteva minute, nu mai mult.

— Ştii ce, de ce nu te ocupi dumneata de mâncare şi eu de ceva de băut? Am economisi timp.

A fost de acord, a acceptat cei trei kyaţi şi, când trenul a oprit, am sărit jos – el s-a dus la toneta cu mâncare, eu la o îngrăditură unde erau expuse sticle. Vânzătorul mi-a explicat, zâmbind cu regret, că nu

puteam să-i iau ceştile de ceai, aşa că am băut un ceai acolo şi am cumpărat două sticle cu apă minerală. Când am revenit în tren nu am reuşit să-l găsesc pe birmanez şi abia după ce trenul se pornise a apărut şi el, cu răsuflarea tăiată, cu două pachete din frunză de palmier, legate cu un fir de viţă. Am destupat sticlele în balamaua uşii şi, umăr la umăr, în capătul vagonului, am desfăcut frunzele de palmier. Înăuntru era ceva familiar, o ţepuşă de lemn cu trei chestii negre pe ea – bucăţi de carne arsă. Problema nu era că aveau o formă neregulată, ci mai degrabă că neregularităţile erau exact la fel. Frigăruile erau îngropate pe jumătate în orez.

— În birmaneză le spunem... a zis omul şi a rostit cuvântul respectiv.

M-am uitat la ele.

— Alea sunt *aripi?*

— Da, sunt păsări.

Apoi am zărit capetele minuscule, ciocurile şi ochii arşi şi ghearele pârlite şi negre de la picioruşele firave.

— Poate că voi le spuneţi vrăbii, a zis el.

Poate că da, m-am gândit eu, dar păreau aşa micuţe fără pene. Omul a tras una de pe frigăruie, a băgat-o toată în gură şi a ronţăit-o, cu tot cu cap, picioare, aripi, pasărea întreagă; a mestecat-o zâmbind. Am ciugulit şi eu un fir de carne de pe una dintr-ale mele şi l-am

mâncat. Nu avea gust rău, dar e greu să mănânci o vrabie în Birmania şi să nu simţi reproşul stolurilor de păsăret. Am riscat să mănânc orezul. M-am înapoiat pe locul meu, ca bărbatul să nu mă vadă că arunc restul de păsări.

— Ce vârstă crezi că am? m-a întrebat bătrânul de lângă mine. Ghiceşte.

I-am spus 60, gândindu-mă că are 70.

S-a îndreptat de spate.

— Greşit! Am 80. Adică am trecut de 79, aşa că sunt în al optzecilea an.

Trenul se mişca înainte şi înapoi, pe linia sinuoasă, cu nişte curbe la fel de strânse ca acelea de pe drumul spre Simla şi Landi Kotal. Din când în când, fără vreun motiv aparent, se oprea, pornind apoi fără să mai dea un şuier de avertizare, şi atunci birmanezii care săriseră jos ca să urineze o luau la goană, legându-şi sarongurile în timp ce fugeau de-a lungul şinelor, şi erau săltaţi înapoi de prietenii rămaşi în tren. Ceaţa, ploaia şi norii joşi şi reci îţi dădeau senzaţia în tren că e dimineaţa, devreme, o răcoare şi un fel de semiîntuneric de zori care nu a dispărut până după prânz. Mi-am pus o cămaşă peste maiou, pe urmă un pulover şi o pelerină de ploaie din plastic, dar tot îmi era frig, umezeala intrându-mi în oase. Nu-mi mai fusese aşa frig de când plecasem din Anglia.

— M-am născut în 1894, la Rangoon, a zis bătrânul deodată. Tata era indian, dar catolic. De aceea pe mine mă cheamă Bernard. Tata a fost soldat în armata indiană. Toată viaţa lui a fost soldat – presupun că s-a înrolat la Madras, prin anii 1870. Făcea parte din Regimentul 26 Infanterie din Madras şi a ajuns la Rangoon cu regimentul în 1888. Aveam o poză de-a lui, dar când japonezii au ocupat Birmania[192] – sunt sigur că ai auzit de războiul japonez – toate bunurile noastre au fost împrăştiate şi am pierdut o mulţime de lucruri.

Era dornic să povestească, bucuros că are un ascultător şi nu avea nevoie de întrebări ajutătoare. Vorbea cu grijă, ciupind pânza boccelei în timp ce-şi amintea un crâmpei, iar eu mă ghemuisem de frig, recunoscător că nu se aştepta de la mine decât să încuviinţez din cap când şi când, semn că sunt interesat.

— Nu-mi amintesc mare lucru despre Rangoon şi ne-am mutat în Mandalay când eu eram foarte mic. Practic, îmi amintesc totul începând cu anul 1900. Domnul MacDowell, domnul Owen, domnul Stewart, căpitanul Taylor – am lucrat pentru toţi. Am fost bucătar-şef la popota ofiţerilor din Artileria Regală, dar nu găteam doar – făceam totul. Am fost peste tot în

---

[192] În ianuarie 1941.

Birmania, în taberele de pe front. Am o memorie bună, cred eu. De exemplu, îmi amintesc de ziua când a murit regina Victoria. Eram în clasa a doua la şcoala Saint Xavier din Mandalay. Profesoara ne-a spus: „A murit regina, aşa că azi nu facem şcoală". Aveam... cât?... şapte ani. Am fost un elev bun. Îmi făceam lecţiile, dar când am terminat cu şcoala nu am mai avut ce să fac. În 1910 aveam 16 ani şi m-am gândit că ar trebui să-mi iau o slujbă la căile ferate. Voiam să fiu mecanic de locomotivă. Voiam să fiu pe locomotivă, să călătoresc prin Birmania Superioară. Dar am fost dezamăgit. Ne puneau să cărăm cărbune în coşuri aşezate pe creştet. Era o muncă grea, nici nu-ţi poţi închipui – era aşa de cald –, iar cel care ne era şef, un domn Vander, era anglo-indian. Striga tot timpul la noi, bineînţeles; 15 minute pentru masa de prânz, dar el tot ţipa. Era un bărbat gras şi nu se purta deloc bine cu noi. Pe atunci erau o grămadă de anglo-indieni pe căile ferate. Aş putea spune că majoritatea erau anglo-indieni. Îmi imaginasem că o să conduc o locomotivă şi, când colo, căram cărbune! Munca era prea grea pentru mine, aşa că am fugit.

A doua slujbă mi-a plăcut foarte mult. Eram la bucătăria popotei ofiţerilor din Artileria Regală. Mai am şi acum nişte certificate pe care sunt iniţialele *AR*. La început am fost ajutor de bucătar, iar mai târziu am

devenit şi eu bucătar. Numele bucătarului era Stewart şi el m-a învăţat cum să tai legumele în diferite feluri şi cum să prepar o salată, o salată de fructe, prăjitura diplomat şi feluritele soiuri de carne. Era în 1912 şi aceea a fost cea mai bună perioadă în Birmania. N-o să mai fie niciodată aşa frumos ca atunci. Mâncare era din belşug, lucrurile erau ieftine şi chiar şi după ce a început Primul Război Mondial era bine. Nici nu se aflase de Primul Război Mondial în Birmania; nu s-a auzit nimic – nu s-a simţit. Ştiam puţin despre el datorită fratelui meu. El a luptat în Basra – sunt convins că ştii –, Basra, în Mesopotamia.

Pe vremea aceea primeam 25 de rupii pe lună. Nu pare prea mult, nu-i aşa? Dar, ştii, traiul nu mă costa mai mult de 10 rupii – am economisit restul şi mai târziu am cumpărat o fermă. Când mă duceam să-mi iau leafa, primeam un *sovereign*[193] şi o bancnotă de 10 rupii. Un sovereign valora 15 rupii. Dar ca să vezi cât de ieftin era totul, o cămaşă costa patru annas[194], mâncare era din belşug şi viaţa era foarte bună. M-am însurat şi am făcut patru copii. Am lucrat la popota ofiţerilor între 1912 şi 1941, când au venit japonezii.

---

[193] *Sovereign* - monedă englezească din aur, apărută în timpul lui Henric al VIII-lea (1489).

[194] *Anna* - monedă din cupru folosită în India şi Pakistan, valorând a şaisprezecea parte dintr-o rupie.

Iubeam munca aceea. Toţi ofiţerii mă ştiau şi cred că mă respectau. Nu se supărau decât dacă întârzia vreun fel. Totul trebuia să fie gata la vreme şi, sigur, dacă nu era aşa – dacă apărea vreo întârziere – se enervau foarte tare. Dar niciunul nu a fost crud cu mine. În fond, erau ofiţeri – ofiţeri britanici, ştii – şi erau foarte civilizaţi în comportament. În tot acel timp, de câte ori mâncau purtau uniformele de gală şi uneori erau şi oaspeţi sau soţii în ţinută de seară, cravate negre, iar doamnele cu rochii lungi. Frumoase ca nişte fluturi. Şi eu aveam uniformă, jachetă albă, cravată neagră şi pantofi cu talpă de pâslă – ştii genul de pantofi. Nu fac niciun zgomot. Puteam să intru într-o încăpere fără să mă audă nimeni. Nu se mai fac pantofi ca aceia, de felul acela silenţios.

Aşa am dus-o cale de câţiva ani. Îmi amintesc de o seară la popotă. Era prezent generalul Slim. Îl ştii. Şi lady Slim. Au intrat în bucătărie. Generalul şi lady Slim şi alţi câţiva, ofiţeri şi soţiile lor.

Eu am luat poziţia de drepţi.

— Tu eşti Bernard? m-a întrebat lady Slim.

— Da, doamnă, am zis.

Ea mi-a spus că masa a fost foarte bună şi foarte gustoasă. Făcusem pui rumenit, legume şi diplomat.

— Mă bucur că v-a plăcut, am spus.

— Aşa este Bernard, a zis şi generalul Slim şi au ieşit

cu toţii.

Au venit şi Jiang Jieshi[195] şi doamna Jiang. El era foarte înalt şi nu a vorbit deloc. Eu i-am servit. Au stat două zile – o noapte şi două zile. A fost şi viceregele – lordul Curzon[196]. Foarte multă lume a venit – ducele de Kent, oameni din India şi încă un general... o să-mi aduc eu aminte cum îl chema.

Pe urmă au venit japonezii. O, cât de bine îmi amintesc asta! A fost aşa. Eu stăteam în tufişul de lângă casa mea – la marginea oraşului Maymyo, lângă o răscruce de drumuri. Purtam o flanelă şi o *longi,* cum poartă birmanezii. Maşina era foarte mare, cu un steag pe capotă – steagul Japoniei, soarele care răsare, roşu cu alb. Maşina s-a oprit la răscruce. N-am crezut că pot să mă vadă. Un bărbat m-a chemat la ei. Mi-a zis ceva în birmaneză.

— Vorbesc engleza, i-am spus.

— Eşti indian? a întrebat domnul japonez.

Am zis că da. Şi-a împreunat mâinile, aşa, şi a spus:

— India-Japonia. Prieteni!

I-am zâmbit. Nu fusesem în India în viaţa mea.

---

[195] Jiang Jieshi (1887-1975) - om politic chinez, preşedinte al guvernului naţional din Nanjing (1928-1949) şi şef al Gomindanului (formaţiune politică naţionalistă).

[196] George Nathaniel Curzon (1859-1925) - om de stat britanic, şeful Partidului Conservator şi guvernator general al Indiei (1899-1905).

În maşină era un înalt funcţionar. El nu a spus nimic, dar celălalt bărbat a întrebat:

— Ăsta e drumul spre Maymyo?

Am zis că da. Au mers mai departe, urcând dealul. Aşa au intrat japonezii în Maymyo.

Soţia îmi murise. În 1941 m-am recăsătorit şi am mai făcut trei băieţi, John Henry, Andrew Paul şi, în 1945, Victor. Ştii, Victor, pentru că se terminase războiul. Am încercat să ies la pensie. Îmbătrâneam, dar guvernul birmanez mă chema înapoi de câte ori era câte un dineu – la Mandalay. N-am mai fost în Rangoon din 1924 sau '25, deşi la Mandalay am fost de multe ori. Acum de acolo vin. Acum două seri a avut loc un dineu, o pulpă mare, două feluri de legume. Dar nu la fel de elegant cum a fost dineul victoriei. Eu m-am ocupat integral de dineul în cinstea victoriei din 1945 – pentru 200 de persoane. Am început cu supă cremă de legume, apoi somon cu maioneză şi friptură de pui, legume, cartofi copţi şi fierţi şi sos. La final am servit îngheţată diplomat şi gustări picante[197]. Mă rog, gustările picante pot fi de multe feluri, dar de data aceea am pregătit „Diavoli călare". Înfăşori şuncă şi brânză în jurul unei bucăţi de pâine prăjită şi le fixezi

---

[197] În original *savory* - un fel de mâncare britanic, aromat şi adesea picant, servit în general după desert, pentru a face trecerea la băuturi.

cu o scobitoare. Toată lumea a fost foarte încântată la dineul victoriei. Am muncit mult şi lor le-a plăcut. A, uite că am ajuns la Maymyo.

Se vedeau nişte case cocoţate pe stâlpi, stropite cu roşu, ca nişte panglici de sărbătoare care fluturã atârnate de crengi – erau tufe de poinsettia, unele înalte de doi metri şi jumătate. Apoi, după un templu şi o mănăstire, al căror lemn era aşa bătut de intemperii că semăna cu bronzul mat, au apărut mai multe clădiri, un şir de prăvălii, un teatru, o moschee pe o stradă largă şi plină de noroi. Gara avea un peron mare, nepavat şi, pentru că încă ploua mărunt, pe alocuri era acoperit de apă, iar restul fusese pisat cu picioarele şi transformat într-un fel de terci de mâzgă.

— Unde tragi? m-a întrebat domnul Bernard.

I-am spus că nu am nici cea mai vagă idee.

— Atunci ar trebui să vii la Candacraig, a zis el. Eu sunt director acolo – să-ţi fac rezervare?

— Da, am răspuns. O să vin şi eu mai târziu, trebuie să-mi cumpăr un bilet pentru Gokteik.

Căutând ghişeul de bilete am dat peste sala radiotelegrafistului, unde un eurasiatic bărbos, cu o lavalieră galbenă şi părul lins, stătea aşezat, ascultând codul Morse şi notând repede pe un carneţel. S-a uitat la mine şi a sărit în picioare, întinzându-mi mâna.

— Pot să vă ajut cu ceva?

Codul Morse continua. I-am spus că poate ar fi mai bine să asculte ce se transmite.

— Nu e foarte important, a zis el.

Am băgat de seamă că pe carneţel erau însemnări cu caractere birmaneze.

— Ţi se transmite în cod Morse birmanez?

— De ce nu?

Mi-a explicat că există 36 de litere în birmaneză, dar că uneori mai folosesc şi codul Morse în limba engleză.

— Şi de unde ştii dacă ţi se transmite în birmaneză sau în engleză?

— Să zicem că primesc în birmaneză. Se transmite o vreme. Pe urmă primesc 12 puncte. Asta înseamnă că urmează codul în engleză. Pe urmă primesc în engleză. Alte 12 puncte înseamnă că revin la birmaneză. Vedeţi, în birmaneză nu există un echivalent pentru *tijă de piston* şi *arbore cotit.* E interesant.

Vorbea repede şi gesticula nervos. Era la fel de negru ca orice birmanez, dar avea trăsăturile ascuţite şi faţa ridată, ca un ţăran italian.

— Vorbeşti foarte bine engleza.

— E limba mea maternă!

Mi-a spus că îl cheamă Tony.

— De fapt, înnebunesc în fundătura asta. Eu stau la Hsipaw, dar am venit aici pentru că tipul din Maymyo şi-a luat tălpăşiţa. N-au avut un înlocuitor, aşa că stau

aici până pe 19. Familia mea e la Hsipaw şi eu ar fi trebuit să mă întorc de câteva săptămâni – am şase copii şi toţi se întreabă când am să revin. Dumneata încotro mergi?

I-am spus că aş fi vrut să iau trenul spre Gokteik, dar am auzit că e interzis.

— Nicio problemă. Când vreţi să plecaţi? Mâine? E un tren la şapte. Sigur că pot să vă urc în el. Presupun că vreţi să vedeţi podul – e frumos. Nostim e că foarte puţină lume vine până aici. Acum aproximativ un an a fost un tip – era englez – care mergea la Lashio. Soldaţii l-au oprit şi l-au dat jos din tren la Hsipaw. Era într-un hal fără de hal... complet incoerent. I-am spus să nu-şi facă probleme. A venit poliţia şi a făcut niţel valuri, dar a doua zi l-am urcat în trenul de Lashio şi, când a venit poliţia, la ora nouă, le-am spus: „E în Lashio", aşa că nu au mai avut ce să facă.

— E ilegal să mergi la Gokteik?

— Poate că da, poate că nu. Nimeni nu ştie... dar vă urc eu în tren. Nu vă faceţi griji.

M-a condus până la platforma exterioară a gării, unde, în spaţiul liber înglodat, aşteptau în ploaie vreo 30 de birje – nişte trăsuri de lemn cu vopseaua spălăcită şi portierele crăpate, iar birjarii, cu pălării cu boruri largi şi pelerine din plastic, şfichiuiau bicele spre poneii cu ochelari de cal. Poneii băteau din copite şi mulţi se

chinuiau să scoată din noroi trăsurile grele – erau supraîncărcate, pline de cutii şi cufere fixate pe acoperiş cu frânghii şi câte şase chipuri iţite pe la geamuri. Cu locomotiva care muta vagoanele de pe o şină pe alta chiar în spatele lor, imaginea acestor *gharry*[198] – şi ploaia şi noroiul şi birmanezii înfofoliţi în fulare, ca să se protejeze de frig – completa profilul unui oraş de graniţă. Un birjar cu ghetele stropite de noroi (alţii erau încălţaţi cu sandale de cauciuc, iar unii erau chiar desculţi, deşi cu toţii purtau paltoane groase) s-a apropiat lipăind de mine şi Tony i-a zis să mă ducă la hotelul Candacraig.

Bătrânul mi-a săltat geanta pe acoperişul trăsurii şi a acoperit-o cu o bucată rigidă de pânză înainte de a o lega. Am urcat în cutia de lemn şi am pornit, legănându-ne; stăteam drept şi ţeapăn pe banchetă şi priveam prin ploaie la străzile largi ale oraşului Maymyo, încadrate de eucalipţi. Văzute prin ploaie, casele contorsionate de lemn şi de cărămidă păreau vechi şi fragile, iar la un colţ al străzii principale, în faţa unei case de lemn cu două etaje şi verandă acoperită, întorcea o trăsură. Bărbatul biciuia poneiul, în timp ce galopa pe margine, pe strada desfundată – nu se zărea

---

[198] *Gharry* sau *gharri* - trăsură cu cai folosită mai ales în Egipt şi India, adeseori ca birjă.

nicio maşină –, nechezând în oraşul înnegurat de ploaie, în licărul stins al furtunii, pe strada udă, în faţa magazinelor chinezeşti „Popicarii din Shanghai” şi „Restaurantul Charlie”. Era ca o fotografie sepia din Klondike, cafenie şi mută, veche de un secol, în totală nemişcare, cu excepţia imaginii neclare din prim-plan a calului negru trăgând la trăsură.

Candacraig era situat deasupra oraşului, pe East Ridge, la aproape cinci kilometri de gară. Aici casele erau imense, cu cărămizile înroşite de ploaie, cu acoperişuri de ţiglă şi turnuri – foste reşedinţe ale funcţionarilor publici britanici care veneau la Maymyo atunci când capitala se muta aici în lunile de vară. Am trecut pe lângă vilele *The Pines, Ridge House* şi *Forest View*; Candacraig era în vârful unei mici coline, ca un conac din Newport sau Eastbourne, cu porticuri şi frontoane, iar deasupra uşii, o arcadă de pergolă cu iederă bine tunsă.

I-am plătit birjarului şi am intrat într-un hol principal înalt cât toată casa. Camerele erau aranjate de-a lungul laturilor superioare ale acestui hol, pe o galerie întreruptă de o scară dublă în formă de liră, care urca până la coridorul galeriei. Dincolo de şemineul placat cu lemn de tec era o tejghea goală, la fel de goi erau şi pereţii, pardoselile ceruite străluceau, balustradele sclipeau; nu exista nicio decoraţie în tot acest hol imens

din lemn. Era gol. Mirosea a ceară. Am bătut în tejghea.

A apărut un bărbat. Mă aşteptasem să-l văd pe domnul Bernard, dar bărbatul acela, nici birmanez, nici indian, purta ochelari cu lentile groase, avea dinţii proeminenţi şi îşi frământa mâinile mari. (Mai târziu am aflat că era ceylonez, dar naufragiase, mai mult sau mai puţin, în nordul Birmaniei vreme de 30 de ani.) A zis că domnul Bernard îi spusese că urma să vin. Era înţelept din partea mea că am venit la Candacraig; celelalte hoteluri din Maymyo nu aveau niciun fel de facilităţi.

— Ce fel de facilităţi?

— Săpun, Uncheşule.

— Nu au săpun?

— Deloc, Uncheşule. Nici pături, cearşafuri, prosoape, mâncare uneori. Nu au nimic. Un loc unde să te întinzi, dar altceva nimic. Uncheşule, a zis el spre domnul Bernard, care tocmai intra în cameră, îl cazez pe domnul acesta la numărul zece.

Domnul Bernard m-a dus până la cameră şi apoi a luat o lopată de cărbuni încinşi şi a pornit focul în şemineu, povestindu-mi în tot acest timp despre Candacraig. Numele era scoţian, locul era cu adevărat

un *chummery*[199] pentru funcţionarii holtei ai companiei de comerţ Bombay-Burma Trading Company, ca să-i ferească pe flăcăi de necazuri în sezonul cald, după lunile petrecute în regiunile forestiere izolate: aici puteau să facă duşuri reci şi să joace rugby, crichet şi polo. Imperiul Britanic funcţionase pe principiul că altitudinile înalte sunt bune pentru moral. Domnul Bernard continua să vorbească. Ploaia bătea în geamuri şi o auzeam cum mătură acoperişurile. Dar focul ardea viu, iar eu stăteam într-un balansoar, îmi încălzeam picioarele, pufăiam din pipă şi îmi deschideam volumul cu poezii de Browning.

— Nu vrei o baie fierbinte? m-a întrebat amabilul domn Bernard. Foarte bine, atunci o să-mi trimit feciorul sus cu nişte găleţi. La ce oră doriţi cina? Ora opt. Mulţumesc. Vreţi ceva de băut? O să fac rost de nişte bere. Vedeţi ce cald e în cameră? E o încăpere mare, dar focul e plăcut. Ce păcat că afară plouă şi e rece. Dar mâine o să luaţi trenul spre Gokteik. Obişnuiam să campăm acolo – Artileria Regală. La Gokteik n-o să fie nimic de mâncare, dar o să vă pregătesc un mic dejun zdravăn şi când vă întoarceţi o să găsiţi ceaiul gata făcut. Aici e plăcut, dar acolo nu

---

[199] *Chummery* - clădirea în care erau încartiruiţi ofiţerii necăsătoriţi ai armatei britanice din India, în perioada Imperiului Britanic.

găseşti nimic altceva decât jungla.

În seara aceea am cinat singur la o masă imensă, în lumina lumânărilor. Domnul Bernard îmi pusese masa aproape de şemineu. A rămas la oarecare distanţă, fără să spună nimic, plutind până la mine ca să-mi umple paharul sau să aducă un fel nou de mâncare. Cred că sunt la fel de intrepid ca oricare alt om, dar am o latură – poate chiar aceeaşi latură care preferă trenurile – care se bucură de călătorie doar pentru agreabilele întârzieri de pe traseu, un sibarit leneş şi vulgar care bântuie prin Asia în căutarea confortului, justificându-mi plăcerea cu distanţele parcurse. Aşadar, am parcurs peste 40.000 de kilometri ca să ajung aici, pierzând vremea prin Maymyo, încălzindu-mi fundul în faţa focului şi pierzând pagina la care rămăsesem din „Apologia episcopului Blougram”[200] de fiecare dată când eram servit: singurul oaspete al conacului birmanez cu douăzeci de camere.

19. Lashio Mail

Dimineaţa devreme, într-un colţ din Maymyo – o poiană dincolo de un crâng de brazi –, 30 de oameni

[200] Poem de Robert Browning, publicat în 1855, care conţine conversaţiile despre natura realităţii şi credinţă dintre episcopul Blougram şi jurnalistul Gigadibs.

stăteau aşezaţi în stranele înmiresmate ale Bisericii Imaculatei Concepţii şi intonau „Kyrie” din *Missa de Angelis*[201]. Am părăsit drumul pe furiş, pe sub copacii din care picura apa, atras de cântul suav şi implorator, misa solemnă gregoriană pe care o învăţasem cu 20 de ani în urmă, într-o vară dedicată lenevitului şi rugăciunii. Auzeam aievea vocea mea din tinereţe, la 12 ani, curajoasă pe seama inocenţei lipsite de riscuri, cerând îndurare pentru vreun păcat nesemnificativ. Din respect pentru băieţelul acela, am rămas pe tot parcursul slujbei de sfinţire, în spatele unui biet birmanez suplicant, îngenuncheat pe gresia dură, cu pantalonii strânşi la glezne. Când am plecat, *Tatăl nostru* rostit tremurat de preot m-a însoţit până am ajuns iar pe drum, unde novici pregătiţi pentru călugărie, copii în sutane galbene, raşi în cap şi desculţi, se grăbeau înapoi spre mănăstire, strângând la piept castroane de lac negru.

Călătorii spre Lashio se adunau în gară: o procesiune zornăitoare de *tonga* şi birje, înşirată pe bulevardul cu eucalipţi; femei fugind cu sacoşe de cumpărături, cu trabucurile strânse între dinţi, şi bărbaţi îmbrăcaţi ca nişte grăniceri, cu cizme şi pălării negre, ferindu-se din calea boilor trudnici, care trăgeau în direcţia opusă

---

[201] Cânt gregorian anonim, parte a ceremonialului liturgic catolic.

căruţe pline cu lemn de foc (butuci despicaţi strălucitori, de culoarea cărnii sfâşiate). Îmi lăsasem la hotel aparatul de fotografiat şi paşaportul; simţeam că legalitatea călătoriei mele la Gokteik era îndoielnică şi voiam să par un călător cât mai nevinovat cu putinţă.

Tony, eurasiaticul, mă aştepta. Mi-a luat cei trei kyaţi şi mi-a obţinut un bilet pentru Naung Peng, gara de după Gokteik. La Gokteik nu era nimic altceva decât un pod, a zis el, dar la Naung Peng era un bufet bun. Am mers împreună pe peronul noroios până la ultimul vagon. Trei soldaţi în uniforme diferite – faptul că ţinutele erau cam strâmte te ducea cu gândul că s-ar putea să fi fost jefuite, sub pavăza întunericului, de la nişte inamici pitici – stăteau în faţa vagonului, curăţând cu nucă de betel tocată ţevile puştilor pe care le ţineau pe umăr. Tony i-a spus ceva în birmaneză celui mai înalt dintre ei, care a dat înţelegător din cap spre mine. M-a izbit faptul că uniformele lor refolosite şi căştile îndoite le confereau acel aspect fioros şi curajos pe care îl au legionarii căliţi în lupte – un fel de dezlânare asociată cu experienţa câştigată cu greu.

— Aici o să fii în siguranţă, a zis Tony. Urcă-te în vagonul ăsta.

Cei zece ani de lupte de gherilă în regiunile îndepărtate din nordul Birmaniei, ca şi raidurile permanente ale *dacoit*-ilor care jefuiau trenurile

înarmaţi cu puşti artizanale făceau ca ultimul vagon să fie în mod tradiţional destinat unei escorte înarmate. Oamenii stau în acest vagon, cu anticele lor puşti Enfield puse claie peste grămadă pe banchetele din lemn, cu urechile de la căciulile de lână fluturând; stau tolăniţi, mănâncă banane, taie nuci de betel şi înroşesc podeaua cu scuipat; şi speră să poată trage un foc de armă spre un rebel sau un hoţ. Mi s-a spus că rareori au norocul ăsta. Rebelii sunt demoralizaţi şi nu-şi mai arată chipul; dar hoţii, care ştiu despre paznicii din ultimul vagon, s-au învăţat să jefuiască repede doar primele vagoane, ameninţând zgomotos pasagerii cu pumnale, şi ajung înapoi în junglă în siguranţă înainte ca soldaţii să traverseze garnitura de tren.

Fluierul de plecare al locomotivei a speriat ciorile şi am pornit, rostogolindu-ne pe linia unică. Ceaţa specifică începutului de zi se transformase într-o pâclă fină, burniţând mărunt, dar nici măcar cantitatea considerabilă de apă care pătrundea prin ferestre nu i-a convins pe soldaţi (care mâncau, citeau, se luptau în joacă) să închidă obloanele. Geamurile care lăsau lumina să pătrundă lăsau şi ploaia înăuntru: trebuia să alegi între asta şi bezna uscată a trenurilor din interiorul ţării. Stăteam pe marginea banchetei mele, cu regretul că nu mi-am adus nimic de citit, întrebându-mă dacă era cu adevărat ilegal să călătoresc

spre viaductul Gokteik, şi îmi era milă de copiii pe care îi vedeam, cu hainele ude leoarcă, lipăind desculţi prin băltoacele reci.

Apoi trenul a tras pe o linie secundară şi a oprit. În faţa noastră era o gară, un fel de şopron de lemn de mărimea unui garaj dublu. Jardinierele de la geamuri aveau nişte flori portocalii şi roşii, cărora birmanezii le spun „flori de Maymyo". Câţiva bărbaţi din vagoanele din faţă au coborât să urineze. Două fetiţe au apărut în goană din junglă, până la linie, ca să vândă banane din ligheanele smălţuite pe care le purtau pe cap. Au trecut zece minute, după care în dreptul ferestrei a apărut un bărbat care flutura o bucată de hârtie, o foaie din cele pe care Tony îşi nota mesajele lui în codul Morse. Hârtia i-a fost înmânată soldatului înalt, cu puşca Sten, care a citit-o cu voce tare, pe un ton informativ. Ceilalţi soldaţi ascultau concentraţi; unul dintre ei s-a întors şi mi-a aruncat rapid o privire, care mie mi s-a părut jenată. M-am ridicat şi m-am dus spre capătul vagonului, dar înainte să ajung la uşă, soldatul care studia mesajul – un bărbat care mai devreme îmi zâmbise stânjenit când îl întrebasem dacă vorbeşte engleza – mi-a spus:

— Staţi jos, vă rog.

M-am aşezat. Un alt soldat a bombănit. Ploaia se înteţise şi răpăia bolborosind pe acoperiş.

Soldatul şi-a pus jos puşca Sten şi a venit spre mine. Mi-a arătat mesajul. Era scris cu creionul, şiruri peste şiruri de litere birmaneze care semănau cu codul din povestirea cu Sherlock Holmes „Omuleţii dansatori”. Dar în mijlocul tuturor acelor omuleţi dansatori, cu capetele şi braţele lor strâmbe, cu picioarele în aer, erau două cuvinte în engleză, scrise cu majuscule: „PERMIS DE LIBERĂ TRECERE”.

— Aveţi permis de liberă trecere?

— Nu am niciun permis, am spus.

— Unde mergeţi?

— Gokteik, Naung Peng, am zis. Doar în plimbare. Cine întreabă? S-a gândit o clipă; apoi a împăturit hârtia şi, cu un ciot de creion, a scris atent pe o coloană neregulată, *Nume, Număr, Ţara* şi *Permis de liberă trecere.* Mi-a întins hârtia. I-am oferit informaţiile, în timp ce restul soldaţilor – şase de toţi – se adunaseră în jurul nostru. Unul s-a uitat peste umărul meu, şi-a supt dinţii şi a zis „American”. Ceilalţi au verificat şi ei, îngrămădindu-şi capetele mai aproape şi suflându-mi peste mâini.

Mesajul a fost dus la şopronul de lemn. M-am ridicat în picioare.

— Staţi jos, a zis unul dintre soldaţi.

Au trecut două ore, din vagon picura apa, acoperişul bolborosea sub ropotul de ploaie, iar soldaţii, care

vorbeau în şoaptă – poate de teamă că înţeleg birmaneza – au început din nou să mănânce, decojind alune, banane şi tăind felii de nucă de betel. Nu cred că timpul poate să treacă mai greu decât într-un vagon de tren oprit în ploaie între doi pereţi de pădure tropicală, în nordul Birmaniei. Nu exista nici măcar amuzamentul vânzătorilor ambulanţi sau giumbuşlucurile disperate ale câinilor vagabonzi; nu erau case; jungla nu avea textură şi nici lumină; nu exista nicio privelişte. Stăteam înfrigurat până în măduva oaselor, urmărind cum picăturile de ploaie formează unde într-o baltă de lângă linie şi încercam să-mi imaginez ce mersese prost. Nu aveam nicio îndoială că eu eram cauza întârzierii – existau obiecţii faţă de prezenţa mea în tren; fusesem văzut în Maymyo când am urcat în tren. O să fiu trimis înapoi; sau aş putea să fiu arestat şi aruncat în închisoare pentru că am încălcat dispoziţiile de securitate. Efortul de a ajunge până aici părea inutil; şi, serios vorbind, bătusem atâta drum doar ca să găsesc o puşcărie, la fel cum oamenii călătoresc în cele mai inconfortabile condiţii până la capătul lumii, traversează jungle şi intemperii săptămâni la rând, doar ca apoi să se urce în grabă într-un avion sortit pieirii sau să ajungă în calea unui glonţ? E degradant ca omul să parcurgă distanţe uriaşe doar ca să-şi găsească moartea.

Pe mine nu moartea mă îngrijora – nu erau aşa de proşti încât să mă omoare. Dar puteau să-mi facă neplăceri. Deja se întâmplase. Trecuse de ora zece şi eram pe cale să renunţ. Dacă ar fi fost soare, m-aş fi oferit să o iau pe jos înapoi spre Maymyo, transformând întregul fiasco într-o drumeţie. Dar ploua prea tare ca să pot face altceva în afară de a aştepta.

Într-un final a revenit soldatul înalt cu puşcă Sten. Era însoţit de un tip scund, mai degrabă tinerel, cu haina şi pălăria ude, care şi-a şters faţa cu o batistă când a urcat în vagon.

— Dumneavoastră sunteţi domnul Paul? m-a întrebat.

— Da. Cine sunteţi?

— Ofiţerul de securitate U Sit Aye, a răspuns el şi a continuat să mă întrebe când intrasem în Birmania şi de ce şi cât timp aveam să stau.

Pe urmă m-a întrebat:

— Sunteţi turist?

— Da.

S-a gândit puţin, aplecându-şi capul într-o parte, mijindu-şi ochii umbriţi, apoi a zis:

— Atunci unde vă este aparatul de fotografiat?

— L-am lăsat la hotel, am spus. Nu mai am film.

— Da, nu avem filme în Birmania, a zis omul oftând.

Nu există schimburi economice.

În timp ce vorbea, un alt tren a tras lângă cel în care eram noi.

— O să ne urcăm în trenul acela.

În ultimul vagon cu escortă înarmată al celui de-al doilea tren, în mijlocul unei noi grupe de soldaţi, U Sit Aye mi-a spus că este responsabil de securitatea căilor ferate; avea trei copii; ura anotimpul ploios. Nu a mai spus nimic. Am presupus că era escorta mea şi, chiar dacă nu aveam nicio idee de ce schimbaserăm trenurile, porniserăm din nou şi mergeam tot în direcţia Gokteik.

Un birmanez scofâlcit, cu căciulă de lână, s-a aşezat în faţa noastră şi a început să golească foiţa unei ţigări cu filtru pe un mic pătrăţel de hârtie. Era genul de activitate cu care se ocupau oaspeţii străini din hotelurile afgane, preludiu urmat de umplerea tuburilor goale cu bobiţe de haşiş şi tutun. Dar omul acela nu avea haşiş. Drogul lui, pus într-o sticluţă, era o pudră albă pe care a bătut-o în tub, alternând-o cu straturi de tutun. A umplut tubul cu mare grijă, îndesându-l bine, netezindu-l şi bătătorindu-i capătul.

— Ce face?

— Nu ştiu, a zis U Sit Aye.

Bărbatul s-a uitat în tubul ţigaretei. Era aproape plin; l-a mai îndesat cu un chibrit.

— Bagă ceva înăuntru.

— Văd şi eu, a spus U Sit Aye.

— Dar nu e *ganja*[202].

— Nu.

Bărbatul terminase. A scos restul de pudră şi a aruncat fiola pe fereastră.

— Cred că e opiu, am zis.

Omul a ridicat privirea şi a zâmbit.

— Ai dreptate! a zis.

Engleza lui, limpede ca un cristal, m-a luat prin surprindere. U Sit Aye nu a spus nimic şi, pentru că el nu purta uniformă, bărbatul nu avea de unde să ştie că îşi făcea o ţigară cu opiu chiar sub nasul unui ofiţer de securitate.

— Trage un fum, mi-a zis bărbatul.

A răsucit capătul şi a lins toată ţigara, ca să ardă mai încet. Mi-a oferit-o.

— Nu, mulţumesc.

Omul a părut surprins.

— De ce nu?

— Opiul îmi dă migrene.

— Nu! *Foarte* bun! Îmi place... a zis, făcându-i cu ochiul lui U Sit Aye. Îmi place pentru vise frumoase în timpul zilei!

---

[202] *Ganja* - marijuana (în lb. sanscr. în orig.).

A fumat ţigara până la filtru, apoi şi-a sucălit haina şi şi-a pus-o sub cap. Întins pe banchetă, a adormit cu un surâs pe chip. Era perfect stăpân pe el, cel mai fericit om din trenul acela rece şi zornăitor.

— Nu-i arestăm decât dacă au cantităţi mari, a zis U Sit Aye. E mare bătaie de cap. Îl băgăm pe tip la închisoare. Pe urmă trimitem mostre la Rangoon, pentru testare – dar el avea numărul trei; ştiu asta după culoare – şi după două sau trei săptămâni trimit înapoi raportul. E nevoie de mult opiu pentru teste – suficient pentru o mulţime de analize.

Către amiază am ajuns în împrejurimile defileului Gokteik. Era o ceaţă groasă, cascade zgomotoase curgeau învolburate printre tufişurile tubulare de bambus verde. Am ocolit anevoie vârful colinelor, şuierând la fiecare curbă, dar pe geamuri nu se zărea decât albeaţa ceţii, mutată de colo colo de un vânt puternic, doar ca să dezvăluie albul şi mai intens al câte unui nor. Era ca şi cum am fi călătorit cu un avion lent, cu hublourile deschise, aşa că am fost invidios pe fumătorul de opiu pentru odihna de care se bucura.

— Peisajele sunt ascunse de nori, a zis U Sit Aye.

Am urcat până la aproape 1.200 de metri şi apoi am început să coborâm în defileu. Jos, bulgări de nori ca nişte bărci se deplasau cu rapiditate de la un versant la altul, în timp ce alte fâşii lunguieţe de ceaţă stăteau

suspendate în defileu, mişcându-se aproape imperceptibil, ca nişte văluri de mătase roasă. Viaductul, un monstru geometric şi argintiu prin junglă şi toate acele stânci zdrenţuite, se arăta vederii şi apoi se ascundea iar după câte un afloriment. Reapărea când şi când, din ce în ce mai mare, mai puţin argintiu, dar tot mai impunător. Prezenţa lui acolo avea ceva bizar, un lucru făcut de mâna omului, într-un loc atât de izolat, concurând grandoarea imensului defileu şi totuşi părând mai monumental decât tot peisajul care îl înconjura, pe care cu greu l-ai fi putut considera neglijabil – cu apa care curgea năvalnic printre pilonii lui din traverse metalice şi se prăvălea peste vârfurile copacilor, cu zborul păsărilor prin norii învolburaţi şi întunericul tunelurilor de dincolo de viaduct. Ne-am apropiat încet, oprind pentru scurt timp în gara Gokteik, unde muntenii shan[203], tatuaţi, şi chinezii dezordonaţi ocupaseră vagoanele dezafectate, transformându-le în locuinţe – vagoane de marfă şi magazii. Oamenii ieşiseră pe la uşi să se uite cum trece Lashio Mail.

La intrarea pe viaduct erau santinele alerte cu puştile pe umeri; vântul sufla prin adăposturile lor fără pereţi şi burniţa nu se oprise. L-am întrebat pe U Sit Aye dacă

---

[203] Shan - etnie minoritară din Myanmar.

puteam să scot capul pe fereastră. A zis că el nu are nimic împotrivă, „dar să nu căderi”. Roţile trenului zăngăneau peste racordurile de şină şi ropotul apei în cădere alunga păsările din cuiburile lor, aflate la 300 de metri mai jos. Lunga aşteptare în frig mă deprimase, iar călătoria nu avusese nimic special, dar priveliştea aceasta m-a însufleţit, traversarea prin ploaie a lungului viaduct, de la un masiv povârnit la altul, pe deasupra unei luxuriante ravene tropicale inundate de râul pe care ploile musonice îl înzestraseră cu o voce copleşitoare, şi locomotiva care fluiera iar şi iar, în timp ce ecoul îi purta şuierul de-a lungul defileului, până în China.

Au început tunelurile, cavernoase, cu miros de rahat de liliac şi de plante fleşcăite, luminate abia cât să zăreşti apa care se scurgea pe pereţi şi florile ciudate care se deschid pe întuneric printre cascadele de plante târâtoare şi frunzişuri înghesuite printre rocile contorsionate. Când am ieşit din ultimul tunel eram deja departe de viaductul Gokteik, iar Naung Peng, până la care am mai făcut încă o oră bună de drum, a fost punctul terminus pentru mine. Localitatea era o îngrămădeală de cocioabe din lemn şi adăposturi cu acoperişuri de iarbă. „Bufetul” despre care îmi spusese Tony era una dintre acele colibe acoperite cu iarbă: înăuntru avea o masă lungă cu nişte supiere pline cu o

tocană de culoare verde-gălbui, iar birmanezii, înveşmântaţi subţire pentru un loc atât de friguros, se încălzeau pe lângă ceaunele cu orez care clocoteau deasupra căldărilor cu mangal încins. Semăna cu bucătăria de campanie a unui trib mongol în retragere după o bătălie cumplită: bucătăresele erau nişte chinezoaice bătrâne, cu dinţii negri, iar mesenii făceau parte din categoria de metişi din China şi Birmania, cu genele amestecate de-a valma, pentru care singurul indiciu al rasei lor erau hainele: sarong sau pantaloni, pălării de culi împotriva soarelui sau căciuli de lână, moi şi fără formă, ca o mănuşă cu un deget. Bucătăresele turnau tocana cu polonicul pe frunze mari de palmier şi trânteau câte un pumn de orez; călătorii mâncau felul acesta împreună cu o ceaşcă de ceai fierbinte şi slab. Ploaia lovea în acoperiş şi răpăia în noroiul de afară, iar birmanezii zoreau spre tren, cu găini atât de strâns legate, formând nişte bocceluţe de pene, încât păreau un soi de produs artizanal local. Am cumpărat un trabuc de doi cenţi, mi-am găsit un taburet lângă găleata cu cărbuni şi m-am aşezat să fumez până la sosirea următorului tren.

Garnitura cu care veniserăm până la Naung Peng nu pornea spre Lashio decât după ce în gară sosea trenul „dus”, de la Lashio. Atunci escorta de la Maymyo şi cea de la Lashio, mult mai bine înarmată, schimbau

trenurile, pentru a se întoarce la locul de unde porniseră dimineaţa. Observasem că fiecare tren avea un vehicul blindat, cuplat imediat după locomotivă; era o cutie din oţel cu orificii pentru puşti, simplificată până la extrem, ca un tanc desenat de un copil, dar era goală, pentru că toţi soldaţii se aflau la celălalt capăt al trenului, la nouă vagoane distanţă. Dacă erau atacaţi, nu ştiu cum ar fi reuşit să-şi facă loc şi să traverseze cei 70 de metri spre locomotivă, în timpul unui raid, şi nici U Sit Aye nu mi-a oferit vreo explicaţie. Era clar de ce soldaţii nu călătoreau în vehiculul blindat: era o chestie criminal de inconfortabilă şi extrem de întunecoasă, pentru că orificiile pentru arme erau foarte mici.

Călătoria de întoarcere la Maymyo, făcută în cea mai mare parte la vale, a fost rapidă, fiind compusă dintr-un şir continuu de aprovizionări cu mâncare în micile gări. U Sit Aye mi-a explicat că soldaţii trimiteau înainte telegrame ca să comande mâncarea, şi aşa era, pentru că până şi în cea mai mică gară exista câte un băietan care se repezea la tren de îndată ce acesta oprea şi, cu o plecăciune şi ploaia şiroindu-i pe faţă, copilul aducea un pachet cu mâncare la uşa vagonului cu soldaţi. Când am ajuns aproape de Maymyo au comandat flori prin telegraf, aşa că, atunci când am sosit, fiecare dintre soldaţi a coborât din vagon cu cămaşa pătată de curry, cu câte un ghemotoc de betel în

gură şi cu un buchet de flori, pe care îl ţinea cu mai multă grijă decât puşca.

— Pot să plec acum? l-am întrebat pe U Sit Aye.

Nici acum nu ştiam dacă nu voi fi arestat pentru că am pătruns pe teritoriul interzis.

— Puteţi pleca, a zis el şi a zâmbit. Dar să nu mai urcaţi niciodată în trenul spre Gokteik. Dacă o veţi face, o să daţi de necaz.

20. Expresul de noapte dinspre Nong Khai

Trenul rapid de la Bangkok mă dusese la Nong Khai, în nordul extrem al Thailandei. Nong Khai nu are nimic deosebit – cinci străzi cu case îngrijite; dar o traversare cu barca a fluviului Mekong te duce la Vientiane, în Laos. Vientiane este deosebit, dar incomod. Bordelurile sunt mai curate decât hotelurile, marijuana e mai ieftină decât tutunul de pipă, iar opiul, mai uşor de găsit decât un pahar cu bere rece. Opiul este un drog relaxant, perfect pentru boşorogi, dar toropeala cromatică pe care o induce rezolvă oboseala; după o seară petrecută astfel, ultimul lucru pe care ai vrea să-l faci e să dormi iar. Când găseşti bere la miezul nopţii şi stai în linişte, întrebându-te ce fel de loc e ăla în care te afli, chelneriţa se oferă să-ţi facă o felaţie chiar acolo şi tu tot nu ştii unde eşti. Ochii ţi se acomodează

cu întunericul şi observi că chelneriţa e goală. Fără vreun avertisment, se urcă dintr-o săritură pe scaun, îşi înfige o ţigară în vagin şi o aprinde, pufăind din ea contractându-şi plămânii uterini. Câte dibăcii sexuale! Ai putea să-i înveţi orice pe oamenii ăştia. Vientiane are multe baruri; decoraţiunile şi berea sunt la fel în toate, dar practicile nefireşti diferă.

Singurul film englezesc pe care am reuşit să-l găsesc în Vientiane a fost unul porno, iar respectul sobru al turiştilor japonezi, care se uitau ca nişte medici stagiari într-o sală de operaţii, m-a umplut de disperare. M-am dus să cumpăr cadouri, imaginându-mi comori laoţiene, dar am descoperit că acolo meşteşugurile tradiţionale includeau şorţuri, *post-it*-uri, mănuşi de bucătărie termoizolante şi cravate. Cravate! Am încercat să fac o croazieră de plăcere pe Mekong, dar mi s-a spus că fluviul nu e folosit decât de contrabandişti. Mâncarea era neobişnuită. Un bol de supă pe care mi l-am comandat conţinea mustăţi, pene, cartilagii şi bucăţele de intestine tăiate astfel încât să semene cu macaroanele. I-am povestit despre asta unui prinţ pe care am fost îndemnat să-l vizitez. Prinţul m-a dus la un restaurant unde am mâncat pulpă de miel cu sos de mentă şi cartofi la cuptor – presupun că era felul lui de a-şi cere scuze. L-am întrebat ce înseamnă să fii prinţ în Laos. A zis că nu-mi poate răspunde la

întrebare pentru că nu petrecuse prea mult timp în Laos; cel mai mult îl interesau paraşutismul şi cursele de motocicletă. Descrierea pe care a făcut-o vieţii politice m-a convins că Laosul era cu adevărat Ruritania[204], un regat buimac în care fraţii vitregi se luptă pentru putere, îndatorat financiar până în gât faţă de Statele Unite. Dar existau şi duşmani în Laos, mi-a spus el în seara aceea. Unde erau? l-am întrebat. Ne aflam la el acasă. A arătat spre fereastră; vizavi, la ultima fereastră de sus a clădirii cu trei etaje se zărea silueta unui bărbat cu o mitralieră.

— El, a zis prinţul. E un membru al mişcării Pathet Lao[205]. Deci călătoriţi cu trenul, a adăugat când i-am spus despre voiajul meu. Ştiţi cu ce viteză merge trenul de Bangkok?

Am spus că habar nu aveam.

— Cincizeci de kilometri pe oră! a zis şi s-a strâmbat.

Soţia lui nu ne asculta. A ridicat privirea din revista pe care o citea şi a spus:

— Nu uita că trebuie să fim la Paris pe 26...

*

---

[204] Ruritania - ţară fictivă, inventată de scriitorul britanic Anthony Hope (18631933) în romanul *Prizonierul din Zenda* (1894); termen generic pentru orice regiune fictivă.

[205] Pathet Lao (Statul Laos) - mişcare şi organizaţie comunistă laoţiană formată la jumătatea secolului XX, echivalentul Viet Cong-ului vietnamez şi al khmerilor roşii din Cambodgia.

Laosul, malul unui râu, a fost făcut una cu pământul şi jefuit; era una dintre glumele proaste şi scumpe ale Americii, un loc fără miză unde nu se fabrica nimic, totul era importat; un regat cu derutante pretenţii de francofonie. Surprinzător era că locul exista pur şi simplu şi, cu cât mă gândeam mai mult, cu atât mi se părea că seamănă cu o formă inferioară de viaţă, ca o planarie sau amibă, genul de creatură care nu poate să moară nici dacă o tai fâşiuţe.

Am pornit din gara Nong Khai (de-a lungul şinelor, copiii thailandezi înălţau zmeie) şi m-am îndreptat spre sud, spre Singapore, via Bangkok şi Kuala Lumpur, aproximativ 2.200 de kilometri de junglă, câmpuri de orez şi plantaţii de cauciuc. Căile Ferate de Stat ale Thailandei sunt confortabile şi manageriate cu pricepere, iar de acum ştiam destule despre călătoriile cu trenul în Asia ca să evit vagoanele de dormit cu aer condiţionat, în care e frig de îngheţi şi nu ai niciunul dintre avantajele vagoanelor de dormit din lemn: paturi late şi o cabină de duş. Nu există nici un alt tren în lume care în mijlocul compartimentului de baie să aibă un vas mare din piatră, unde înainte de cină poţi să stai, gol puşcă, şi să te stropeşti cu găletuşe cu apă. Trenurile din orice ţară sunt dotate cu accesoriile esenţiale ale culturii respective: trenurile thailandeze au vasul pentru duş cu dragonul de sticlă într-o parte,

cele din Ceylon, vagonul rezervat preoţilor budişti, trenurile indiene au o bucătărie vegetariană şi şase clase, cele iraniene, covoraşe pentru rugăciune, trenurile din Malaysia au un bar cu tăiţei, în Vietnam locomotivele au geamuri antiglonţ, iar în fiecare vagon de tren din Rusia există un samovar. Bazarul pe roţi, cu gadget-urile şi cu pasagerii lui, reprezintă atât de complet societatea, încât să te urci în el înseamnă să fii pus faţă în faţă cu caracterul naţional. Uneori eram ca la un seminar relaxant, dar au fost şi ocazii când m-am simţit ca şi cum aş fi fost încarcerat şi apoi asaltat de specificul monstruos.

În expresul de noapte de la Nong Khai erau mulţi mecanici chinezi şi filipinezi, bronzaţi zdravăn ca urmare a muncii în aeroporturile americane, cu şepcile de baseball trase bine peste ochi. Thailandezii jucau jocuri de noroc în vagonul de dormit de la clasa a doua, unde soldaţii americani stăteau stingheriţi lângă fetele thailandeze, vizibil marcaţi de dorul de acasă, dar cu un aer cuminte, ţinându-le de mână. Eu eram în compartiment cu un civil american, care mi-a spus că e comis-voiajor. Nu arăta ca un comis-voiajor. Avea părut tuns atât de scurt, încât îi zăream cicatricea albicioasă care îi brăzda scalpul din creştet până în frunte, ca o cărare; avea o amuletă thailandeză la gât şi unghiile rupte; pe dosul mâinii drepte avea tatuat

cuvântul „Tigru” şi vorbea încontinuu despre „motorul” lui, un Harley-Davidson Electraglide. Era de cinci ani în Thailanda. Nu avea de gând să se întoarcă în Statele Unite şi spunea că ambiţia lui era să facă 30.000 de dolari pe an – sau, aşa cum se exprima el, „treizeci de miare”.

— Cât de aproape eşti de suma respectivă?

— Destul de aproape, a răspuns el. Dar cred că va trebui să mă duc în Hong Kong.

Tocmai petrecuse câteva zile la Vientiane. I-am spus că locul nu fusese tocmai pe gustul meu.

— Trebuia să te fi dus la White Rose, a zis.

— Am fost la White Rose, am răspuns.

— Şi n-ai văzut acolo o fată înaltă?

— Era prea întuneric să-mi dau seama care era înaltă şi care scundă.

— Asta de care îţi spun eu era îmbrăcată. Cele mai multe erau în fundul gol, nu? Dar asta avea părut lung şi pantaloni. Celelalte îşi puneau ţigări în păsărică şi pufăiau din ele, dar asta doar a venit şi s-a aşezat lângă mine. Nu purta sutien şi avea nişte ţâţe faine, cum au manechinele. I-am oferit o bere, dar a vrut un Pepsi şi, culmea, nu m-au pus să plătesc în plus pentru asta. Mi-a plăcut! Am stat acolo şi ne-am prostit şi eu mi-am băgat mâna pe sub bluza ei şi am mamelit-o uşor. A râs.

— Vrei un masaj? zice.

Eu îi spun s-o lase baltă. Nu se referă ele la masaj. Pe urmă zice:

— Vino sus – îi dai lui mama-san patru dolari şi ea mă lasă.

— Ce se întâmplă când mergem sus?

Ea se apleacă spre mine. Zice:

— Orice. Orice vrei să-mi faci, poţi. Orice vrei să fac eu, o să fac. Ştiu cum.

Atunci să vezi cum mi s-a sculat. Cum ar fi dacă o fată frumoasă – vreau să spun o bucăţică adevărată – ţi-ar spune asta? „Fă-mi ce vrei tu.” E ca şi cum ai avea o sclavă.

— M-am gândit eu la vreo două, trei lucruri – chestii nebuneşti; nici nu pot să-ţi spun ce.

Ea zice:

— Ce? Ce?

Mi-e prea ruşine să-i spun, dar mă gândesc la chestiile alea nebune şi zic:

— Orice?

— Sigur, zice ea, ce vrei?

Dar eu tot nu voiam să-i spun. Pe urmă iar:

— Spune-mi.

— Îţi spun sus, zic eu şi mă duc la mama-san, o târfă cu faţa dură, şi îi dau patru dolari.

Pe urmă urcăm la etaj. O chema Oy. Şi-a scos bluza şi avea nişte balcoane fantastice şi spatele ciocolatiu,

minunat. Zice:

— Ce vrei?

— Orice? zic.

— Pentru cinci dolari, orice.

Io îi dau cinci şi ea mă dezbracă şi începe să-mi spele bastonu' şi mă întreabă dacă am sculament. Chestia cu spălatu' mă cam excită şi îi zic să se grăbească. Aşa că ea stinge lumina şi mă împinge pe pat şi, Doamne, în viaţa mea n-am fost molfăit aşa. Limba i se învârte împrejur şi sunt gata să leşin. Dar am scos-o înainte să ejaculez. *Acum ce să mai fac?* Aveam ideile alea ciudate şi am zis şi eu primul lucru care mi-a trecut prin cap.

— Întoarce-te, zic. Vreau să urinez pe tine.

— OK, zice ea.

OK! Se aşază în patru labe pe pat şi eu îngenunchez deasupra ei. Dar n-am putut s-o fac – nici nu cred că voiam, de fapt –, aşa că am început să i-o trag la dos, de toţi banii. Am ejaculat şi pe urmă am întors-o şi atunci mi-am plimbat mâna în susul coapsei ei şi am dat peste cea mai mare mătărângă pe care am pus vreodată... Uite ce e, nu vreau să-ţi stric cina.

— Cred că am mai auzit povestea asta înainte, i-am spus eu, în timp ce traversam trenul spre vagonul-restaurant.

— Nu, nu, a zis Tigrul. Nu înţelegi.

Am cerut fiecare câte o bere Singha. Eu am comandat

orez prăjit cu creveţi şi legume, în timp ce afară se întindea podişul Korat, perfect plat, fără nicio încreţitură. Tiger băuse whisky în compartiment şi până să vină mâncarea era deja cam beat; faţa îi era îmbujorată şi până şi cicatricea din creştet era uşor rozalie.

— Ai mai auzit povestea, nu? Fata care se dovedeşte că e un tip, nu? a spus el, apoi a început să mănânce. Ei bine, nu e aceeaşi poveste. Sigur că m-am panicat şi ea a început să râdă – sau *el.* Zice:

— Nu-ţi plac fetele? şi-mi aruncă un zâmbet oribil în întunericul din cameră.

Io mă îmbrac – mor să ies mai repede de-acolo. Dar jos, la bar, mă hotărăsc să mai beau o bere. Mă aşez şi Oy apare iar. Zice:

— Nu mă placi.

Io îi mai iau un Pepsi, între timp mă mai calmasem.

— Ba te plac, zic io şi – mă crezi sau nu – îl sărut pe obraz.

Adică, vreau să spun, să nu mă înţelegi greşit. Nu era un bărbat, de fapt – era o fată cu puţă! Era fantastic. Probabil crezi că-s nebun – ştiu că sună ca dracu' –, dar dacă mai ajung vreodată la Vientiane, probabil că o să mă duc la White Rose şi dacă Oy e acolo probabil că... Mda, probabil că *o s-o fac!*

La un moment dat, în timpul nopţii, Tigrul a coborât

din tren. La şase dimineaţa m-am trezit în compartimentul gol şi când am ridicat jaluzeaua de la fereastră am văzut că treceam cu viteză pe lângă *klong*-uri[206] negre, spre un oraş cu temple şi clădiri rectangulare, pe care soarele aflat la răsărit le colora în roz. Strălucirea soarelui a fost însă de scurtă durată. A devenit bolnăvicioasă, apoi s-a stins până la cenuşiu şi nu mult după aceea am sosit în gara Bangkok, pe o ploaie torenţială.

21. Expresul internaţional către Butterworth

Când trupele americane au părăsit Vietnamul şi s-au încheiat şi restul programelor R&R[207], lumea a crezut că Bangkokul se va năruri. Un oraş de un absurd total, cu temple şi bordeluri, Bangkokul avea nevoie de vizitatori. Căldura, traficul, zgomotul, preţurile în acest furnicar turtit făcea ca nivelul de trai din el să fie intolerabil; dar Bangkokul, al cărui disconfort pare un fel de descurajare calculată pentru cei care vor să locuiască aici, este un oraş al celor aflaţi în trecere. Bangkokul a reuşit să-şi menţină industria saloanelor

---

[206] *Klong* - nume generic dat canalelor care brăzdează câmpia centrală a Thailandei.

[207] R&R (*Rest and Recreation* - „odihnă şi recreere") - sintagmă militară folosită de armata americană cu referire la timpul liber al unui soldat.

de masaj şi în lipsa soldaţilor, făcându-şi publicitate ca un loc unde până şi cel mai timid străin poate să aibă parte de sex. Aşa că este un oraş prosper. După turul pieţei plutitoare, dis-de-dimineaţă, şi turul templelor, după-amiază, seara urmează turul Casanova. Cupluri răbdătoare, multe dintre ele foarte în vârstă, purtând insigne galbene pe care scrie *Escapadă în Orient,* sunt mânate cu turma la spectacole erotice, la filme porno sau la „spectacole live", ca să li se inducă dispoziţia necesară pentru o vizită mai târziu, în aceeaşi seară – dacă mai sunt în stare –, la un bordel sau un salon de masaj. Aşa cum Calcutta miroase a moarte şi Bombayul a bani, Bangkokul miroase a sex, dar acest iz sexual este amestecat cu miresmele mai puternice ale morţii şi banilor.

Bangkokul are aspectul unei violări; îl observi în *klong*-urile negre şi aglomerate, în străzile imposibil de traversat cu trafic convulsiv şi în temple: fiecare încercare stângace de a le repara pare să fi fost iniţiată mai degrabă de turişti decât de cei care se roagă în ele. Există un comerţ energic cu sculpturi şi artefacte furate din templele situate în interiorul ţării şi această rapacitate – străină thailandezului liniştit de odinioară – este încurajată de cei mai mulţi dintre străinii care

locuiesc aici. E ca şi cum toţi aceşti *farang*[208] expatriaţi ar aştepta un soi de răsplată pentru corvoada de a fi obligaţi să trăiască într-un astfel de loc insuportabil. Thailandezii se descurcă în continuare, ca maseuze şi jefuitori, însă cu o lună înainte de sosirea mea, mai multe mii de studenţi thailandezi (care, în mod curios, se caracterizează singuri drept „monarhişti revoluţionari") au asaltat sediul central al poliţiei, au dat jos guvernul şi, în intervalul unei după-amiezi, au reuşit să distrugă şapte clădiri destul de mari din centrul oraşului. La fel ca în cazul peticitei reauriri a statuii lui Buddha culcat, a fost vorba despre o violare populară, iar acum strada pe care se află clădirile eviscerate este inclusă în turul templelor: „Aici veţi vedea locul în care studenţii noştri au incendiat...".

Gara nu se află inclusă în niciunul dintre tururi, ceea ce e mare păcat. Este una dintre clădirile cel mai bine întreţinute din Bangkok. O construcţie fainã, în linii clare, având forma şi coloanele ionice ale unei săli de sport memoriale dintr-un colegiu american înstărit, a fost ridicată în 1916, de regele cu vederi proocidentale Rama al V-lea. Gara este ordonată şi nu e înghesuită şi, aidoma căilor ferate, este administrată eficient de

---

[208] *Farang* - cuvânt generic în thailandeză pentru cineva cu origini europene, indiferent de unde provine.

bărbaţi în uniforme kaki, la fel de meticuloşi ca nişte lideri de cercetaşi care se luptă să obţină insigne de bună purtare.

Era întuneric când expresul internaţional (numit astfel pentru că traversează Malaysia până la Butterworth), îndreptându-se spre sud, a plecat din gară. Pe *klong*-uri, copiii thailandezi puneau să plutească bărcuţe din frunze de bananier, cu greemente din iasomie şi catarge din lumânări pâlpâitoare, pentru sărbătoarea *Loy Krathong*[209]. Am continuat călătoria sub lumina lunii pline, pretextul festivalului, discreta fluorescenţă a lunii acoperind suburbiile oraşului Bangkok şi conferind fluviului Chao Phraya un farmec efemer ce persista până când se schimba direcţia vântului. La 15 minute după ce am ieşit din Thonburi – odinioară capitală –, aflat pe malul opus, zona rurală cu toţi greierii ei s-a năpustit rapid asupra trenului şi am fost înghiţiţi de iarba foşnitoare.

Domnul Thanoo, călătorul vârstnic din compartimentul meu, stătea şi citea *Colonel Sun* de Kingsley Amis. A spus că o păstrase pentru călătorie şi n-am vrut să-l întrerup din lectură. Am ieşit pe coridor. Am fost salutat de un thailandez de vreo 40 de ani, cu

---

[209] *Loy Krathong* - sărbătoare anuală, foarte populară în Thailanda, în cursul căreia mici coşuleţe decorate cu flori sunt puse să plutească pe apă.

părul rar şi un zâmbet deschis. S-a prezentat:

— Spune-mi Pensacola. Nu aşa mă cheamă – dar numele meu e prea greu de pronunţat pentru dumneata. Eşti profesor?

— Într-un fel, am spus eu. Dar dumneata?

— Ai putea zice că sunt un călător.

Afară, pe geam, thailandezi cu pălării ca nişte coşuri răsturnate vâsleau în canoe pe râuleţele care curgeau alături de liniile ferate. Felinarele din bărcile lor înguste luminau undele vălurite ale apei şi norii de ţânţari.

— Călătoresc pe ici, pe colo.

— Şi de unde scoţi banii?

— De ici şi de colo. Din aer, din pământ.

Vorbea în şarade, cu un gâlgâit de râs în gâtlej, pe un ton deliberat echivoc.

— Din pământ? Deci eşti fermier.

— Nu! Fermierii sunt prostănaci.

— Poate că nici nu ai bani, am zis.

— Cu grămada!

A râs şi s-a întors şi atunci am observat că la subraţ avea o borsetă. Era cam de mărimea unei cutii de pantofi turtite şi o ţinea strâns pe lângă corp, ca şi cum ar fi vrut să o ascundă oarecum.

— De unde obţii banii, domnule Pensacola?

— De undeva!

— E secret?

— Nu ştiu, dar mereu îi obţin. Am fost în ţara dumitale de trei ori. Din ce stat eşti?

— Massachusetts.

— Boston, zise el. Am fost acolo. Mi s-a părut plicticos. Boston e un loc foarte trist. Cluburile de noapte! Am fost în toate cluburile de noapte din Boston. Erau groaznice. A trebuit să plec. M-am dus chiar şi în cluburile pentru negri. Nu mi-a păsat... eram gata să mă bat, dar au crezut că sunt portorican sau cam aşa ceva. Negrii ar trebui să fie veseli şi să râdă cu toţi dinţii, dar chiar şi cluburile de negri sunt groaznice. Aşa că m-am dus la New York, Washington, Chicago şi, stai să mă gândesc, Texas şi...

— Dar ştiu că te-ai plimbat ceva.

— M-au dus peste tot. Eu n-am plătit nimic din banii mei – doar m-am distrat, am privit şi câte şi mai câte.

— Cine te-a dus?

— Nişte oameni. Cunosc aşa de multă lume. Poate că sunt faimos. Zilele trecute, în Bangkok, m-a sunat şeful USAID[210]. Cineva i-a povestit probabil despre mine. „Vino să luăm prânzul, plătesc eu tot." „Bine, nu-mi pasă", i-am zis. Aşa că m-am dus. Probabil că l-a costat o grămadă de bani. Nu m-a interesat. Am vorbit de

---

[210] USAID - Agenţia SUA pentru Dezvoltare Internaţională (United States Agency for International Development), agenţie independentă a guvernului SUA însărcinată cu dezvoltarea economică şi asistenţa umanitară în lume.

una, de alta... La sfârşitul prânzului mi-a spus: „Pensacola, eşti formidabil!”.

— De ce a spus asta?

— Nu ştiu, poate că m-a plăcut.

A surâs, părul îi era aşa de rar şi mişcarea ochilor răutăcioşi făcea să i se încreţească tot scalpul. De fiecare dată când spunea „Nu ştiu” plescăia din buze, ca şi cum te-ar fi invitat să-i pui o nouă întrebare.

— Deunăzi, a continuat, am luat trenul spre Bangkok. Pe locul din compartimentul meu era o valiză. Am aruncat-o pe jos.

— De ce ai făcut-o?

— Nu ştiu. Poate pentru că era pe locul meu. Nu mi-a păsat. Dar urma să-ţi spun asta: valiza era a unui căpitan de poliţie.

— Şi te-a văzut când ai aruncat-o pe jos?

— De ce nu? Noi, thailandezii, avem vederea bună.

— Fac pariu că n-a fost prea încântat.

— A fost furios! „Cine eşti?”, mi-a zis. „Un călător”, am spus eu. „Ce faci?” „Călătoresc.” S-a enervat foarte tare şi mi-a cerut cartea de identitate. *„Nu am carte de identitate!”*, i-am spus. Mai târziu s-a culcat – l-am făcut să ia patul de sus. Dar n-a putut să doarmă. Toată noaptea s-a foit de pe o parte pe cealaltă. Cu mâinile sub cap, una, alta.

— Presupun că l-ai supărat.

— Nu ştiu. Cam aşa ceva. Încerca să-şi dea seama cine sunt.

— Şi eu încerc acelaşi lucru.

— Dă-i drumul, a zis domnul Pensacola. Nu mă deranjează. Îmi plac americanii. Mi-au salvat viaţa. Eram în nord, acolo unde se cultivă maci pentru opiu şi heroină. Aşa-numitul „triunghi de aur”[211]. Eram blocat acolo şi toată lumea trăgea în mine. Au trimis un avion să mă ia, dar nu putea ateriza din cauza focurilor de armă, aşa că au trimis un elicopter. M-am uitat în sus şi am văzut trei elicoptere care se roteau pe cer. Eu trăgeam în tipii ascunşi după copaci... eram singur; n-a fost uşor. Un elicopter a încercat să aterizeze, dar tipii au tras în el. Aşa că m-am dus pe partea opusă şi l-am împuşcat pe unul dintre tipi şi celălalt elicopter a aterizat pe stâncă. Cel din elicopter striga la mine: „Pensacola, vino!”. Dar eu nu voiam să plec. Nu ştiu de ce. Poate că voiam să omor şi mai mulţi. Aşa că am rămas acolo şi m-am apropiat şi am omorât... câţi?... vreo alţi doi, poate. Chinezi. Încă mai trăgeam şi mă târam spre elicopter...

Extraordinara lui poveste, spusă pe un ton zeflemitor şi monoton, a continuat. A ţinut piept traficanţilor de

---

[211] Una dintre cele două mari zone producătoare de opiu ale Asiei (cca 950.000 km²); cuprinde zona muntoasă a trei ţări: Myanmar, Laos şi Thailanda.

opiu; a mai împuşcat doi; şi când a ajuns la elicopter a reîncărcat mitraliera şi i-a ucis pe restul din aer. Când a terminat, am spus:

— Asta da poveste.

— Poate. Dacă zici tu.

— Vreau să spun că trebuie să fii un foarte bun ţintaş.

— Campion, a zis, ridicând din umeri.

Dar lucrurile merseseră prea departe, aşa că am zis:

— Uite ce e, doar nu te aşteptţi să cred toate astea, nu?

— Nu ştiu. Poate.

— Eu cred că le-ai citit într-o carte, dar nu una prea bună.

— Voi, americanii, a zis domnul Pensacola.

M-a invitat la el în compartiment şi mi-a arătat borseta doldora pe care o purta la subraţ. A lovit cu degetul în ea.

— E una ieftină, da?

— Poate, am zis eu. Nu ştiu.

— Din plastic, a spus iar şi, înainte de a-i deschide capacul, a adăugat: Să nu-ţi fie teamă. Aruncă o privire înăuntru.

M-am aplecat spre el şi am zărit două pistoale, unul mare, negru şi un altul mai mic, într-un toc, amândouă cuibărite într-un maldăr de gloanţe de alamă. Pensacola mi-a aruncat un rânjet ca de lup şi, trântind clapeta borsetei, a zis:

— Un 38 şi un 22. Dar să nu mai spui la nimeni, da?

— Ce faci cu două pistoale? am şoptit.

— Nu ştiu, a zis el, făcându-mi cu ochiul.

Şi-a îndesat borseta la subsuoară şi a pornit-o spre vagonul-restaurant, unde l-am văzut mai târziu, în aceeaşi seară, bând whisky Mekong, adâncit în discuţii cu doi chinezi roşii la faţă.

Prin tren s-a răspândit zvonul că vom fi opriţi la Hua Hin, la aproximativ 200 de kilometri sud de Bangkok, în golful Siam. Se spunea că ploile umflaseră un râu atât de tare, încât ameninţa un pod de cale ferată. Dar trenul nu dădea semne că ar încetini şi încă nu ploua. Luna lumina plantaţiile de orez inundate şi le făcea să pară netede, iar apa zărită la orizont făcea ca această etapă a călătoriei să semene cu navigarea pe o mare fără valuri.

— De ce citeşti o carte tristă, m-a întrebat domnul Thanoo.

Văzuse coperta, *Suflete moarte.*

— Nu e deloc tristă? am spus. Este una dintre cele mai nostime cărţi pe care le-am citit.

Mi-a oferit o ţigară şi a aprins-o.

— Îmi cer scuze pentru ţigară. E de calitate inferioară. E corect „calitate inferioară”? Nu vorbesc engleza prea bine. Cercul meu de cunoştinţe e format din thailandezi şi ei vor întotdeauna să vorbim în

thailandeză. Eu le spun: „Mi s-a întâmplat ceva surprinzător azi”, iar ei îmi răspund „Fără engleză!”. Am nevoie de exerciţiu. Fac prea multe greşeli, dar vorbeam foarte bine. Asta când eram în Penang. Nu sunt malaysian totuşi. Sunt thailandez sută la sută. Câţi ani îmi dai? Am 65. Nu sunt chiar aşa bătrân, dar sunt mai în vârstă ca dumneata, cred. Vin dintr-o familie de oameni instruiţi. Tata, de exemplu. A făcut studiile în Anglia... la Londra. A fost Lord Lieutenant [212] al provinciei Penang – echivalentul unui guvernator. Aşa că eu am făcut şcoala acolo. Se chema Şcoala Anglo-Chineză, dar acum i se spune Şcoala Metodistă. Au standarde foarte ridicate.

Un lucru pe care l-am regretat în conversaţia mea cu domnul Bernard, din trenul spre Maymyo, a fost că nu i-am pus întrebări specifice despre materiile de studiu de la St. Xavier la începutul secolului, în Mandalay. Am făcut-o însă cu domnul Thanoo.

— Limba engleză era materia mea preferată, mi-a zis domnul Thanoo. Am studiat geografia – Brazilia, Ecuador, Canada. Şi istoria – istoria Angliei. Iacob I. Bătălia de la Hastings. Şi chimie. Simbolul cositorului este Sn. Argintul e Ag. Cupru, Cu. Ştiam şi aurul, dar

---

[212] Lord-locotenent - titlu mai mult onorific, conferit de monarhul Marii Britanii reprezentanţilor săi din Regatul Unit; considerat un fel de vicerege, nu are nici un rol în guvernarea provinciei pe care o administrează.

l-am uitat. Cel mai mult îmi plăcea literatura engleză. Profesorii mei au fost domnul Henderson, domnul B.L. Humphries, domnul Beach, domnul R.F. Macdonald. Şi alţii. Cărţile care mi-au plăcut cel mai mult? *Comoara din insulă.* Şi *Micah Clarke* de Conan Doyle, autorul seriei cu Sherlock Holmes. *Poveste despre două oraşe* a fost foarte interesant, şi *Insula otrăvită* de lordul Tennyson – un fel de vis. Şi Wordsworth. Wordsworth îmi place şi acum. Şi Shakespeare. Cea mai bună piesă a lui Shakespeare este *Cum vă place*. Sper că ai citit-o. *David Copperfield* – despre un băiat sărac pe care lumea îl tratează execrabil – a fost foarte tristă. A muncit din greu şi s-a îndrăgostit. Nu-mi mai amintesc numele fetei. *Poveste despre două oraşe* este despre Franţa şi Anglia. Sidney Carton[213]. Era un fel de geniu şi a suferit. Cine mai era? Stai să văd. Îmi place Edgar Wallace, dar cel mai bun dintre ei este Luke Short. Scriitorul cowboy. Locuiesc în insula Phuket, un loc foarte mic. Pe insulă, lumea râde de mine când mă vede că citesc cărţi englezeşti. De ce simulează bătrânul acela? De ce se preface că citeşte cărţi în engleză? Dar mie îmi place. Vezi cartea asta, *Colonel Sun?* Credeam că e bună, dar nu e bună de nimic...

În timp ce domnul Thanoo vorbea, trenul s-a oprit,

---

[213] Personaj principal din romanul *Poveste despre două oraşe.*

azvârlindu-ne aproape pe podeaua vagonului. Se oprise atât de brusc, încât prevestea o lungă şedere, dar m-am uitat pe fereastră şi am văzut că eram la Hua Hin: era o oprire programată. O boare de vânt a adus înăuntru aerul mării şi compartimentul a devenit încărcat de umezeală şi sare şi miros de peşte. Clădirea gării din Hua Hin era o structură înaltă din lemn, cu un acoperiş curbat şi ornamente din lemn în stil thailandez – învechită pentru Bangkok, dar perfectă pentru această mică staţiune, goală în perioada musonului. Sosirea expresului internaţional era oarecum un eveniment: cu un aer solemn, şeful de gară şi impiegatul s-au apropiat de noi, iar conducătorii de ricşe îşi lăsaseră vehiculele parcate în dreptul platformei de la intrare, mărginită de palmieri, şi stăteau într-un picior, ca bâtlanii, ca să observe cum primesc pasagerii vestea podului nesigur. Estimările privind întârzierea, date în valori rotunjite, variau de la două la opt ore. Dacă podul era luat de apă s-ar fi putut să rămânem în Hua Hin o zi sau două. Atunci puteam să mergem să înotăm în golf.

În expresul internaţional era o echipă de gimnaste chineze şi acrobaţi din Taiwan, care îi scoteau din minţi pe ceilalţi pasageri, pentru că apăreau în vagonul-restaurant în pijamale subţirele şi fâlfâitoare. La Hua Hin au sărit pe peron, ţinându-se de mâini şi

râzând: erau machiate excesiv, inclusiv cu rimel şi ruj, şi purtau pijama – o combinaţie de efect. Erau urmărite din priviri de grupuri mici de pasageri, care se opreau şi murmurau când fetele treceau dansând pe lângă ei. Am cumpărat o sută de grame de nuci caju (cu zece cenţi) şi am privit cum o bătrână frigea calamari deasupra unei găleţi cu cărbuni încinşi, pe care o instalase lângă tren. Continuând să sporovăiască despre întârziere, oamenii îi cumpărau şi îi mâncau morocănoşi, ca şi cum şi-ar fi contemplat şansele de supravieţuire, şi aruncau tentaculele arse pe şine.

Unul dintre mâncătorii de calamar era domnul Lau, din Kuala Lumpur. Nu-i era foame, dar mi-a explicat că îi mânca doar pentru că în Kuala Lumpur erau foarte scumpi. Era îmbufnat din cauza întârzierii. Nu avea cuşetă. M-a întrebat cât am plătit pentru a mea şi a părut enervat că biletul meu a fost aşa de ieftin; se purta de parcă, printr-o stratagemă vicleană, îi luasem patul care i se cuvenea de drept. Îşi ura locul din tren. Bancheta era prea rece; pasagerii erau necioplţi; gimnastele nu voiau să vorbească cu el.

— În Malaysia, a zis, sunt un cetăţean de rangul al doilea, în Thailanda sunt un călător de rangul al doilea. Ha! Ha!

Domnul Lau era furnizor de tuburi fluorescente. Era şi funcţionar public („Ai putea spune că tuburile

fluorescente sunt ceea ce fac pe lângă"). Fusese băgat în afacere de socrul lui, un bărbat inteligent care emigrase din Shanghai la Hong Kong, unde învăţase cum să facă firme luminoase.

— În Hong Kong, a zis domnul Lau, poţi să faci avere din firmele luminoase.

I-am spus că nu mă îndoiesc de asta.

— Dar concurenţa era acerbă. Aşa că bătrânul a venit la K.L.

La început nu exista concurenţă, apoi cei din Shanghai, pe care el îi învăţase să facă firme luminoase, l-au părăsit şi şi-au deschis magazine proprii. Aproape că îl aduseseră la sapă de lemn, până când bătrânul a început să-i şcolească pe malaysieni să facă treaba. Îi alesese pe aceştia, şi nu pe indienii sau chinezii mai muncitori, pentru că de malaysieni, prea leneşi din fire, putea fi sigur că nu-l vor părăsi ca să-şi înfiinţeze firme proprii.

— Ce te-a adus la Bangkok? l-am întrebat.

— Tuburile fluorescente.

— Să cumperi sau să vinzi?

— Să cumpăr-*lah*[214]. Mai ieftin.

— Cu cât mai ieftin?

---

[214] Particulă de întărire în manglish (varietate lingvistică formată în Malaysia în urma contactului dintre vorbitori de engleză şi diverse alte limbi locale).

— Nu ştiu. Trebuie să calculez costurile. Am totul în servietă.

— Zi-mi cu aproximaţie.

— 150 de modele-*Iah*! N-am calculat încă ambalajul, transportul, mai ştiu eu ce. Sunt atât de mulţi factori de preţ.

Îmi plăcea jargonul acesta, dar domnul Lau a schimbat subiectul şi, molfăindu-şi calamarul, mi-a povestit cât de groaznic era să fii chinez în Malaysia. Fusese trecut cu vederea de zeci de ori şi ratase promovări şi creşteri salariale pentru că „guvernul vrea să-i promoveze pe malaysieni”.

— E groaznic. Nu-mi place afacerea cu luminiţe, dar ei mă împing tot mai adânc şi mai adânc în afacerile cu tuburi fluorescente.

M-am dus să mă culc în timp ce trenul stătea în continuare în bătaia luminilor gării şi la 3.10 în dimineaţa următoare am început să ne mişcăm (fluierul m-a trezit). O oră mai târziu am fost din nou trezit de ploaia care intra în valuri pe geam, iar când am trântit oblonul, compartimentul a devenit sufocant. Am trecut peste podul nesigur pe întuneric şi în zori încă mai ploua. Pe tot parcursul zilei care a urmat şinele erau atât de inundate, încât avansam abia târându-ne, uneori oprind în mijlocul pustietăţii, împresuraţi de câmpuri inundate, ca o barcă eşuată. Am stat şi am

scris; am citit şi am dormit; am băut; şi adesea îmi ridicam privirea, incapabil să-mi amintesc unde sunt, pentru că scriam sau citeam cu atâta concentrare, încât intram într-un fel de transă. Călătoriile lungi induc o senzaţie de încapsulare; iar călătoria în sine, atât de deschisă la început, contractă mintea. Mi se mai întâmplase şi în alte trenuri pentru scurt timp, dar în acesta – poate prelungită şi de monotonia peisajului sau de răpăitul constant al ploii – a durat întreaga zi. Nu-mi puteam aminti ce zi era; uitasem ţara. În tren fiind, timpul fusese suspendat; căldura şi umezeala îmi încetiniseră memoria. Ce zi era totuşi? Unde ne aflam? Afară nu se vedeau decât plantaţii de orez, care semănau alarmant de mult cu cele din regiunea Maharashtra, în India. Tăbliţele gărilor nu ofereau niciun indiciu: prin dreptul geamului s-au perindat „Chumphon" şi „Lang Suan", lăsându-mă zăpăcit. A fost o zi lungă în trenul încins şi umed, cu thailandezii care asudau şi pe care căldura îi îndemna să vorbească fără oprire. Pensacola dispăruse, la fel şi domnul Thanoo. Conductorul a spus că aveam zece ore întârziere, dar asta nu mă neliniştea la fel de tare ca faptul că memoria îmi juca feste şi teama ce se strecura şi pe care am luat-o drept un semn de paranoia. Dincolo de Hat Yai, jungla era densă, perfectă pentru o ambuscadă (o lună mai târziu, pe 10 decembrie, cinci

bandiţi cu puşti M16 au sărit din toaletele de clasa a doua unde se ascunseseră, au jefuit 70 de călători şi au dispărut). După controlul paşapoartelor de la Padang Besar am încuiat uşa compartimentului şi, chiar dacă era abia ora nouă, m-am culcat.

M-a trezit zgomotul clanţei zgâlţâite. Trenul nu se mişca. Compartimentul era încins. Am deschis uşa şi am văzut un malaysian cu un mop ud.

— Aici e Butterworth, a zis.

— Cred că o să dorm aici până soseşte trenul de dimineaţă.

— Nu puteţi, a zis el. Trebuie să spăl trenul.

— Dă-i drumul, spală-l. Eu mă culc la loc.

— Nu aici îl spălăm. Trebuie dus la triaj.

— Şi eu ce ar trebui să fac în timpul ăsta?

— Domnu', a zis micul malaysian, vreau să ieşiţi şi să vă grăbiţi. Dormisem tot timpul, până la intrarea trenului în gară. Era ora două dimineaţa: trenul era gol; gara era pustie. Am găsit o sală de aşteptare, unde doi bărbaţi nemţi şi doi australieni, băiat şi fată, dormeau pe scaune. M-am aşezat şi am deschis *Suflete moarte.* Băiatul din Australia s-a trezit, şi-a întins picioarele şi le-a încrucişat la loc, oftând. Apoi a zis:

— Cristoase! şi şi-a scos cămaşa.

A ghemotocit-o ca pe o minge, s-a pus pe pardoseala de ciment şi, folosind cămaşa pe post de pernă, s-a

încolăcit ca un urs koala şi a început să sforăie. Fata s-a uitat la mine şi a ridicat din umeri, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Aşa face mereu!”. Şi-a pus pumnii strânşi în poală şi s-a ghemuit în scaun, în poziţia în care mor unii oameni în camere sărăcăcios mobilate. Nemţii s-au trezit şi au început imediat să se certe, aplecaţi peste o hartă pe care însemnau un traseu. Se făcuse cam patru dimineaţa. Când n-am mai suportat, m-am urcat într-un feribot, am mers la Penang şi am revenit la Butterworth când se crăpa de ziuă; atunci totul a devenit o pictură în culori simple – feribotul portocaliu, apa roz, insula albastră, cerul verde. Câteva minute mai târziu, soarele pârjolea culorile vaporoase şi le stingea. Am luat micul dejun într-o cafenea tamilă, ceai cu lapte şi un ou jumări cu un pătrat moale de *paratha*[215]. Când mă întorceam spre gară am văzut un bărbat şi o femeie care ieşeau dintr-un hotel dubios. Bărbatul, neras, era european şi purta un tricou; femeia răvăşită, care îşi pudra nasul din mers, era chinezoaică. Au urcat grăbiţi într-o maşină veche şi au plecat. Clişeul melancolic al acestui adulter tropical – perechea grăbită în dimineaţa malaysiană – părea amuzant de nimerit şi m-a binedispus.

---

[215] *Paratha* - lipie din aluat nedospit.

22. Săgeata Aurie spre Kuala Lumpur

Cele două clase ale Căilor Ferate Malaysiene includ opt tipuri diferite de vagoane, de la bou-vagonul simplu, cu banchete de lemn, şi până la vagonul de dormit cu lambriuri din lemn de tec şi paturi mari, fotoliu, scuipătoare de alamă şi draperii verzi decorate cu simbolul căilor ferate (un tigru în două labe, atacând cu sălbăticie o vergea de radiestezie). Dar cel mai bun loc pentru această călătorie de zece ore până la Kuala Lumpur este platforma de lemn dintre vagoane. Spaţiul acesta bătut de curent, unde galeria unui vagon se întâlneşte cu galeria vagonului următor, are cam doi metri lungime: la fiecare capăt sunt streşinile acoperişurilor şi, de o parte şi de alta, stâlpi şi balustrade. O plăcuţă de alamă te previne în trei limbi asupra pericolelor de pe această galerie în viteză – de fapt, ţi se interzice expres să călătoreşti pe ea –, dar locul e destul de sigur şi în ziua aceea era neîndoielnic mai sigur decât vagonul propriu-zis, unde cinci soldaţi malaysieni se îmbătau cu bere Anchor şi îi abuzau pe chinezii ce treceau pe lângă ei. Stătusem în vagon şi citisem, dar când soldaţii şi-au învins timiditatea nativă cu ajutorul băuturii şi au început să cânte *Zece negri mititei,* am hotărât să mă mut pe platformă. În vagon, un chinez tocmai se înghesuise în plasa pentru bagaje,

unde stătea îmbufnat, iar mai jos de mine, pe treptele verandei, şedeau nişte băieţi malaysieni, bălăngănindu-şi picioarele.

Preţurile ridicate la nivel mondial ale cauciucului, cositorului şi uleiului de palmier au făcut din Malaysia o ţară aparent la fel de relaxată şi de neagresivă ca atunci când am vizitat-o prima dată, în 1969. Dar zâmbetul malaysian te induce în eroare: la scurt timp după ce am decis că este una dintre ţările cele mai liniştite din lume, malaysienii au ieşit urlând din moschei, cu capetele înfăşurate în cârpe albe. Când au terminat, 2.000 de chinezi zăceau morţi şi sute de prăvălii fuseseră arse până la temelie. Domnul Lau, care în Thailanda se plimba prin tren plângându-se cu voce tare de cele zece ore de întârziere, stătea acum ca pe ghimpi în Săgeata Aurie, strângând la piept servieta şi ţinând între genunchi cutia cu mostre fragile. Iar gimnastele din Taiwan nu se mai vânturau pe coridoare. Chinezii amuţiseră: era un tren malaysian şi ar fi fost de neînchipuit ca un grup de chinezi să se afle în vagonul de clasa întâi, cântând (aşa cum făceau soldaţii malaysieni) *Roll Me Over in the Clover.* Un malaysian de la clasa a treia avea mai multe privilegii decât un chinez de la clasa întâi.

La prânz am comandat mâncarea mea favorită, supă *mee-hoon,* cu un ou parţial poşat, amestecat cu varză

chinezească, fâşii de carne, felii de crevete, germeni de fasole, tăiţei de orez şi alte ingrediente sub formă de pulbere, care o îngroşau în aşa măsură, încât putea fi mâncată şi cu beţişoarele. Nu existau mese în vagonul-restaurant, care era un stand cu tăiţei; erau tejghele lipicioase, scaune de bar şi chinezi aşezaţi cot la cot, care turnau sos de soia peste tăiţei şi strigau la chelneri, nişte băieţei cu saboţi roşii, ce duceau sticlele de bere pe tăvi din aluminiu.

Ipoh[216], prima oprire importantă pe porţiunea până la Kuala Lumpur, are un hotel al gării, un Gormenghast[217] din perioada victoriană târzie, cu ferestre lunguieţe acoperite de draperii sumbre. În sala de mese, draperiile cafenii cad în falduri grele, împiedicând aerul proaspăt să intre şi menţinând căldura, împinsă de colo colo de zece ventilatoare domoale. Toate mesele sunt pregătite şi chelnerul, care s-ar putea să fie mort, stă proptit de perete, în fundul sălii. E aproape sigur că deasupra cineva s-a sinucis şi aşteaptă să fie descoperit, iar muştele care roiesc prin barul cu tavan înalt caută cadavrul proprietarului de plantaţie ruinat sau al acelui *towkay*[218] căzut în dizgraţie. Este genul de hotel unde

---

[216] Ipoh - capitala statului Perak din Malaysia, situat în peninsula Malacca.

[217] Gormenghast - castel imaginar de dimensiuni uriaşe, descris în romanele scriitorului englez Mervyn Laurence Peake, un fel de mic oraş-stat.

[218] *Towkay* - proprietarul unei afaceri, şef (mai ales un chinez din Malaysia).

fiecare dulap are câte un schelet ascuns, iar registrul de la recepţie e plin cu pseudonimele adulterinilor. Am intrat odată în hotelul gării din Ipoh împreună cu băieţelul meu şi, de îndată ce am trecut pragul, acesta a început să plângă. Năsucul lui inocent simţise ceea ce al meu nu putea detecta, aşa că am ieşit în grabă cu el afară, uşurat, inspirând binefacerile izbăvirii.

Am rămas pe platforma Săgeţii aurii, să ascult discuţia aprinsă a pasagerilor. În Malaysia engleza se vorbeşte cu un fel de lătrat nazal, cu o continuă eliziune a cuvintelor; frazele sunt scuipate şi finalul fiecărui cuvânt e mâncat. Este o versiune a limbii engleze redusă la strictul necesar. Tuturor li se pare că sună la fel cu chineza înainte ca urechea să li se obişnuiască, acordată la vacarmul sunetelor junglei care începe dincolo de linia ferată, la cârâitul lăcustelor şi al papagalilor ara şi al maimuţelor care îşi curăţă dinţii cu fâşii zbârnâitoare de bambus. Acest soi de engleză e golit de orice fel de emoţie în afara unei isterii şoptite; bâzâie monoton, în contrast cu malaeza, pe care dacă o auzi – duplicarea lină pentru plural şi sunetul de gong al unor cuvinte ca *pisang, kachang, sarong* – aproape că o înţelegi. Engleza „malaezată", folosită în conversaţii şi descifrată pe plăcuţele din gări, e uşor de prins: *feri-bot, jadual, setesyen, tiket, terafik, nombor.*

Doi indieni s-au strecurat afară, pe platformă.

Înălţimea lor (foarte mică) şi comportamentul (temător) mi-au arătat pe dată că nu erau din Malaysia. Aveau trăsăturile uşor reptiliene ale celor mai înfometaţi oameni pe care i-am văzut în Calcutta. Ceilalţi călători de pe platformă, majoritatea malaysieni, le-au făcut loc şi indienii au rămas în picioare, discutând încet în limba lor, în timp ce vârtejurile de curent le netezeau cutele hainelor de la costum. Gările treceau în goană pe lângă noi, Bidor, Trolak, Tapah şi Klang – parcă nume ale unor planete de science fiction –, şi, mai des, plantaţii de cauciuc ce pătrundeau în junglă, o dispunere simetrică de arbori marcaţi şi poteci bătătorite, mărginite de o junglă standard, cu liane care atârnă, palmieri ca nişte fântâni şi un subarboret sufocant, verdeţuri gălăgioase, toate şiroind de ploaie.

— Noi extragem cositorul în Thailanda şi Malaysia exact ca în Cornwall, în Marea Britanie, îmi spusese domnul Thanoo când eram în expresul internaţional, şi acum vedeam colibele şubrede, precarele benzi transportoare, ca nişte trambuline de schi abandonate, coşurile de fum şi micile coline de steril.

— Industrie, a zis unul dintre indieni.

— Da' nu fucţioneşte, a zis celălalt.

— Nu fucţioneşte, a repetat un băiat malaysian, imitându-i pe indieni pentru amicii lui.

Au râs cu toţii. Indienii au tăcut.

Spre sfârşitul după-amiezii platforma s-a golit. Lumina gălbejită abia dacă putea străpunge ceaţa şi aerul devenise stătut; era umed şi fierbinte. Când trenul s-a oprit, aerul mi-a învăluit umerii. Malaysienii se duseseră înăuntru să se culce sau poate să dea târcoale fetelor. Era sezonul fructelor durian, poama căreia malaysienii îi atribuie proprietăţi afrodiziace şi care a inspirat zicala malaysiană: „Când cad fructele durian, se ridică sarongurile".

Pe platformă nu mai rămăseseră decât cei doi indieni şi cu mine. Erau în concediu – care tocmai se termina – şi în săptămâna anterioară fuseseră la o conferinţă în Singapore. Erau din Bangladesh; îi chema Ghosh şi Rahman; fusese o conferinţă despre planificarea familială.

— Vă ocupaţi de planificare familială?

— Suntem funcţionari, a zis domnul Rahman.

— Sigur, mai avem şi alte slujbe, a spus şi domnul Ghosh, dar suntem funcţionari pentru planificarea familială.

— Aţi prezentat lucrări la conferinţă?

— Am asistat doar, a zis domnul Ghosh. Alţii au citit lucrări.

— Interesante?

Au clătinat din cap; asta însemna da.

— Multe lucrări, a spus domnul Rahman. „Familia cu

doi copii ca normă socială", „Metode de contracepţie", şi sterilizarea, uasectomia, echepaminte, implantarea despositivelor intrauterine...

— Au fost discuţii bune, a zis domnul Ghosh. A fost un seminar care a acoperit toate aspectele planificării familiale. Informaţii practice, desigur, şi foarte instructive. Dar sunt multe probleme.

— Care credeţi că este cea mai mare problemă în planificarea familială?

— Comunicarea, fără doar şi poate, a zis domnul Ghosh.

— Cum adică?

— În zonele rurale, a explicat domnul Rahman.

Credeam că va adăuga ceva la această remarcă, dar el şi-a mângâiat barba à la Van Dyck, a privit dincolo de balustradă şi a zis:

— Atâtea fete pe motoscutere în ţara asta.

— Acum, am zis eu, aţi fost la conferinţă, nu? Şi presupun că vă întoarceţi în Bangladesh...

— Ne întoarcem în Singapore, pe urmă zburăm cu avionul la Bangkok, apoi la Dacca[219], a zis domnul Ghosh.

— Bun. Dar când vă întoarceţi... Vreau să spun, aţi ascultat toate acele lucrări despre planificarea

---

[219] Dacca, actualmente Dhaka - capitala statului Bangladesh.

familială... Ce aveţi de gând să faceţi?

— Ghosh? a spus domnul Rahman, invitându-l pe colegul lui să răspundă.

Domnul Ghosh şi-a dres vocea şi a zis:

— Sunt multe probleme. Aş zice că vom începe imediat să facem o programă. Programa e foarte importantă. Trebuie să realizăm un model – să lucrăm cu un model de scopuri şi obiective. Ce încercăm să facem? Ce vrem să realizăm? Şi de ce? Şi trebuie luate în calcul costurile. Toate întrebările acestea: trebuie să găsim răspunsuri. Mă urmăriţi?

Din nou şi-a dres glasul.

— Apoi, următorul ca importanţă, este domeniul de informare – şi-a întins braţele în lături, ca să sugereze mărimea domeniului –, adică trebuie să creăm zone de informare, astfel ca oamenii de rând să poată înţelege importanţa muncii noastre.

— Unde aveţi de gând să faceţi asta?

— În universităţi, a zis domnul Ghosh.

— *Universităţi?*

— Avem multe universităţi în Bangladesh, a spus domnul Rahman.

— Adică vreţi să spuneţi că veţi face ca universităţile să aplice planificarea familială?

— Nu, să studieze problema, a explicat domnul Ghosh.

— Nu s-a mai studiat până acum?

— Nu cu aceste metode noi, a zis domnul Rahman. Nu avem domenii de informare, cum a spus Ghosh. Şi nu avem oameni pregătiţi. Ghosh şi cu mine am fost singurii delegaţi din Bangladesh la conferinţă. Acum trebuie să ducem toată această informaţie înapoi.

— Dar de ce în universităţi?

— Explică, a zis domnul Rahman către domnul Ghosh.

— Nu înţelege, a zis domnul Ghosh. Mai întâi în universităţi, apoi, când avem oameni pregătiţi acolo, mergem în zonele rurale.

— Ce populaţie are Bangladeshul?

— Asta e o întrebare dificilă, a zis domnul Ghosh. Sunt mai multe răspunsuri.

— Daţi-mi un număr aproximativ.

— În jur de şaptezeci şi cinci de milioane, a răspuns domnul Ghosh.

— Care e rata de creştere?

— Unii spun că trei la sută, alţii patru, a zis domnul Ghosh. Vezi, nu se poate începe niciun fel de muncă adevărată până când nu avem un recensământ corect. Ştii când s-a făcut ultimul recensământ la noi în ţară? Ghiceşte.

— Nu pot să ghicesc.

— Sunt ani de zile de atunci.

— Câţi?

— Aşa de mulţi, că nici eu nu ştiu. Ani şi ani. De pe vremea englezilor. De atunci am avut tornade, războaie, inundaţii, atâtea lucruri de adăugat şi de scăzut. Nu putem începe până nu avem un recensământ.

— Dar asta ar putea să se întâmple peste mulţi ani!

— Ei, asta e problema, a spus domnul Rahman.

— Între timp, populaţia va creşte din ce în ce mai mult... va fi uriaşă.

— Înţelegi ce vreau să spun? a zis domnul Ghosh. Concetăţenii noştri nu ştiu asta. Pot să zic că în clipa asta le lipseşte jelul.

— Zelul?

— Da, şi scopul.

— Pot să te mai întreb ceva, domnule Ghosh?

— Sigur, dă-i drumul. Întrebi aşa de multe!

— Câţi copii ai?

— Am patru.

— Domnule Rahman?

— Eu am cinci.

— E un număr bun pentru Bangladesh?

— Poate că nu. E greu de spus, a zis domnul Rahman. Nu avem statistici.

— Mai există şi alţi specialişti în planificare familială, aşa ca voi, în Bangladesh?

— Mulţi! Avem un program în desfăşurare de... cât timp, domnule Ghosh? Trei ani? Patru?

— Şi ceilalţi specialişti în planificare familială au familii mici sau mari? am întrebat eu.

— Unii planificatori familiali le au mari şi alţii, mici.

— Ce înţelegeţi prin mari?

— Mai mult de cinci, a zis domnul Rahman.

— Păi, e greu de spus, a zis şi domnul Ghosh.

— Vreţi să spuneţi mai mult de cinci membri pe familie?

— Mai mult de cinci copii, a răspuns domnul Rahman.

— Bun, dar dacă un planificator familial se duce într-un sat şi se află că el însuşi are cinci copii, cum naiba o să convingă el lumea că...

— E cald, a zis domnul Rahman. Cred că o să intrăm în vagon.

— A fost o discuţie interesantă, a spus domnul Ghosh. Cred că sunteţi profesor. Cum vă numiţi?

Era noapte când am sosit în gara din Kuala Lumpur, cea mai impozantă din Asia de Sud-Est, cu cupole ţuguiate în formă de ceapă, minarete şi un aspect general asemănător cu Pavilionul Brighton[220], doar că e

---

[220] Pavilionul Brighton sau Pavilionul Regal - fostă reşedinţă regală estivală din Brighton, Anglia, în stil indogotic.

de douăzeci de ori mai mare. Ca monument dedicat arhitecturii islamice, este mult mai convingător decât Moscheea Naţională, de un milion de dolari, aflată ceva mai departe şi care atrage toţi turiştii. M-am grăbit să cobor din tren şi am dat fuga în Sala de Bilete ca să-mi iau tichet la următorul tren spre Singapore. Pleca la ora unsprezece în seara aceea, aşa că am avut vreme să beau repede o bere împreună cu un vechi prieten şi să mănânc un platou cu pui *satay*[221] pe una dintre acele străduţe lăturalnice care l-au făcut pe Gide să numească oraşul „*Kuala L'impure*".

23. Expresul de noapte Steaua Nordului spre Singapore

— Nu m-aş duce în Singapore nici dacă m-ai plăti, a zis bărbatul aşezat în capătul tejghelei bar-vagonului.

Era inspector în poliţia malaysiană, un creştin tamil pe nume Cédric. Se îmbăta în felul acela lenevos şi încrezător al celor care sunt în tren şi pe care îi aşteaptă o călătorie lungă. Era trenul de noapte spre Singapore şi lumea din bar-vagon (chinezi care jucau mahjong, indieni care jucau cărţi, o grămadă de proprietari de plantaţii şi administratori englezi de proprietăţi care

---

[221] *Satay* - fel de mâncare foarte popular în Malaysia, format din frigărui de pui cu sos de alune şi orez.

stăteau la poveşti) avea aerul relaxat al membrilor aflaţi la barul unui club malaysian. Cédric zicea că Singapore îşi pierduse farmecul. Era un loc scump; acolo lumea nu te băga în seamă.

— E o viaţă trepidantă. Mi-e milă de dumneata.

— Unde mergi? l-am întrebat.

— La Kluang, a zis el. Mă transfer.

— Să închinăm pentru Kluang! a strigat unul dintre plantatori. Ura! Ura!

Ceilalţi, amicii lui, l-au ignorat. Un bărbat din apropiere, cu picioarele crăcănate ca un matelot pe puntea vasului – poziţia băutorului pe căile ferate –, a zis:

— Hugh s-a fript la degete în Port Swettenham[222]. Un tip i-a zis...

M-am aplecat spre Cédric şi am întrebat:

— Care sunt atracţiile în Kluang?

Kluang, un orăşel din statul Johor, este genul de avanpost tipic malaysian, cu club, casă de oaspeţi, plantaţii de cauciuc şi cota de plantatori care se îmbată criţă în bungalourile lor bătute de vânt.

— Belelele, a zis Cédric. Dar de asta îmi şi place. Ştii, eu sunt un tip dur.

---

[222] Port Swettenham - oraş situat în centrul statului malaysian Johor, în sudul peninsulei Malacca.

Erau probleme din cauza muncitorilor tamili de pe plantaţiile de cauciuc şi am înţeles că Cédric fusese ales nu doar pentru culoarea pielii, ci şi pentru dimensiunile sale şi pentru vocea spăimoasă.

— Cum te descurci cu cei care tulbură apele?

— Mă folosesc de ăsta, a zis şi mi-a arătat un pumn păros. Sau, dacă putem obţine o condamnare, tipul primeşte un *rotan.*

Rotan e un baston – o vergea lungă de vreun metru şi groasă cam de o jumătate de deget. Cédric spunea că majoritatea condamnărilor la închisoare includ şi lovituri de *rotan.* Numărul obişnuit e de şase; de curând, un bărbat din Singapore a primit douăzeci.

— Şi nu lasă urme?

— Nu, a răspuns un indian de lângă Cédric.

— Ba da, a zis Cédric şi a tăcut o clipă, pe gânduri, sorbind din whisky. Mă rog, depinde ce culoare are pielea ta. Unii tipi sunt destul de negri şi vânătăile de la *rotan* nu se văd. Dar dumitale, de exemplu... ţi-ar lăsa un ditamai semnul.

— Deci biciuieşti oameni, am zis eu.

— Eu, nu, a spus el. Oricum, e mult mai rău în Singapore, şi acolo se presupune că ei ar trebui să fie aşa de civilizaţi... Hai să fim cinstiţi, se întâmplă în toate ţările.

— În Statele Unite nu se întâmplă, am spus eu.

— Nici în Marea Britanie nu se întâmplă, a zis şi unul dintre plantatori, care trăgea cu urechea la ce vorbeam noi. Au terminat-o cu vergeaua de ani buni.

— Poate ar trebui s-o mai pună în practică, a zis Cédric.

Era o provocare genială. Plantatorul avea un aer oarecum interzis, ca şi cum ar fi crezut şi el în pedeapsa corporală, dar nu voia să admită că era de acord cu punctul de vedere al cuiva pe care îl dispreţuia.

— În Marea Britanie e interzisă prin lege.

L-am întrebat pe Cédric de ce, dacă soluţia era aşa de minunată, el era trimis la Kluang, unde, evident, bastonau oamenii de ani de zile.

— Nu ştii nimic, a răspuns el. Îi învaţă bine minte. *Jap! Jap!* Pe urmă sunt cuminţi şi liniştiţi.

Cum se făcea târziu, unii băutori au părăsit bar-vagonul. Cédric (strigând „Băiete!") i-a spus barmanului tamil să deschidă ferestrele. Acesta s-a supus şi, în întuneric, pe deasupra ţăcănitului roţilor de tren, se auzi un tril continuu, ca sunetul amplificat al unor bule care pocnesc cu repeziciune; şi un scâncet, un ciripit vibrant care semăna aproape cu cârâitul unei convorbiri interurbane la un telefon malaysian: zgomotul lăcustelor, al broaştelor şi al greierilor ascunşi în umezeala atotpătrunzătoare care le înăbuşea zarva.

Cédric şi-a terminat băutura şi a spus:

— Dacă ajungi vreodată în Kluang, sună-mă. O să văd ce pot să aranjez pentru dumneata.

Apoi a ieşit clătinându-se.

— Peeraswamy, a zis unul dintre plantatori către barman, dă-i fiecăruia dintre aceşti gentlemeni câte o bere mare şi vezi dacă poţi găsi un whisky pentru mine.

— Lipseşte cineva de aici, a spus unul dintre bărbaţi, privind împrejur în bar-vagon. Spune-mi cine... fără niciun premiu.

— Hench! a zis un altul. Stătea chiar lângă stâlpul ăla. „Şarmant", aşa obişnuia să zică. Doamne, cât putea să bea omul ăla!

— Nu pare să mai fie la fel fără Hench.

— Ce mai ştii de el?

— Rafe a ţinut legătura cu el.

— Ba nu, a zis Rafe. Doar am auzit nişte istorii. Ştiţi despre ce zic.

— Cineva a spus că a orbit, a zis un bărbat care îşi turna bere într-un pahar. Noroc, Boyce, a zis el şi a dus paharul la gură.

— Numai bine, a spus Boyce.

— Nu am crezut niciodată în povestea aia, a zis Rafe.

— Pe urmă am auzit că a murit, a spus un al treilea.

— Frank, nu ziceai tu că a plecat în Australia?

— Asta-i mai rău decât să fii mort, a spus Boyce.

— Noroc, Boyce, a spus şi Frank. Nu, n-am spus niciodată asta.

De fapt, eu credeam că e pe undeva prin federaţie[223].

— Mi-am adus aminte, a zis Rafe. Ştiam un tip pe plantaţie care credea că orbeşte. Era irlandez – complet ipohondru, trăgea mereu de obraz în jos şi-ţi arăta globul ocular, oribil. Era al dracului de greţos, dar toată lumea îi făcea pe plac. Oricum, se duce şi consultă un specialist din Singapore. Se întoarce furios. „Care-i treaba, Paddy?", îl întrebăm noi. Şi el zice: „Şarlatanul ăla habar n-are ce-i ăla un glaucom!".

— Seamănă cu Frogget, a zis Boyce.

— Mulţumesc foarte mult, răspunse Frank.

— Spune-i lui Rafe despre diabetul tău, a zis Boyce.

— N-am spus niciodată că am, s-a plâns Frank.

Apoi i s-a adresat lui Rafe.

— Ţi-am spus doar că e posibil. Un simptom al diabetului – am citit asta undeva – este că dacă te pişi pe pantof şi pata se face albă, înseamnă că ai probleme.

— Eu cred că am probleme, a zis Boyce, ridicându-şi piciorul pe tejghea.

— Foarte amuzant, a replicat Frank.

— Unde suntem? a întrebat Rafe, aplecându-se spre

---

223 Denumirea oficială a ţării - Federaţia Malaysia.

fereastră. Nu se vede nimic. Peeraswamy, ce gară urmează? Şi dacă tot veni vorba, mai adu două beri şi un whisky pentru tatăl meu, colea.

— Ăsta e ultimul rând pentru mine, a spus Boyce. Am plătit pentru o cuşetă şi am de gând s-o folosesc.

— Urmează Seremban, a răspuns Peeraswamy, deschizând două sticle de bere şi făcând să alunece spre ei un pahar cu whisky.

— Frate, ce dor îmi e de Hench, a spus Rafe. Aştepta şansa să plece. N-am ştiut niciodată chestia asta. Sper că nu a murit.

— Păi, eu am tăiat-o, a spus Frank.

Şi-a ridicat sticla de bere şi a adăugat:

— Pe asta o iau cu mine. Mi-aş fi dorit să am o femeie.

După ce a plecat, Boyce a comentat:

— Frogget mă îngrijorează.

— Pentru pozna cu diabetul?

— Aia e doar o parte. A început să se poarte la fel ca Hench înainte să dispară. Secretos, ai putea spune. Să aduci vorba despre Australia o dată... să-l vezi ce spune. Devine complet ciudat.

Locomotiva a şuierat la Seremban, amuţind insectele. Rafe s-a întors spre mine.

— Nu te îngrijora din cauza lui. De fapt, dacă aş fi în locul tău, aş reduce de zece ori tot ce spune. Noapte

bună.

Am rămas singur în barul expresului de noapte Steaua Nordului. La capătul opus al vagonului, jocul de mahjong continua, iar draperiile fâlfâiau, în timp ce plecam din Seremban. Curentul făcuse să intre pe fereastră câteva insecte; se adunau în jurul luminilor şi se fugăreau unele pe altele în spirale ameţitoare.

— Singapore? a întrebat Peeraswamy.

I-am zis că da, aceea era destinaţia mea.

— Anul trecut şi eu la Singapore.

Se dusese pentru *Thaipusam*[224], a zis el. Avea o *kavadi*[225]. *Thaipusam,* o sărbătoare a tamililor, a fost interzisă în India. Este încurajată în Singapore, de dragul turiştilor care îi fotografiază pe tamilii frenetici ce defilează pe Tank Road cu ţepuşe de metal înfipte în obraji şi în braţe. Tamilii se adună dimineaţa la un anumit templu şi după ce se lasă străpunşi cu ţepuşe lungi şi li se atârnă peste tot pe trup bucăţi mari de calcar cu cârlige de pescuit, poartă pe cap altare grele de lemn pe care le duc cale de trei kilometri, la un alt templu. Mă interesa dacă Peeraswamy o făcuse; l-am întrebat despre asta.

---

[224] *Thaipusam* sau *Thaipoosam* - sărbătoare hindusă celebrată mai ales de comunitatea tamilă în timpul lunii pline din ianuarie/februarie.

[225] *Kavadi* - povară fizică autoimpusă, la care se supun participanţii la sărbătoarea *Thaipusam.*

— Aveam şaisprezece – unu-şase – cum le zice, cuţite? — în corp. Aici, aici şi aici. Unul înfipt prin limbă. Şi cârlige în genunchi şi aici, sus, la soldăţei. O fac pentru că nevasta e gata gravidă şi eu sunt îngrijorat. Eu mă rog – mă rog pentru asta şi copilul iese gata, aşa că aduc mulţumire la zeul meu Murugan, fratele lui Subramaniyan[226]. Fac mai multă rugăciune. Nu putem să dormim pe pat, nu putem să dormim pe pernă. Doar dormim pe jos până la două săptămâni. Apoi, o săptămână înainte nu putem să luăm carne, doar lapte... banane şi fructe. Mă duc la templu. Alţi oameni acolo, poate o sută sau două. Mă rog gata, fac o baie. Padre iese şi facem cântări.

Mi-a arătat cum a cântat, împreunându-şi mâinile sub bărbie, holbând ochii şi smucindu-şi capul înainte şi înapoi.

— Şi după cântece vine gata, ne rugăm gata. Zeul vine înăuntru! Ne grăbim, nu putem să aşteptăm. Padre ia limba şi *pop!* Pop cu cuţitele, pop cu cârligele, gata... niciun fir de sânge de la cuţite, nu doare... poate chiar să mă omoare! Nu pasă! Vine cântecul şi vine zeul şi nu ştim nimic. Vrem să ieşim, nu vrem să ne oprim. Ei pun cuţite, cârlige, ce, şi noi tot mergem, gata.

---

[226] De fapt, Murugan şi Subramaniyan sunt două nume sub care este cunoscut zeul hindus al războiului.

Mulţimea urmează... mulţi oameni. Traficul se opreşte... toate maşinile ne lasă trecem... şi nevasta mea şi sora se roagă-roagă şi zeul intră în ele şi ele leşină. Eu nu văd nimic. Merg repede, aproape fug pe Serangoon Road, Orchard Road, Tank Road şi de trei ori în jurul templului. Padre e acolo. El se roagă şi pune pudră pe faţă şi scoate un pocnet. Nu ştim nimic... doar leşin înăuntrul templului.

Peeraswamy rămăsese fără suflu. A zâmbit. I-am plătit o sticlă mică de whisky şi am pornit spre compartimentul meu, lovindu-mi umerii în timp ce-mi croiam drum pe coridorul trenului în viteză.

*

M-am trezit devreme, ca să ies pe platformă când traversăm digul dinspre Johor Bahru[227]. Pe coridor m-au întâmpinat doi bărbaţi care mi-au blocat calea şi au cerut să le arăt paşaportul.

— Biroul de imigraţii, a zis unul dintre ei.

— Aveţă perul cam lung, a zis celălalt.

— Şi al dumitale e chiar scurt, am spus eu, considerând că o impertinenţă merită o alta.

Dar, conform legilor din Singapore, funcţionarii de la imigrări aveau tot dreptul să-mi refuze intrarea dacă ar

---

[227] Johor Baharu - capitala statului malaysian Johor, în extremitatea sudică a peninsulei Malacca, la nord de Singapore.

fi considerat că aveam părut neîngrijit. Poliţia singaporeză, care nu avea, practic, niciun efect asupra şantajiştilor şi a criminalilor din organizaţiile secrete chinezeşti, are obiceiul să-i adune pe tinerii cu plete în sediul din Orchard Road, ca să-i radă în cap.

— Câţi bani aveţi?

— Destui, am spus.

Trenul intrase acum pe dig şi eram nerăbdător să arunc o privire asupra strâmtorii Johore[228].

— Suma exactă.

— Şase sute de dolari.

— În valută singaporeză?

— Americani.

— Arătaţi-i.

După ce au numărat fiecare dolar, mi-au dat viza de intrare. Dar pierdusem deja digul. Trenul se rostogolea peste mlaştina împădurită din zona de nord a insulei, spre şoseaua Jurong Road. Asociam acest drum cu datoria: cu cinci ani înainte mergeam pe el cu maşina, în fiecare dimineaţă, ca să-mi duc soţia la lucru. Era întotdeauna răcoare când plecam de acasă, dar soarele care răsărea încălzea atât de rapid insula, încât temperatura ajungea la aproape 26 °C până când eu şi

---

[228] Johore (Selat Tebrau) - strâmtoare în sud-estul Asiei, care desparte peninsula Malacca de insula Singapore.

băieţelul nostru (care stătea în scaunul lui special şi avea rău de maşină) ajungeam înapoi – el la doica lui, eu la romanul meu african neterminat. E curios cum, în timp ce traversam insula, amintirea îmi era stimulată de mirosurile intense ale pieţei din apropierea circului Bukit Timah şi de vederea plantelor tropicale pe care le iubeam – palmierii de la marginea liniilor ferate, numiţi *pinang rajah,* care au frunzele ca nişte pene adunate la vârf şi care seamănă cu nişte umbrele ceremoniale, şi plantele care îşi răsfiră penele verzi din fisurile şi trunchiurile fiecărui copac bătrân din Singapore, ornamentele luxuriante numite „frunza fantomă", ce dau viaţă şi celui mai mort dintre arbori. Eram binevoitor faţă de Singapore – cum aş fi putut fi altfel în locul unde se născuse unul dintre copiii mei, unde am scris trei cărţi şi m-am eliberat de monotona rutină a predatului? Aici a început viaţa mea. Acum trecem pe lângă Queenstown, unde Anne a predat *Macbeth* la clasele de seral; Outram Road General Hospital, unde am fost tratat de febră dengue[229]; şi insula din port – acolo, printre copaci – unde în timpul mai multor ieşiri de duminică am fost surprinşi de o furtună grozavă şi am văzut un şarpe-de-mare gros şi veninos şi („Nu-i lăsa pe copii să se uite!") cadavrul unui om atât de

---

[229] Infecţie cauzată de un virus transmis de ţânţari.

bătrân şi de uşor, încât plutea şi se balansa pe apă ca o jucărie de plajă.

*

Gara din Singapore este programată să fie dărâmată pentru că friza de granit cu musculoşii bărbaţi anglo-saxoni care pozează ca „Agricultura”, „Comerţul”, „Industria” şi „Transporturile” este considerată la fel de demodată ca şi inscripţia în piatră de pe zid: Căile Ferate de Stat ale Federaţiei Malaysiene. Singapore se consideră o insulă de modernitate într-o zonă înapoiată a Asiei şi mulţi vizitatori o confirmă fotografiind noile hoteluri şi blocuri de apartamente care arată ca nişte tonomate, respectiv ca nişte fişete. Din punct de vedere politic, Singapore e la fel de primitiv ca şi Burundi, cu o legislaţie represivă, informatori plătiţi, un guvern dictatorial şi închisori pline cu deţinuţi politici. Din punct de vedere social seamănă cu India rurală, cu nuclee familiale ce depind de spălătorese şi doici, de grădinari, bucătari şi lachei. În fabrici, muncitorii – care, la fel ca toată lumea din Singapore, nu au voie să facă grevă – sunt plătiţi foarte prost. Mass-media sunt incredibil de plicticoase, din cauza cenzurii foarte dure. Singapore este o insulă mică, 588 de kilometri pătraţi la reflux, şi deşi guvernul se referă la ea cu grandoare, numind-o „republică”, în termeni asiatici e doar puţin

mai mare decât un banc de nisip – dar unul care a fost îmbogăţit de investiţiile străine (singaporezii sunt mari asamblatori de echipamente casnice) şi de Războiul din Vietnam. Dimensiunile ei mici o fac uşor de gestionat: imigraţia e controlată foarte strict, planificarea familială este permisivă, nimeni nu are voie să se înscrie la universitate decât după ce primeşte acordul securităţii care să dovedească faptul că este demonstrabil umil, chinezii (din America, Hong Kong şi Taiwan) sunt încurajaţi să se stabilească aici şi toţi ceilalţi sunt încurajaţi să plece. Poliţia din Singapore primeşte însărcinări dintre cele mai ciudate; tribunalele sunt pline de infractorii cei mai improbabili. În ce altă ţară din lume ai putea să citeşti în ziar astfel de articole?

Unsprezece antreprenori, trei proprietari de locuinţe şi proprietarul unei staţii de benzină au fost amendaţi ieri cu o sumă totală de 6.035 de dolari pentru că au prăsit ţânţari.

Tan Tecck Sen, şomer, a fost amendat cu 20 de dolari pentru că ieri a strigat în holul de la Cockpit Hotel.

Patru persoane au primit ieri o amendă de 750 de dolari, conform Legii privind distrugerea insectelor purtătoare de boli, pentru că au permis înmulţirea insectelor.

Sulaimen Mohammed a fost amendat ieri cu 30 de dolari pentru că a aruncat o bucată de hârtie într-o rigolă, în dreptul kilometrului 25, pe Woodlands Road.

Şapte sau opt ani nu e o sentinţă neobişnuită pentru o infracţiune politică, iar pedepsele pentru infracţiuni penale includ de obicei biciuirea. Un străin poate fi deportat pentru că are plete şi oricine poate primi o amendă de până la 500 de dolari pentru că a scuipat sau a aruncat o hârtie pe jos. În esenţă, aceste legi sunt adoptate pentru ca turiştii străini să vină în Singapore şi, dacă se duce vestea că Singapore e curat şi foarte disciplinat, atunci americanii vor dori să deschidă fabrici şi să-i angajeze pe singaporezii care nu intră niciodată în grevă. Guvernul pune accentul pe control, dar într-un loc atât de mic controlul nu e greu de înfăptuit.

În societatea de aici ziarele sunt cenzurate şi nu se tolerează niciun fel de critică împotriva guvernului; televiziunea e un amestec tern de emisiuni-concurs, comedii de situaţie englezeşti şi americane şi programe patriotice; corespondenţa este violată şi băncile sunt silite să devoaleze conturile private ale clienţilor. E o societate unde literalmente nu există niciun fel de intimitate şi unde guvernul deţine controlul absolut.

Iată care este ideea singaporezilor despre progresul tehnologic:

Cum v-ar plăcea să trăiţi într-un Singapore al viitorului, unde poşta şi ziarele vă vin acasă electronic, printate pe fax?

Deşi pare pur science fiction, pentru directorul general al Consiliului Telecomunicaţiilor din Singapore, domnul Frank Loh, aceasta „ar putea să devină realitate cât de curând".

El a afirmat că „Progresele în telecomunicaţii au făcut deja foarte mult pentru a schimba tiparele vieţii noastre. Concepte precum «oraşul cablat», în care un singur cablu în fiecare cămin sau birou va răspunde tuturor nevoilor de comunicaţii, vor putea fi puse în practică în curând". Domnul Loh, care a vorbit despre „Comunicaţiile telefonice" la Congresul Institutelor de Inginerie Singapore-Malaysia, ne-a dat mai multe detalii despre asemenea evoluţii interesante pe care ni le rezervă viitorul. „Imaginaţi-vă, a spus el, un centru de comunicaţii în căminul vostru, unde atât scrisorile, cât şi ziarele ar putea sosi electronic, distribuite prin fax."

(*Straits Times,* 20 nov. 1973)

Mie mi s-a părut un fel de tehnologie care limitează libertatea şi, într-o societate care de fapt era o fabrică de asamblare pentru interesele business-ului occidental,

care depinde de bunăvoinţa spălătoreselor şi de laşitatea studenţilor, această tehnologie era utilă pentru tot felul de programe şi campanii. Într-un „oraş cablat” nu ai mai avea nevoie de spaţiu de publicitate pentru „Singapore vrea familii mici” şi „Fă sport cu însufleţire” şi „Raportaţi orice vi se pare suspect”: ai putea să îndeşi totul pe cablu şi să trimiţi în fiecare casă.

Dar Singapore înseamnă mai mult. Există o zonă de limită, oarecum mai îngustă în ultima vreme decât înainte, unde viaţa continuă fără noimă, neîmpiedicată de poliţie sau de Ministerul Tehnologiei. În această zonă marginală, plină de baruri, oamenii serbează ziua de sâmbătă mâncând curry la prânz şi bând bere toată după-amiaza, zicând „Singapore e o harababură... plec în Australia” sau „Ai avut noroc că ai plecat atunci când ai făcut-o”. E un loc unde aproape toţi vorbesc despre plecare, dar nimeni nu o face, ca şi cum plecând ar trebui să dea socoteală de toţi acei ani goi, irosiţi, în care s-au jucat la păcănele în Swimming Club şi au semnat note de plată la Staff House, legumind o cafea şi aşteptând să vină poşta. În zona periferică încă mai există câteva bordeluri, saloane de masaj, cafenele şi rabat pentru vechii prieteni; există ventilatoare în loc de climatizoare şi câteva baruri au verande unde, seara, un grup de băutori ar putea găsi motiv de distracţie

vreo jumătate de oră, urmărind cum o şopârlă gecko grasă înfulecă zgomotos o furnică Dorylus.

O şopârlă gecko de pe perete a fost cea care mi-a provocat meditaţia ce m-a dus atât de departe. Stăteam la The Mess, o casă înaltă şi aerisită, situată pe o colină plină de verdeaţă, şi mi-am dat seama că mă zgâiam la şopârlă de vreo cincisprezece minute, dacă nu mai bine. Era un obicei vechi, început din plictiseală. Aveam senzaţia că mai fusesem în Singapore cu mult timp în urmă, când eram tânăr şi complet neştiutor, şi că reîntors acum, după o absenţă de doi ani, am avut o viziune scurtă a omului care fusesem. E posibil după mult timp să păstrezi iluzia fericirii anterioare – din copilărie sau din anii de şcoală – şi atunci te întorci la un context din trecut, anii dispar şi vezi cât de profund nefericit erai. În Singapore m-am simţit ca închis în cuşcă; aveam senzaţia că sunt distrus de zgomot – loviturile de ciocan, traficul, radiourile, strigătele – şi am descoperit că majoritatea singaporezilor sunt bădărani, agresivi, laşi şi neospitalieri, plini de vagi temeri rasiale şi supuşi oricărei autorităţi dominatoare. L-am considerat un loc detestabil: mulţi dintre studenţii mei credeau la fel şi nu-şi puteau imagina de ce ar vrea cineva să rămână aici. În cele din urmă am plecat, iar acum, la întoarcere, nu-mi puteam închipui, uitându-mă la şopârla aceea, de ce am stat aici trei ani;

poate că motivul erau acele ezitări înşelătoare pe care le numeam pacienţă sau poate lipsa banilor. Eram sigur că nu voi mai face a doua oară o astfel de greşeală, aşa că după ce m-am văzut cu câţiva prieteni – şi toată lumea mi-a spus că plănuia să plece curând – mi-am luat zborul. Ultima zi mi-am petrecut-o la un club unde fusesem odinioară membru. Secretarul clubului era un bărbat arogant cu un râs de nebun, dar care locuia în Singapore de prin anii 1930. Era cu adevărat un veteran, spunea lumea. Am întrebat de el.

— Eşti prieten cu el? m-a întrebat tipul de la bar.

I-am zis că îl cunosc.

— Eu aş ţine ciocul mic, dacă aş fi în locul dumitale. Luna trecută a tăiat-o cu o sută optzeci de mii de dolari, banii clubului.

Ca şi mine – ca toţi cei pe care îi cunoşteam în Singapore –, aşteptase ocazia să plece.

24. Trenul de pasageri Saigon – Bien Hoa

M-am dus în Vietnam cu scopul să iau un tren; în ţara aceea, oamenii au făcut lucruri şi mai ciudate. A fost nevoie de 30 de ani pentru construcţia reţelei de căi ferate transvietnameze, pe care francezii o numesc *Transindochinois,* dar în 1942, la numai şase ani de la terminarea lor, au fost aruncate în aer şi nu s-au mai

reparat niciodată. Un preparat colonial, aidoma acelor feluri de mâncare franţuzeşti pe care durează o eternitate să le faci şi apoi sunt devorate imediat: o delicatesă rapidă, care înseamnă mai mult muncă şi amintiri. Linia străbătea o coastă superbă, de la Saigon la Hanoi, pe care puţine dintre cătanele noastre îndărătnice au apreciat-o; dar acum e fărâmată, ca o râmă bucăţelită pentru momeală, ici şi colo câte un fragment care mai dă semne de viaţă. E minată de Viet Cong – cu şi mai multă furie de la încetarea focului (ceea ce, vrei, nu vrei, este un eufemism dureros); este minată şi de camionagii locali, terorişti mercenari, care cred că existenţa acestor frânturi de cale ferată (spre Dalat, spre Hué, spre Tuy Hoa) i-ar fi împiedicat să-şi câştige mijloacele de trai la care americanii îi învăţaseră că trebuie să se aştepte. La fel ca multe altele în Vietnam, calea ferată e o ruină – în provincia Binh Dinh, din nord, linia a fost transformată în plantaţii de orez –, dar uluitor este că o parte din ea încă mai e funcţională. Directorul adjunct al Căilor Ferate Vietnameze, Tran Mong Chau, un bărbat scund cu ochelari cu lentile groase, mi-a spus:

— Nu putem să închidem linia ferată. O ţinem în funcţiune şi pierdem bani. Poate facem ceva reparaţii. Dacă o oprim, toată lumea va şti că am pierdut războiul.

Tran Mong Chau m-a prevenit să nu călătoresc de la Nha Trang la Tuy Hoa, dar a zis că ar putea să-mi placă drumul de la Saigon la Bien Hoa – erau 14 trenuri în fiecare zi. M-a avertizat că nu seamănă cu trenurile americane. Tocmai acea avertizare (deşi, cum ar fi putut el să ştie?) a funcţionat ca o recomandare.

În faţa ghişeului l-am întrebat pe translatorul meu american, Dial, un fost puşcaş marin care devenise ataşat cultural (îşi făcuse – şi zâmbea din pricina exprimării lubrice – „o intrare prin uşa din dos”):

— Crezi că e periculos să iau trenul spre Bien Hoa?

— Cam acum o lună a fost atacat de Viet Cong, a spus Dial. Au prins vreo şase sau şapte pasageri într-o ambuscadă. Au oprit trenul cu un bloc de sare... apoi au început să tragă.

— Poate că ar fi bine s-o lăsăm baltă.

— Nu, acum e sigur. Oricum, sunt înarmat.

A doua zi dimineaţă, Cobra One – acesta era numele de cod al gazdei mele americane din Saigon – mi-a transmis că Comisia pentru Turism în Vietnam dorea să mă vadă înainte să iau trenul spre Bien Hoa. Am spus că voi fi bucuros să le fac o vizită. Luam masa pe acoperişul casei spaţioase a lui Cobra One, desfătându-ne cu răcoarea şi parfumul arborilor înfloriţi. Din când în când, un elicopter care zbura foarte jos trecea pe deasupra noastră, învârtindu-se

printre acoperişurile caselor. Cobra One a spus că urma să înceapă o campanie serioasă pentru atragerea turiştilor în Vietnam. Eu am sugerat că ideea ar putea fi puţin prematură – în fond, războiul nu se terminase.

— Când eşti aici nici nu-ţi dai seama, a spus soţia lui Cobra One, Cobra Two, ridicând privirea de după ziarul din faţa ei.

Sub noi, în mijlocul incintei, era o piscină înconjurată de ronduri de flori şi şiruri de palmieri. Un zid din fund avea deasupra un sul de sârmă ghimpată, dar asta îl făcea să semene mai degrabă cu Singapore. Aleea pentru maşini era mărginită de un gard viu din hibiscus roşu şi mănunchiuri de ferigi uriaşe şi un bărbat în cămaşă galbenă grebla potecile de pietriş pe sub salcâmii galbeni. Tulburătoare în halatul ei de mătase, legănându-şi un papuc pufos pe vârful piciorului şi foşnind ziarul *Stars and Stripes,* Cobra Two a spus:

— Unii dintre cei mai buni... hei, în ce jumătate a globului suntem?

— Estică.

— Corect. Unii dintre cei mai buni parteneri de sex din jumătatea estică a globului sunt chiar aici, în incinta asta.

*

Biroul directorului cu planificarea al Comisiei pentru

Turism în Vietnam era decorat cu catifea purpurie din podea până la tavan, iar pe muchiile pereţilor erau înşirate panglici. Parcă am fi fost într-o cutie goală de ciocolată scumpă. Am zis că nu aveam prea mult timp, pentru că urma să iau trenul spre Bien Hoa. Directorul cu planificarea şi adjunctul şefului comisiei şi-au aruncat priviri neliniştite. Directorul, Vo Doan Chau, a spus că trenul era într-o stare proastă – şi că ar trebui să iau o maşină până la Vung Tău şi să merg să înot.

— Vietnamul este renumit pentru plajele lui, a spus.

Renumit pentru plajele lui! „Şi pentru multe altele", aveam de gând să adaug, dar Tran Luong Ngoc, adjunctul şefului comisiei, şcolit în America, s-a lansat în prezentarea campaniei. Urmau să folosească toate resursele şi mijloacele pentru a-i atrage pe turişti, a spus el, şi au găsit un truc publicitar care nu putea da greş, schema *Urmează-mă*! Se tipăreau afişe cu vietnameze frumuşele în locuri precum Da Nang, Hué şi insula Phu Quoc, iar sloganul de pe afişe va fi „Urmează-mă!". Afişele acestea („Pleiku – Urmează-mă!", „Dalat – Urmează-mă!") vor fi distribuite în toată lumea, dar cea mai mare parte a banilor pentru campanie vor fi cheltuiţi ca să încurajeze turiştii din Statele Unite şi din Japonia. Domnul Ngoc mi-a dat un vraf de broşuri cu titluri de genul *Minunatul Hué* şi *Vizitaţi Vietnamul* şi s-a interesat dacă

aveam vreo întrebare.

— În legătură cu plajele acelea, am spus.

— *Foarte* frumoase plaje, a zis domnul Ngoc. Dar şi păduri şi zone pline de verdeaţă.

— Vietnam are de toate, a spus domnul Chau.

— Dar turiştii ar putea fi puţin îngrijoraţi să nu fie împuşcaţi, am continuat.

— Zone sigure! a intervenit domnul Ngoc. De ce să fie îngrijoraţi? Şi dumneata călătoreşti prin ţară, nu?

— Da, şi sunt îngrijorat.

— Sfatul meu pentru dumneata, a spus domnul Ngoc, este *să nu-ţi faci griji.* Aşteptăm mulţi turişti. Credem că vor fi americani şi poate şi ceva japonezi. Japonezilor le place să călătorească.

— S-ar putea să prefere să meargă în Thailanda sau Malaysia, am zis. Au şi ei plaje frumoase.

— Dar sunt aşa de comerciale, a spus domnul Chau. Au hoteluri şi şosele mari şi mulţimi de oameni. Nu sunt foarte interesante... le-am văzut. În Vietnam turiştii se pot întoarce la natură!

— Şi avem hoteluri, a spus domnul Ngoc. Nu sunt hoteluri de cinci stele, dar uneori au aer condiţionat sau ventilatoare electrice. Confortul minim, s-ar putea spune. Şi avem bungaloul construit pentru preşedintele Johnson, când a venit în vizită. Poate fi transformat cumva. Deocamdată nu avem foarte multe, dar sunt

multe posibilităţi.

— *Multe* posibilităţi, a repetat domnul Chau. O să facem apel la curiozitatea lor – a oamenilor din America. Sunt atâţia care au avut rude sau prieteni în Vietnam. Au auzit atât de multe despre ţara aceasta.

Apoi, pe un ton evident ameninţător, a spus:

— Acum pot să afle cum este în realitate.

Domnul Ngoc a spus şi el:

— Locuri ca Bangkok şi Singapore sunt pur comerciale. Asta nu e interesant. Noi putem să oferim spontaneitate şi ospitalitate, şi cum hotelurile noastre nu sunt foarte bune, putem să-i atragem pe cei mai aventuroşi. Sunt mulţi cărora le place să exploreze zone necunoscute. Apoi aceştia pot să revină în Statele Unite şi să le povestească prietenilor că au văzut locul unde s-au purtat cutare sau cutare lupte...

— Pot să spună: „Am dormit în buncărul de la Pleiku!”, a adăugat şi domnul Chau.

De fapt, existau două puncte de atracţie, plajele şi războiul. Dar războiul nu se încheiase, în ciuda faptului că nicăieri în broşura de 44 de pagini cu titlul *Vizitaţi Vietnamul* nu se făcea vreo menţiune despre lupte, cu excepţia afirmaţiei indirecte: „Limba engleză câştigă rapid teren în lumina evenimentelor recente”, ceea ce ar fi putut fi o referire subtilă la ocupaţia americană şi poate chiar la război. La momentul acela – decembrie

1973 –, 70.000 de persoane fuseseră ucise de la încetarea focului, dar Comisia pentru Turism în Vietnam făcea publicitate oraşului Hué (un oraş devastat, cu străzi pline de noroi, bombardat din când în când) ca un loc cu „o privelişte minunată... unde monumentele istorice, pieţele şi porticurile poartă semnul trecutului său glorios" şi îndemna vizitatorii din Da Nang să mai facă alţi zece kilometri la sud de oraş, pentru a vedea „strălucitele stalactite şi stalagmite", fără a pomeni de faptul că exact în zona aceea încă mai aveau loc lupte crâncene, în care puşcaşii se ascundeau în grotele de lângă Munţii de Marmură[230].

Înainte să plec, domnul Chau m-a luat deoparte.

— Să nu pleci la Bien Hoa cu trenul, a zis.

L-am întrebat de ce.

— Este cel mai prost tren din lume, a spus.

Era stânjenit de faptul că mi-aş fi putut dori să călătoresc cu el.

Eu am insistat însă şi, după ce i-am urat succes în campania de atragere a turiştilor în teatrele de război, am pornit către gară. Pe gara din Saigon nu e nicio inscripţie şi, deşi eram la vreo 15 metri de ea, nimeni în

---

[230] *Ngu Hanh Son* („Munţii celor cinci elemente") - un grup de cinci dealuri de marmură şi calcar situate la sud de oraşul Da Nang; cei cinci „munţi" sunt numiţi după cele cinci elemente: Kim (metal), Thuy (apă), Moc (lemn), Hoa (foc) şi Tho (pământ) şi toţi au peşteri şi numeroase coridoare interioare.

jur nu ştia unde este. Am găsit-o din întâmplare, trecând printr-o agenţie de bilete Air Vietnam, dar chiar şi după ce am ajuns pe peron nu eram sigur că sunt într-o gară: la peron nu era niciun tren şi nici urmă de vreun pasager. S-a dovedit că trenul era tras pe linie puţin mai departe, dar nu avea să plece decât după 20 de minute. Vagoanele erau nişte cutii verzi şi uzate, unele din lemn (cu aşchii ieşite în afară) şi altele din metal (pline de îndoituri). Locurile, banchete înguste aliniate de-a lungul pereţilor vagonului, nu erau nici confortabile, nici convenabile şi cei mai mulţi dintre călători stăteau în picioare. Zâmbeau, ţinându-şi strâns nişte raţe şi găini complet pierite şi copiii, americani pe jumătate, foarte arşi de soare.

Mai era un tren, şi mai vechi, oprit în capătul celălalt al triajului. Atras de barele din fier forjat ale platformelor – un detaliu franţuzesc al vagonului –, m-am îndreptat spre el. M-am urcat în trenul semiabandonat şi am auzit un vaiet ascuţit de nemulţumire. Două vagoane mai încolo, o fată a sărit în picioare (i-am văzut silueta încadrată de uşile sparte) şi a tras pe ea o pereche de blugi. Apoi am văzut un băiat care se agita să-şi pună hainele pe el. Am pornit în direcţia opusă şi am dat peste două dependente de heroină care dormeau, amândouă tatuate, pline de coşuri şi de urmele înţepăturilor pe braţe. Una dintre

ele s-a trezit şi a strigat la mine. M-am grăbit să plec: mai erau şi alţi îndrăgostiţi în tren şi copii şi tineri cu priviri ameninţătoare, care scotoceau prin vagoane. Dar trenul nu avea locomotivă – nu pleca nicăieri.

Şeful de gară, care purta o şapcă cu cozoroc din plastic, traversa liniile, făcându-mi semn cu mâna. Am sărit din trenul abandonat şi m-am dus să-i strâng mâna. Râzând behăitor, mi-a explicat că nu *acela* era trenul care mergea la Bien Hoa, ci *celălalt*, şi a făcut semn spre şirul de vagoane de marfă cocoşate. M-am îndreptat spre unul dintre ele şi eram gata să-mi fac vânt sus, când şeful de gară a strigat:

— Nu! Nu!

Mi-a făcut semn să îl urmez şi, râzând în continuare, m-a condus spre coada trenului, unde se afla un cu totul altfel de vagon. Vagonul din lemn, cu bucătărie, trei compartimente de dormit şi un salon mare, era evident o rămăşiţă a *Transindochinois* şi, chiar dacă nu era luxos nici măcar după standardele indiene, era confortabil şi spaţios. Şeful de gară mi-a spus că era al directorului: el ceruse ca eu să călătoresc în el. Am urcat. Şeful de gară a făcut semn din cap către impiegat şi trenul a pornit.

O călătorie gratuită în vagonul personal al directorului, pentru ca irealitatea locului să devină şi mai uluitoare: nu mă aşteptasem la asta, nu în Vietnam.

Dar accentul pus pe privilegii e doar o versiune a extravaganţei americanilor. E un scop al războiului, un sistem îndatoritor care să atragă simpatia vizitatorilor, cu toţii dornici (pentru riscurile la care credeau că se supun) să fie trataţi ca nişte VIP-uri. Fiecare vizitator era un potenţial publicist, şi ironia era că până şi celui mai furios dintre aceşti porumbei i se oferea credit şi confort nelimitat pentru ca el să-şi poată zbârli susceptibilităţile până la indignare. Această ospitalitate, accentuată de generozitatea nativă a vietnamezilor, continuă încă. Era aproape ruşinos să o accept, pentru că îşi avea originea în acelaşi plan pe care o companie îl pune la punct atunci când realizează cu cinism o campanie de popularizare a unui produs care nu are succes. Distorsiona realitatea. Dar m-am abţinut de la dojeni: vietnamezii au moştenit obiceiul stânjenitor şi scump al risipei.

Ne-am aşezat în jurul mesei din salonul care ocupa o treime din vagonul directorial. Şeful de gară şi-a pus deoparte şapca şi şi-a netezit părul. A spus că după al Doilea Război Mondial i se oferiseră mai multe funcţii bine plătite, dar a ales să se întoarcă la vechea lui meserie pe calea ferată. Îi plăceau trenurile şi prevedea un mare viitor Căilor Ferate Vietnameze.

— După ce o să redeschidem linia spre Loc Ninh, a zis el, o să mergem în Turcia.

L-am întrebat cum e posibil.

— Mergem la Loc Ninh şi pe urmă construim o linie până la Phnom Penh. Merge la Bangkok, nu? Pe urmă înspre cutare, cutare şi cutare... poate India?... şi pe urmă Turcia. Există cale ferată în Turcia.

Era sigur că Turcia e colea, după o coamă de deal, şi singura dificultate pe care o avea în vedere – cu adevăr o caracteristică, se pare, a felului în care sud-vietnamezii înţeleg geopolitica – era să scoată Loc Ninh din mâinile Viet Cong-ului şi să construiască liniile de cale ferată prin mlaştinile din Cambodgia. Viziunea sa asupra liniei ferate transcontinentale, care urma să traverseze opt ţări mari, nu întâmpina decât un singur obstacol: alungarea inamicului din acest orăşel provincial de la graniţă. Pentru cetăţeanul vietnamez, lumea din afara graniţelor este simplă şi paşnică; el are egoismul unui bolnav care crede că este singurul nefericit aflat în suferinţă într-o lume sănătoasă.

— Uneori, zicea şeful de gară, suntem prinşi în ambuscadă aici. Acum câteva săptămâni au fost ucise vreo patru persoane într-un schimb de focuri.

— Atunci poate că ar trebui să închidem ferestrele, am spus.

— A! Foarte bună! a zis el şi a tradus gluma pentru adjunctul lui, care scotea nişte pahare de Coca-Cola.

Calea ferată nu avea decât o singură linie, dar amărâţii îşi mutaseră colibele atât de aproape de ea, că puteam să mă uit pe ferestre în odăile lor, să văd copiii jucându-se pe podea; puteam să simt mirosul de mâncare gătită – peşte şi carne friptă – şi vedeam oameni trezindu-se şi îmbrăcându-se; la o fereastră, un bărbat se legăna într-un hamac la doar câţiva centimetri de nasul meu. Pe pervazurile ferestrelor erau fructe şi când trecea trenul acestea începeau să se mişte – o portocală chiar s-a rostogolit. Niciodată nu am avut o mai puternică senzaţie că sunt *înăuntrul* caselor pe lângă care treceam şi sentimentul permanent că faţa mea întrerupe o rânduială domestică. Dar intruziunea mea era închipuită: oamenii din casele sărăcăcioase nu păreau să ia seama la străinii de pe la ferestrele lor.

De la coada trenului, unde eram, puteam să văd cum precupeţele şi copiii ocupau imediat linia la loc, iar o dată – imaginea fulgerătoare a unui bărbat care sare – am crezut că văd un american, cu barbă şi haine fluturând, înalt, slab, cu umerii rotunjiţi, dar cu tălpi mari, goale şi mersul întins. A dispărut printre două clădiri din lemn precare, ascuns vederii de frânghiile cu rufe decolorate. Aceasta era una dintre cele mai aglomerate mahalale de la periferia Saigonului şi ivirea acelui bărbat, care nu avea dimensiunile potrivite locului – stângăcia lui îi punea în evidenţă înălţimea

mai mare faţă de ceilalţi –, m-a făcut să întreb de el mai târziu. Dial mi-a spus că era probabil un dezertor, unul dintre cei aproximativ 200 care au rămas în ţară, mai ales în zona Saigonului. Unii sunt dependenţi de heroină, alţii sunt angajaţi legal şi au neveste vietnameze, unii sunt hoţi – cele mai multe intrări prin efracţie din Saigon sunt puse pe seama dezertorilor cu aptitudini infracţionale: ei ştiu ce să ia de la PX[231]; ştiu mai bine decât vietnamezii să fure maşini fără să fie descoperiţi. Niciunul dintre aceşti bărbaţi nu are documente de identitate şi Vietnam este o ţară din care se pleacă foarte greu. Unica lor speranţă este să urce pe fluviul Mekong cu o barcă şi să traverseze în Thailanda; sau se pot preda. Era o comunitate ciudată de fugari anonimi, iar ideea existenţei lor – a bărbosului în haine largi, zărit doar o clipă cum traversează linia în lumina orbitoare a zilei – mă umplea de curiozitate şi de milă în egală măsură. Vedeam în ei posibilitatea unui roman, o situaţie conţinând în acelaşi timp şi o enigmă, şi câteva indicii pentru rezolvarea ei. Dacă ar fi să scrie cineva despre Vietnam într-o manieră coerentă, ar trebui să înceapă cu aceşti renegaţi.

Am ieşit din vagonul privat şi am traversat trenul.

---

[231] PX (Post Exchange) - un tip de magazin universal existent în orice bază a Armatei SUA, oriunde în lume; iniţial semăna cu un birou poştal.

Era plin de oameni mutilaţi îngrozitor, oameni cu cioturile rotunde ale membrelor amputate, soldaţi cu uniformele boţite şi bătrâni cu bărbi subţiratice, sprijiniţi în bastoane. Un orb cu pălărie de pai cânta la chitară şi interpreta, fără pic de voce, o melodie pentru un grup de soldaţi. Dar nu era cu totul un tren al decrepitudinii şi al abandonaţilor. Impresia pe care am avut-o în trenul de Bien Hoa, şi care nu m-a părăsit pe toată durata şederii mele în Vietnam, era că vietnamezii sunt ingenioşi. Părea incredibil, dar am văzut şcoliţe cu ghiozdane şi femei cu grămezi uriaşe de legume şi bărbaţi cu legături de păsări şi alţii, care stăteau în pragul unor vagoane care erau practic de marfă, porniţi cu toţii la Bien Hoa să muncească. După atâţia ani, te-ai fi aşteptat să-i vezi înfrânţi; surpriza era că oamenii aceştia erau mai mult decât nişte supravieţuitori. Din nemiloasele întreruperi provocate de război ei salvaseră cu încăpăţânare o rutină: şcoală, piaţă, fabrică. Cel puţin o dată pe lună trenul era atacat, şi despre „ofensivele" acelea se vorbea pe tonul resemnat pe care lumea îl foloseşte când vorbeşte despre musoni. Dar pasagerii aceştia făceau naveta. Era un drum plin de primejdii. Se resemnaseră în faţa pericolului. Pentru ei, viaţa nu avea să se schimbe niciodată şi ameninţarea duşmanului era la fel de previzibilă şi de imuabilă ca şi vremea.

O doamnă cu un copil pe jumătate american mă urmărise de la un vagon la altul şi când, atent la cum sar, m-am oprit în dreptul platformei dintre două vagoane, m-a tras de braţ şi a încercat să-mi întindă copilul. Avea cam doi ani, era dodoloţ, cu pielea deschisă şi ochii rotunzi. I-am zâmbit şi am ridicat din umeri. Ea mi-a arătat faţa copilului, l-a ciupit de obraji şi mi l-a oferit. Copilul a început să plângă şi atunci doamna s-a pornit să vorbească tare, iar un grup de oameni s-a adunat să asculte. Arăta spre mine, gesticulând acuzator cu copilul în braţe.

— Ar fi bine să plecăm de aici, a zis Dial.

Mi-a explicat că era un copil abandonat. Femeia îl găsise şi avea grijă de el. Dar nu era al ei – era un copil american. Voia să mi-l dea mie şi nu putea să înţeleagă de ce nu-l voiam. Încă mai striga – o auzeam limpede în timp ce traversam următorul vagon aglomerat.

Ne-am făcut loc până la locomotivă – una nouă, diesel – şi apoi am trecut în ea, am mers de-a lungul balustradei şi am ajuns chiar pe platformă, cu vântul în faţă şi chircindu-ne de fiecare dată când şuiera. Dar priveliştea nu era una interesantă şi, arătând spre un deal din dreapta, Dial a zis:

— Acolo este locul de unde VE a lansat un atac cu rachete, în urmă cu câteva săptămâni. Dar nu-ţi face griji... acum nu mai sunt acolo. Fac o incursiune,

lansează câteva rachete şi pe urmă o şterg.

Aninat de balustrada platformei din faţă a trenului, vedeam liniile de cale ferată cum se întind dinaintea noastră şi dincolo de ele, peisajul gălbui, perimat, lipsit de copaci, până la linia orizontului, unde se afla Bien Hoa, un talmeş-balmeş de acoperişuri cenuşii şi de hornuri. Vântul duhnea a excremente şi de-a lungul liniei curgea un şuvoi dezgustător de rahat, mai rău decât tot ceea ce văzusem în India, gata să se reverse peste nivelul liniei, alimentat încontinuu de canalele de scurgere deschise care veneau dinspre grupurile de colibe şi debuşau în maluri. Nu era vorba despre şandramalele părăginire ale unor amărâţi: erau nişte căsuţe ridicate de firme de construcţii, iar existenţa lor avea o oarecare susţinere oficială. Case fără sistem de canalizare. Erau pe potriva ţării unde şosele principale nu duceau nicăieri, unde avioanele zburau fără nicio destinaţie şi guvernul nu era altceva decât o tiranie egocentrică. Punctul de vedere oficial era că americanii sunt imperialişti; dar era inexact. Misiunea americanilor fusese una pur militară şi sentenţioasă; nicăieri nu erau semne ale obişnuitelor preocupări edilitare ale unei puteri colonizatoare – repararea drumurilor, canalizare sau clădiri permanente. În Saigon, ambasada şi Biblioteca Abraham Lincoln au reprezentat întreaga misiune, de nouă ani, a unicului

arhitect trimis acolo. Cele două clădiri vor supraviețui unei ofensive pentru că arhitectul a învățat cum să încorporeze într-un element decorativ al zidului exterior un sistem de protecție împotriva rachetelor – dar asta nu e mare lucru în comparație cu ceea ce au construit francezii: poșta, catedrala, câteva școli și cluburi zdravene, precum Cercle Sportif Saigonnais, și toate reședințele grandioase, cea ocupată de Cobra One fiind un exemplu destul de modest. Iar aici, în suburbiile din Bien Hoa, create la presiunea trupelor americane de ocupație, drumurile erau praf și holera se insinua prin curți. Planificarea și întreținerea sunt lucruri ce caracterizează până și imperiul cel mai brutal și mai efemer; în afară de instituirea unui sistem legislativ, nu prea mai există alte virtuți imperiale. Dar americanii nu făcuseră legământ să-l mențină. Există gara Bien Hoa, ridicată acum 50 de ani. Se prăbușește, dar nu asta e problema. Nu există niciun semn că ar fi fost vreodată reparată de americani; chiar și așa, surpată sub coroana de sârmă ghimpată, gara pare cu mult mai solidă decât hangarele de la baza aeriană Bien Hoa.

— Dacă VE ar fi atacat trenul ăsta, a spus Dial când am ajuns în gara Bien Hoa, sărind jos din locomotivă, noi am fi dat primii colțul.

*

În după-amiaza aceea am susţinut o prelegere – obişnuita mea abureală despre roman – la Universitatea Van Hanh din Saigon. Am stârnit o serie polemici pe marginea poziţiei negrilor în America, la care am răspuns cât am putut de cinstit. După aceea, rectorul, venerabilul Thich Huyen-Vi, călugăr budist, mi-a dat un exemplar cu dedicaţie din lucrarea lui de doctorat, *Un studiu critic al vieţii şi operei lui Sariputta Thera*[232], şi am plecat la Cercle Sportif.

— Aici suntem în zona Saigonului asediat, a spus Cobra One.

M-a plimbat pe cele patru hectare unde chinezi, vietnamezi şi poate vreo 12 francezi languroşi practicau diverse sporturi (badminton, tenis, scrimă, judo, ping-pong, bowling) pe sub arborii luminaţi. Am făcut o partidă de biliard şi pe urmă ne-am dus la un restaurant. La câteva mese şuşoteau perechi de îndrăgostiţi şi, „... iniţiind o nouă ramificaţie", se ţineau departe de un grup de bărbaţi.

— Aici suntem în zona Saigonului asediat, a zis Cobra One.

Am mers la clubul de noapte de pe Tu De, principala arteră din Saigon. Înăuntru era foarte întuneric. Am

---

[232] Sariputta - primul dintre discipolii lui Buddha, cel dintâi în înţelepciune şi moştenitor spiritual.

fost serviţi cu cuburi de gheaţă în paharele de bere. Apoi s-a aprins o lumină roşie şi o tânără vietnameză în minijupă a cântat o versiune în tempo rapid a melodiei *Where Have All the Flowers Gone?* Capetele care se legănau în semiîntuneric aparţineau celor care dansau vioi pe această melodie. L-am văzut pe Cobra One gesticulând de partea cealaltă a mesei şi, peste vocea zbârnâită a interpretei, am auzit, „... Saigonul asediat".

A doua zi am luat avionul – tren nu exista – spre oraşul din deltă Can Tho, într-un avion cu fuzelajul argintiu boţit, asemenea staniolului de la un pachet uzat de ţigări. Can Tho fusese odinioară căminul a mii de soldaţi. Cum bordelurile şi barurile erau închise, oraşul avea aerul părăsit al unui târg scos din uz la sfârşitul unei veri pline de evenimente. În toată acea decrepitudine se contura o îndârjire: nu voiam să rămânem în Vietnam, aşa că nu s-a edificat niciodată o viziune asupra ţării, cu excepţia noţiunilor abstracte de ordin militar şi politic. Aeroportul din Can Tho era aproape distrus şi asfaltul străzii principale era presărat cu găuri; toate clădirile recente aveau un design kitchos şi temporar – prefabricate, colibe, adăposturi din placaj. Curând se vor prăbuşi – unele fuseseră deja devastate şi demolate pentru lemn –, iar în câţiva ani, foarte puţini, nu vor mai rămâne multe dovezi că americanii au fost vreodată pe aici. Între

degetele răsfirate ale deltei Mekongului există plantaţii de orez otrăvite şi sute de copii blonzi, cu părul şaten, dar chiar şi aceste trăsături neobişnuite se vor schimba după o generaţie.

25. Trenul de pasageri Hué – Da Nang

Din aer, apa cenuşie şi mată a Mării Chinei de Sud părea rece ca gheaţa, morminte budiste, rotunde, erau presărate prin toate mlaştinile, iar oraşul regal Hué zăcea pe jumătate îngropat în mormane de zăpadă. Dar era nisip ud, nu zăpadă, iar mormintele circulare erau cratere făcute de bombe. Hué are un aspect bizar. În Saigon erau destule baricade cu sârmă ghimpată, dar puţine pagube de război; în Bien Hoa erau case bombardate; în Can Tho erau poveşti despre ambuscade şi un spital plin de victime. În Hué însă am putut să văd şi să miros războiul: drumuri înnoroiate, cu şanţuri făcute de camioanele armatei, şi oameni care alergau prin ploaie cu boccele în braţe, soldaţi bandajaţi, care tropăiau prin mâzga provocată de muson din oraşul în ruine sau priveau pe deasupra ţevilor puştilor, din spatele camioanelor supraîncărcate. Mişcările oamenilor aveau o simultaneitate bulversată. Colacii simetrici de sârmă ghimpată blocau cea mai mare parte a străzilor şi casele

erau baricadate neglijent cu saci de nisip. A doua zi, în tren, Cobra One (care venise şi el în călătorie, împreună cu Cobra Two şi Dial) a zis:

— Uite... fiecare casă are propria gaură de glonţ!

Era adevărat: puţine case nu aveau câte o scobitură zdravănă, iar din zidurile celor mai multe căzuseră bucăţi zdrenţuite de zidărie. Întreg oraşul avea o înfăţişare întunecată, brună, de profanare, urme mânjite ale raidurilor, printre băltoacele tot mai mari. Erau câteva semne ale stilului imperial (vietnamez, francez), dar această delicateţe abia dacă era mai mult decât o promisiune încălcată.

Şi era foarte frig, o răceală apoasă care cobora din cerul apăsător şi burniţa lipicioasă din încăperile jilave. În timpul prelegerii pe care am susţinut-o la Universitatea din Hué m-am plimbat în sus şi-n jos, cuprinzându-mă cu braţele ca să mă încălzesc. Clădirea în stil colonial nu era deloc universitară de fapt, ci practic un fost magazin de lux, numit Morin Brothers, pe care plantatorii din zona de graniţă îl foloseau drept casă de oaspeţi şi depozit de alimente. Am ţinut conferinţa într-unul dintre fostele dormitoare şi din balconul bătut de vânt puteam să văd curtea interioară neîngrijită, heleşteul cu pereţii crăpaţi şi obloanele cu vopseaua jupuită de la ferestrele celorlalte încăperi.

Mai târziu am mers cu maşina la un promontoriu

deasupra Mausoleului Regal, pe Râul Parfumat[233].

— Este o zonă a VE, a spus domnul Metaggart, oficialul local al USIS[234].

Era un tip amabil, cu părul alb, care îşi gătea singur şi uneori venea cu bicicleta aici să-şi exerseze vietnameza cu santinelele de pe promontoriu. Dincolo de fluviu, teritoriul Viet Cong-ului însemna un număr de dealuri scalpate: fuseseră defrişate. Din când în când tot mai avea loc însă câte un schimb de focuri. O barcă a ARVN[235] navighează aproape de malurile duşmane şi toată după-amiaza trage înspre dealuri, nu către o ţintă anume, ci mai degrabă la fel ca nava franceză de război din *Inima întunericului*[236], care bombardează fără ţintă – ca apucata, zice Conrad – jungla africană. Un vietnamez mi-a spus că ar trebui să vin aici în anotimpul cald. Atunci aş putea să închiriez o barcă şi o fată, să iau cu mine de mâncare şi să-mi petrec astfel noaptea pe fluviu, făcând amor şi mâncând la răcoare.

---

[233] Huong Giang („Râul parfumat") - fluviu de coastă care traversează oraşul Hué şi care toamna capătă un parfum special, datorită numeroaselor livezi ce îşi scutură florile în apele lui.

[234] USIS - United States Information Service (Agenţia de Informaţii a SUA), cunoscută şi ca Agenţia de Propagandă a SUA (1953-1999), dedicată „diplomaţiei publice" şi înfiinţată în perioada Războiului Rece.

[235] ARVN - Armata Republicii Vietnam, trupele terestre ale Forţelor Militare ale Republicii Vietnam, armata Vietnamului de Sud, care a funcţionat din 1955 până la căderea Saigonului (1975).

[236] Nuvelă de Joseph Conrad.

I-am promis că aşa o să fac. Apoi ne-am dus la mausoleu. Cu cât erau mai vechi clădirile din Hué, cu atât era mai bună starea lor: barăcile Quonset [237] ridicate anul trecut se dezintegrau, casa domnului Metaggard, veche de 40 de ani, era ponosită, dar confortabilă, iar Mausoleul Regal, care avea 100 de ani, era într-o stare foarte bună, deşi mormintele fuseseră făcute cu materiale refolosite, conform obiceiului vietnamez (pentru a sublinia modestia) – lemn şi piatră de la alte construcţii, ceramică spartă şi ţigle crăpate. Avea grădini pline de buruieni şi portaluri sculptate, cu dragoni cabraţi deasupra arcadelor; iar în camerele interioare, în mausoleele prăfuite, femei bătrâne şontâcăiau de la un artefact la altul, aprinzând lumânările subţiri, să ne arate orologiul francez (care nu mai avea braţe), candelabrele de cristal, altarele aurite şi dulapurile cu intarsii de sidef, cozile de păun cu pene mucezite („Ea zice că sunt de la regele Franţei"). Mâinile bătrânelor tremură în timp ce apropie flacăra lumânărilor de comorile uscate ca iasca şi mie îmi era teamă că o să dea foc la toată şandramaua. Când am plecat, ele au suflat în lumânări şi au rămas în criptele întunecoase. Hué era un oraş din

---

[237] Quonset - construcţie uşoară prefabricată, de formă semicirculară în secţiune; este realizată din tablă ondulată galvanizată; numele provine de la locul unde a fost fabricată pentru prima oară.

care toată lumea fugea, dar aici, în cavouri, bătrânele – servitoarele unor regi din anii ’20 şi ’30 – nu plecau niciodată. Mâncau şi dormeau în incinta Mausoleului Regal.

Era rece în seara aceea; pe străduţele înnoroiate lătrau câinii şi, în ciuda frigului, dormitorul meu era plin de ţânţari care m-au torturat.

*

La gara din Hué, a doua zi dimineaţa, un bărbat vietnamez scund, cu un costum gri de gabardină şi pălărie cu boruri mici, s-a repezit la mine şi mi-a strâns mâna.

— Bun venit la Hué, mi-a urat el. Vagonul dumneavoastră e gata.

Era şeful de gară. Fusese anunţat de sosirea mea şi branşase la trenul de pasageri către Da Nang un alt vagon privat al directorului. Deoarece Căile Ferate Vietnameze fuseseră distruse, fiecare segment avea câte un vagon directorial tras pe o linie secundară. Orice alte căi ferate ar fi avut un singur astfel de vagon, dar Căile Ferate Vietnameze au şase linii separate, care operează cu o laborioasă independenţă. La fel ca la Saigon, am urcat în vagonul privat cu oarece reţinere, ştiind că mâna o să-mi tremure dacă voi scrie vreodată ceva de rău despre oamenii aceştia. Mă simţeam ca un bădăran în compartimentul meu gol, în vagonul meu

gol, privind cum vietnamezii stau la coadă să cumpere bilete ca să călătorească în vagoanele supraaglomerate. Şeful de gară mă zorise să plec de la ghişeul de tichete („Nu este nevoie!”), dar zărisem preţul călătoriei: 143 de piaştri (25 de cenţi) ca să mergi la Da Nang, probabil cea mai ieftină călătorie de 120 de kilometri din lume.

Dial, interpretul, şi Cobra One şi Two au urcat şi ei şi mi s-au alăturat în compartiment. Am rămas tăcuţi, privind pe geam. Clădirea mătăhăloasă a gării, văruită în alb, o versiune a fortului Alamo, era ciuruită de gloanţele care ciobiseră bucăţi din stucatură, dezvelind zidul de cărămidă de dedesubt. Gara însă, de un leat cu vila cu bovindouri a domnului Metaggard şi cu magazinul Morin Brothers, fusese construită ca să dăinuie – complet diferită de zona părăsită şi fundaţiile de ciment de la periferia oraşului Hué, unde barăcile prăbuşite ale Diviziei I Marină şi zona de antrenament părăginită se afundau în noroi. Părea că întregul aparat de război fusese programat să se autodistrugă în ziua când americanii s-au retras, nelăsând în urmă niciun semn al brutalei lor aventuri. În triajul gării, câteva vagoane blindate de marfă aveau spărturi în pereţii laterali din oţel armat, acolo unde fuseseră străpunse de mine. Vagoanele erau adăpostul câtorva copii cu chipuri triste. În cele mai multe dintre ţările tropicale, adulţii stau – asemenea celor descrişi de William Blake

– la marginea crângului ce răsună[238] şi îi urmăresc pe copii la joacă. În Vietnam, copiii se joacă singuri, iar adulţii par să fi dispărut; îi cauţi pe părinţi printre grupurile mari de copii, cauţi în fundal silueta unui adult. Dar aceştia lipsesc (şi asta distorsionează peisajul). Bătrâna cu fustă lungă plină de noroi şi părul leoarcă de ploaie, care duce un copil în spate, e şi ea tot un copil.

— Ai văzut lavoarul de la W.C.? m-a întrebat Dial.

— Nu.

— Deschizi robinetul şi ghici ce curge?

— Rugină, am zis.

— Nimic, a spus Cobra Two.

— Apă! a zis Dial.

— Bun, a comentat Cobra One. Paul, notează. Robinetele funcţionează. Există apă curentă. Ce părere ai despre asta?

Dar era singurul lavoar din tren.

Şeful de gară spusese că linia spre Da Nang era deschisă de numai patru luni, după ce fusese scoasă din uz timp de cinci ani. Deocamdată nu se înregistraseră disfuncţii recente. De ce redeschiderea liniei a coincis cu retragerea americanilor nimeni nu

---

[238] „Răsună crângul" - poem de William Blake din volumul *Cântece ale inocenţei* (1789), în care poetul descrie sunetele şi imaginile vesele care îi însoţesc pe copiii ce se joacă în aer liber.

putea să explice. Teoria mea era că acum nu mai erau camioane americane care să străbată dus-întors unicul drum ce leagă Hué de Da Nang, Autostrada Unu, numită pentru efect „Strada fără bucurie”; această diminuare a traficului auto i-a forţat pe vietnamezi să adopte măsura mai raţională a deschiderii căilor ferate. Războiul nu se diminuase, ci devenise mai puţin mecanizat, mai puţin elaborat. Banii şi trupele străine complicaseră lucrurile, dar acum vietnamezii reveniseră de la ostilităţile în stil corporatist ale americanilor la suprastructura colonială, cu comunicaţii mai lente, la culturile agricole, la locuirea în clădirile vechi şi la un sistem de transport bazat pe căile ferate. Proiectul american din timpul războiului fusese abandonat – bazele militare părăsite, scheletele barăcilor şi drumurile desfundate demonstrau acest lucru, vizibil şi din trenul de pasageri care zăngănea spre Da Nang, cu încărcătura lui de legume cultivate la Hué.

Podurile de pe această linie stau mărturie a războiului; sunt recente şi pilonii lor metalici au rugină nouă. Altele, rupte, mimând o gestică încremenită, zac alături, acolo unde tonele de exploziv le-au contorsionat şi le-au prăvălit în prăpăstii. În unele râuri erau puzderie de poduri dărâmate, oţel negru înnodat şi adunat în ghemotoace la oglinda apei. Nu toate erau

recente. În defileurile unde se găseau câte două sau trei am considerat că cele mai vechi erau relicve ale bombardamentelor japoneze, iar pe celelalte, exemple ale demolărilor cauzate de terorismul anilor 1950 şi 1960, fiecare război lăsând în urmă propria epavă unică. Erau impresionant de mutilate, ca nişte sculpturi în metal revoltătoare. Vietnamezii îşi atârnau rufele la uscat pe ele.

Aici, pe râuri – în dreptul acestor poduri –, soldaţii erau cel mai vizibili. Acestea erau puncte strategice: un pod bombardat putea să scoată linia din funcţiune chiar şi pentru un an întreg. Aşa că la fiecare capăt de pod, chiar deasupra, pe vârfuri de stâncă, se instalaseră adăposturi din saci de nisip, cazemate şi buncăre, de unde santinelele, cei mai mulţi foarte tineri, îşi fluturau carabinele spre tren. Pe adăposturi fluturau lozinci scrise pe bannere roşii şi galbene. Dial mi le-a tradus. Unul tipic era: „Întâmpină pacea cu bucurie, dar nu te culca uitând de război”. Soldaţii umblau în maiouri; îi vedeai legănându-se în hamace; unii înotau în râu sau îşi spălau rufele. Alţii urmăreau trenul, cu puştile la umăr, înveşmântaţi în uniformele lăbărţate – o metaforă a nepotrivirilor care îmi amintea întotdeauna, fără greş, că bărbaţii aceia, băieţii aceia, au fost îmbrăcaţi şi înarmaţi de americani mult mai corpolenţi. Odată ce au plecat americanii, războiul a părut prea

mare, o măsură nepotrivită, de fapt, precum cămăşile soldaţilor, ale căror mâneci le ajungeau până la vârful degetelor, şi căştile care le cădeau pe ochi.

— Acolo e VE, a zis Cobra One, arătând departe, în zare, spre un şir de creste care ieşeau din dealuri.

— Ai putea spune că optzeci la sută din ţară e controlată de VE, dar asta nu înseamnă nimic, pentru că nu au decât zece la sută din populaţie.

— Eu am fost acolo, a zis Dial.

Tot uitam că Dial fusese puşcaş marin.

— Patrulam de aproape trei săptămâni. Doamne, ce frig ne era! Dar când şi când aveam noroc şi ajungeam în câte un cătun. Lumea ne vedea venind şi fugea, iar noi le foloseam colibele... dormeam în paturile lor. Îmi amintesc cum de câteva ori – asta îmi rupea sufletul – a trebuit să le ardem mobilele ca să ne încălzim. Nu reuşeam să găsim lemne de foc.

Culmile montane începeau să se profileze, luau forma unor amfiteatre cu vederea spre Marea Chinei; înspăimântătoare, golaşe şi albastre, cu vârfurile sufocate de ceaţă, lăsau dâre de fum, de la focurile de defrişare. Ne aflam pe fâşia îngustă de coastă şi ne îndreptam către sud, pe linia ţărmului pestriţ prins între munţi şi mare, care aparţinea încă guvernului de la Saigon. Vremea se schimbase sau poate că scăpaserăm în fine din burniţa constantă din Hué.

Acum era soare şi cald: vietnamezii urcaseră pe acoperişurile vagoanelor şi stăteau cu picioarele atârnate peste margine. Eram suficient de aproape de plajă ca să auzim valurile spărgându-se de mal, iar în faţa noastră, în curbura golfuleţelor pe care o urma trenul, pescadoare şi canoe tăiau spuma valurilor spre mal, unde oameni cu pălării mari de soare aruncau plase circulare de pescuit ca să prindă raci.

— Doamne, e o ţară aşa de frumoasă, a spus Cobra Two.

Făcea poze de la fereastră, dar niciuna nu putea să redea complexitatea acelei frumuseţi: într-o parte, soarele lumina un crater de bombă în pădure şi lângă el fumul umplea potirul unei văi; o coloană de ploaie dintr-un nor fugar cădea pieziş pe o altă pantă şi albastrul lăsa locul verdelui-închis, verdelui lăstarilor de orez din plantaţiile întinse, care dincolo de o fâşie de nisip se transformau într-un ocean albastru imens. Distanţele erau enorme şi peisajul atât de vast, încât trebuia cercetat pe părţi, aşa cum un copil priveşte o frescă.

— Habar n-am avut, am spus.

Dintre toate locurile prin care mă purtase trenul de la plecarea mea din Londra, acesta era cel mai frumos.

— Nimeni nu ştie, a spus Cobra Two. Nimeni din Statele Unite nu are nici cea mai mică idee cât de

frumos e aici. Uită-te... Doamne, uită-te, numai!

Eram la marginea unui golf care strălucea verde în lumina soarelui. Dincolo de lespezile verzi de jad ale apei se vedea o formaţiune stâncoasă şi o vale atât de întinsă, încât cuprindea soarele, fumul, ploaia şi norul – toate în acelaşi timp – în porţii independente de culoare. Nu fusesem pregătit pentru o astfel de frumuseţe; m-a surprins şi m-a făcut să mă simt umil tot aşa cum o făcuseră şi întinderile pustii ale Indiei rurale. Cine pomenise măcar de faptul că munţii Vietnamului sunt locuri de o măreţie inimaginabilă? Deşi cu greu am putea blama un recrut speriat pentru că nu a luat seama la această splendoare, ar fi trebuit să ştim de la bun început că francezii nu ar fi colonizat ţara şi nici americanii nu ar fi luptat atâta amar de timp dacă o asemenea plenitudine nu i-ar fi invitat să o culeagă.

— Asta e valea A-Shau, a explicat Cobra One, care până în acel moment îl imitase amuzant pe Walter Brennan[239].

Vârfurile muntoase se ascundeau în ceaţă; dedesubt, în fum şi soare, erau văioage adânci, întunecate, marcate de cascade. Cobra One clătina din cap:

---

[239] Walter Brennan (1894-1974) - actor american de film, câştigătorul a trei premii Oscar.

— O grămadă de bărbaţi pe cinste au murit acolo.

Ameţit de peisaj, am luat-o în lungul trenului şi am văzut cum un orb îşi căuta pipăind calea spre uşă – îi auzeam plămânii suflând ca nişte foale; bătrâne zbârcite, cu dinţii înnegriţi şi veşminte negre largi, ţineau strâns coşurile de răchită cu ceapă verde; şi soldaţii – unul cu chipul cenuşiu, în scaun cu rotile, unul în cârje, alţii cu bandaje proaspete la mâini şi la cap, cu toţii în uniforme americane care sugerau un travesti în adevăratul sens al cuvântului. Un oficial se deplasa de la un vagon la altul, verificând cărţile de identitate ale bărbaţilor civili, în căutarea celor care voiau să scape de înrolare. Oficialul acesta s-a încurcat într-o bucată de sfoară ţinută de un orb şi legată de mijlocul copilului care îl călăuzea. În tren erau mulţi soldaţi înarmaţi, dar niciunul nu arăta ca o escortă. Trenul era apărat de grupurile de soldaţi concentraţi în amplasamentele de la poduri şi poate de aceea era aşa uşor să arunci linia în aer cu mine detonate de la distanţă. Minele acestea sunt ascunse sub şine în timpul nopţii; iar când trenul trece peste una dintre ele, un bărbat care stă ascuns – care poate să fie membru al Viet Cong-ului sau un pirotehnist angajat de vreun camionagiu din Da Nang – aruncă în aer încărcătura.

În timpul acelei călătorii, prin gări mici, nişte bătrâne mi-au oferit în două rânduri copii. Erau la fel ca acei

copii cu pielea albă şi părul blond pe care îi văzusem în Can Tho şi Bien Hoa. Dar erau mai mari, aveau vreo patru sau cinci ani şi mi s-a părut straniu să-i aud pe aceşti copii, care păreau să fie americani, vorbind în vietnameză. Şi mai straniu a fost să-i văd pe micii fermieri vietnamezi în imensitatea unui peisaj unde arborii lui minunaţi şi prăpăstiile şi stâncile lui de jad – acestea din urmă răsărite din marea de nori – ascundeau duşmanul. Din tren puteam să-mi întorc privirile către munţi, gata-gata să uit numele ţării, dar adevărul era mai aproape şi crud: vietnamezii fuseseră distruşi şi apoi abandonaţi, ca şi cum, îmbrăcaţi în hainele noastre, fuseseră confundaţi cu noi şi împuşcaţi; ca şi cum, tocmai când ajunseseră să creadă că ne identificam cu ei, noi am tuns-o. Nu era chiar aşa simplu, dar era o descriere a acestei poveşti triste mai aproape de realitate decât opiniile presante ale americanilor angoasaţi care, ascuţind Briciul lui Ockham[240], cataloghează războiul drept un şir de atrocităţi, o serie de erori pur politice sau un act de eroism întrerupt. Tragedia era că noi veniserăm şi,

---

[240] Briciul sau Lama lui Ockham - cunoscut drept „principiul parcimoniei”, folosit pentru a justifica anumite afirmaţii ştiinţifice; călugărului franciscan William Ockham (cca 1285-1349), filosof, moralist şi scriitor politic, i se atribuie principiul conform căruia cea mai simplă explicaţie pentru un fenomen este şi cea mai bună.

chiar de la început, plănuiserăm să plecăm: Da Nang era dovada acestui fapt.

Trenul era în gigantica trecătoare Hai Van („Trecătoarea Norilor”), care împărţea în mod natural partea nordică a Da Nang-ului, ca un zid roman. Dacă Viet Cong-ul reuşea să treacă de el, calea spre Da Nang ar fi fost liberă, iar trupele Viet Cong erau deja încartiruite pe pantele din depărtare, în aşteptare. La fel ca în celelalte porţiuni dintre Hué şi Da Nang, munţii şi văile cu cele mai spectaculoase peisaje erau – şi mai sunt încă – cele mai crunte teatre de război. Dincolo de trecătoarea Hai Van am intrat într-un tunel lung. Eu traversasem deja trenul şi stăteam pe platforma din faţă a locomotivei diesel, sub farurile orbitoare. În faţa mea, un liliac uriaş s-a desprins de tavan şi a fâlfâit stângaci din aripi, încolo şi încoace, lovindu-se de pereţi, încercând să zboare înaintea locomotivei. A plonjat razant cu linia, apoi s-a înălţat – mai încet de astă dată – pe măsură ce începea să se vadă capătul tunelului, zburând cu fiecare secundă tot mai aproape de locomotivă. Era ca o jucărie făcută din lemn şi hârtie, al cărei arc se termină, şi, în final, a ajuns la doar trei metri de faţa mea, o creatură maronie şi panicată bătând din aripile ciolănoase. A obosit, a căzut câţiva centimetri mai jos, apoi, în lumina capătului de tunel – o lumină pe care el nu o putea vedea –, aripile i

s-au prăbuşit, s-a lansat în faţă şi s-a rostogolit rapid sub roţile locomotivei.

„Strada fără bucurie” era deasupra noastră în timp ce goneam de-a curmezişul unui promontoriu fără niciun copac, spre podul Nam Ho, cinci arce întunecate protejate de scafandrii genişti cu uriaşe valuri ruginite de sârmă ghimpată. Erau zonele părăsite de la marginea oraşului Da Nang, un sector sinistru cu baze de aprovizionare, care fusese ocupat de trupele ARVN şi de ocupanţii ilegali; adăposturile – colibe şi şoproane – făcute exclusiv din materiale de război, saci de nisip, protecţii de plastic, tablă ondulată ştanţată cu numele Armatei SUA şi ambalaje alimentare marcate cu iniţialele organizaţiilor caritabile. Da Nang era înghesuit lângă mare şi tot pământul din jurul lui fusese despădurit. Dacă există vreun loc ce pare otrăvit, acela e Da Nang.

Raidurile şi jafurile sunt tehnici pe care războiul i-a obligat pe vietnamezi să le înveţe. Am coborât în gara din Da Nang şi, după prânz, am pornit cu maşina, împreună cu un oficial american, spre partea de sud a oraşului, unde soldaţii fuseseră încartiruiţi în câteva baze întinse. Cândva aici erau mii de soldaţi americani, acum nu mai era niciunul. Dar barăcile erau pline până la refuz cu refugiaţi; pentru că nu fuseseră întreţinute, bazele erau într-o stare deplorabilă şi arătau ca şi când

fuseseră bombardate. De stâlpii pentru drapel fluturau rufe; ferestrele erau sparte sau bătute în scânduri; pe drumuri erau focuri la care se gătea. Refugiaţii mai puţin norocoşi se instalaseră în camioanele fără roţi, iar duhoarea de canal era îngrozitoare – puteai să simţi mirosul acestor baze de la două sute de metri distanţă.

— Când americanii au început să se pregătească de plecare, lumea aştepta la porţi şi dincolo de gardurile acelea, mi-a relatat oficialul american. Ca nişte lăcuste sau mai ştiu eu ce. Imediat ce ultimul soldat a ieşit, s-au repezit înăuntru, au jefuit magaziile şi au rechiziţionat casele.

Folosindu-se de ingeniozitate, refugiaţii au jefuit barăcile; oficialii guvernului vietnamez, folosindu-se de influenţă, au jefuit spitalele. În Da Nang (iar mai apoi în portul Nha Trang, din sud) am tot auzit poveşti despre cum, în ziua când americanii au plecat, spitalele au fost complet curăţate – medicamente, tuburi de oxigen, pături, paturi, echipamente medicale, tot ceea ce se putea căra. În largul ţărmurilor erau ancorate vapoare chinezeşti, gata să primească această pradă, care a fost dusă la Hong Kong şi revândută. Dar există un Dumnezeu: un om de afaceri elveţian mi-a spus că unele dintre echipamentele medicale au ajuns, via Hong Kong, până la Hanoi. Nimeni nu ştia ce s-a întâmplat cu oficialii guvernamentali îmbogăţiţi. Unele

dintre poveştile despre prădăciuni păreau exagerate; le-am crezut pe cele despre spitalele jefuite, pentru că niciun oficial american nu mi-a putut indica un spital care primeşte pacienţi şi acesta este un lucru pe care un american l-ar cunoaşte.

Cale de mai mulţi kilometri pe drumul spre sud, taberele răscolite viermuiau de vietnamezi a căror adaptare rapidă putea fi observată în uşile tăiate în pereţii barăcilor şi în barăcile dărâmate complet, pentru ca din ele să se ridice zece colibe firave. Bazele fuseseră de la început temporare – erau toate din placaj, care se umflase din cauza umezelii, foi de tablă care se coşcoveau şi stâlpi de la îngrădituri îndoiţi –, aşa că niciunul dintre adăposturile primitive nu avea să dăinuiască. Dacă îţi era milă de soldaţii americani demoralizaţi care trăiseră în taberele acestea oribile, ţi se făcea şi mai milă de cei care moşteniseră toate aceste mizerii.

Barurile cu panouri pătate de muşte care făceau reclamă la bere rece, muzică, fete erau goale şi cele mai multe păreau falite, dar abia spre sfârşitul după-amiezii am văzut adevărata decădere a oraşului Da Nang. Am mers cu maşina până la plajă, unde, la 15 metri de locul unde valurile se spărgeau de ţărm, se afla un bungalou relativ nou. Era o casă pe plajă cochetă, construită pentru un general american care plecase nu demult.

Cine era acest general? Nimeni nu ştia cum îl cheamă. A cui era acum casa de pe plajă? Nici asta nu ştia nimeni, dar Cobra One şi-a dat cu presupusul:

— Vreun ştab din ARNV, probabil.

Pe verandă, un soldat vietnamez stătea în repaus cu carabina în mână, iar în spatele lui, pe o masă era o întreagă colecţie de sticle: votcă, whisky, bere de ghimbir, apă minerală, o carafă cu suc de portocale, o frapieră cu gheaţă. Din interiorul casei răzbăteau râsete uşor triste şi bete.

— Cred că s-a mutat cineva aici, a zis Cobra One. Hai să vedem.

Am trecut de santinelă şi am urcat treptele. Uşa de la intrare era deschisă şi în living doi americani stăteau pe canapele şi gâdilau două vietnameze pieptoase. Era absurdul în oglindă – amândoi bărbaţii erau graşi, amândouă fetele râdeau, iar canapelele stăteau una lângă cealaltă. Dacă sumbra reconstituire pe care Conrad i-o face colonialismului în *Un avanpost al progresului* ar fi fost transformată în comedie, aşa ar fi arătat.

— Hei, avem oaspeţi! a zis unul dintre bărbaţi.

A lovit cu pumnul în zidul din spatele lui, apoi s-a ridicat în picioare şi şi-a reaprins trabucul.

Pe când noi ne prezentam, s-a deschis o uşă laterală din zidul în care a lovit cel cu trabucul şi în living a

intrat grăbit un negru musculos, trăgându-şi pantalonii. Apoi a apărut din camera respectivă şi o vietnameză mărunţică ce semăna cu un liliac. Negrul a zis „Sal'tare" şi s-a îndreptat către uşa din faţă.

— N-am vrut să vă întrerupem picnicul, a zis Cobra One, fără să dea vreun semn că ar avea de gând să plece.

Şi-a încrucişat braţele şi i-a privit; era un tip înalt, cu privirea aspră.

— Nu întrerupeţi nimic, a răspuns bărbatul cu trabuc, rostogolindu-se jos de pe canapea.

— El este şeful securităţii, a explicat oficialul american care ne adusese în locul acela, vorbind despre bărbatul gras cu trabuc.

Parcă pentru a confirma, omul şi-a mai aprins o dată trabucul. Apoi a zis:

— Mda, eu sunt bau-baul-şef pe aici. Aţi ajuns de mult?

Era în acea fază a beţiei în care, conştient fiind că era beat, făcea eforturi să o ascundă. A ieşit, îndepărtându-se de pernele aruncate pe jos, de scrumierele pline, de fetele întinse pe spate.

— Cu *ce* aţi venit? a întrebat omul de la CIA când i-am spus că am călătorit de la Hué la Da Nang cu trenul. Aveţi noroc că aţi ajuns până aici! Acum două săptămâni VE l-a aruncat în aer.

— Şeful de gară din Hué ne-a spus altceva, a zis Cobra One.

— Şeful de gară din Hué habar n-are dacă să se scarpine la ceas sau să-şi întoarcă arcul în cur, a zis agentul CIA. Vă spun eu că l-au aruncat în aer. Au fost ucişi 12 oameni, nu mai ştiu câţi răniţi.

— Cu o mină?

— Exact. Detonată de la distanţă. A fost oribil.

Omul de la CIA, şeful securităţii pe întreaga regiune, minţea; dar în clipa aceea nu aveam nicio dovadă cu care să-i contrazicem povestea. Şeful de gară din Hué ne spusese că de luni de zile nu mai avuseseră loc incidente cu bombe şi lucrul era confirmat şi de oficialii de la Căile Ferate din Da Nang. Dar tipul de la CIA era foarte dornic să ne impresioneze, să demonstreze că lua pulsul regiunii, cu atât mai mult cu cât iubita lui ni se alăturase şi stătea agăţată de gâtul lui. Celălalt grăsan era în bungalou, discutând cu frenezie, în şoaptă, cu una dintre fete, iar negrul era aproape de verandă, făcând tracţiuni la o bară fixată între doi palmieri. Omul CIA a spus:

— Un lucru trebuie să ţineţi minte. VE nu are niciun fel de sprijin în sate... şi nici trupele guvernamentale. Vedeţi, de aceea e aşa de calm totul.

Fata vietnameză l-a ciupit de obraz şi a strigat la prietena ei, care stătea pe plajă şi privea cum negrul

învârtea un lanţ greu pe deasupra capului. Bărbatul din bungalou a ieşit afară şi şi-a turnat un whisky. L-a băut privindu-l îngrijorat pe cel de la CIA cum bate câmpii.

— E o situaţie ciudată, zicea omul de la CIA. Spuneţi că satul ăsta e curat şi satul ăsta e plin de Charley[241], dar trebuie să înţelegeţi un lucru: cei mai mulţi dintre ei nu luptă. Nu-mi pasă ce citiţi voi prin ziare... jurnaliştii ăştia mănâncă rahat cu polonicul. Eu vă spun că e linişte.

— Şi cu mina cum rămâne?

— Mda, mina. Ar trebui să nu vă mai urcaţi în tren; aste e tot ce pot să vă spun.

— Noaptea e altfel, a zis bărbatul cu whisky-ul.

— Păi, vedeţi voi, ţara îşi cam schimbă stăpânul după căderea nopţii, a zis omul de la CIA.

— Cred că am face bine să plecăm, a intervenit Cobra One.

— Ce atâta grabă? Mai rămâneţi, a insistat agentul CIA. Sunteţi scriitor, a continuat, întorcându-se spre mine. Şi eu sunt... adică, mai scriu şi eu puţin. Mai clocesc din când în când câte un articol. *Boy's Life*... pentru cei de la *Boy's Life* scriu destul de mult şi ăăă...

Fetele strigau în vietnameză şi chicoteau şi asta

---

[241] Charley sau Charlie - poreclă folosită de soldaţii americani pentru Viet Cong (VC), de la „Victor Charlie".

începea să-i distragă atenţia.

— ...oricum, unde ziceaţi că mergeţi? Munţii de Marmură? La vremea asta aţi face mai bine să vă ţineţi departe de locul ăla.

Şi-a privit ceasul. Era cinci şi jumătate.

— S-ar putea să fie Charley pe acolo. Nu ştiu. N-aş vrea să fiu răspunzător.

Am plecat şi, când am ajuns la maşină, m-am uitat înapoi spre bungalou. Tipul de la CIA îşi flutura spre noi trabucul; părea să nu-şi dea seama că avea o vietnameză atârnată de el. Amicul lui stătea în verandă, alături de el, agitând în mână un pahar de unică folosinţă plin cu whisky şi bere de ghimbir. Negrul revenise la bară; făcea tracţiuni; fetele le numărau. Santinela stătea cu puşca în braţe. Dincolo de ei era marea. Omul de la CIA a strigat ceva, dar se apropia fluxul şi zgomotul valurilor i-a înecat vorbele. Refugiaţii din Da Nang puseseră stăpânire pe barăci; aceştia trei, pe casa de pe plajă a generalului. Într-un fel, ei erau tot ce mai amintea de miza americană a războiului: sentimente degenerate, temeri înecate în băutură şi simplificări. Pentru ei, războiul se terminase: nu mai făceau decât să se distreze şi să crească un micuţ Cain.

La şase kilometri mai la sud, aproape de Munţii de Marmură, maşina noastră se târa în spatele unei căruţe

trase de un bou. În timp ce aşteptam, un băiat vietnamez de vreo zece ani a venit grăbit şi a strigat prin geamul deschis.

— Ce a spus? a întrebat Cobra One.

— Idiotule, a tradus Dial.

— Hai să plecăm de aici.

În seara aceea m-am întâlnit cu colonelul Tuan, care scrie romane sub pseudonimul Duy Lam. Era unul dintre cei vreo zece scriitori din Vietnam care mi-au spus cât de dură era cenzura în timpul regimului Thieu – nu doar cenzură politică, a fost interzisă chiar *şi un tramvai numit dorinţă.* Speriaţi că propriile lor cărţi vor fi cenzurate, scriitorii vietnamezi aleseseră calea mai sigură a traducerii unor romane inofensive: librăriile din Saigon sunt pline de versiuni în vietnameză după *Jane Eyre, Pescăruşul Jonathan Livingston* şi de scrieri ale lui Washington Irving şi Dorothy Parker. Colonelul Tuan mi-a spus că îi plăcea să scrie în vietnameză, deşi putea să scrie cu aproape aceeaşi uşurinţă în limbile franceză sau engleză.

— Vietnameza e o limbă foarte frumoasă, a zis el. Dar e greu de tradus. De exemplu, dacă un bărbat i se adresează soţiei lui, sunt foarte multe feluri în care poate să o facă. Poate să-i spună „tu”... dar e considerat nepoliticos. Sau poate să i se adreseze cu apelativul „surioară”, iar ea îi va spune „frate”. Cel mai frumos

este când un bărbat o numeşte pe nevasta lui „eu însumi”... „Ce mai faci eu însumi?” o va întreba el. Mai sunt şi altele. Ar putea să-i spună „mamă” şi ea îi va spune lui „tată”...

— Mamă, tată, a zis Cobra One. Păi, şi nenea şi tanti Gura-Lumii din America spun tot aşa!

Înainte de a pleca, l-am întrebat pe colonelul Tuan care erau, în general, sentimentele vietnamezilor faţă de americani, după atâţia ani de război, de perturbări şi de moarte, după toţi anii de ocupaţie.

Colonelul Tuan s-a gândit îndelung înainte să-mi răspundă, iar când a făcut-o şi-a ales cu grijă cuvintele.

— Noi credem că americanii... a zis el şi s-a oprit... Credem că sunt foarte disciplinaţi... şi au făcut multe greşeli în război. Şi, desigur, credem că sunt foarte generoşi. Dar avem convingerea că nu au cultură... absolut deloc, cel puţin nu din ce am văzut noi. Nu vorbesc despre mine: eu l-am citit pe Faulkner şi mulţi alţi scriitori americani... Vorbesc despre omul mediu, cum sunt majoritatea oamenilor în Vietnam. Asta este ceea ce gândesc.

Am luat avionul de la Da Nang la Nha Trang, ca să iau trenul spre Thap Cham, dar în ziua când am ajuns a avut loc un atac al unei brigăzi de genişti asupra depozitelor petroliere din afara Saigonului, la Nha Be, şi 50% din combustibilul vietnamez a fost distrus într-o

singură dimineaţă. Combustibilul a început să fie raţionalizat şi eu mi-am anulat călătoria. Era o extravaganţă inutilă, de vreme ce ar fi trebuit să fiu adus înapoi cu maşina, 160 de kilometri. Am luat o bicicletă şi am pedalat prin oraşul plin de vile abandonate, apoi am mâncat ţipar la un restaurant de la ţărmul mării. A doua zi am aşteptat ore bune pe aeroportul din Nha Trang, pentru un avion spre Saigon; a sosit în sfârşit unul, un C-123 încărcat cu produse Kleenex, Kotex, cu fasole, hârtie igienică, suc de grepfrut, o ladă uriaşă cu orez de California extra (ciudat, de vreme ce Nha Trang se află într-o zonă unde se cultivă orezul) şi un Dodge din 1967, aparţinând unuia dintre americanii de acolo.

Zborul de întoarcere către Saigon printr-o furtună m-a speriat de moarte; eram prins cu chingi de peretele burtos al acestei balene care se balansa în sus şi-n jos, iar cei trei piloţi chinezi nu-mi inspirau niciun fel de încredere. Mi-am revenit suficient cât să mai susţin încă două prelegeri, din care nu-mi amintesc mare lucru, cu excepţia a ceea ce Auden descrie în poemul „În circuit” drept

> O constatare cu adevărat prostească,
> Un chip făcut pe loc să te tâmpească.

Apoi am plecat şi am aşteptat în aeroportul Tan Son Nhut, ca să pornesc spre Japonia. În vremuri mai bune aş fi luat trenul până la Hanoi, l-aş fi schimbat spre Pekin şi, trecând prin Shenyang şi Seul, aş fi ajuns la Busan, de unde aş fi luat un vapor care să facă joncţiunea cu unul dintre trenurile expres din insula japoneză Kyushu. Sau aş fi putut să merg direct de la Pekin la Moscova, via Ulan Bator, în Mongolia, şi apoi acasă. Pe calea ferată, drumul e direct din gara Hanoi până la gara din Liverpool Street, în Londra. Poate cu altă ocazie[242]...

26. Expresul Hatsukari (Pasărea Dimineţii) spre Aomori

În Japonia aveam în plan să mă pregătesc pentru Siberia. Era vorba despre trenuri, desigur, şi despre prelegerile care să le plătească; dar principala mea grijă erau hainele pentru următoarea mea călătorie. Am sosit la Tokyo cu ţinutele care îmi serviseră timp de trei luni la tropice, garderoba mea care nu trebuie călcată. Aceste haine, pătate cu sos de curry, oarecum uzate, cu

---

[242] Acum - în aprilie 1975 -, cea mai mare parte a oraşelor din Vietnam prin care am trecut cu trenul au fost aruncate în aer, toate au fost capturate şi mulţi dintre locuitorii lor au fost ucişi. Pentru supravieţuitori viitorul este melancolic, iar micul tren nu mai parcurge drumul între Hué şi Da Nang (nota autorului).

turul pantalonilor lustruit de călătoriile mele sedentare, nu erau adecvate vremii japoneze foarte reci, care nu prevestea nimic bun pentru viitorul în legătură cu care fusesem deja avertizat (mersul trenurilor pe căile ferate sovietice dă şi temperaturile medii): minus treizeci de grade la Habarovsk[243]. Era decembrie. Iarna din Tokyo era agravată de chiciura spulberată de vânt, de gazele de eşapament şi de curenţii ascendenţi dintre clădiri care îţi tăiau respiraţia, caracteristice iernilor din marile oraşe. Dar hainele japonezilor nu sunt gândite pentru o iarnă siberiană, toate au măsuri mici şi costă enorm.

Japonezii subliniază cu un soi de mândrie perversă cât de scump a devenit traiul în ţara lor. Dar faptul este în egală măsură un semn de bogăţie şi de inflaţie, şi începeam să mă întreb dacă era atât de apăsător pe cât pretindea lumea. Am întrebat despre asta, dar timida mea anchetă este prima întrebare pe care o pune un străin, iar localnicul atoateştiutor e gata să te şocheze cu preţuri de batjocură. Cât costă un chimono? „Poţi să găseşti unul bun la o mie de dolari." O masă? „La cele mai multe restaurante scapi cu vreo douăzeci de dolari... de persoană." O sticlă cu gin? „Marfa de import s-ar putea să te ducă pe la douăzeci de dolari

---

[243] Habarovsk - capitala regiunii omonime din Rusia, situată la 30 de kilometri de graniţa cu China.

sau mai mult.” Şi când am râs neîncrezător, un american s-a întors spre mine cu o neaşteptată sălbăticie, după cum mi s-a părut, şi mi-a zis:

— Ascultă, aici poţi să bei o ceaşcă de cafea cu mai puţin de un dolar!

Am aflat mai târziu că exista un loc la periferia Tokyo-ului unde o ceaşcă de cafea (inclusiv frişca şi zahărul) se spunea că ar fi costat patruzeci de dolari. Informaţia aceasta, oferită fără emfază, e cam ca „sclavia” din şcoli, unde reacţia automată a elevilor mai mari faţă de un nou-venit este să-l îngrozească pentru a-l exclude. Americanii din Thailanda te iniţiază spunându-ţi: „Să nu atingi niciodată un thailandez pe cap – capul e sacru pe-aici. Poţi să fii ucis pentru asta”. Vânzarea cu amănuntul a misticii religioase thailandeze, ca şi mistica banilor în Japonia, trebuie să te facă să te gândeşti de două ori la ce ai de gând să spui. Nimeni nu-ţi spune că poţi să trăieşti şi cu bani puţini în Japonia, dar se poate: dacă stai în motelurile japoneze, dacă ajungi să-ţi placă bolurile mari de supă cu tăiţei, denumite *ra-men* (ceaiul e gratis), şi foloseşti trenul. Nici fructele nu sunt scumpe, pentru că Japonia cumpără portocale, mere şi mandarine la preţ redus de la sud-africani, care sunt aşa de recunoscători să primească în schimb aparate de radio, încât au declarat

oficial că japonezii sunt albi. Iar în Ginza[244] există un restaurant McDonald's cu hamburgeri. Hainele de iarnă sunt însă altă poveste. Cele mai multe paltoane pe care le-am văzut costau bine peste o sută de dolari, iar cel pe care l-am ales, o măsură fixă, cu guler din blană de iepure, m-a costat o sută cincizeci de dolari. Mănuşile, fularul, o căciulă de lână şi aşa mai departe au epuizat banii pe care i-am primit pentru prima prelegere, dar acum eram pregătit nu doar pentru Siberia, ci şi pentru prelegerea pe care aveam să o ţin printre zăpezile de decembrie din Hokkaido, la distanţă de două călătorii cu trenul spre nord.

După căderea întunericului, străzile din Tokyo erau pline de grupuri vesele de japonezi gălăgioşi. Cei mai puţin entuziaşti zăceau beţi morţi în prag la Mori, un local unde se vindeau tăiţei, sau la Pub Glasgow ori prăbuşiţi pe trotuarele întortocheatelor străduţe lăturalnice – pe unde îi ajunsese osteneala alcoolică. Ei erau victimele bonusului. De două ori pe an, angajaţii japonezi primesc un bonus: decembrie e una din aceste luni şi eu avusesem norocul să sosesc exact în ziua când se dădeau banii. Spre miezul nopţii apucasem să văd toate etapele beţiei japoneze, de la cea iniţială, în care se ridicau vocile, şi până la ultima, în care pur şi simplu

---

[244] Ginza - cartier din Tokyo.

cădeau seceraţi, prăbuşindu-se pe pardoseala restaurantului sau pe o stradă îngheţată. Între faza gălăgioasă şi cea a paraliziei, se vomită şi se cântă. Îmi imaginam victimele ca pe nişte „bonusuri" şi îi vedeam cum sunt târâţi de prieteni, dintre care mulţi, în faza cântătoare, aveau destul curaj de beţiv ca să urle înspre mine. După ora douăsprezece s-au împuţinat; străzile deveniseră suficient de liniştite pentru ca doamnele în chimono, cu şaluri şi papuci cu talpă groasă să-şi poată plimba căţeii – invariabil ogari supli, rasă pură. Două doamne care conversau în şoaptă m-au ajuns din urmă. Câinele s-a oprit, şi-a coborât fundul şi s-a răhăţit; una din doamne a scos o hârtie pe care o avea pregătită şi, sporovăind în continuare cu prietena ei, a luat delicat rahatul câinelui şi l-a aruncat într-un coş de gunoi din apropiere.

Nu văzusem coşul până când nu l-a folosit: ordinea din Tokyo nu este vizibilă decât de aproape – de la depărtare e un talmeş-balmeş, dar amestecul trebuie studiat pentru ca planul să devină evident. Atunci observi uşile glisante, luminile ascunse perfect în zid şi sub masă, comandate de comutatoare abia vizibile, cu semnele „Strălucitor" şi „Semiîntuneric", mesele şi servantele şi robinetele care apar din pereţi, aparatele de la metrou care îţi vând un bilet şi apoi ţi-l perforează, scaunele care dispar şi trenurile silenţioase

în care te urci cu ajutorul braţului desprins parcă de corp al unui bărbat angajat să împingă oamenii înăuntru. La ora şapte seara, când se închid magazinele, la uşă apar două fete în uniformă; se înclină, spun „Mulţumesc" şi „Mai poftiţi" fiecărui client şi dimineaţa revin. În imensul magazin Isetan din Shinjuku[245], grupurile de angajaţi care stau în dreptul vitrinelor spun „Bună dimineaţa" primilor clienţi, făcându-i să se simtă ca nişte acţionari. Totul funcţionează: locul funcţionează cu o ingeniozitate politicoasă.

Pe un perete al magazinului sunt patruzeci şi opt de televizoare color, o impresionantă expoziţie de electronice şi, chiar dacă patruzeci şi opt de imagini în culori vii ale unui mic politician japonez care ţine un discurs nu fac din el un Winston Churchill, display-ul demonstrează gustul japonezilor pentru gadgeturi. Probabil că există în firea lor ceva care îi salvează de la disperarea pe care o simt americanii când experimentează astfel de convulsii consumatoriste. Americanul, înfundându-se cu marfă, dezvoltă un sentiment de stânjeneală vinovată; dacă japonezii au astfel de dubii, nu le arată. Poate că ezitările nu fac

---

[245] Shinjuku - cartier din Tokyo, cu caracter autonom, important centru comercial şi administrativ.

parte din caracterul naţional sau poate că cei care ezită sunt călcaţi în picioare de mulţimile de cumpărători – selecţia naturală pe care o practică societatea capitalistă cu cei meditativi. Japonezii mi-au lăsat puternica impresie că acţionau împreună graţie unui plan conceput dinainte: nişte oameni programaţi. Îi vezi stând la coadă ca nişte roboţi la metrou, făcând cozi în mod firesc la ghişeele şi automatele pentru bilete, şi e greu să eviţi concluzia că au cu toţii circuite imprimate. Dar evaluarea mea s-a schimbat cu timpul şi am început să văd cum pe aceste trasee de metrou oamenii luptau împotriva ordinii: de îndată ce trenul ajungea în staţie şi uşile se deschideau, mulţi dintre cei care aşteptaseră multă vreme în tăcere, la o coadă liniştită, rupeau rândurile şi începeau să-şi agite bagajele şi să se repeadă la uşi.

*

Până în acest punct al călătoriei mele (încă un bonus al vagonului de dormit) reuşisem să evit acele seri aşa-zis culturale în care eşti ţinut captiv într-o încăpere încinsă ca să aplauzi spectacolul degenerat al dansatorilor şi cântăreţilor cu pene şi mărgele, ce execută numere de proastă calitate, dar solicită să fie scuzate pe temeiul că sunt tradiţionale. Însă cu o seară înainte de a lua trenul Hatsukari spre Aomori am avut ceva timp de pierdut şi, din câte îmi amintesc, fără un

motiv anume, am decis să merg la teatrul Nichigeki, ca să vizionez un spectacol de două ore, numit *Flori cad pe pielea palidă.* Era promovat cu pedanterie drept spectacolul care celebra două sute cincizeci de ani de la naşterea dramaturgului japonez Chikamatsu Monzaemon[246]. În Japonia, aveam să descopăr, până şi sadicii au sentimentul istoriei. În public nu erau decât doi sau trei *gaijin*[247]. O seară culturală în altă parte ar fi fost o chestie turistică: aveam impresia că o participare atât de largă a localnicilor îmi va permite să înţeleg mai bine felul în care îşi folosesc timpul liber.

Exact când s-au stins luminile, două femei de vârstă mijlocie s-au repezit pe culoarul din mijlocul sălii şi şi-au ocupat locurile din primul rând, chicotind. Numărul din deschidere era unul de balet, zece tinere japoneze cu coroane aurii, în stil thailandez, şi cu mai nimic altceva pe ele, în afară de nişte bikini minusculi, din lame. Solista a urcat pe scenă printr-o trapă din podea, stând pe un piedestal care se rotea şi arborând câţiva boa aurii în faţa fetelor din balet, care săltau agere picioarele. Am scos un geamăt. Muzica urla.

---

246 Chikamatsu Monzaemon, născut Sugimori Nobumori (1653-1725) - dramaturg japonez, cunoscut pentru piesele de teatru *joruri* (stil de teatru de păpuşi care ulterior se va scinda în teatrul de păpuşi *bunraku* şi teatrul cu actori *kabuki).*

247 *Gaijin* - străin.

După ce am studiat programul şi am respins ofertele de *no* şi *kabuki*[248], am găsit un spectacol de striptease. Voiam să plec şi era cât pe ce să o fac după al doilea număr, un cântec japonez interpretat de un spectru androgin puternic pudrat, care mi-a dat senzaţia că asistam la acordarea unui pian. Am rămas, oarecum atras de goliciune, descoperind în mod ciudat că îmi plac numerele de dans, „Rămas-bun, Charleston!" şi „Strigătul negru" (un episod vioi, care relata moartea lui Billie Holiday[249], cu o japoneză cu faţa înnegrită – mai mult un fel de *minstrel show*[250] decât un comentariu asupra problemei rasiale). Până la acel moment, cea mai mare parte a numerelor imitau stilul de la Radio City Music Hall, dar ceea ce a urmat nu datora nimic Occidentului.

„Aburagoroshi", pe care vecinul meu japonez mi l-a tradus bucuros drept „Ulei-ucide", a început cu un film în care două femei se aleargă printr-o cameră unde, pe podea, se întinde o mare pată de ulei. Filmul ar fi putut să ruleze la unul dintre acele cluburi universitare de

---

[248] *No, kabuki* - forme de teatru tradiţional japonez.

[249] Billie Holiday, născută Eleanora Fagan (1915-1959) - una dintre cele mai mari cântăreţe americane de jazz.

[250] Tip de spectacol american constând în scenete comice, numere de varieteu, dansuri şi muzică, susţinut iniţial de albi cu pielea mânjită în negru, iar ulterior chiar de afro-americani.

film care dau în fiecare an *L'avventura* [251], *Pather Panchali* [252] şi filme de animaţie est-europene obositoare: avea o încadratură pretenţioasă, unghiuri stranii ale imaginii şi un fel de isterie pe care am asociat-o întotdeauna cu oferta cluburilor de cinema. Apoi una dintre femei a alunecat pe ulei şi a fost ţintuită de urmăritoarea ei; au început să se lupte. Erau cadre cu unghii, păr uleios, fese, sâni şi genunchi din care picura ulei, precum şi efecte cinematografice revoltătoare, ca acela al unei guri gata să înghită ecranul.

În vreme ce filmul – din ce în ce mai sadic – licărea în fundul scenei, două japoneze goale au apărut din fântâna aflată în mijlocul ei şi au executat o versiune stilizată a ceea ce se petrecea pe ecran – cu alte cuvinte, maimuţăreau sadismul, prefăcându-se că se sfâşie una pe alta. Femeile de pe ecran luceau acum de ulei şi când una dintre ele şi-a înfipt dinţii în fesele celeilalte, făcând-o pe victimă să se zbată, îţi dădeai seama că se va termina rău. Cea care muşcase şi-a încălecat adversara. Prezentarea simultană a continuat, două nuduri încolăcite pe scenă, două nuduri zvârcolindu-se pe ecran. Aparatul de filmat s-a mutat ca să arate răni,

---

[251] *Aventura* - film italian în regia lui Michelangelo Antonioni.

[252] *Cântecul drumeagului* - film bengalez în regia lui Satyajit Ray.

sângele amestecat cu ulei, sângele şi uleiul prelingându-se pe sânii unei femei în patru labe. Spectacolul s-a terminat cu cele două asasine triumfătoare deasupra trupurilor prosternate ale victimelor lor, iar aplauzele au fost numeroase.

Următorul număr, „Ten No Amishima", a început destul de inocent, cu un film în care un bărbat mângâie o femeie. L-am întrebat pe vecinul meu zâmbăreţ ce înseamnă titlul. Mi-a zis că e numele unei insule din Marea Japoniei, unde avea loc pipăiala aceea rapidă, şi, pe măsură ce se desfăşura, eu speram că insula nu este pe traseul meu. Bărbatul era acum în spatele femeii şi nu-ţi trebuia multă imaginaţie ca să-ţi da seama că o sodomiza hotărât, în timp ce îi mototolea sânii, ca un bărbat care stoarce lămâi – lămâi, mai degrabă decât grepfrut. Ca şi mai înainte, pe scenă au venit două fete şi au demonstrat, într-o manieră care poate fi în mod corect numită simbolică, ce făceau bărbatul şi femeia de pe ecran, şi s-au scurs zece minute de imitaţie a unei partide de sex lasciv, înainte de a se ajunge la scena finală. Aceasta a constat într-o îmbrăţişare şi, în timp ce fetele de pe scenă mimau fiara cu două spinări[253], bărbatul din film a trecut în poziţia misionarului, iar în clipa orgasmului – cu doar o zvâcnitură ca unic

[253] Expresie folosită de Shakespeare pentru a indica actul sexual.

avertisment – a tras de sub saltea o sabie lucitoare şi i-a tăiat beregata iubitei. Am avut un gros-plan al tăieturii fatale, cu sângele care se prelingea între sânii femeii moarte (se pare că era un mod popular de orgasm), şi am ieşit în lobby să iau o gură de aer proaspăt.

Nu eram tocmai incitat să mă întorc în sală pentru „Trupul alb însângerat", dar am văzut „Japonia se scufundă". Era un număr hilar, în care zece fete goale şi zece dansatori bărbaţi, androgini, reprezentau căderea finală a Japoniei. Ultimul număr a fost un solo intitulat „Onna Harakiri", ceea ce este destul de explicit, odată ce afli că *onna* („femeie") este persoana care se dezbracă de chimono, scoate o sabie din teacă şi o ţine în dreptul abdomenului. Un bărbat din culise recita ceva ce suna ca o parodie de poezie japoneză, cu metrica şi ritmica pe care le are „Corbul"[254]. Frământata Onna, goală puşcă, şi-a înfipt lama în ea şi a împins-o în dreapta şi în stânga. Sângele i-a ţâşnit din abdomen, împroşcând scena, şi femeia s-a rostogolit la podea. Dar încă mai trăia. A îngenuncheat din nou şi, în timp ce poezia continua, s-a înjunghiat în coapsa stângă, în cea dreaptă şi sub fiecare braţ, lăsând să ţâşnească valuri de sânge. Atât de inteligenţi sunt japonezii, că abia la a şasea ei tentativă am observat că de fiecare dată înţepa

---

[254] Poem de Edgar Allan Poe (1809-1849).

o mică pungă din celofan plină cu sânge. Acum era acoperită de sânge, covoraşul *tatami* era năclăit şi cei din primele rânduri şi-l ştergeau de pe faţă cu şerveţele. În fine, a reuşit: şi-a expus trupul însângerat dinaintea publicului reverenţios şi apoi şi-a implântat în gât lama din care picura sângele, înfigându-şi capul în ea ca o acadea pe băţ. Sângele i-a buşit pe gură şi, ciuruită zdravăn, s-a clătinat şi a căzut lată. Platforma s-a rotit şi a oferit tuturor priveliştea carnagiului, înainte de a coborî în deschiderea din scenă, oprindu-se o clipă pentru ca Onna să ridice o mână însângerată şi luminată de reflector: mâna aceea a fost aclamată de public şi apoi luminile s-au stins.

În faţa teatrului Nichigeki, bărbaţii japonezi care urmăriseră cu o apatie dispreţuitoare şi apoi aplaudaseră cu atâta entuziasm erotismul sălbatic dus până la refuz, la care nu mai încăpea niciun bis – rânjind în timpul ăsta –, bărbaţii aceia, zic, se înclinau adânc unul în faţa altuia, murmurau politicoase saluturi de despărţire prietenilor, îşi luau nevestele de braţ cu delicateţea unor îndrăgostiţi de modă veche şi, în lumina crudă a străzii, surâdeau, cu un aer de heruvimi.

*

Expresul Hatsukari, cu botul lui ca vârful unui glonţ (numele trenului, „Pasărea Dimineţii”, se referă la

momentul sosirii lui în Aomori, şi nu la plecarea din Tokyo), pleacă din gara Ueno în fiecare după-amiază, fix la ora patru. Ueno e ticsită de oameni cu căciuli de blană, cu schiuri şi haine groase, pentru zăpezile de la capătul liniei: sunt cei care merg în vacanţă. Dar mai sunt şi localnicii care se întorc acasă, oameni mici de statură, cu tenul închis şi feţe de eschimoşi, în drum spre Hokkaido. Expresia japoneză *nobori-san* („rustici") îi descrie: sensul ei literal este „cei de la ţară"; pentru că au luat *nobori* (trenul de provincie), aceşti vizitatori, verii de la ţară care şi-au petrecut vacanţa la Tokyo, sunt consideraţi nişte ţărănoi. În tren stau pe locurile lor, se descalţă de pantofii butucănoşi şi adorm. Par uşuraţi că se întorc acasă şi duc cu ei suvenire din Tokyo: prăjituri ambalate în celofan, flori în conuri de hârtie, fructe uscate legate cu panglici, păpuşi în ambalaje de hârtie, jucării de pluş în cutii. Japonezii se pricep de minune la ambalarea mărfurilor. Suvenirele acestea stau îngrămădite în sacoşe de plastic, baza bagajelor oricărui călător japonez. Şi mai sunt şi alte pachete, pentru că *nobori-san* nu are încredere în mâncarea oferită de Căile Ferate Japoneze şi îşi aduce propria gentuţă cu hrană. Când se trezeşte, scotoceşte în bagajul de la picioare şi descoperă o cutie de tablă bine închisă, cu orez şi peşte, pe care le mănâncă gâfâind şi plescăind, fără să se întindă sau să se ridice

din fotoliul lui capitonat. Trenul însuşi este silenţios; amintirea mea despre sunetele din trenul japonez este tocmai zgomotul mâncatului, acelaşi cu sunetul pe care îl face un adult când umflă un balon.

Cântecelul ca de cutiuţă muzicală, dar amplificat, zece note ascuţite, şi un mesaj înregistrat precedă sosirile în gări. Este nevoie de un avertisment, pentru că opririle sunt foarte scurte: cincisprezece secunde la Minami-Urawa[255], un minut la Utsunomiya[256] şi, două ore mai târziu, încă o oprire de un minut la Fukushima[257]. Un călător neavizat ar putea să fie ologit de uşa care se închide sau ar putea să rateze cu totul oprirea. Cu mult timp înainte de muzică şi de mesaj, japonezii experimentaţi îşi cară pungile cu cumpărături la ieşire şi, imediat ce trenul se opreşte şi în uşă apare o crăpătură, încep să se împingă nebuneşte către peron. Peronul este la acelaşi nivel cu pragul vagonului, gândit pentru călătorii încărcaţi de bagaje şi care se bulucesc. Luminile din vagoane nu se sting niciodată, ceea ce face imposibil dormitul, dar îi permite călătorului să-şi adune catrafusele la două noaptea,

---

[255] Minami-Urawa - gară în cartierul Minami-ku, din oraşul Saitama, parte a conurbaţiei Tokyo.

[256] Utsunomiya - gară amplasată în centrul comercial al oraşului omonim.

[257] Fukushima - municipiu din Japonia, centrul administrativ al prefecturii Fukushima din regiunea Tohoku.

când trenul opreşte şi staţionează cincisprezece secunde în gara lui.

Câtă eficienţă! Ce viteză! Eu tânjeam însă după tolăneala din trenurile indiene, după cuşetele spaţioase şi compartimentele de lemn care miroseau a curry şi a trabucuri; după chitanţele pentru lenjerie, pe care era scris „cămăşi" şi „gulere"; deasupra chiuvetei, o carafă de apă; şi afară, pe coridor, un bărbat cu o sticlă de bere pe tavă: trenurile care pufăiau în ritmul melodiilor *Alabammy Bound* sau *Chattanooga Choo-Choo* şi care întruchipau tot ce e mai bun în bazarul pe roţi. Într-un astfel de tren lent era imposibil să fii duffillizat.

Trenurile japoneze inodore mă tulburau şi mă făceau să fiu încordat şi să transpir, stare pe care am asociat-o întotdeauna călătoriilor cu avionul. Îmi readuceau în minte simptomele groazei pe care o simţisem în expresul internaţional pe când străbăteam sudul Thailandei – un fel de tensiune de plumb, care se instalase după mai multe luni de voiaj. Călătoria – chiar şi în condiţii ideale – începuse să-mi dea o stare de nelinişte şi am observat în mai multe locuri că deplasarea constantă mă rupsese complet de lumea înconjurătoare, încât puteam să fiu în orice loc bizar, sâcâit de sentimentul neclintit de vinovăţie pe care îl simte un şomer când merge din eşec în eşec. Această stare de transă perplexă a pus stăpânire pe mine în

drum spre Aomori, şi cred că avea în mare măsură legătură cu faptul că eram într-un tren rapid, rece, printre oameni tăcuţi pe care tot nu i-aş fi înţeles dacă ar fi vorbit. Eram prins între geamurile duble. Nici măcar nu puteam deschide fereastra! Trenul trecea vâjâind în noapte pe lângă peroanele luminate şi pustii ale gărilor rurale şi erau momente lungi în care – sub imperiul unei forme acutizate de alienare, pe care o mai simţisem şi înainte, pentru scurte perioade, când eram ca într-o sferă atemporală – nu-mi puteam da seama unde eram sau de ce mă aflam acolo.

Cartea pe care o citeam în acel tren mă tulbura şi mai tare. *Poveşti japoneze fantastice* de Edogawa Rampo. Numele adevărat al lui Rampo era Hirai Taro şi, la fel cu omonimul său – pseudonimul lui este o versiune japoneză a numelui Edgar Allan Poe –, este specializat în povestiri de groază. Născocirile sale literare erau stângace şi stilul prozei lui, enervant; cu toate acestea, eram fascinat tocmai de inepţia povestirilor, pentru că îmi era la fel de imposibil să uit aceste orori pe cât îmi era să uit macabrul rigodon pe care publicul de la Nichigeki îl considerase distractiv. Aici se observa încă o sclipire a spiritului japonez agonizant. Dar cum să-l reconciliezi cu siluetele tăcute din trenul excesiv luminat, care se mişcau de parcă ar fi fost comandate de tranzistori? Ceva nu era în regulă; ceea ce citeam

contrazicea imaginea acestor călători. Iată-l pe eroul din *Un iad de oglinzi*, băiatul cu o „ciudată manie pentru optică” – el se izolează într-o oglindă globulară şi se masturbează în faţa reflexiei sale monstruoase, înnebunind din cauza auto-voaierismului; iar acolo, pe locul din faţa mea, în tren, stătea un băiat de aceeaşi vârstă, hipnotizat paşnic de capul persoanei din faţa lui. Într-o altă povestire, *Fotoliul uman*, un meşter de fotolii libidinos, „urât peste putinţă”, se ascunde înăuntrul uneia dintre creaţiile sale, aprovizionat cu hrană şi apă, iar „pentru alte nevoi ale naturii am luat şi o pungă mare de cauciuc”. Fotoliul în care se află îngropat este vândut unei femei frumoase, care îi dă fiori de fiecare dată când se aşază pe el, fără să ştie că stă în poala unui bărbat ce se descrie pe sine drept „un vierme... o creatură respingătoare”. Fotoliul uman se masturbează, apoi (cumva) îi scrie frumoasei femei o scrisoare. La câteva locuri mai departe de mine, în Hatsukari, stătea un bărbat urât şi îndesat, cu mâinile încleştate pe genunchi; dar zâmbea. Plictisit peste măsură de Rampo, am decis până la urmă să-l abandonez. Îmi părea rău că ştiu atât de puţin despre japonezi, dar şi mai rău că nu exista niciun loc de refugiu în trenul expres.

Lângă mine stătea o fată foarte tânără. La începutul călătoriei stabilisem că nu vorbeşte engleza şi aproape

în tot timpul scurs de la plecarea noastră din gara Ueno a citit o carte groasă de comicsuri. Când am ajuns în îndepărtata gară nordică Noheji (cincisprezece secunde) din Honshu[258], în golful Mutsu, m-am uitat pe fereastră şi am văzut zăpada aşternută între şinele de tren şi peste câmpurile luminate de lună. Fata s-a ridicat, a pus jos cartea de comicsuri şi a traversat vagonul, până la toaletă. S-a aprins lumina verde cu mesajul „Toaleta ocupată" şi, cât timp lumina a rămas aprinsă, m-am uitat în cartea ei. Eram avizat şi precaut. Benzile desenate înfăţişau decapitări, canibalism, oameni plini de săgeţi zburlite, ca Sfântul Sebastian, oameni cuprinşi de flăcări, armate răcnind care hăcuiau săteni, lume fără mădulare, din ale căror cioturi picura sângele – una peste alta, dezastru. Desenele nu erau reuşite, dar erau grăitoare. Printre povestirile sângeroase existau şi unele comice şi trei dintre ele mizau, ca efecte, pe flatulenţă: o femeie sau un bărbat imobilizat, care se apleca şi expunea un ditamai posteriorul, cât o lună plină, trimiţând spre faţa celui care îl ţinea captiv un jet de duhoare (vălătuci de funingine reprezentaţi cu linii vălurite şi nori). Lumina verde s-a stins. Am pus jos cartea de comicsuri. Fata a

---

[258] Honshu („Insula principală", în traducere literală) - cea mai populată insulă a Japoniei.

revenit la locul ei şi, Dumnezeu mi-e martor, şi-a reluat senină lectura tulburătoare.

La Aomori, gara pentru feribot, difuzoarele au răsunat – se dădeau instrucţiuni – şi când trenul a oprit în gară pasagerii, care se îngrămădiseră pe culoar imediat ce s-a auzit prima silabă a mesajului, au zbughit-o pe uşi şi au coborât pe peron. Crescătorii de găini cu suvenirele lor, bătrânele doamne şontâcăind în saboţii de lemn, tineretul cu schiuri, fata cu cartea ei de comicsuri: de-a lungul şi de-a latul holului gării, în sus pe scări, la vale pe câteva rampe de acces, luând viteză şi ciocnindu-se unii de alţii, împiedicându-se în papucii care le împart picioarele în două degete late – femeile foşnind, bărbaţii alergând. Apoi spre şirul de porţi de acces, unde le erau perforate biletele şi şase conductori îndrumau lumea printr-un gang către secţiunile respective: Salonul de Clasa Întâi – Bilet Verde, Salonul Comun, Cuşete, Clasa a Doua Fără Covor, Clasa a Doua cu Covor (aici pasagerii stăteau pe podea, cu picioarele încrucişate). În zece minute, cei o mie două sute de călători se transferaseră de la tren la feribot şi la cincisprezece minute după ce Hatsukari sosise la Aomori *Towada Maru* fluiera de plecare şi se îndepărta de debarcader, pentru a traversa strâmtoarea

Tsugaru[259]. În portul indian Rameswaram, o operaţie similară de transfer de la un tren la vapor a durat aproape şapte ore.

Eu eram în Salonul pentru Bilet Verde, cu aproximativ alţi o sută cincizeci de oameni care, ca şi mine, încercau să potrivească scaunele de frizer care le fuseseră alocate. Aceste fotolii rabatabile erau date pe spate şi, înainte ca luminile să scadă în intensitate, mulţi sforăiau deja. Traversarea a durat patru ore şi a fost foarte agitată; în Aomori zăpada era mare, iar acum navigam în mijlocul viscolului. Vaporul se zbătea serios, îmbinările scoteau gemete grave şi ameninţătoare, puntea era măturată de valuri şi prin hublouri intrau fulgi de zăpadă. Am ieşit pe puntea bătută de vânt, dar nu am suportat frigul şi nici să văd atâta apă neagră şi atâta ninsoare. M-am cuibărit în fotoliul meu şi am încercat să dorm. Din cauza viscolului, la fiecare patruzeci şi cinci de secunde sirena vaporului scotea un geamăt ce străpungea strâmtoarea.

La ora patru, din difuzoare s-a auzit un tril de păsărele care ciripeau şi gângureau – tot o înregistrare. Dar era încă destul de întuneric. Câteva vorbe emise de difuzor şi toată lumea s-a ridicat şi s-a repezit spre uşile cabinei. Feribotul s-a aşezat pe o latură, s-a instalat

---

[259] Tsugaru - strâmtoare ce separă insulele Honshu şi Hokkaido.

culoarul de trecere, s-au deschis uşile şi toată lumea s-a îndreptat spre trenul care aştepta, străbătând prin ninsoarea aspră peronul gării Hakodate[260]. Acum alergam şi eu: adoptasem viteza japoneză. La Aomori aflasem că am mai puţin de cincisprezece minute ca să mă îmbarc în trenul spre nord, către Sapporo, şi nu voiam să fiu duffillizat într-un loc atât de pustiu.

27. Expresul Ozora (Cer Nesfârşit) spre Sapporo

„Trenul a ieşit din tunelul lung într-un ţinut al zăpezii. Pământul se întindea alb sub cerul nopţii." Rândurile de început ale romanului lui Kawabata[261] *Ţara zăpezilor* (a cărui acţiune are loc în partea de vest a insulei Honshu) descriu Ozora, situat la o oră distanţă de la plecarea din Hakodate. Era abia cinci şi jumătate, într-o dimineaţă de decembrie; nu mai văzusem în viaţa mea asemenea întinderi de zăpadă şi după ora şase, când soarele a răsărit şi a aurit nămeţii, dând zăpezii acea strălucire aspră pe care o au dunele de nisip, a devenit imposibil să mai dorm. M-am plimbat în sus şi-n jos prin tren, fotografiind tot ce vedeam: era

---

[260] Hakodate - al treilea oraş ca mărime din Hokkaido, după Sapporo şi Asahikawa.

[261] Yasunari Kawabata (1899-1972) - prozator japonez, laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1968).

ceva la care niciun japonez nu ar fi putut să obiecteze.

În vagonul-restaurant, un japonez mi-a spus:

— Trenul acesta se numeşte „Cer Nesfârşit" pentru că Hokkaido este tărâmul cerului fără sfârşit.

Am încercat să-l provoc să continue conversaţia, dar el a exclamat „Vă rog!" şi s-a îndepărtat grăbit. Nu părea să mai fie vreun alt vorbitor de limbă engleză în tren, dar în timp ce am luat micul dejun un american, care s-a prezentat Chester, m-a întrebat dacă poate să mi se alăture. Am zis că da. Eram bucuros să-l văd, ca să mă liniştesc, demonstrându-mi că mai sunt încă în stare să cântăresc un străin şi să apreciez o călătorie. Răul mintal de mişcare pe care îl simţisem în ziua precedentă mă deranjase; am recunoscut în el manifestarea fricii, şi aceasta era o stare mintală supărătoare în Japonia. Chester era din Los Angeles. Avea o mustaţă pe oală şi purta haine de ţapinar: cămaşă de lână în carouri, pantaloni de twill[262] şi ghete cu şireturi. Preda engleza în Hakodate; acolo se urcase în tren. Cei din Hakodate erau foarte amabili, dar vremea era extrem de rea, chiria cu adevărat mare şi traiul foarte scump. Se ducea la Sapporo în weekend, să facă o vizită unei fete pe care o ştia. Eu ce făceam?

M-am gândit că aş avea ghinion dacă aş minţi: o

---

[262] Twill - stofă cu o ţesătură în diagonală, înspicată, cu model oriental.

boare de paranoia mă făcuse superstiţios. I-am spus exact pe unde umblasem, înşirând toate ţările; i-am zis că făcusem însemnări şi că, atunci când mă voi întoarce în Anglia, voi scrie o carte despre această călătorie, pe care o voi numi *Bazarul pe roţi.* Şi am mers chiar mai departe: am zis că imediat ce el o să dispară de lângă mine o să notez ce mi-a spus, anume că oamenii erau amabili şi vremea extrem de rea, şi că o să-i descriu mustaţa.

Toată această sinceritate a avut un efect ciudat: Chester a crezut că mint şi când l-am convins că spun adevărul a început să vorbească într-un fel amuzat conciliant, ca şi cum n-aş fi fost în toate minţile şi aş fi putut deveni brusc violent. Am aflat că avea ceva împotriva cărţilor de călătorii: a zis că nu vrea să-mi rănească sentimentele, dar considera că astfel de cărţi erau inutile. L-am întrebat de ce.

— Pentru că toată lumea călătoreşte, a zis Chester. Aşadar, cine ar vrea să citească despre asta?

— Toată lumea face sex, dar asta nu elimină regulatul ca subiect – adică, lumea tot mai scrie despre asta.

— Sigur, dar tu alegi călătoria, a spus. Omului mediu din Statele Unite nici prin cap nu-i trece să meargă în Bally. Eu ştiu o mulţime de lume – oameni obişnuiţi, din clasa de mijloc – care merg în locuri cu adevărat depărtate ca Instantbull, Anchor, Taheedy, unde vrei tu

– ai mei sunt în Oh-sucker[263] chiar acum. Aşa că au fost deja acolo: cine vrea să citească despre asta?

— Nu ştiu, dar faptul că ai tăi călătoresc ar putea să însemne că vor fi mai interesaţi să citească despre asta.

— Dar ei *au fost* deja acolo, a zis el, încăpăţânat.

— Cu avionul. Asta e ca şi cum ai merge cu submarinul, am spus eu. Trenul e ceva diferit. Uită-te la noi: n-am fi purtat discuţia asta dacă eram într-un avion. Oricum, lumea nu vede întotdeauna aceleaşi lucruri într-o ţară străină. Eu am teoria că ceea ce auzi influenţează – poate chiar determină – ceea ce vezi. O stradă obişnuită poate să fie transformată de un ţipăt. Sau un miros poate face ca un loc oribil să devină atractiv. Sau ai putea vizita un minunat mormânt mogul, dar în timp ce îl admiri auzi pe cineva care spune „mare brânză" sau „învârtită" şi ţi se pare că întregul mormânt e o plăcintă uriaşă...

Ce era cu imbecilitatea asta de teorie pe care o inventam eu pentru Chester? Nu puteam să scap de ideea că trebuie să-i demonstrez că sunt întreg la minte. Imboldul de a-mi arăta sănătatea mintală mă făcea să bat câmpii şi aiurelile mele contraziceau tocmai ceea ce

---

[263] Bally, Instantbull, Anchor, Taheedy, Oh-sucker - denaturări ale numelor unor oraşe: Bally (numele unei mari companii) = Bali; Instantbull („taur instant") = Istanbul; Anchor („ancoră") = Angkor; Taheedy = Tahiti; Oh-sucker („fraier") = Osaka.

voiam să susţin. Chester s-a uitat la mine pieziş, măsurându-mă într-un fel compătimitor, care m-a făcut să mă simt mai mult ca oricând ca Pinfold[264], eroul lui Waugh.

— Poate că ai dreptate, a zis Chester. Ştii, mi-ar plăcea să mai stau de vorbă cu tine, dar am o grămadă de lucruri de făcut.

A plecat în grabă şi tot restul călătoriei a evitat să mai dea ochii cu mine.

De la Hakodate la Mori[265], trenul traversase o peninsulă teşită. Am ocolit complet golful Uchiura, unde soarele de curând răsărit părea mult mai mare datorită apei şi zăpezii de pe ţărm. Am continuat să mergem de-a lungul coastei, menţinându-ne pe linia principală, dreaptă şi fără diferenţe de nivel; în interiorul insulei se vedeau creste muntoase şi escarpamente şi chiar un vulcan. Când trenul a cotit brusc spre Sapporo, pe linia Chitose[266], depărtându-se

---

[264] Personaj din romanul *The Ordeal of Gilbert Pinfold (Calvarul lui Gilbert Pinfold,* 1957) al scriitorului britanic Evelyn Waugh. Pinfold, un scriitor aflat în pragul unei căderi nervoase, se îmbarcă pe o navă de croazieră în speranţa unei vacanţe relaxante, dar în schimb cade tot mai adânc în depresie.

[265] Mori - oraş în insula Hokkaido.

[266] Chitose - oraş din insula Hokkaido, la intrarea în Parcul Naţional Shikotsu-Toya din Hokkaido.

de coastă, în stânga a apărut muntele Tarumae[267]. Pe lângă linia de cale ferată, oameni purtând căciuli de blană cu urechi care fâlfâiau în vânt şi haine groase se munceau să lege împreună nişte pari, ca să construiască scheletul unor parazăpezi. Am părăsit ţărmul care reprezintă limita estică a Oceanului Pacific; după o oră ajungeam la Sapporo, unde de pe munte se poate vedea albastrul Mării Japoniei. Marea aceasta este cea care umple de zăpadă vânturile reci ale Siberiei; vântul bate neîncetat şi în decembrie zăpada este foarte mare în Hokkaido.

În tren nu erau însă mai mult de trei schiori. Mai târziu am cerut o explicaţie. Nu era sezon: schiorii aveau să sosească mai târziu, toţi deodată, şi să umple pârtiile. Japonezii au spirit gregar şi activităţile lor de timp liber au o regularitate sezonieră; nimeni nu fură startul. Schiază în sezonul de schi, înalţă zmeie când e sezonul zmeielor, merg cu barca şi fac plimbări în parc în alte perioade, pe care le definesc obiceiurile. În Sapporo, zăpada era perfectă pentru schiat, dar n-am văzut mai mult de două persoane pe pârtie, iar trambulina de nouăzeci de metri era goală şi avea să rămână închisă până la începerea sezonului, chiar dacă

---

[267] Tarumae - vulcan activ (1.041 metri) situat pe malul lacului Shikotsu, în Parcul Naţional Shikotsu-Toya.

era acoperită cu zăpadă bine tasată şi cernută.

Domnul Watanabe, şoferul consulatului, m-a aşteptat la gară şi mi-a făcut un tur al oraşului. Sapporo are aspectul unui oraş din Wisconsin în timpul iernii: are o piaţă în formă de T şi în reţeaua de străzi mărginite de zăpadă murdară există spaţii pentru maşinile uzate, magazine, reclame luminoase, restaurante cu mobilier de plastic unde se servesc hamburgeri, cluburi de noapte, baruri. După zece minute de plimbare, am contramandat turul, dar gestul meu a fost inutil – eram blocaţi în trafic şi nu ne mişcam deloc. A început să ningă, câţiva fulgi mari, prevestitori, apoi valuri de fulgi mici.

— Zăpadă! a zis domnul Watanabe.

— Vă place schiul? l-am întrebat eu.

— Îmi place whiskyul.

— Whiskyul?

— Da, a întărit el, privindu-mă fără să şovăie.

Maşina din faţă a avansat un metru; domnul Watanabe a urmat-o şi s-a oprit.

— Domnule Watanabe, am zis, e o glumă?

— Da.

— Deci nu vă place schiul. Vă place whiskyul.

— Da, a răspuns el, continuând să fie încruntat. Dumneavoastră vă place schiul?

— Uneori.

— Mergem la trambulina de nouăzeci de metri.

— Nu azi, am spus eu.

Se întunecase; viscolul din miezul zilei adusese amurgul peste oraş.

— Aici rejedinţe, a explicat domnul Watanabe, arătând spre un şir de case cubice, fiecare pe parcela ei înghesuită, sufocate de complexuri de apartamente, hoteluri şi iar baruri, jucându-şi reclamele luminoase.

Dintre toate regiunile Japoniei, Hokkaido a fost ultima care s-a dezvoltat: centrul comercial din Sapporo era nou şi, având proporţii americane şi o răceală americană, nu prea era locul care să-i îndemne pe străini să zăbovească. Domnul Watanabe şi-a dat seama că mă plictiseam.

— Vreţi să vedeţi tzu? m-a întrebat.

— Ce fel de tzu?

— Cu enemale.

— Enemale în cuşti?

— Da. Foarte mare tzu.

— Nu, mulţumesc.

Traficul se mişcase încă vreo doi metri şi se oprise. Ninsoarea se înteţise şi printre cumpărătorii de pe trotuare am zărit trei femei cu chimonouri şi şaluri, cu părul strâns în coc şi prins cu piepteni mari. Aveau umbrele pe care le ţineau contra trâmbelor de ninsoare, în timp ce păşeau mărunt cu saboţii lor înalţi de vreo

zece centimetri. Domnul Watanabe mi-a zis că erau gheişe.

— Unde să meargă nişte gheişe la ora asta?

— Poate la un crab.

Am rămas o clipă pe gânduri.

— Vă place crab? a întrebat el.

— Foarte tare, am zis.

— Mergem?

A trebuit să spun nu. Eu voiam să văd staţiunea Jozankei, aflată la treizeci de kilometri de Sapporo, în munţi, unde există un izvor cu apă termală. Era influenţa lui Kawabata, a romanului aceluia care mi se părea din ce în ce mai mult o versiune a nuvelei lui Cehov *Doamna cu căţelul.* Aflat în vacanţă într-o staţiune cu ape termale, Shimamura are o legătură cu o gheişă întâlnită întâmplător; ajunge să fie obsedat de ea şi, orbit de iubire, revine în staţiune împotriva voinţei lui. Zice el: „Ce alt motiv ar avea cineva să vină într-un asemenea loc în decembrie?".

Domnul Watanabe a fost de acord să mă ducă şi a zis:

— *Bufe?*

— Poate că *bufe* sau poate doar mă uit, am spus eu.

A înţeles şi a doua zi am fost la Jozankei.

Bufe e un cuvânt foarte nimerit pentru baia japoneză, dat fiind că asta nu presupune să te speli, ci să zaci gol, opărindu-te într-un bazin comun şi aburind, în ideea

că-ţi face bine. La 5.000 de yeni, aproape douăzeci de dolari o baie, mi-am dat seama că nu am atâţia bani încât să mă murez aşa. Oricum, la Jozankei ninsoarea luase proporţiile unui viscol: saltele groase de nori de ninsoare atârnau deasupra cătunului urât, care, din cauza aglomerării haotice, avea aerul că alunecase la vale de pe pantele frumosului defileu montan. În Jozankei ninge toată iarna şi omătul ajunge atât de mare, încât oamenii fac tuneluri pe sub mormanele cu neputinţă de clintit. Acoperişurile au streşini late, ca în Elveţia; gurile de hidrant sunt înalte de cinci metri.

Zăpada căzută înăbuşea sunetele; oprise maşinile şi îi ţinea pe oameni în case. Continua să cadă, adăugându-se mormanelor deja existente de fulgi îngheţaţi, adunându-se pe fundul văii, reducând vizibilitatea şi transformând casele scunde în câteva siluete întunecate profilate pe albul acela – o streaşină ieşită în afară, o bucată de zid, un coş care fumega. Ici-colo se vedea jumătatea de sus a unui indicator şi, în vârtejurile de ninsoare care estompau totul, un pâlc de brazi transformaţi în simple siluete de grămezile de zăpadă. Am stârnit un cârd de ciori şi abia când şi-au luat zborul au apărut copacii pe care ele îi ascundeau vederii. În spatele unui mic han, alte ciori se hrăneau cu nişte resturi; au decolat şi s-au cuibărit în aerul alb, şi după penele lor negre, fluturate, îţi dădeai seama unde

sunt crengile copacilor. Am vrut să fotografiez ciorile care îşi luau zborul prin ninsoare. Am bătut din palme şi m-am repezit la ele. Nu s-au clintit. Am încercat din nou şi am căzut într-un morman de zăpadă. Când m-am ridicat, pe lângă mine a trecut o japoneză cu un coş; a spus ceva cu voce tare, în japoneză, şi a mers mai departe. Domnul Watanabe a râs şi şi-a acoperit faţa.

— Ce a zis?

Domnul Watanabe a ezitat.

— Spuneţi-mi.

— Zice că sunteţi excentric.

M-am întors spre femeie şi am croncănit, *Cra! Cra! Cra!* Aceasta s-a întors şi a răcnit (după spusele domnului Watanabe):

— Ţi-am zis eu!

Am mers până la marginea satului, la o pârtie unde nişte schiori înzăpeziţi, trei mâzgăleli pe zăpadă, îşi agitau braţele ca nişte păsări eşuate. Niciun sunet; doar mişcările lor estompate. Apoi ne-am întors pe propriile urme şi am descoperit un restaurant. Am mâncat în timp ce picioarele ni se uscau la *kotatsu.* Acest vas cu cărbuni încinşi, principala sursă de căldură în cele mai multe case japoneze, este doar un punct de pe lunga listă care demonstrează că japonezii muncesc în secolul XX şi trăiesc într-un secol mai timpuriu. Am plecat pe la jumătatea după-amiezii. La mai puţin de opt sute de

metri de Jozankei, ninsoarea s-a oprit: s-a înseninat şi munţii au fost luminaţi de soare. M-am uitat înapoi şi am văzut că Jozankei era încă întunecat, cenuşiu, cu viscolul aninat deasupra lui, ca un blestem.

— Vreţi să-l vedeţi pe doctorul Crack? m-a întrebat domnul Watanabe.

Una dintre figurile cele mai respectate din istoria oraşului Sapporo este William S. Clark, un tip din Massachusetts. Nu auzisem de el, dar am aflat că fusese preşedintele Colegiului Agronomic Massachusetts din Amherst. Un tip solid, cu o frunte inteligentă şi o mustaţă de patron de saloon, doctorul Clark a fost unul dintre fondatorii Colegiului Agronomic din Sapporo, în 1876. Statuia lui din bronz este unul dintre obiectele venerate ale oraşului. Povestea spune că după opt luni ca decan la Sapporo, Clark a încălecat şi s-a întors în Massachusetts. Studenţii l-au urmat până la periferia oraşului, la Shimamatsu, unde el s-a întors şi le-a ţinut un discurs. Cuvintele sale de adio au fost: „Băieţi, fiţi ambiţioşi. Fiţi ambiţioşi nu pentru bani, nu ca să parveniţi în mod egoist, nu pentru lucrul acela efemer pe care oamenii îl numesc faimă. Fiţi ambiţioşi ca să puteţi deveni tot ceea ce ar trebui să devină un om".

Acest ambiţios discurs i-a entuziasmat pe japonezi („Îndemnul «Băieţi, fiţi ambiţioşi!» întruchipează de atunci scopul vieţii tineretului nostru" – *Ghidul*

Sapporo), dar ideea că un bărbat din Mass. Aggie[268] a rămas în amintirea localnicilor pentru că le-a spus japonezilor să fie ambiţioşi mi se pare hilară. Doctorul Crack!

Mi-am ţinut prelegerea. Cu mai bine de trei luni înainte, la Istanbul, vorbisem despre tradiţia romanului american, susţinând că era specială şi locală. În India am contrazis cea mai mare parte a argumentaţiei mele, iar când am ajuns în Japonia făcusem cercul complet, susţinând că nu există o adevărată tradiţie în scrierile americane care să nu fie în acelaşi timp şi europeană. Romanul era al Occidentului şi chiar şi scriitorii pe care îi considerăm a fi cei mai americani, ca Twain şi Faulkner, au fost influenţaţi în egală măsură de romanul englezesc şi de sursele locale de inspiraţie. Era la fel de uşor să defineşti tradiţia americană pe cât îi fusese lui Borges să o definească pe cea argentiniană: întreaga cultură occidentală. Această teză, care ar putea fi corectă, i-a deconcertat pe japonezi. S-au ridicat în picioare şi s-au înclinat la sfârşitul prelegerii, spunând: „Nu l-am citit pe domnul Borges, dar l-am citit pe domnul Leslie Fiedler[269]. El a scris după cum

---

[268] Denumire populară sub care este cunoscut Colegiul Agronomic din Massachusetts.

[269] Leslie Aaron Fiedler (1917-2003) - critic literar american care în analizele operelor literare a apelat şi la principii din psihologie.

urmează...”.

— De ce nu rămâi să bem ceva, i-am spus eu după aceea frumoasei japoneze din hol.

Vorbea Shimamura din mine. Ea şi-a ascuns chipul în gulerul de blană şi şi-a scuturat părul negru.

— Nu pot, a spus.

— De ce?

— Pentru că, a răspuns ea şi a pornit spre ieşire, pentru că sunt foarte timidă!

Oferta mea fusese lansată pe nepusă masă şi din acest motiv trebuia să fie refuzată. Momentul era nepotrivit: japonezii au un simţ al oportunităţii pe care l-ar putea ilustra următoarea povestire. Tot în seara aceea, la Sapporo, o americană a cărei fiică era înscrisă la o grădiniţă japoneză a fost invitată la cină de o altă mamă, care avea o fetiţă în aceeaşi grupă. Cina avea două scopuri: să o familiarizeze pe străină cu cultura japoneză şi să o perie pe învăţătoare, invitată la rândul ei. Obiceiul acesta de a hrăni profesorii – oferindu-le trataţii la restaurante scumpe – este o trăsătură obişnuită a politeţii japoneze şi se presupune că îţi garantează că fiul sau fiica ta va primi atenţia binevoitoare pe care o merită. Cina a fost servită de două gheişe; alte trei gheişe cântau la instrumente, iar masa a fost atât de îmbelşugată, încât după o oră cele trei femei au renunţat să mai mănânce şi au început să

discute despre subiectele care le preocupau pe toate, japonezele manifestând un real interes faţă de vârsta la care fetele din America au prima menstruaţie.

Nu s-a mai adus de mâncare; a venit ceaiul şi mama japoneză a scos un pacheţel învelit în pânză. A zis că e o surpriză, a desfăcut discret panglicile şi a scos un pergament. A spus că e destul de vechi, pictat poate cu o sută cincizeci de ani în urmă, şi l-a întins pe jos. Gheişele şi-au lăsat instrumentele deoparte şi cele opt femei s-au ghemuit pe covoraşul *tatami* din separeul restaurantului, în timp ce proprietara desfăşura douăzeci de centimetri din document. Era un tablou înfăţişând un călugăr îndesat şi chel care rânjea la o gheişă. Alături de desen era o poezie care a fost citită şi tradusă înainte de a fi arătat următorul tablou. Aici călugărul o pipăia pe gheişa şocată şi trăgea de partea de jos a chimonoului ei. Poezia care însoţea această imagine a fost recitată la fel de ceremonios ca şi cea dinainte, iar doamna a continuat să deruleze sulul. Tablou după tablou, lucrurile progresau; desfăşurat complet, manuscrisul arăta o serie de secvenţe pornografice, cu călugărul pofticios prezentat în diverse etape ale violului. Ulterior am reuşit să-l studiez şi eu şi pot să certific faptul că vulva rănită şi penisul tumefiat, ca un pistol, erau redate cu minuţiozitate, deşi sunt de acord cu criticul englez

William Empson care (scriind despre Beardsley[270]) afirma: „...şi maeştrii japonezi de stampe îşi pierd trăsăturile distinctive atunci când schimbă registrul şi creează pornografii". În tabloul al optulea, călugărul dă semne de oboseală, spre deosebire de gheişă, care pare deosebit de excitată: are ochii roşii şi apare în posturi mai rapace. Tabloul numărul nouă o înfăţişează apucând penisul flasc al călugărului care încearcă să scape; în tabloul zece, călugărul e în agonie, întins pe spate, în timp ce gheişa stă ghemuită deasupra lui şi încearcă fără succes să-şi îndese penisul lui; iar tabloul al unsprezecelea, decisiv, arată un călugăr mult îmbătrânit, silit să o mângâie: gheişa, cu un surâs extatic, îl ţine strâns de mâna pe care o îndreaptă spre mărgeaua lucitoare a clitorisului ei. Mama japoneză a bătut din palme şi toate femeile au râs – gheişele mai tare decât celelalte.

Sentimentul oportunităţii, ceremonialul cinei, mâncarea scumpă, prezenţa gheişelor, lipsa bărbaţilor – respectarea tuturor regulilor – au făcut posibilă vizionarea acestei vechi piese pornografice. Orice semn, cât de vag, că a fost ceva întâmplător ar fi distrus-o. Sulul, rulat şi împachetat, i-a fost oferit

---

[270] Aubrey Vincent Beardsley (1872-1898) - artist englez controversat, reprezentant al mişcării Art Nouveau, renumit pentru scenele sumbre, de un erotism grotesc.

americanei: i s-a spus că poate să i-l arate soţului ei, dar că nu trebuie să-i permită fetiţei să-l vadă. După o săptămână, trebuia returnat proprietarei. Femeia din America era încurcată – şi uşor stânjenită că educatoarea de la grădiniţă fusese martoră la toate acestea. Dar americana (care mi-a povestit întâmplarea) era flatată că i se oferise un crâmpei din modul în care relaţionau cultural femeile din Japonia, aşa cum, neîndoielnic, se şi intenţionase.

— Nişte omuleţi foarte grăbiţi, a zis un bărbat în expresul spre sud, convins că îi caracterizase perfect.

Dar cu cât mă gândeam mai mult la ceremonia de la ceainăria din Sapporo, cu atât mai puţin semăna Hokkaido cu Wisconsin.

28. Superexpresul Hikari (Rază de Soare) către Kyoto

Revenit în gara centrală din Tokyo, pe peronul 18, o sută de bărbaţi japonezi în costume gri stăteau şi priveau la trenul meu. Pe feţe li se citea un respect melancolic. Nu aveau bagaje; nu erau călători. Adunaţi lângă unul dintre vagoane, într-un semicerc respectuos, se zgâiau la una dintre ferestre. În tren, la un geam, erau un bărbat şi o femeie, în picioare lângă locurile lor, cu bărbiile abia iţindu-se de sub rama ferestrei. Se dăduse semnalul, trenul pornise, dar

înainte să apuce să se clintească un centimetru, bărbatul şi femeia au început să se încline la fereastră, iar şi iar, în timp ce pe peron cei o sută de bărbaţi făceau la fel – grăbiţi, pentru că trenul prindea viteză. Plecăciunile au încetat: cei o sută de bărbaţi au început să aplaude. Bărbatul şi femeia au rămas în picioare până când am ieşit din gară, apoi s-au aşezat şi fiecare a deschis câte un ziar.

L-am întrebat pe japonezul de lângă mine cine ar putea să fie.

Omul a clătinat din cap. O clipă am crezut că o să spună: „Nu engreză", însă el se gândea.

— Dacă ar fi să ghicesc, a spus el, aş zice că e un director de companie. Sau poate un politician. Nu-l cunosc.

— E o despărţire impresionantă.

— Nu e neobişnuită în Japonia. Bărbatul e cineva important. Angajaţii lui trebuie să-şi arate respectul, chiar dacă... — a zâmbit – chiar dacă nu simt aşa în adâncul sufletului.

Voiam să aprofundez subiectul şi tocmai îmi formulam o întrebare, când bărbatul de lângă mine a băgat mâna în servietă şi a scos o ediţie Penguin, răscitită, din *Potirul de aur.* A deschis cartea la mijloc, a îndoit cotorul moale şi a început să citească. Am făcut şi eu la fel cu *Tăcere*, de Shusaku Endo, simţindu-mă

incredibil de norocos că aveam un Endo care să mă binedispună, şi nu un Henry James. Bărbatul şi-a deschis pixul şi a notat trei caractere japoneze pe marginea deja înţesată, apoi a dat pagina. Poate fi foarte obositor să urmăreşti pe cineva care citeşte cărţile din urmă ale lui Henry James. Am citit până ce a ajuns la noi conductorul şi, când acesta a terminat de compostat biletele tuturor, s-a dat înapoi pe coridor, cu spatele, înclinându-se şi zicând: „Mulţumesc! Mulţumesc! Mulţumesc!", până când a ajuns la uşă. Japonezii au dus bunele maniere la perfecţiune şi le-au transformat în ceva ce nu se mai poate deosebi de bădărănie.

M-am uitat pe fereastră, aşteptând să se termine periferiile Tokyo-ului, dar ele tot apăreau, întinzându-se cât puteam eu să văd, pe întinsul neted cafeniu. Superexpresul Hikari, cel mai rapid tren de pasageri din lume, care parcurge aproape 500 de kilometri de la Tokyo la Kyoto în mai puţin de trei ore, nu iese practic deloc din această oroare a megalopolisului care uneşte cele două oraşe. Sub cerul pe care gazele arămii îl făcuseră să pară de consistenţa lânii, se înşiră stâlpii de metal prinşi cu cabluri, clădiri ca nişte imense reostate şi o îngrămădire nesfârşită de case, niciuna cu mai mult de două niveluri, ale căror ferestre fixe dau înspre fabrici. În interior – ştiu asta

după ce am făcut o vizită nocturnă în Tokyo – casele sunt golaşe, austere, impecabile, imposibil de datat cu exactitate; la exterior, lemnul decolorat absoarbe culoarea cenuşii cernute de coşul fabricii din vecinătate şi nicio casă nu e la distanţă mai mare de 30 de centimetri de cea alăturată. Când vezi această densitate de populaţie ajungi la concluzia că supraaglomerarea impune bune maniere; orice dereglare, orice nu este într-o ordine perfectă ar face-o să se năruie.

Când am zărit un hectar de teren agricol, am început să sper că vor mai apărea şi alte câmpuri, dar a fost ceva trecător, la fel şi: plugul minuscul, brazdele înguste, semănăturile de iarnă făcute la doar câţiva centimetri distanţă între brazde, fânul strâns nu în căpiţe, ci adunat în mici fâşii – o fermă în miniatură. În depărtare, modelul se repeta pe mai multe dealuri, dar acolo brazdele erau pline cu zăpadă, ceea ce dădea peisajului aspectul unei *seersucker*[271]. Asta era imaginea care mi-a trecut prin minte, dar până să mă gândesc la ea, eram deja la kilometri distanţă. Trenul se mişca mai repede decât mintea mea – atât de repede, că toată lumea a rămas aşezată. Era greu să te deplasezi într-un tren care mergea cu aşa viteză – o singură hurducătură şi erai pe jos –, şi singurele care riscau să se mişte pe

---

[271] *Seersucker* - pânză indiană de bumbac, creponată şi în dungi subţiri.

culoare erau fetele ce împingeau gheridoanele cu ceai şi prăjituri. Lipsit de caracteristicile tradiţionale ale bazarului pe roţi, trenul japonez se bazează pe facilităţi specifice avioanelor: silenţiozitate, spaţiu pentru picioare, lumină pentru citit – taxând zece dolari în plus ca să stai în zona cu două (şi nu trei) locuri lipite şi descurajând călătorii care rămân să sporovăiască în zona uşilor de acces. Pe unii viteza îi adoarme; altora le taie respiraţia. Nu ajută cu nimic conversaţia. Îmi era dor de trenurile mai lente, cu vagoane-restaurant şi roţi zgomotoase. Călătoriile cu trenurile japoneze nu erau decât nişte tranziţii eficiente şi neprietenoase de la un oraş la altul: doar sosirea fără întârziere conta. Trenurile cu *ţiiiiiiudrong* din Asia erau de domeniul trecutului. Totuşi, mi-am încercat norocul.

— Văd că citiţi Henry James.

Bărbatul a început să râdă.

— Mie mi se pare că ultimele lui romane sunt echivoce, am continuat.

— Greu de înţeles?

— Nu, nu greu de înţeles... doar echivoce.

— Puteţi să participaţi la cursul meu!

— Ţineţi un curs despre Henry James?

— Hm. Mi-am intitulat cursul *„Potirul de aur”*, pur şi simplu.

— Pare ambiţios, am zis. De cât timp are nevoie un

cursant mediu de-al dumneavoastră ca să citească *Potirul de aur*?

— Cursul are o durată de doi ani.

— Şi ce alte cărţi mai citesc?

— Doar pe aceasta.

— Dumnezeule! Câte prelegeri ţineţi?

A socotit puţin pe degete şi apoi a zis:

— Cam 20 de cursuri pe an. Asta înseamnă 40 cu totul.

— Eu îl citesc pe Shusaku Endo.

— Am remarcat. E unul dintre creştinii noştri.

— Predaţi literatura japoneză?

— Desigur. Dar studenţii îmi tot spun că nu suntem destul de moderni. Vor să citească romane scrise după război.

— Care război?

— Primul Război Mondial... cele scrise după restauraţia Meiji.

— Deci vă concentraţi pe clasici?

— Da, secolul al VIII-lea, secolul al IX-lea, dar şi secolul al XI-lea.

Mi-a enumerat scrierile şi l-a pus deoparte pe Henry James. Mi-a spus că era profesor la universitate. Numele lui era profesorul Toyama şi preda la una dintre universităţile din Kyoto. Mi-a zis că o să-mi placă la Kyoto. Lui Faulkner îi plăcuse foarte mult şi

Saul Bellow... în fine, îi plăcuse şi lui.

— Domnul Saul Bellow nu se distra deloc. Atunci l-am dus la un spectacol erotic. I-a plăcut chiar foarte mult!

— Cred şi eu.

— Vă interesează spectacolele erotice?

— Până la un punct, am răspuns eu. Dar cel pe care l-am văzut nu era un spectacol erotic. Sadici care făceau amor cu masochişti, sinucideri în pielea goală... nu am văzut în viaţa mea atâta sânge! Chiar nu rezist la astfel de lucruri. Aţi fost vreodată la teatrul Nichigeki?

— Da, a răspuns profesorul Toyama. E o nimica toată acolo.

— Păi, mă scuzaţi, dar mie transfuziile nu mi se par ceva erotic. Mi-ar plăcea să văd că japonezii scot sexul în afara camerei de gardă.

— La Kyoto, a zis el, avem un spectacol erotic foarte special... ţine trei ore. Este renumit. Saul Bellow l-a considerat foarte interesant. În mare, este un spectacol cu lesbiene. De exemplu, o fată va purta o mască... una specială, de genul celor folosite în teatrul *kabuki.* E un chip fioros, cu un nas foarte lung. Evident, este vorba despre un simbol falic. Fata nu poartă masca pe faţă... ci aici, jos, sub talie. Partenera ei se întinde pe spate şi ea îi introduce nasul acesta şi se preface că fac sex. Punctul culminant al serii este, mă scuzaţi, când îşi arată

fofoloanca. După asta, toată lumea aplaudă. Dar e un spectacol minunat. Cred că ar trebui să-l vedeţi odată.

— Dumneavoastră mergeţi des?

— Când eram mai tânăr mergeam mereu, dar în ultima vreme nu mă mai duc decât atunci când îi însoţesc pe cei care vin în vizită. Dar avem mulţi vizitatori!

Vorbea cu exactitate, cu mâinile împreunate; era reţinut, dar observase că mă interesează şi îi spusesem că şi eu am fost lector de universitate. Le cunoştea pe gazdele mele din Kyoto: a spus că s-ar putea să asiste la prelegerea mea de acolo. M-a întrebat despre călătoriile mele şi s-a interesat în special de voiajele cu trenul prin Turcia şi Iran.

— E cale lungă din Londra până în Japonia cu trenul.

— Are farmecul ei, am spus.

I-am povestit despre *Following the Equator* a lui Mark Twain şi despre ironicul călător Harry de Windt, care la finele secolului scrisese *From Paris to New York by Land* şi *From Pekin to Calais by Land.* Profesorul Toyama a râs când am citat ce ştiam din sfatul pe care de Windt îl oferea în ultima lui carte:

Nu pot decât să sper că această carte îi va opri pe alţii să-mi urmeze exemplul şi atunci voi avea o oarecare mulţumire, ştiind că aceste rânduri nu au fost scrise în

zadar. Domnul Victor Meignan îşi încheie amuzanta lucrare *De Paris à Pekin par terre* astfel: – *N'allez pas là! C 'est la morale de ce livre*![272]

— Odată, a spus profesorul Toyama, am călătorit cu vaporul de la Londra la Yokohama. A durat 40 de zile. Era un cargobot... aşa că nu erau prea mulţi pasageri la bord. Nu era decât o femeie pe vas. Era iubita unui tip... un arhitect. Dar păreau căsătoriţi. E cea mai lungă perioadă în care a trebuit să stau fără femei. Sigur, când am ajuns la Hong Kong am debarcat şi ne-am uitat la nişte filme porno, dar n-au fost bune de nimic. Era o cameră înăbuşitoare şi aparatul de proiecţie se tot strica. Filme nemţeşti, cred. Titrarea era foarte proastă. Pe urmă am plecat în Japonia.

— V-aţi oprit doar la Hong Kong?

— A mai fost şi Penang.

Trenul s-a oprit, singura oprire a Razei de soare, 45 de secunde la Nagoya; apoi am pornit din nou.

— Sunt o grămadă de fete la Penang! am spus.

— Adevărat. Am intrat într-un bar şi am găsit un peşte. Am băut nişte bere şi peştele a zis: „Avem fete la etaj". Noi eram cinci – toţi studenţi japonezi care veneau din Anglia. L-am întrebat dacă putem să

---

[272] „Nu vă duceţi acolo! Iată morala acestei cărţi!" (în lb. fr. în orig.).

urcăm, dar înainte să ne dea voie a insistat să ne spună toate tarifele. Mai exista şi o barieră de limbaj. El avea o hârtie şi creion. A scris: „un contact sexual" – atât; „de două ori" – iar atât. Altele... mă rog, înţelegeţi ce fel de lucruri. Ne-a zis să alegem. Asta a fost foarte umilitor! A trebuit să spunem de câte ori o s-o facem chiar înainte de a urca. Aşa că, evident, am refuzat. Eu l-am întrebat dacă avea un spectacol cu lesbiene. Dar era un peşte isteţ. S-a făcut că nu înţelege! Pe urmă a înţeles... i-am explicat noi. Tipul a zis: „Chinezoaicele din Penang nu fac astfel de lucruri. Nu avem spectacole cu lesbiene". Am decis să ne întoarcem pe vapor. Peştele era foarte interesat să rămânem. A zis: „Putem să facem un spectacol. Vă pot găsi eu o fată şi unul dintre voi poate să joace rolul bărbatului şi ceilalţi pot să se uite". Dar, bineînţeles, nu puteam accepta aşa ceva.

În replică, i-am povestit şi eu despre bordelul cu copii din Madras, de peştii din Lahore şi de aptitudinile sexuale din Vientiane şi Bangkok. În acest punct al călătoriei mele, repertoriul de anecdote era foarte mare şi profesorul Toyama l-a apreciat atât de mult, încât mi-a dat cartea lui de vizită. În restul călătoriei el a citit James, eu am citit Endo, iar directorul de companie a lucrat la ceea ce ar fi putut să fie un discurs sau un raport, acoperind coala de hârtie pe care o ţinea pe servietă cu caractere dispuse pe coloane simetrice. Apoi

s-a auzit o voce din boxe şi am fost anunţaţi în japoneză şi engleză de oprirea scurtă la Kyoto.

— Nu e nevoie să vă grăbiţi, a zis profesorul Toyama. Trenul stă aici un minut întreg.

O călătorie pe distanţe lungi devine după trei luni ca o degustare de vin sau ca mâncatul într-un bufet cu de toate. Te apropii de un loc, îl încerci şi dai o notă. O vizită, pauza dinainte ca următorul tren să iasă din gară, nu-ţi dă voie să te îndopi, dar poţi să revii. Aşa că, din fiecare itinerar lung răsare un altul, mai simplu, în care Iran este tăiat, Afganistan este şters, Peshawar primeşte un da, Simla, un poate şi aşa mai departe. Şi întâmplarea face că după o vreme chiar şi parfumul unui loc sau vederea lui, de pe locul de la geam, în Vagonul Verde, este destul ca să-l determine pe călător să-l respingă şi să meargă mai departe. Când am fost în Singapore ştiam că nu aş mai reveni; Nagoya a fost eliminat încă de la gară, în mai puţin de 45 de secunde; Kyoto a fost fişat pentru o călătorie viitoare. Kyoto era ca o sticlă de vin a cărei etichetă trebuie să o memorezi, ca să-ţi asiguri o bucurie viitoare.

E vorba despre Heian Jingu[273], un templu roşu comic, unde în grădina desfrunzită de iarnă, printre arborii

---

[273] Heian Jingu - ansamblu shintoist de rugăciune (1895) dedicat împăratului Kanua, fondatorul oraşului Kyoto.

pitici, se află un tramvai vechi pe o linie de 10 metri, înălţat ca un obiect sacru pe un postament; e vorba despre clima plăcută, ceainăriile din lemn, munţii care îl înconjoară, tramvaiele de pe străzi, atmosfera sociabilă când bei printre oameni învăţaţi în baruri mici de pe străduţele lăturalnice ale oraşului. În barurile acestea nu se plăteşte, nu se semnează chitanţe. Cei care beau acolo sunt mai mult decât clienţi fideli... sunt membri. Chelneriţele notează ce mănâncă, iar băutura nu e greu de contabilizat. Fiecare persoană are în dulapul de la bar propria lui sticlă de Very Rare Old Suntory Whisky, cu numele lui sau un număr scris cu alb pe sticlă.

Într-un astfel de bar din Kyoto, am purtat pe la ora două din noapte o conversaţie care a trecut de la varietăţile de umor japonez la erotismul subtil din *Women Beware Women* al lui Middleton. Eu l-am adus în discuţie pe Yukio Mishima, a cărui sinucidere îi îngrozise pe cititorii occidentali, dar care, aparent, adusese uşurare multor japonezi, care vedeau la el tendinţe imperiale periculoase. Aceştia păreau să-l considere aşa cum un american ar considera-o pe Mary McCarthy, să zicem, dacă ar fi fost o fiică marcantă a revoluţiei americane. Am spus că, după părerea mea, Mishima îşi baza romanele pe principiile budiste.

— Budismul lui e unul fals... foarte superficial, a zis

profesorul Kishi. N-a făcut decât să cocheteze cu asta.

— Nu contează, a spus domnul Shigahara. Japonezii nu ştiu nimic despre budism, iar Mishima nu-l simţea. Noi nu simţim budismul la fel de profund cum simt catolicii voştri catolicismul. Reprezintă modul nostru de viaţă, dar fără devoţiune şi rugăciuni. Catolicii voştri îi dau un înţeles spiritual.

— Asta e ceva nou pentru mine, am spus.

Dar înţelegeam cum un japonez ar putea ajunge la concluzia aceea după ce a citit *Tăcere* de Endo, în care este vorba despre persecuţia religioasă şi niveluri de credinţă. Am spus că eu citisem romanele lui Mishima din seria *Marea Fertilităţii.* Îmi plăcuse foarte mult *Zăpada de primăvară; Cai în galop* a fost mai complicat; iar *Templul zorilor* mi se păruse complet derutant în abordarea temei reîncarnării.

— Păi, tocmai despre asta e vorba, a zis profesorul Kishi.

— Mie mi s-a părut trasă de păr, am spus.

— Şi mie la fel, a zis domnul Iwayama.

— Da, a spus şi domnul Shigahara. Dar când citeşti aceste ultime romane înţelegi de ce s-a sinucis.

— Am avut senzaţia asta, am spus. Crede în reîncarnare, aşa că probabil se aşteaptă să revină destul de curând.

— Sper că nu! a replicat profesorul Kishi.

— Serios?

— Da, chiar sper că nu. Sper să rămână acolo unde este.

— Exemplu de umor japonez! a comentat domnul Iwayama.

— Umor negru! a adăugat şi profesorul Miyake.

Mi s-a pus dinainte pe tejghea o chestie albă şi aburindă, de forma unui săpun.

— E un nap. Kyoto e renumit pentru ei. Mănâncă-l... o să vezi ce gustos e, a spus profesorul Kishi, care preluase rolul de gazdă.

Am luat o gură: era aţos, dar parfumat. Fata de la bar i-a zis ceva în japoneză profesorului Kishi.

— Zice că arăţi ca Engelbert Humperdinck.

— Spune-i că eu cred că are genunchi frumoşi.

I-a spus. Fata a râs şi a vorbit din nou.

— Ei îi place nasul tău!

A doua zi mi-am urcat mahmureala până pe vârful Hiei[274]. Am fost călăuzit de profesorul Varley, care îmi fusese profesor şi care vedea în Kyoto un refugiu temporar din calea stării tot mai acute de aiurealã pe care o simţise la Amherst. Aproape de vârsta pensionării, se retrăsese dezgustat şi fugise la Kyoto.

---

[274] Hiei - masiv aflat în apropiere de Kyoto, unul dintre centrele religioase ale Japoniei încă de la sfârşitul secolului al VII-lea.

Călătoream aşezaţi pe scaunele purpurii ale Liniei Electrice Keifuku[275], în drum spre Parcul Yase, unde arţarii încă mai păstrau câteva frunze, mici stele portocalii încovoiate; apoi am luat telecabina până la al doilea vârf – şi în timp ce urcam zăpada începea să se vadă pe jos; apoi cu funicularul, o capsulă bălăngănindu-se pe deasupra vârfurilor încărcate de zăpadă ale cedrilor, până pe creasta muntelui. Aici ningea. Am mers prin pădure vizitând diferite temple şi, într-un loc izolat, ne-am întâlnit cu un grup de 20 de ţărani, cu feţele bătute de intemperii, cei mai mulţi bărbaţi şi femei în vârstă, dar şi câteva fete dolofane, în prima lor vacanţă după strânsul recoltei, îndreptându-şi chipurile înroşite şi înăsprite spre altarele de pe munte. Conducătorul lor avea un steag, pe care şi-l înfăşurase pe cap, asemenea impiegatului ceylonez în timpul musonului ca să se ferească de umezeală. Grupul a trecut pe lângă noi şi nu mult după aceea i-am auzit sunând clopotul de la templu. Buşteanul a lovit clopotul uriaş din bronz, chemând şi avertizând, iar bubuiturile au reverberat prin pădurea încremenită sub zăpadă, urmărindu-ne tot drumul la coborâre.

---

[275] Keifuku - reţea de tramvaie din Kyoto, cu o lungime de 11 kilometri.

29. Kodama (Ecoul) spre Osaka

Călătoria cu Kodama e scurtă: un vâj de 14 minute, ai suspinat şi ai şi ajuns. Mi-am găsit locul, am scos caietul de notiţe şi mi l-am aşezat pe genunchi, dar până am trecut data Ecoul ajunsese deja la Osaka şi pasagerii se buluceau să coboare. Pe peronul gării din Osaka m-a ajuns din urmă un alt ecou, un gând pe care trenul l-a depăşit în viteză: *suburbiile din Osaka sunt în acelaşi timp şi suburbiile din Kyoto.* Nu prea merita să notez asta, dacă nu remarcam şi faptul că suburbiile oraşului Osaka mi-au dat o senzaţie de dezolare atât de mare, încât, odată sosit, m-am dus la culcare. Plănuisem să iau bilete la teatrul de păpuşi, *bunraku* – mi se părea gestul potrivit pentru scriitorul călător aflat într-un oraş ciudat. Dacă nu vezi nimic, nu scrii nimic: te forţezi să vezi. Dar mă simţeam prea posomorât ca să mai ies în mohoreala şi mai mare de pe străzi. Nu era vorba doar de clădirile cenuşii şi de vederea grămezilor de oameni cu măşti chirurgicale pe faţă, care aşteptau pe trotuar să se schimbe lumina semaforului (fapt îngrijorător în sine: o societate fără pietoni care traversează aiurea ar putea să indice o societate fără artişti); dar mai era şi aerul plin de noxe al oraşului, despre care se spune că ar conţine două cincimi gaze toxice.

Fiţi deci martorii unui autor aspirant la o carte de călătorii, cu o pernă peste cap, într-un hotel din Osaka, fără niciun fel de amintiri din călătoria lui acolo în afară de imaginea unei pagini de carnet, complet albă cu excepţia datei, şi amintirea oribilă a unui oraş ca o capcană de oţel în care cineva a uitat să pună momeala. Am început să beau, presupunând că e seară, moment când nu mai e o crimă să bei sau să flirtezi cu nevasta altuia; dar lumina palidă mă trăsese pe sfoară. Era mijlocul după-amiezii. Am continuat să beau oricum, am terminat jumătatea rămasă din sticla de gin şi am început un rând de sticle de bere pe care proprietarii hotelului, atenţi, mi le puseseră în frigiderul din cameră. Mă simţeam ca un comis-voiajor care a trebuit să rămână în Baltimore cu o valiză plină de mostre: ce sens avea să mă dau jos din pat? La fel ca vânzătorul paranoic, am început să inventez motive ca să nu ies din hotel, scuze pe care să le ofer acasă în locul comenzilor. 29 de călătorii cu trenul îl transformă chiar şi pe cel mai întreprinzător scriitor într-un Willy Loman[276]. Dar toate călătoriile au fost dus-întors. Cu cât călătoreşte cineva mai departe, cu atât ajunge mai despuiat, până când, spre final, încetează să mai fie

[276] William Loman - personajul principal din piesa *Moartea unui comis-voiajor* a dramaturgului american Arhur Miller (1915-2005).

animat de vreo privelişte şi devine aproape el însuşi un bărbat într-un pat, înconjurat de sticle goale. Cel care spune „am nevastă şi copii” se află departe de casă; acasă vorbeşte despre Japonia. Dar nu ştie – cum ar putea? — că peisajele care se tot schimbă prin dreptul geamului de tren, de la gara Victoria la gara centrală din Tokyo, nu înseamnă nimic în comparaţie cu schimbările din el însuşi; iar însemnările de călătorie, care iniţial nu pot fi decât amuzante, trec de la jurnalism la ficţiune şi ajung, la fel de repede ca şi Ecoul Kodama, la autobiografie. Din acel punct, orice drum mai departe merge drept spre confesiune, un monolog stingher într-un bazar pustiu. Camera anonimă de hotel dintr-un oraş straniu, mă gândeam eu – cu perna tot peste cap –, te împinge în starea de mărturisire. Dar exact când începeam să-mi enumăr păcatele, a sunat telefonul.

— Sunt jos, în foaier. În legătură cu prelegerea dumneavoastră...

Era o amânare. La Centrul Cultural am respirat cu alcool în microfon şi am vorbit despre Nathanael West, adăugând cu superioritate: „Un scriitor pe care s-ar putea să nu-l cunoaşteţi...”.

— Profesorul Sato... a început să explice o tânără japoneză. Un bărbat a sărit în picioare şi a ieşit în fugă din sală.

— ...i-a tradus toate cărţile.

Bărbatul care o luase la goană era profesorul Sato. Când şi-a auzit numele s-a panicat zdravăn şi, ulterior, când am întrebat despre el, ceilalţi l-au scuzat şi au zis că plecase acasă. Voiau să ştie dacă am citit vreun roman japonez. Am spus că da, dar aveam o întrebare.

— Întrebaţi-l pe domnul Gotoh! a spus cineva şi l-a bătut pe umăr pe domnul Gotoh.

Domnul Gotoh arăta de parcă avea să izbucnească în plâns. I-am zis că romancierii japonezi pe care îi citisem tratau chestiunea bătrâneţii cum puţini alţii o mai făceau, cu compasiune şi intuiţie, dar cel puţin în patru cazuri punctul culminant al romanului era momentul când bătrânul devenea voaior. Cu gândul la teatrul Nichigeki, la spectacolul cu lesbiene al profesorului Toyama şi la revista de benzi desenate a fetei din Pasărea Dimineţii, am spus că acest voaierism a fost întotdeauna orchestrat cu inteligenţă de protagonist: oare de ce asistarea la mişculaţiile sexuale era ceva atât de atrăgător pentru japonezi?

— Poate, a răspuns domnul Gotoh, poate e din cauză că suntem budişti.

— Credeam că budismul propovăduieşte dominarea dorinţelor, am spus.

— Poate că a privi înseamnă să le domini, a spus domnul Gotoh.

— Mă întreb dacă e aşa.

Chestiunea a rămas nerezolvată, dar eu am continuat să cred că japonezii, care erau neobosiţi ca muncitori în fabrici, ajunseseră într-un punct de epuizare sexuală care se rafinase în a privi un act pe care nu aveau niciun interes să-l facă ei înşişi. Se vedea aici, ca în atât de multe alte aspecte, combinaţia japoneză de tehnologie de vârf şi decadenţă culturală.

Pe drumul de întoarcere la hotel, singur, am intrat într-o librărie să caut un ghid de călătorie în URSS şi, negăsind nimic, m-am mulţumit cu un exemplar din *Noua stradă Grub* a lui Gissing. Am continuat să merg până ce am găsit un bar. Prin geam, decorat cu sticle de bere Asahi şi Kirin, barul părea vesel, dar abia după ce am intrat i-am zărit pe cei cinci beţivi japonezi, pardoseala plină de zoaie, scaunele făcute praf. Bărbaţii aveau chipurile rozalii, cu zona din jurul ochilor tumefiată de băutură, şi îşi pierduseră obişnuita politeţe. S-au apropiat împleticindu-se şi m-au luat în braţe. Unul dintre ei a zis:

— D' un' eeti!

Altul mi-a tras una pe spate şi a spus:

— Tu bă'at foa'te bun!

Un tip şi-a înfipt faţa dinaintea mea:

— Tu nasu' foa'te *maa'e*!

Îmi cereau să vorbesc în japoneză. Le-am spus că nu

ştiam. Bărbatul care îmi zisese că sunt un băiat foarte bun a scos limba la mine şi a pufnit zgomotos:

— Tu bă'at foaa'te *rău*!

Mi-am comandat o bere. Japoneza de la tejghea a turnat în pahar şi mi-a luat banii. Un bărbat cu faţa lătăreaţă a zis:

— Fa'a japon! Tu p'ace fa'a japon! E buu'ă!

Mi-a dat un bobârnac peste nas şi a râs cu subînţeles. A zis că ar trebui să iau fata cu mine, acasă. Eu i-am zâmbit fetei. Ea a tresărit.

Un bărbat a început să cânte.

Mitsubishi, mitsui, sanyo,
Honda yamasaki, ishikawa!

Sau alte cuvinte care sunau aşa. S-a oprit, mi-a dat un pumn în braţ şi a zis:

— Tu cân'ă un 'tec!

— Nu ştiu niciunul.

— Băiat rău!

— D'ce tu nu p'ace la mine? m-a întrebat bărbatul cu chipul rotofei.

Era un tip scund şi îndesat. A început să strige acuzator în japoneză şi, când unul dintre amicii lui a încercat să-l tragă de acolo, şi-a pus mâinile pe după ceafa mea, mi-a tras faţa spre a lui şi m-a sărutat. S-au

auzit hăhăieli încântate şi strigăte de plăcere; am reuşit să schiţez un zâmbet, apoi m-am strecurat pe uşă şi am luat-o la sănătoasa.

A fost o întâmplare total atipică, m-a asigurat un american: „Adică... *pe mine* niciun japonez n-a încercat vreodată să mă sărute". Ceva la fel de atipic s-a petrecut şi în trenul Hikari, la întoarcere spre Tokyo: o întârziere de 20 de minute. La ieşirea din Nagoya, Hikari s-a oprit; pasagerii japonezi au devenit agitaţi şi după 15 minute unii începuseră să bombăne. Era un moment rar de deficienţă şi când am ajuns la Tokyo m-am decis să merg la biroul Căilor Ferate Naţionale ale Japoniei ca să aflu de ce se oprise trenul. M-am dus la clădirea Kotetsue şi am pus întrebarea unui bărbat de la Serviciul Publicitate. Acesta s-a înclinat, m-a condus la biroul lui şi a dat un telefon.

— S-a raportat un incendiu pe linie, a zis el. Calculatorul primeşte informaţia. Calculatorul corectează greşeala. Sperăm să nu se mai întâmple.

Mi-a dat un prospect care explica felul în care calculatorul controlează trenurile de mare viteză.

— Aveţi aici totul.

— Pot să vă mai pun o întrebare?

— Sigur.

A închis ochii şi a zâmbit.

— Uneori, trenurile japoneze se opresc în gară pentru

30 de secunde. Nu e foarte mult. Se întâmplă vreodată să aveţi accidente?

— Nu ţinem evidenţa unor astfel de accidente, a zis el. Pot să spun că nu sunt multe. Doriţi o cafea?

— Mulţumesc.

O doamnă care împingea un gheridon cu cafele a pus lângă cotul meu o ceaşcă de cafea. S-a înclinat uşor şi a împins căruciorul la următorul birou. Eram într-un spaţiu mare, unde se aflau vreo 50 de birouri la care bărbaţi şi femei stăteau şi prelucrau stive de documente.

— Dar cum rămâne cu pasagerii? am spus. Nu îi deranjează să tot sară în şi din tren? Trebuie să se mişte foarte repede!

— Japonezii sunt foarte iuţi, cred, a spus funcţionarul.

— Da, dar sunt şi cooperanţi.

— Pasagerii cooperează ca să ajute trenurile să circule normal. E în natura japonezilor să coopereze.

— În alte ţări, pasagerii ar putea să dorească mai mult de 45 de secunde într-o gară importantă.

— A! Înseamnă că trenurile sunt lente!

— Bun, bun, dar de ce...

În timp ce vorbeam, amplul spaţiu cu birouri s-a umplut de sunetul unei muzici orchestrale. Din experienţa mea pe liniile ferate japoneze, ştiam că

urmează un anunţ. Dar nu a venit niciunul imediat; muzica se auzea tare, puţin distonant.

— Ce spuneaţi?

— Am uitat ce voiam să întreb, am spus.

Muzica se auzea în continuare. Mă întrebam cum poate cineva să muncească într-un loc unde muzica era aşa de tare. M-am uitat în jur. Nimeni nu muncea. Toţi funcţionarii îşi puseseră pixurile jos şi se ridicaseră în picioare. Acum din difuzoare se auzea o voce care mai întâi părea să explice, iar apoi să vorbească pe tonul familiar, cântat, al profesorului de gimnastică. Funcţionarii au început să-şi mişte braţele, privind de-a lungul lor, ca la dirijarea circulaţiei; apoi s-au legănat, aplecându-se de mijloc; pe urmă au executat nişte mici sărituri, ca de balet. Vocea feminină din difuzor numea tipul exerciţiului fizic, de genul: „Acum urmează unul care uşurează circulaţia sangvină în zona dureroasă a gâtului. *Răsuciţi...* doi... trei... patru. Şi *din nou,* doi... trei... patru...".

Era puţin trecut de ora trei. Asta se întâmpla aşadar în fiecare zi! Şi nu se trăgea chiulul: funcţionarii chiar se străduiau, se aplecau până jos, făceau genuflexiuni adânci şi rotiri dezinvolte de braţe. Efectul era acela al unei scene de musical, în care un întreg birou de oameni se ridică fără jenă în picioare şi încep să facă sport printre fişetele cu dosare.

— Vă reţin de la exerciţii.

— E în ordine.

Telefonul de pe biroul alăturat a început să sune. Mă întrebam cum aveau să se comporte în acest caz. A răspuns o femeie care îşi scutura capul, s-a oprit, a şoptit ceva şi pe urmă a închis. Şi-a reluat scuturările.

— Mai aveţi alte întrebări?

Am spus că nu. I-am mulţumit şi am plecat. Acum s-a alăturat şi el celorlalţi din birou. Şi-a întins braţele spre dreapta, doi-trei-patru; apoi spre stânga, doi-trei-patru. Pretutindeni în ţară, echipamentele erau acelea care le comandau japonezilor să acţioneze. Japonezii erau cei care construiseră aceste echipamente, le dăduseră glas şi le făcuseră să comande. Acum, supunându-se luminilor şi sunetului, japonezii aspirau la ele, flexându-şi muşchiuleţii, dând din picioruşe, clătinând din căpşoare, ca nişte jucării mecanice defecte, acţionând în numele unei maşini puternice şi nemiloase care, într-o zi, o să-i epuizeze.

30. Expresul transsiberian

1. Habarovsk

În capătul lui estic, expresul transsiberian este un vapor rusesc duhnind a stătut, care de două sau trei ori

pe lună iese din smogul furtunilor de praf ale Yokohamei, navighează prin vântoasa strâmtoare Tsugaru şi prin Marea Japoniei – în ai cărei curenţi abraşi dispar viscole întregi –, spre Nahodka, în îngheţatul ţinut Primorie, la o azvârliturã de băţ de Vladivostok. Este singura cale la vest de Nahodka, traseul care străbate vijeliile şi te face să dai în pneumonie, până la punctul terminus al liniei ferate. La fel ca trenul, vasul respectă obiceiul sovietic: e marcat de deosebiri de clasă atât de subtile, încât trebuie să fii marxist cu state vechi ca să le poţi distinge. Eu eram într-o cabină cu patru cuşete, la nivelul apei, una dintre subcategoriile clasei „Inferioare" (o descriere mai corectă decât clasa căreia Inturist[277] îi face reclamă ca fiind „Superioară"). Lui Bruce şi Jeff, australienii care ocupau cuşetele de deasupra, mersul în Siberia le dădea o stare de nervozitate. În cuşeta de vizavi stătea Anders, un tânăr suedez cu furunculoză şi o faţă din acelea tipic scandinave, îngheţate, care exprimă înfumurarea sexuală şi imaginaţia flămândă. Îi asculta pe australieni şi, când l-am auzit spunând: „Hei, am auzit că e frig în Siberia", am ştiut că traversarea nu va fi uşoară.

---

[277] Inturist - agenţie rusă de turism care datează din 1929; în perioada comunismului era singura care se ocupa de accesul şi de călătoriile turiştilor străini în interiorul Uniunii Sovietice.

În prima zi, pe la sfârşitul după-amiezii, linia coastei Honshu era înzăpezită şi noi intram în strâmtoare. Prora şi puntea din faţă ale lui *Habarovsk* erau deja încastrate în gheaţă albăstrie. În afară de vreun far şi câteva traulere ruginite care se legănau turbate pe vârfurile valurilor iscate de curenţii puternici, nu existau alte semne de viaţă. Ţărmul şi munţii de dincolo de el erau negri.

— Aceea e Osorayama[278], a spus unul dintre studenţii japonezi, făcând semn spre munţi. În vârful lui trăiesc demoni. Aşa că oamenii nu se apropie de el.

Japonezii stăteau lângă balustradă şi fotografiau locul acela blestemat. Îşi făceau fotografii unul altuia, cu schimbul, în timp ce ţineau o plăcuţă pe care erau scrise cu cretă data, ora şi locul: posturile erau întotdeauna aceleaşi, dar informaţiile de pe plăcuţă se modificau rapid. Cei mai mulţi erau studenţi; câţiva erau turişti. Era un grup mare şi mergeau peste tot, dar numai unul dintre ei vorbea limba engleză. Sociologul care mergea la Sorbona nu vorbea franceza, la fel cum nici bărbatul care se ducea la Institutul Max Planck nu vorbea germana. Aveau ghiduri de conversaţie. Le răsfoiau încontinuu. Dar ghidurile nu le erau de prea

---

[278] De fapt, Osorezan sau Muntele Osore (Muntele Fricii) - în regiunea centrală a peninsulei Shimokita, Japonia; conform mitologiei japoneze, este locul care marchează intrarea în infern.

mare ajutor în conversaţie. Fuseseră compilate de japonezi meticuloşi şi conţineau expresii japoneze precum „Camera aceasta nu-mi convine!”, în germană, engleză, italiană, franceză şi rusă.

Mi-am luat la bar exemplarul din *Noua stradă Grub,* dar au fost întreruperi: studenţii japonezi şi-au tras scaunele şi s-au aşezat în cerc, ţinându-şi ghidurile de conversaţie aşa cum coriştii de biserică îşi ţin cărţile cu imnuri, interesându-se de preţul unei camere în Londra; un cuplu de americani voia să ştie ce citesc; şi mai era Jeff, australianul mai în vârstă, în drum spre Germania. Jeff avea o barbă nerasă de vreo trei zile şi de obicei purta o beretă ca să-şi acopere chelia. Ura vaporul, dar era plin de speranţă.

— Ai mai fost vreodată pe un vas ca ăsta? m-a întrebat.

I-am zis că nu.

— Fii atent, am avut un prieten care a călătorit cu un astfel de vapor. Mergea de la Sidney la Hong Kong, cred. Zicea că toată lumea era foarte amabilă când s-au îmbarcat, dar imediat ce au ajuns în larg au început să o ia razna. Înţelegi ce spun? Au făcut lucruri pe care nu le-ar fi făcut în mod normal.

A zâmbit cu subînţeles.

— Şi-au cam pierdut minţile.

În seara aceea, în salon s-a difuzat un film despre

Minsk. Jeff l-a văzut şi apoi mi l-a povestit şi mie. Descria Minskul ca pe un oraş însorit, în care aveau loc parade de modă şi meciuri de fotbal şi se încheia cu cadre detaliate dintr-o oţelărie. După aceea stewarzii ruşi şi-au scos instrumentele muzicale şi au organizat o seară de dans, dar nu a participat prea multă lume. Doi oficiali iugoslavi din domeniul transportului maritim au dansat cu bibliotecarele din Adélaïde; americanul a dansat cu nevasta lui; japonezii priveau, ţinând strâns ghidurile în mâini.

— Şi-a pierdut cineva minţile? l-am întrebat.

— Asta nu e o călătorie, a zis Jeff. Asta e ca o excursie de duminică cu şcoala. Dacă vrei părerea mea, cred că e din pricină că se ocupă ruşii.

Barmaniţa, o doamnă blondă şi musculoasă cu şosete roz până la gleznă, asculta lamentările lui Jeff.

— Nu place? l-a întrebat.

— *Place,* a răspuns Jeff. Doar că nu sunt obişnuit cu asta.

Nikola, iugoslavul, ni s-a alăturat. Ne-a spus că s-a distrat excelent la dans. Voia să ştie cum o cheamă pe bibliotecara mai micuţă.

— Eu sunt divorţat... ha, ha! a zis.

— Galina Petrovna, i-am spus eu barmaniţei, încă o bere, te rog.

Blonda şi-a pus jos andrelele şi, bombănindu-i ceva

lui Nikola în rusă, mi-a umplut paharul.

— Vrea să-i spui Galea. E mai prietenos.

— Nu cred că am ceva de câştigat dacă îi spun Galea.

— Ai dreptate, a zis el, făcându-mi cu ochiul. Nimic de câştigat.

Am vorbit despre Iugoslavia.

— În Iugoslavia, a zis Nikola, avem trei lucruri... libertate, femei şi băutură!

— Dar sunt convins că nu toate deodată, am zis.

Faptul că a pomenit despre libertate a mutat discuţia asupra lui Dilas, scriitorul iugoslav persecutat.

— Dilas ăsta, a zis Nikola. Să-ţi spun eu peveste. Eu la şcoală. M-au pus să cipesc Dilas. Trebuie cipesc tot ce el zgris. Despre Stalen. El zice, hmm, Stalen la fel ca Zaioş. Zaioş, zegul grec. Nu că *gândesce* ca Zaioş, dar *arată* ca Zaioş... faţa lată şi capul mare. Eu fac Bilas trădător al comuniişm. De asta. El zgris carte... mare carte... să zic, hmmm... *Conversaţie cu Stalen.* Dar, hmm! El zice acum Stalen e monstră! Mai întâi Zaioş, pe urmă monstră. Te întreb de ce. De ce? Pentru că Bilas e trădător...

Nikola a fost căpitan pe un vas iugoslav. Acum era reprezentant la o companie de transport naval şi se ducea la Nahodka să inspecteze un cargobot avariat. Îşi dorea să mai fie căpitan şi îşi amintea de vremea când vaporul lui aproape că se scufundase în această

strâmtoare Tsugaru, într-o furtună.

— Treceam prin curenţi periculoşi, zicea el. Uneori trebuie să te rogi, dar să nu laşi oamenii să te vadă!

Seara, târziu, în barul de pe *Habarovsk* nu mai erau decât cuplul de americani, Nikola, un polonez posac, al cărui nume nu l-am aflat niciodată, şi eu. Cei doi americani ziceau că se ocupă de chestii „oculte". Le-am cerut dovezi. Mi-au spus poveşti cu fantome. Una era despre o păpuşă japoneză care le fusese dăruită; avea nasul ciobit. „Scăpaţi de ea! E vie!", le-a zis un japonez. Păpuşa avea suflet. S-au dus la un templu, au presărat sare în cerc şi au executat un ritual de purificare.

— Altfel s-ar fi putut întâmpla ceva cu feţele noastre.

Le-am zis că nu erau altceva decât pure speculaţii. Mi-au spus o altă poveste. Aceasta se petrecuse în New Orléans. Primiseră o carte ciudată. Oaspeţii pe care îi aveau la cină au remarcat cât de deprimantă devenise casa lor; cartea degaja nişte emanaţii. I-au dat foc într-o cutie pentru cenuşă şi o săptămână mai târziu casa le-a ars până la temelie – nimeni nu a aflat de ce.

— Cunosc pe cineva care se ocupă cu stampe vechi, am spus eu, şi am început să le povestesc cea mai înspăimântătoare istorie pe care o cunosc, *Mezzo-tinto* de M.R. James.

— Pfui! a exclamat femeia când am terminat.

Iar soţul ei m-a întrebat:

— Hei, şi tu te ocupi de chestii oculte?

*

A doua zi dimineaţă ieşiserăm din strâmtoare; credeam că Marea Japoniei va fi mai calmă, dar a fost mult mai rea. Nikola mi-a explicat că există doi curenţi în Marea Japoniei, unul cald, Kyushu, care vine din sud, şi un curent rece, dinspre Marea Ohotsk: cei doi se întâlnesc şi provoacă turbulenţe serioase. Toată ziua vaporul s-a agitat prin viscol, în afundurile mării umflate, şi în marginea fiecărui hău creat se ridica un val imens, care cădea zdruncinând geamurile. Vasul, care tot cădea în gol, îmi dădea o senzaţie de imponderabilitate pe care, câteva clipe mai târziu, zgâlţâitul şuruburilor o transforma în greaţă. Răul de mare era pe jumătate spaimă – că vasul se va scufunda în apa îngheţată a mării, că va trebui să înfruntăm ninsoarea şi valurile acelea în bărcile de salvare fragile.

Polonezul mi-a zis că arăt rău.

— Mă *simt* rău.

— Îmbată-te.

Am încercat, cu vin gruzin, dar după aceea mi-a fost şi mai rău, de parcă aş fi băut terebentină. Vasul se balansa îngrozitor; şi răsuna de zgomotul valurilor care se zdrobeau de carenă, al uşilor care se trânteau, al dulapurilor şi pereţilor care vibrau atât de puternic, încât păreau că sunt gata să explodeze. M-am retras în

cabina mea. Anders era deja la el în cuşetă şi arăta îngrozitor. Jeff şi Bruce gemeau. Acum vaporul părea să salte complet deasupra apei, rămânând în aer preţ de câteva secunde zgomotoase, căzând apoi pe o parte, cu un înfricoşător scârţâit de lemn. Nu mi-am scos hainele. Barca de salvare 7 era a mea. Anders ţipa în somn:

— *Nu!*

Puţin înainte de ivirea zorilor, marea a devenit absolut agitată. Eram aruncat în sus în cuşetă iar şi iar, şi odată m-am izbit cu capul de tocul patului. Când s-a crăpat de ziuă – lumina răzbătea prin gheaţa de pe hublou – marea se liniştise. Am dormit o oră şi am fost trezit de o altă buşitură, după care am auzit următorul schimb de replici:

— Hei, Bruce.

— Hmm?

— Ce-ţi mai face micuţul Onan?

— Îs bine.

— Te dai ventriloc?

— Nţ.

— Mamă, da' ştiu că e nasol! Paturile astea scârţâie ca dracu'.

Jeff a tăcut un timp. Anders gemea. Am încercat să prind un post la radioul pe care îl cumpărasem în Yokohama.

— Mă întreb ce-o fi la dejunuţ, a zis Jeff într-un târziu.

Micul dejun (salam, măsline, ouă moi, pâine umedă) a fost servit pentru opt pasageri. Restul, inclusiv toţi japonezii, aveau rău de mare. M-am aşezat lângă polonez şi Nikola. Eu şi polonezul am vorbit despre Joseph Conrad. Polonezul îi spunea pe numele lui adevărat de familie, Korzeniowski. Nikola era curios să ştie de ce mă interesa şi m-a întrebat:

— Korzeniowski ăsta, şi el a scris despre Stalen?

Era ultima noastră zi la bordul vasului *Habarovsk.* Era soare, dar temperatura scăzuse bine sub zero grade – era mult prea frig ca să rămâi mai mult de câteva minute pe punte. Am stat în bar, citindu-l pe Gissing. Pe la amiază a apărut şi Nikola, cu un rus bătrân şi coliliu ţinându-i trena. Au băut votcă şi, după ce s-a cherchelit, rusul a început să povestească din război. Rusul (Nikola ne-a tradus) fusese matelot pe un vapor numit *Vanzetti* – vasul lui geamăn se numea *Sacco*[279] –, un cargobot ramolit, al cărui căpitan era un beţivan notoriu. Într-un convoi de 50 de nave care traversa Oceanul Atlantic, *Vanzetti* a navigat atât de încet, încât a rămas mult în urmă şi într-o zi, când convoiul

[279] Sacco şi Vanzetti (Nicola Sacco şi Bartolomeo Vanzetti) - doi anarhişti americani de origine italiană, arestaţi în 1927, închişi şi executaţi pe scaunul electric, în Massachusetts.

aproape că nu se mai vedea, s-a apropiat de el un submarin german. Căpitanul a trimis un mesaj radio, cerând ajutor, dar convoiul s-a îndepărtat în viteză, lăsându-l pe *Vanzetti* să se apere singur. Nu se ştie cum, *Vanzetti* a reuşit să evite două torpile germane. Submarinul a ieşit la suprafaţă să analizeze rapid situaţia, dar beţivul de căpitan îşi întorsese tunul ruginit spre el; a tras o dată, a găurit submarinul şi l-a scufundat. Nemţii au ajuns să creadă că acea carapace condusă de nişte incompetenţi era de fapt o armă secretă şi au dat pace convoiului. Când *Vanzetti* a ancorat în Reykjavik, englezii au organizat o petrecere specială pentru ruşi, care au apărut cu două ore întârziere, răcnind cântece obscene, iar căpitanului, ţeapăn de beat, i s-a acordat o medalie.

După-amiază am văzut pescăruşi, dar abia pe la ora cinci a apărut la orizont coasta sovietică. Surprinzător, era fără zăpadă. Era maronie, plată şi fără arbori, cel mai sumbru peisaj pe care îmi picaseră vreodată ochii, asemănătoare cu o plajă imensă de pământ îngheţat, spălat de o mare uleioasă şi neagră. Pasagerii ruşi, care până atunci merseseră aplecaţi în susul şi-n josul punţii în haine ponosite şi papuci de pâslă, îşi îmbrăcaseră costumele boţite şi căciulile de blană pentru sosire, iar de-a lungul punţii de la tribord i-am văzut cum îşi prindeau medaliile la buzunarele de la piept

(„Muncitor emerit”, „Societatea Cooperativă Iakutsk”, „Organizaţia de Tineret Blagoveşcensk”). A durat mult până vaporul a andocat la Nahodka. Am găsit pe punte un loc adăpostit, am căutat pe radioul meu şi am dat peste muzică ţigănească – viorile scârţâiau ca un cor de ferăstraie. Un ajutor de matelot, cu o căciulă de blană roasă şi haina zdrenţăroasă, stătea ghemuit lângă gruie. M-a rugat în engleză (fusese la Seattle!) să dau muzica mai tare. Era jumătatea de oră moldovenească la Radio Moscova. A zâmbit trist, arătându-mi dinţii de metal. Era din Moldova, departe de casă.

2. Vostok

În decembrie, portul siberian Nahodka îţi lasă impresia că e chiar la marginea lumii, într-o atmosferă care nu prea e prielnică vieţii. Copacii subţiratici sunt desfrunziţi; pământul e tare ca piatra şi pe el nu creşte niciun fir de iarbă; pe străzi nu circulă maşini, pe trotuare nu sunt oameni. Există iluminat public, dar luminile sunt ca o rază de far aprinsă pentru a-i preveni pe cei care se rătăcesc în apropiere de Nahodka de faptul că acesta e un loc periculos şi că dincolo de el nu mai există decât pustiul. Temperaturile sub zero grade îl fac inodor, iar liniştea nu e răscolită nici măcar de un sunet. E genul de loc unde s-a născut ideea că pământul

e plat.

La gară („Numele corect este Gara Tihookeanskii” – broşura Inturist), o clădire cu stucaturile şi dimensiunile azilului din Kabul, am plătit şase ruble ca să-mi schimb biletul de la Clasa Inferioară la Clasa Superioară. Funcţionarul mi-a spus că e complet neregulamentar, dar am insistat. În compartimentele din Clasa Superioară erau două cuşete, la Clasa Inferioară, patru, iar eu am considerat cabina mea de pe *Habarovsk* o lecţie salutară despre supraaglomerare. Călătoria rusească mă făcuse deja să fiu conştient de diferenţele de clasă; am solicitat să mi se ofere lux. Iar cererea, care nu ar fi avut niciun fel de ecou în Japonia, unde nici măcar prim-ministrul nu are propriul lui compartiment de tren (deşi împăratul are 11 vagoane), mi-a adus o cuşetă elegantă în vagonul 5 din trenul Vostok.

— Da, vă rog, aveţi întrebare? a zis o doamnă cu căciulă de blană.

Peronul era îngheţat şi plin de urmele încrucişate de tălpi în gheaţă. Femeii îi ieşeau nori de abur pe gură.

— Caut vagonul 5.

— Vagonul 5 e acum vagonul 4. Vă rog să mergeţi la vagonul 4 şi să arătaţi voucher. Mulţumesc.

A plecat.

La intrarea în vagonul pe care îl indicase doamna era

un grup înfrigurat de persoane care se plângeau. I-am întrebat dacă era vagonul 4.

— Acesta e, a zis americanul ocultist.

— Dar nu vor să ne lase să urcăm. Tipul ne-a zis să aşteptăm.

A sosit un muncitor, îmbrăcat ca un urs grizzly. A instalat o scară, cu atenţia mecanică şi lipsită de sens a unui actor într-o piesă experimentală, al cărui scop este să contrarieze publicul plictisit. Picioarele îmi erau bocnă, prin mănuşile mele japoneze trecea vântul, nasul îmi ardea, degerat – chiar şi genunchii îmi erau reci. Labele bărbatului manevrau plăcuţele metalice.

— Fir-ar să fie, mi-e frig! a zis femeia, oftând.

— Nu plânge, scumpo, i-a răspuns soţul ei.

Apoi mi s-a adresat mie:

— Ai mai văzut aşa ceva?

Bărbatul cu scara scosese numărul 4 de pe peretele vagonului. A introdus în locul lui numărul 5, i-a dat câţiva pumni, a coborât de pe scară şi, strângând-o, ne-a făcut semn să urcăm în vagon.

Mi-am găsit compartimentul şi mi-am zis: „Ce ciudat". Dar am fost uşurat şi aproape în delirul celei mai pure bucurii pe care o poate cunoaşte un călător: imaginea celei mai pluşate, mai confortabile încăperi pe care o văzusem în 30 de trenuri. Aici, în Vostok, tras la peron în ceea ce părea să fie oraşul cel mai uitat de

Dumnezeu din Orientul Îndepărtat al Uniunii Sovietice, se afla un compartiment pe care nu-l puteai descrie decât ca fiind în cel mai select stil victorian. Era evident că data dinainte de revoluţie. Vagonul în sine avea aspectul unui salon îngust dintr-un pub londonez de fiţe. Pardoseala de pe coridor era acoperită cu covor; peste tot erau oglinzi; feroneriile de alamă lustruită se reflectau în lemnul lăcuit; pe globurile de sticlă ale celor două lămpi aşezate de o parte şi de alta a oglinzilor erau gravaţi maci care luminau ciucurii de mătase ai draperiilor purpurii şi cifrele romane de pe uşile compartimentelor. Al meu era numărul VII. Aveam un fotoliu pe care erau fixate cu grijă tetiere croşetate, o carpetă groasă, un alt covoraş la toaletă, unde lângă chiuvetă era încolăcit furtunul lucitor al unui duş. Mi-am pipăit perna: era umplută cu pene de gâscă călduroase. Şi eram singur. Am păşit în sus şi-n jos prin încăpere, frecându-mi mâinile, pe urmă mi-am scos pipele şi tutunul, papucii, pe Gissing, noul meu halat de baie japonez şi mi-am turnat o votcă mare. M-am aruncat pe pat, felicitându-mă că între Nahodka şi Moscova sunt 9.600 de kilometri, cea mai lungă călătorie cu trenul din lume.

Ca să ajung la vagonul-restaurant în seara aceea a trebuit să traversez patru vagoane, iar în cabina de cauciuc care acoperea cuplajele dintre ele era un metru

de vreme arctică. Un vânt îngheţat sufla prin spărturile din cauciuc, pe jos era zăpadă, pereţii vagonului erau acoperiţi de un strat gros de cristale, iar clanţele uşilor erau înglobate în gheaţă. Mi-am lăsat pe ele un rând de piele de pe buricele degetelor şi pe urmă, de câte ori mă deplasam de la un vagon la altul al expresului transsiberian, purtam mănuşi. Două *babuşka*[280] m-au observat. Îmbrăcate cu bluze albe largi şi turbane, stăteau cu mâinile înroşite într-un lighean. Alte femei în vârstă măturau coridorul cu mături de pai – o naţie de bunicuţe şontâcăite şi robotitoare. Cina a constat din sardine şi tocană, pe care două guri de votcă le-a făcut comestibile. La jumătatea mesei au apărut şi ocultiştii americani. Au comandat vin.

— Sărbătorim, a zis soţia. Bernie tocmai şi-a încheiat rezidenţiatul.

— Habar nu am avut că ocultiştii au rezidenţiate, am spus.

Bernie s-a încruntat.

— Sunt medic, a zis.

— A, un doctor adevărat! am spus.

— Sărbătorim făcând înconjurul lumii, a explicat soţia lui. Acum mergem în Polonia... după Irkutsk, adică.

---

[280] *Babuşka* - „bătrână”, „bunicuţă” (în lb. rusă în orig.).

— Deci chiar vă faceţi de cap.

— Oarecum.

— Bernie, am spus, doar n-o să te întorci ca să devii unul dintre demenţii ăia care cer o poală de bani ca să te vindece de halitoză, nu?

— Facultatea de medicină costă foarte mult, a bombănit el, ceea ce era un fel de a recunoaşte că aşa o să facă.

Zicea că e dator 20.000 de dolari. A învăţat meserie câţiva ani. Manualele erau scumpe. Soţia lui fusese obligată să muncească. I-am zis că nu părea un calvar aşa de mare. Eu aveam datorii mai mari.

— A trebuit chiar să-mi vând sângele, a spus el.

— De ce oare, l-am întrebat, doctorii le spun întotdeauna oamenilor cum şi-au vândut ei sângele când erau studenţi? Nu-ţi dai seama că vândutul sângelui cu suta de grame nu e decât un alt exemplu al avariţiei tale?

— Nu sunt obligat să suport chestia asta din partea ta, a zis Bernie.

Şi-a apucat nevasta de braţ şi a condus-o afară din vagonul-restaurant.

— Marele ocultist, am spus şi mi-am dat seama că sunt beat.

M-am întors la numărul VII şi chiar înainte de a stinge lumina am privit pe geam. Pământul era

acoperit de zăpadă şi în depărtare, sub luna rece, se vedeau copacii desfrunziţi, ca nişte beţe.

*

Când m-am trezit era întuneric beznă, dar ceasul meu arăta că e trecut de ora opt. La linia întunecată a orizontului se vedea cum apar zorii palizi, un semicerc subţire de lumină, cât albul unei unghii. O oră mai târziu se luminase – o strălucire de iarnă, fluorescentă, pe întinderea plată şi îngheţată a regiunii Primorie, care lumina căsuţele de lemn ca nişte coteţe, cu coşuri fumegând, înconjurate de holde cu coceni şi mormane de zăpadă. Unii se treziseră deja, îmbrăcaţi pentru vremea rece cu paltoane groase negre şi cizme din pâslă groasă, care îi făceau să pară că au picioare de lemn. Mergeau ca nişte Hopa-mitică şi mânecile căptuşite din belşug le ţineau mâinile depărtate de trup. În răsăritul molcom de iarnă am văzut un bărbat din cale-afară de agil, care aluneca la vale, folosindu-se de cizme ca de nişte schiuri; căra o cobiliţă cu două găleţi. După micul dejun am văzut repetându-se de mai multe ori scena aceea, oameni care cărau găleţi, o sanie trasă de un cal, cu un bărbat în ea care părea prea îngheţat ca să mai poată pocni din bici, şi un alt bărbat care îşi trăgea copiii cu sania. Dar nu era prea multă lume afară la ora aceea, nici aşezările nu erau prea numeroase şi nu existau drumuri: colibele scunde, din

care ieşea fum, erau aşezate, fără nicio ordine vizibilă, pe câmpurile fără poteci.

Soarele străpunsese pătura de ceaţă şi strălucea pe cerul complet senin, încălzind draperiile şi carpetele vagonului de dormit. Din când în când apărea câte o gară din lemn, cu acoperişuri ca de turtă dulce, dar nu staţionam decât atât cât să vedem afişele, portretele lui Lenin, portrete de muncitori şi fresce înfăţişând oameni cu pielea de diferite culori şi aspect brav, care se ţineau de mâini. Am căutat o reacţie pe feţele japonezilor din Vostok; aceştia au rămas impasibili. Pesemne că frescele redau chinezi şi ruşi? Posibil. Eram într-o zonă de conflict. Tot drumul până la Habarovsk călătoriserăm de-a lungul graniţei chineze, care la momentul acela era râul Ussuri[281]. Dar hărţile sunt înşelătoare – acest colţ al Chinei nu era cu nimic diferit de Uniunea Sovietică: se întindea îngheţat sub zăpada mare şi în lumina strălucitoare a soarelui erau păduri de mesteceni contorsionaţi şi argintii.

Oraşul Habarovsk a răsărit din zăpadă la amiază şi pe parcursul săptămânii care a urmat am ajuns să mă obişnuiesc cu imaginea aceea apăsătoare a unui oraş sovietic îngropat la marginea unui cer de plumb, care

---

[281] Ussuri - afluent al fluviului Amur, a cărui insulă a reprezentat motiv de conflicte între URSS şi China în perioada 1969-1991.

se tot apropia de noi pe linia transsiberiană: mai întâi întinderi de colibe din lemn la periferii; apoi, acolo unde liniile se bifurcau, grupurile de muncitoare care spărgeau gheaţa de pe macazuri; locomotivele cu aburi pufăind şi zăpada ce se înnegrea treptat de la ploaia de funingine, construcţiile care începeau să se îngrămădească, până când oraşul însuşi a ajuns să împresoare trenul cu clădirile, cabanele şi blocurile lui. Dar în istoria liniei ferate transsiberiene, oraşul Habarovsk reprezintă un loc însemnat. Marea linie ferată, propusă în 1857 de americanul Perry McDonough Collins şi începută în sfârşit în 1891, sub domnia ţareviciului Nikolai, a fost terminată în 1916. Ultimul segment realizat a fost podul Habarovsk, peste fluviul Amur; odată terminat, a devenit posibil accesul direct, pe calea ferată, de la Calais la Vladivostok (unde acum accesul le este interzis străinilor, din raţiuni militare).

Toată lumea a coborât din expresul Vostok, cei mai mulţi ca să prindă un avion pentru o călătorie de nouă ore până la Moscova, câţiva – inclusiv eu –, ca să-şi petreacă noaptea în Habarovsk, înainte de a se îmbarca în expresul Rossiia. Am sărit pe peron, m-a cuprins frigul năprasnic şi am fugit înapoi în Vostok, să-mi mai pun un pulover pe mine.

— Nu, a zis doamna de la Inturist. Vă rog să rămâneţi

pe peron.

I-am spus că mi se pare puţin cam răcoare.

— Sunt traizeşi cinci de grade minus, a zis ea. Ha, ha! Dar nu Celsius!

În autobuz m-a întrebat dacă vreau să fac ceva anume în Habarovsk. O clipă am rămas fără glas, apoi am spus:

— Ce ziceţi de un concert sau un spectacol de operă?

A zâmbit, aşa cum ar fi făcut oricine la Bangor, Maine, dacă i se punea această întrebare.

— Este operetă. Vă place opereta?

Am zis că nu.

— Bun. Nu recomand.

După prânz am pornit să-mi caut tutun de pipă. Mai aveam foarte puţin şi, dacă nu găseam, riscam şase zile fără fumat până la Moscova. Am traversat Piaţa Lenin, unde o statuie îl înfăţişa pe marele om (care nu vizitase niciodată oraşul) cu mâna întinsă în faţă, gestul cuiva care face semn după un taxi. Pe strada Karl Marx, vânzătorii de la chioşcurile de ziare mi-au spus că nu au *tabak,* dar mi-au oferit ziarul *Pravda,* cu titluri de genul „Muncitorii din industria grea a oraşului Habarovsk îi felicită pe muncitorii de la fermele de sfeclă-de-zahăr din Smolensk, pentru recolta record”; apoi m-am dus la un bufet. Ochelarii mi se aburiseră. Am văzut oameni în ceaţă care stăteau lângă un perete

şi mâncau cornuri. *Tabak*, nu. Afară, aburul s-a transformat în gheaţă şi m-a orbit. Am remediat lucrurile într-o băcănie, plină ochi cu unt şi bucăţi mari de brânză, de rafturi cu murături şi cu pâine. Am intrat în magazine la întâmplare: Banca de Stat a URSS, unde un portret imens al lui Marx îi domina pe deponenţi; sediul Organizaţiei de Tineret; un magazin de bijuterii, plin cu orologii şi ceasuri de mână hidoase şi oameni care căscau gura ca la muzeu. La capătul străzii am găsit un plic mic cu tutun bulgăresc de pipă. Când am ieşit, am dat peste o faţă cunoscută.

— Ai aflat despre Bruce?

Era Jeff. Avea nasul roşu, bereta trasă peste urechi, ca o cască de baie, fularul înfăşurat peste gură şi ţopăia de frig. A tras de fular şi a spus:

— E cârlig de rufe.

— Ce-i asta?

— Nu ştii argou. Doamne, că frig mai e! E slang rimat.

În cockney rimat [282] „cârlig de rufe” înseamnă „boarfe”. E *boarfă?* Nu are niciun sens. I-am zis:

— Care e varianta în argou rimat?

---

[282] Formă de argou rimat specifică districtului East End din Londra, în care un cuvânt este înlocuit cu o expresie de două-trei cuvinte, cu care rimează, pentru ca apoi să se păstreze doar prima parte a acesteia, ceea ce face ca sensul final să nu mai aibă înţeles pentru outsideri.

— E zdrenţe, a zis Jeff, sărind pe loc şi atrăgând privirile siberienilor care treceau pe lângă noi. Zdrenţe, nu aşa spuneţi în State când e cineva bolnav?

— Nu prea cred.

— Azi-dimineaţă arăta nasol. Cu buzele crăpate, ochii sticloşi şi avea temperatură. Cei de la Inturist l-au dus la spital. Cred că a făcut pneumonie pe rahatul ăla de vapor.

Ne-am întors la hotel.

— Nu e un loc chiar atât de rău. Mi se pare că e în plină dezvoltare.

— Mie nu mi se pare deloc aşa.

Am trecut pe lângă un magazin unde stăteau la coadă cam 150 de oameni. Cei de la sfârşitul cozii s-au uitat lung la noi, dar în fruntea ei, în dreptul uşii pe jumătate deschise, se ciorovăiau şi, dacă te uitai de aproape, puteai să-i vezi cum se strivesc, înghesuindu-se prin uşa îngustă, dându-şi coate, rând pe rând. Voiam să văd pentru ce stăteau la coadă – evident, ceva care se găsea greu –, dar Jeff mi-a spus: „La dreapta ta", şi când m-am întors, un poliţist uriaş îmi făcea semne să merg mai departe.

În mulţime erau şi câţiva oameni cu aspect oriental; Habarovsk părea să fie plin de ei, chinezi dolofani cu feţe lătăreţe şi ten măsliniu. Sunt aborigenii din regiune, veri de departe cu eschimoşii americani şi se

numesc goldi. „Un trib practic din punct de vedere vestimentar”, scrie Harmon Tupper în istoria lui despre linia transsiberiană, remarcând că aceştia schimbă hainele din piele de peşte, pe care le poartă vara, cu cele din blană de câine iarna. Dar în ziua aceea de decembrie, în Habarovsk, erau îmbrăcaţi la fel ca toţi ceilalţi, cu cizme şi mănuşi de pâslă, paltoane şi căciuli de blană. Jeff se întreba cine erau. I-am spus eu.

— E ciudat, nu prea *seamănă* cu aborigenii[283].

La restaurantul hotelului, Jeff s-a repezit direct la masa unde mâncau două tinere rusoaice foarte drăguţe. Erau surori, am aflat de la ele. Zenia studia limba engleză; Anastasia studia literatura rusă („Zic literatura *rusă,* nu sovietică – asta nu-mi place”). Am vorbit despre cărţi: autorul preferat al Anastasiei era Cehov, al Zeniei, J.D. Salinger – „Kholden Khaulfield[284] e personaj mai bun din toată literatura”. Eu am spus că sunt un admirator al lui Zamiatin, dar fetele nu auziseră de autorul romanului *Noi* (un roman care l-a inspirat pe Orwell să scrie *1984,* cu care seamănă foarte mult), care a murit la Paris, în anii 1930, când încerca să scrie o biografie a lui Attila Hunul. Le-am întrebat dacă există romancieri în Habarovsk.

---

[283] Referire la aborigenii australieni.

[284] Holden Caulfield - personaj al lui J.D. Salinger din *De veghe în lanul de secară* (1951).

— Cehov a fost pe aici, a zis Anastasia.

În 1890, Anton Cehov a făcut o vizită la Sahalin, o insulă-închisoare situată la 1.000 de kilometri de Habarovsk. Dar în Siberia toate distanţele sunt relative: Sahalin era colea.

— Cine altcineva vă mai place? am întrebat.

— Acum vrei să mă întrebi despre Soljeniţîn, a zis Anastasia.

— Nu aveam de gând, am spus. Dar dacă tot ai pomenit de el, ce părere ai?

— Nu plăcut.

— L-ai citit?

— Nu.

— Crezi că există vreo urmă de adevăr în afirmaţia că realismul socialist este antimarxist? am întrebat-o.

— Întreab-o pe sora mea, a răspuns Anastasia.

Dar Jeff vorbea cu Zenia şi o făcea să roşească. Apoi li s-a adresat amândurora.

— Auziţi, să presupunem că aţi putea pleca în orice ţară doriţi. Unde aţi merge?

Zenia s-a gândit o clipă. Într-un final, a zis:

— Spana.

— Da, aşa cred, a spus şi Anastasia. Pentru mine... Spana.

— *Spana*! a strigat Jeff.

— Pentru că acolo e întotdeauna foarte cald, cred, a

spus Zenia.

Surorile s-au ridicat şi au plătit nota. Şi-au pus hainele, fularele şi mănuşile, şi-au tras peste frunte căciulile de lână cu ciucuri şi au pornit-o prin vânt şi ninsoare.

Mai târziu, doamna de la Inturist m-a luat să facem un tur al oraşului. Îi spusesem că vreau să văd râul.

— Întâi, fabrica! a zis ea.

Erau cinci fabrici. Produceau „cabliuri, manevele, rolmenţi, bulţuri", mi-a zis ea. În faţa fiecăreia dintre ele erau portretele de aproape doi metri ale unor bărbaţi cu feţe dure, „muncitorii lunii", dar la fel de bine ar fi putut fi fotografiile unei echipe de bowling din Chicago. Am zis că aveau feţe de duri. Doamna de la Inturist a spus:

— Au o trupă de operă.

Asta se dorea o mustrare pentru vizitator: maimuţele alea au o trupă de operă! Dar opera este neutră din punct de vedere politic şi teatrul de operă din Habarovsk era mai tot timpul gol. Dacă avea şi pistă, ar fi putut să aibă o echipă de bowling. Nu era mare lucru de făcut în Habarovsk – până şi doamna de la Inturist a fost nevoită să recunoască. După câteva obeliscuri şi monumente şi un tur al muzeului, plin de tigri şi foci prăfuite, toate specii pe cale de dispariţie, ne-am dus pe malul estic al fluviului Amur. Doamna de la Inturist a

zis că o să mă aştepte în maşină. Nu-i plăcea frigul (voia să meargă în Italia şi să lucreze pentru Aeroflot).

În acest punct, fluviul are o lăţime de 800 de metri. Din locul unde stăteam puteam să văd zeci de oameni, ghemuiţi pe gheaţă, fiecare lângă nişte găuri. Erau pescari la copcă, în majoritate bătrâni, care îşi petreceau astfel zilele de iarnă, aşteptând o zvâcnire a firului undiţei. M-am împleticit pe mal în jos şi, cu un vânt zdravăn din faţă, am traversat gheaţa până la un bărbat care mă privea cum mă apropii. L-am salutat şi am numărat câte undiţe avea; spărsese 14 copci în gheaţa groasă de jumătate de metru, cu ajutorul unui topor tocit. Prinsese şase peşti, cel mai mare de vreo 20 de centimetri, cel mai mic, de vreo 10, şi toţi erau îngheţaţi tun. Mi-a dat de înţeles că pescuia de la ora opt dimineaţa; acum era patru şi jumătate. L-am întrebat dacă pot să-i fac o fotografie.

— *Niet*! a răspuns şi mi-a arătat paltonul ponosit, căciula ruptă, ghetele scâlciate.

M-a îndemnat să fotografiez unul dintre peştii prinşi, dar când eram gata să declanşez, altceva mi-a atras atenţia. Era scheletul unui peşte, stropit de sânge, cu capul şi coada încă întregi.

— Ce-a păţit? am zis, ridicând scheletul.

Bătrânul a râs şi mi-a arătat, gesticulând cu mănuşile şi clămpănind din dinţii cariaţi, că l-a mâncat. Aşadar,

prinsese şapte peşti: al şaptelea fusese masa de prânz.

La zece minute după aceea eram îngheţat bocnă şi voiam să plec. M-am scotocit prin buzunare şi am scos o cutie de chibrituri japoneze. Le voia? Da, foarte tare! Le-a luat, mi-a mulţumit şi, când m-am întors să plec, a dat fuga să i le arate unui bărbat care pescuia la 50 de metri mai departe.

Pescarii la copcă, femeile în vârstă care măturau rigolele cu mături din răchită, coada de oameni puşi pe scandal de la magazinul de pe strada Karl Marx; dar mai era o latură a oraşului Habarovsk. În seara aceea, restaurantul hotelului s-a umplut cu ofiţeri de armată şi câteva femei ce păreau cu adevărat depravate. Mesele s-au acoperit de sticle goale de votcă şi mulţi au mâncat găluştele siberiene (*pilimeni* [285]) cu şampanie. Am zăbovit stând de vorbă cu un căpitan aprig, despre scăderea natalităţii în URSS.

— Cum rămâne cu planificarea familială?

— Încercăm să-i punem capăt!

— Şi reuşiţi?

— Încă nu. Dar cred că putem creşte producţia.

A început să cânte orchestra, un saxofon, un pian, baterie: *Blue Moon.* Şi ofiţerii dansau. Femeile, care

---

[285] *Pilimeni* - fel rusesc tradiţional de mâncare constând dintr-un amestec de carne tocată (porc, miel, vită etc.) împăturită într-o foaie subţire de aluat.

purtau pulovere pe sub rochiile cu decolteu adânc, şi-au ridicat hainele, legănându-se împreună cu partenerii lor. Unii bărbaţi cântau. Se striga tare. Un cuplu care valsa a lovit braţul unui bărbat care-şi îndesa o gălușcă în gură. O sticlă a căzut pe jos şi s-a spart; s-a produs o busculadă.

— Acum trebuie să plecaţi, a zis căpitanul.

3. Rossiia

După aceea, de câte ori mă gândeam la expresul transsiberian, vedeam castroane de inox cu borş vărsate prin vagonul-restaurant al trenului Rossiia în timp ce lua o curbă în drumul spre Moscova, iar la curbă, imaginea clară a locomotivei noastre, vopsită în verde şi negru – după Skovorodino[286], erupţiile ei de fum şi abur se disipau în lumina soarelui şi se risipeau în pădure, afumând mestecenii şi alungând coţofenele spre înaltul cerului. Am văzut brazii cu vârfurile aurite în apus şi zăpada aşternută blând peste smocurile de iarbă brună, ca o frişcă turnată pe pământ; plugurile de zăpadă în Zima[287], ca nişte iahturi; priveliştea

---

[286] Skovorodino - oraş pe malul râului Bolşaia Neva, la 5.100 de kilometri de Moscova.

[287] Zima - oraş din regiunea Irkutsk, situat la intersecţia liniei de cale ferată transsiberiene cu râul Oka.

Mariinskului[288] în zorii zilei, macarale negre şi clădiri negre şi siluete prelinse, care aruncau umbre lungi pe şine în timp ce alergau spre gara luminată – era ceva teribil în combinaţia aceea de frig, întuneric şi omuleţi împiedicându-se de şinele siberiene; platoşa de gheaţă dintre vagoane; fruntea bombată a lui Lenin în fiecare gară; şi pasagerii captivi la Clasa Inferioară: căciuli de blană, pantaloni îmblăniţi, treninguri albastre, copii care plâng şi un miros atât de pătrunzător de sardele, de trupuri, de varză şi de tutun stătut, că până şi la opririle de numai cinci minute ruşii săreau pe peronul înzăpezit, riscând să facă pneumonie, doar ca să ia o gură de aer proaspăt; mâncarea proastă; economiile fără sens; şi bărbaţii şi femeile care, fără să se cunoască între ei, împărţeau acelaşi compartiment („Nu se face niciun fel de diferenţiere în funcţie de sex la repartizarea compartimentelor" – broşura Inturist), stăteau pe paturi faţă în faţă – masculi mustăcioşi în oglindă cu femei cu mustaţă, cu bonetele lor de noapte slinoase şi păturile purtate ca nişte şaluri lungi, până la gleznele zdravene îndesate în pantofii scâlciaţi. Mai mult decât orice, mă gândeam la el ca la o experienţă în care timpul e distorsionat, ca într-un vis: Rossiia

---

[288] Mariinsk - oraş din regiunea Kemerovo, situat la intersecţia liniei de cale ferată transsiberiene cu râul Kia.

funcţiona după ora Moscovei – şi după un prânz cu cartofi gălbui şi reci, o supă cu bucăţi de slănină – care se chema *solianka* – şi o carafă cu vin de Porto cu gust de sirop de tuse, am întrebat cât e ceasul şi mi s-a răspuns că e ora patru dimineaţa.

Rossiia nu era ca Vostok; era un tren nou. Vagoanele de dormit, de producţie est-germană, semănau cu nişte seringi din oţel, cu izolaţie din material plastic gri şi încălzite cu boilere pe cărbune, legate de soba şi samovarul care făceau ca partea din faţă a fiecărui vagon să arate asemenea unui accelerator de particule din desenele animate. *Provodnik*-ul[289] uita adeseori să alimenteze soba şi atunci în vagon se făcea frig, ceea ce îmi provoca coşmaruri într-o oarecare măsură, împiedicându-mă în acelaşi timp să dorm. Ceilalţi pasageri de la Superioară erau fie suspicioşi, fie beţi sau antipatici: un goldi, nevasta lui rusoaică, albă, şi un copil mic şi slab, numai piele şi os, călătoreau cuibăriţi printre cizme şi pături, doi canadieni iritaţi peste poate, care se plângeau celor două bibliotecare australiene despre insolenţa *provodnik*-ului, o doamnă rusoaică în vârstă care a făcut toată călătoria îmbrăcată în aceeaşi cămaşă de noapte rărită, un gruzin care părea să aibă probleme la capătul opus gurii şi câţiva alcoolici în

---

289 *Provodnik* - steward în trenurile ruseşti.

pijama care jucau zgomotoase partide de domino. Conversaţiile erau fără sens, somnul alarmant şi perversitatea ceasurilor îmi dădea peste cap pofta de mâncare. În prima zi am scris în jurnalul meu: *Disperarea îmi dă o senzaţie de foame.*

Vagonul-restaurant era înţesat. Cu toţii am mâncat supă de legume, pe urmă un şniţel vienez învelit în omletă, serviţi de două chelneriţe – o femeie foarte grasă, care se burzuluia neîncetat la clienţi, şi ajutoarea ei, o fată drăguţă cu părul negru, care avea aerul că e gata să sară din tren cu prima ocazie clară. Mi-am mâncat prânzul, iar cei trei ruşi de la masa mea au încercat să-mi cerşească ţigări. Cum nu aveam deloc, am căutat să înfiripăm o conversaţie: ei mergeau la Omsk[290]; eu eram american. Pe urmă au plecat. M-am înjurat singur pentru că nu-mi cumpărasem la Tokyo un ghid de conversaţie în limba rusă.

Lângă mine s-a aşezat un bărbat. Îi tremurau mâinile. A comandat ceva. Douăzeci de minute mai târziu, femeia cea grasă i-a adus o carafă cu vin alb. Şi l-a turnat în pahar şi l-a băut din două înghiţituri. Avea o rană la degetul mare, pe care şi-l rodea în timp ce privea îngrijorat prin vagon. Femeia cea grasă i-a tras o palmă peste umăr şi omul a plecat, îndreptându-se

---

[290] Omsk - oraş situat în sudul Siberiei, la 2.200 de kilometri de Moscova.

împleticit spre Inferioară. Dar pe mine femeia cea grasă m-a lăsat în pace. Am rămas în vagonul-restaurant, sorbind din vinul lipicios, privind cum se schimbă priveliştea, de la câmpia netedă şi înzăpezită la dealuri – primele de când plecaserăm din Nahodka. Soarele la asfinţit le poleia minunat, iar eu mă aşteptam să zăresc oameni prin pădurile destul de rare. M-am zgâit o oră întreagă, dar n-am văzut pe nimeni.

Nici nu am reuşit să stabilesc unde suntem. Harta mea japoneză a Uniunii Sovietice nu-mi era de ajutor şi abia seara am aflat că trecuserăm prin Poşkovo, la graniţa cu China. Asta nu a făcut decât să mă dezorienteze şi mai mult: rar mi se întâmpla să ştiu unde suntem, nu ştiam niciodată ora corectă şi ajunsesem să urăsc cele trei frigidere prin care trebuia să trec pentru a ajunge la vagonul-restaurant.

Numele femeii grase era Anna Feodorovna şi, cu toate că ţipa la conaţionalii ei, cu mine se purta frumos şi mă îndemna să-i spun Anuşka. Aşa am făcut şi ea m-a răsplătit cu un fel special de mâncare, cartofi reci şi pui – o carne închisă la culoare şi plină de zgârciuri, ca un fel de material textil foarte dens. Anuşka mă privea cum mănânc. Mi-a făcut cu ochiul pe deasupra paharului ei de ceai (înmuia pâine în ceai şi o sugea) şi apoi a înjurat un olog care se aşezase la masa mea. Până la urmă i-a trântit şi lui în faţă o farfurie de metal cu

cartofi şi carne grasă.

Bărbatul infirm a mâncat încet, prelungind masa îngrozitoare, tăind carnea cu grijă. Un chelner a trecut pe lângă el; s-a auzit o izbitură. Chelnerul trântise o carafă goală pe masa noastră, făcând cioburi paharul infirmului. Acesta a continuat să mănânce cu un minunat *sang-froid*[291], refuzând să-l bage în seamă pe chelner, care mormăia nişte scuze în timp ce aduna bucăţile de sticlă spartă de pe masă. Pe urmă chelnerul a cules un ciob imens de sticlă din piureul infirmului. Acesta s-a înecat şi a împins la o parte farfuria. Chelnerul i-a adus o porţie nouă.

— *Sprechen Sie Deutsch*?[292] a întrebat infirmul.

— Da, dar foarte prost.

— Eu vorbesc puţin, a zis el în germană. Am învăţat-o la Berlin. De unde sunteţi?

I-am spus.

— Ce părere aveţi despre mâncarea de aici? m-a întrebat.

— Nu-i rea, dar nici foarte bună.

— Mie mi se pare foarte rea, a zis. Cum e mâncarea în America?

— Minunată.

---

[291] „Sânge-rece” (în lb. fr. în orig.).

[292] „Vorbiţi germana?” (în lb. germ. în orig.).

— Capitalist! a zis omul. Sunteţi un capitalist!

— Pesemne.

— Capitalism rău, comunism bun.

— Rahat, am zis eu în engleză.

Apoi l-am întrebat în germană:

— Credeţi?

— În America, oamenii se omoară între ei cu pistoale. *Pac! Pac! Pac!* Uite-aşa.

— Eu nu am pistol.

— Dar negrii? Oamenii de culoare?

— Ce-i cu ei?

— Îi ucideţi.

— Cine vă spune chestiile astea?

— Ziarele. Citesc eu singur. Şi mai dau şi la radio, tot timpul.

— Radioul sovietic, zic eu.

— Radioul sovietic e radio bun.

La radioul din vagonul-restaurant se cânta muzică de jazz la orgă. Era deschis toată ziua şi chiar şi în compartimente – fiecare avea un difuzor – continua în surdină, pentru că nu putea fi închis complet. Degetul mi-a zvâcnit spre difuzor şi am zis:

— Radioul sovietic e prea tare.

A hohotit de râs. Apoi a zis:

— Eu sunt invalid. Uite-aici... n-am laba piciorului, doar gamba. Fără labă, fără labă!

Şi-a ridicat cizma de pâslă şi i-a strivit vârful cu capătul bastonului.

— Eram la Kiev în timpul războiului, luptam cu nemţii. Trăgeau... *Pac! Pac*!... Aşa. Am sărit în apă şi am început să înot. Era iarnă... apa rece... foarte rece apa! M-au împuşcat în laba piciorului, dar eu nu m-am oprit din înotat. Pe urmă, altă dată, căpitanul mi-a zis: „Uite, şi mai mulţi nemţi...", şi în zăpadă... foarte adâncă zăpada...

În noaptea aceea am dormit prost în cuşeta mea nu mai lată decât o bancă şi am visat nemţi care băteau pasul de gâscă, înarmaţi cu furci, pe cap cu căşti asemenea castroanelor de ciorbă de pe Rossiia; m-au împins într-un râu rece ca gheaţa. M-am trezit. Aveam picioarele dezvelite, iar dinspre geam sufla un aer rece; pătura îmi alunecase şi lumina albăstruie de veghe din compartiment mă ducea cu gândul la o sală de operaţii. Am luat o aspirină şi am dormit până când pe coridor s-a făcut destulă lumină ca să nimeresc toaleta. În ziua aceea, pe la prânz, am oprit la Skovorodino. *Provodnik*-ul, temnicerul meu, a condus la mine în compartiment un tânăr cu barbă. Îl chema Vladimir. Mergea la Irkutsk, la numai două zile de drum. Tot restul după-amiezii, Vladimir nu a mai scos o vorbă. A citit din nişte cărţi ruseşti cu coperte moi şi imagini patriotice pe ele, iar eu m-am uitat pe fereastră.

Odinioară îmi imaginam că fereastra unui tren îmi dă libertatea de a privi lumea; acum mi se părea că îngrădeşte şi uneori devenea opacă precum peretele unei celule.

La o curbă pe care trenul a făcut-o la periferia oraşului Skovorodino am observat că avea o locomotivă cu aburi gigantică. M-am amuzat încercând (deşi Vladimir ţistuia dezaprobator) să prind un instantaneu cu ea în timp ce cotea pe şine, azvârlind în aer fâşii de fum. Fumul se rostogolea pe lângă tren şi se înălţa molcom printre pădurile de mesteacăn şi cedrii siberieni, unde pe pământ erau urme de paşi şi rămăşiţele unor focuri acum stinse, dar nu se vedea ţipenie de om. Peisajul rural era atât de încremenit, încât ar fi putut fi o fotografie lipită pe geam. M-a adormit. Am visat o pivniţă din Liceul Medford, apoi m-am trezit şi am văzut Siberia şi aproape am plâns. Vladimir nu mai citea. Stătea rezemat de perete, schiţând cu creioane colorate ceva într-un carnet, un desen cu stâlpi de telefon. Am ieşit pe culoar. Unul dintre canadieni stătea cu faţa întoarsă spre nesfârşitele întinderi înzăpezite.

— Slavă cerului, o să scăpăm curând de asta, a zis el. Până unde mergeţi?

— Moscova. Pe urmă, cu trenul, la Londra.

— Nasolovici.

— Aşa se spune.

— Nici măcar nu ştiu ce zi e azi. Se apropie Crăciunul. Hei, aţi văzut casa aia care ardea acolo, departe?

— Nu.

Cu o zi înainte spusese: „Aţi văzut camionul care traversa râul şi, pentru că s-a spart gheaţa, a căzut în apă? Mă rog, cu roţile din spate, cel puţin”. Mă întrebam dacă nu le inventează. Vedea în permanenţă dezastre şi evenimente catastrofale. M-am uitat pe geam şi mi-am văzut reflectat propriul chip neliniştit.

M-am întors în compartiment şi am reluat lectura la *Noua stradă Grub,* dar combinaţia de lumină slabă şi frig şi zăpadă spulberată, plus decăderea bietului Edwin Reardon[293], m-au deprimat până la epuizare. Am adormit; am visat. Eram într-o cabană de munte cu soţia şi copiii. Ningea şi fereastra era o oglindă neagră. Eu eram agitat: nişte cunoştinţe ale noastre, aflate la kilometri distanţă, trebuiau să primească o veste tragică. Îmi îngheţau picioarele, dar am fost de acord să mă duc eu să le dau această veste. Am deschis cu o lovitură de picior debaraua, ca să iau o pereche de cizme, şi am zis:

---

[293] Personaj central al romanului *Noua stradă Grub,* romancier talentat, dar fără succes la public.

— Dar tu ce faci, Anne? Tu nu vii?

— E aşa de frig afară! a zis Anne. Oricum, citesc... cred că o să rămân aici.

M-am adresat atunci Anuşkăi, gorgona de la vagonul-restaurant, care întâmplător bea ceai într-un colţ al cabanei.

— Vezi? Veeezi? Mereu spune că vrea să vină cu mine, dar când e momentul, nu o face niciodată!

Anne, soţia mea, a zis:

— Nu faci decât să întârzii! Du-te, dacă te duci... dacă nu, închide uşa şi taci din gură.

Am lăsat uşa cabanei deschisă. Afară nu era decât pustia. Vântul rece pătrundea în cabană, ridicând marginile feţei de masă şi zgâlţâind abajurul lămpilor. Zăpada se strecura înăuntru, pudrând podeaua din scânduri.

— Păi, am plecat, dacă nu mai vrea nimeni să vină, am zis.

— Tati, pot să vin şi eu?

M-am uitat la faţa albă a băieţelului meu. Mă implora, cu umerii aduşi, într-o postură patetică.

— Nu, i-am răspuns. Trebuie să merg singur.

— *Închide uşa!*

M-am trezit. Aveam picioarele reci. Fereastra compartimentului era întunecată şi vagonul sălta (doar Transsiberianul e săltăreţ, pentru că şinele au

îmbinările drepte, şi nu decalate). Visul era un amestec de panică, voiaj culpabilizant şi o singurătate care m-a făcut şi mai singur când am scris despre ea şi am examinat-o.

Vladimir se oprise din desenat. A ridicat privirea şi a zis:

— *Chai*?

Am înţeles. În swahili, la ceai se spune tot *chai*. A strigat după *provodnik.* La ceai cu fursecuri, am luat prima mea lecţie de rusă, copiind cuvintele fonetic pe o pagină de carnet: o ocupaţie plicticoasă, dar mi-am trecut timpul cu ea, de preferat moţăitului în compania coşmarurilor.

În seara aceea, vagonul-restaurant era friguros şi gol. Geamurile erau îngheţate şi aerul atât de rece, că respiraţia angajaţilor care se ciondăneau era vizibilă sub forma unor norişori de abur. Vasili Prokofievici, directorul, îşi făcea nervos socotelile, smucind abacul. Fusesem de acum de suficiente ori în vagonul-restaurant ca să ştiu că spre sfârşitul după-amiezii Vasili, un bărbat scund cu o cicatrice pe faţă, era mereu beat. A sărit în picioare şi mi-a arătat respiraţia – un abur care mirosea a votcă –, pe urmă a tras afară o ladă de bere şi mi-a arătat cum îngheţase berea în sticle. A frecat una între mâini, s-o dezgheţe pentru mine, şi s-a răţoit la Nina, fata cu părul negru.

Nina mi-a adus o farfurie cu somon afumat şi câteva felii de pâine. Vasili a arătat spre somon şi a zis:

— *Kita!*

— *Eto horoşo kita*[294], am zis eu.

Vasili era mulţumit. I-a spus Ninei să-mi mai aducă. Am ciocănit cu degetul în geamul îngheţat şi am zis:

— *Eto oknor.*

— *Da, da.*

Vasili şi-a mai turnat votcă. A dat-o de duşcă. Mi-a pus şi mie de un deget într-un pahar. Am băut-o şi am văzut că Anuşka era la locul ei obişnuit, înmuind pâinea în ceai negru şi sugând felia.

Am făcut semn spre ceaiul ei şi am zis:

— *Eto judki ceai.*

— *Da, da.*

Vasili a râs şi mi-a umplut iar paharul.

I-am arătat exemplarul meu din Gissing şi am spus:

— *Eto ganiiga.*

— *Da, da*, a repetat Vasili.

Nina a venit mai aproape, cu farfuria de somon.

— *Eto Nina,* a zis el, apucând-o pe fata cea frumuşică. Şi astea – i-am tradus eu gesturile – sunt ţâţele Ninei.

*

Dimineţile erau acum mai întunecate, un alt şiretlic al

---

294 „E o balenă bună” (în lb. rusă în orig.).

timpului pe calea ferată, care părea să mă arunce şi mai rapid în paranoia. După opt ore de somn, m-am trezit într-o beznă totală. Luna de decembrie, o seceră de argint, lumina stins peisajul dezolant – nici copaci, nici zăpadă. Nici vânt. Era straniu să vezi, pe măsură ce se apropiau zorii (la ora nouă şi treizeci, după ceasul meu), satele de pe malurile râurilor Şilka[295] şi Ingoda[296], mici pâlcuri de case din lemn, pe care anii aproape le-au înnegrit, cu fumul ieşind drept, câte un fuior din fiecare coş, ducându-mă cu gândul la un fel de vehicul acţionat cu foc de lemne şi rătăcit prin aceste stepe pustii. După ore scurse în peisajul dezolant, am ajuns la Cita, un oraş diavolesc plin de hornuri din care fumul ieşea în valuri şi de uriaşe maldăre de cenuşă fumegândă aruncată pe lângă şine. La marginea oraşului era un lac îngheţat, pe care pescarii la copcă stăteau ciuciţi, asemenea ciorilor mari şi grase, cu penele înfoiate, aninate de crengile zadelor de pe malurile lacului.

— *Vorona,* am zis eu.

— *Niet,* a răspuns Vladimir, explicându-mi că sunt pescari.

— *Vorona,* am insistat eu, arătând spre ciori, până

---

[295] Şilka - râu din regiunea Transbaikal, în sud-estul Rusiei, principal afluent al fluviului Amur.

[296] Ingoda - principalul afluent al râului Şilka.

când a înţeles ce voiam să spun.

Nu a fost însă nevoie să insist prea mult, pentru că fanatismul sentimental pe care îl observasem la ruşii întâlniţi de mine nu era departe de predispoziţia lor literară. Vladimir avea obiceiul să recite fraze lungi – să le recite, mai degrabă decât să le rostească –, pentru ca apoi să şoptească „Puşkin" sau „Maiakovski". Acest comportament compulsiv este considerat firesc în URSS, dar cred că dacă aş fi în bătrânul Boston sau în Maine şi un om ar începe să declame lângă mine „Iată pădurea primordială..."[297], m-aş muta pe alt loc.

Vladimir a cumpărat o sticlă de vin unguresc şi am jucat şah. Juca agresiv, aplecat deasupra tablei de şah, mutându-şi piesele cu repeziciunea unui jucător profesionist. Între două mutări îşi trosnea degetele. Eu făceam mutările nu ca să câştig – ştiam că asta este peste puterile mele –, ci ca să-l încetinesc pe el. Vladimir îşi împingea pionii; trenul împingea contra vântului. Afară începuse iar să ningă şi am observat că acum aveam parte de două peisaje pe zi. Dealurile joase ale Mongoliei, de la marginea deşertului Gobi, erau acoperite de cedri, crescuţi la fel de simetric ca ferigile tropicale; pe la ora patru, în timp ce ne

---

[297] Primul vers din poemul *Evangeline* al poetului american Henry Wadsworth Longfellow.

apropiam încet de Platoul Siberian Central, ninsoarea viscolea pe la ferestre, fulgi minusculi în fumul rămas în urmă. În depărtare, viscolul crea un efect de ceaţă, o întindere albicioasă peste Gobi, care se amesteca printre trunchiurile mestecenilor şi făcea cedrii să pară deosebit de fragili. Siberia însemna lemn şi zăpadă – până şi clădirile căii ferate se potriveau cu pădurea: în toată regiunea Cita[298], gările erau construcţii de lemn făcute din nenumărate scânduri puse cu grijă unele peste altele şi lipite de ger.

Jocul meu de şah devenea tot mai slab, dar cât am avut vin, am continuat să jucăm. După încă două partide, s-a terminat şi votca, iar apoi, fără nimic de băut, nu mai avea sens să continuăm. Dar aveam toată seara înaintea noastră. Moţăiala mea împărţise zilele în multe fragmente şi fiecare semăna cu o zi completă, o alungire distorsionată a timpului, obişnuită la cineva care are febră mare şi stă într-un salon de spital unde sunt multe vizite. Uneori, senzaţia aceasta că trăiesc o inutilă convalescenţă în expresul transsiberian devenea un simplu prilej de plictiseală; copiind coşmarul pe care îl avusesem, era ca şi cum ninsoarea m-ar fi izolat într-o cabană de munte. Era frig, lumina slabă şi era

---

[298] Cita - regiune în sud-estul Siberiei, la graniţa cu China şi Mongolia, învecinată cu regiunile Irkutsk şi Amur.

greu să te mişti prin tren, pentru că majoritatea pasagerilor, repartizaţi în compartimente supraaglomerate, preferau să stea pe coridoare. De fapt, nu aveai unde să te duci.

Am scos o foaie de hârtie şi l-am învăţat pe Vladimir să joace X şi O. I s-a părut foarte interesant, după spusele lui – cuvântul rusesc e similar –, şi curând a descoperit şmecheria cu care să mă bată şi la asta. Pe urmă mi-a prezentat un joc rusesc de omorât timpul, foarte complicat. Trebuia să desenezi pe o foaie zece figuri geometrice de dimensiuni uşor diferite, făcute din pătrate. Cu cât figura era mai neregulată, cu atât mai mare era scorul – sau poate că trebuia să ţinteşti la un scor cât mai mic. N-am reuşit să mă prind care era şpilul. Până la urmă, Vladimir a renunţat la încercarea de a mă învăţa şi s-a întors la schiţele lui. L-am convins să-mi arate desenele şi, surprinzător, în carnet erau pagini întregi cu stâlpi de telefon, piloni, cabluri de înaltă tensiune, desene cu traverse pe care se încâlceau sârme şi aparate cu aspect scheletic. Era hobbyul lui să deseneze monstruozităţi verticale, deşi la fel de bine ar fi putut să fie spion. Mi-a arătat cum să desenez un stâlp de telefon. Am mimat interesul pentru chestia aia plictisitoare şi el l-a chemat pe *provodnik* să-i ceară vin. Au mai sosit două sticle de vin unguresc – *provodnik*-ul n-a vrut să plece până când nu a primit un pahar – şi

Vladimir a desenat o cabană neagră într-un peisaj negru şi brun, un soare la apus, roşu-oranj, şi un cer plin de păianjeni. L-a numit „Siberia”. Pe urmă a desenat câteva turle, nişte clădiri masive, un cer albastru, o zi însorită.

— Leningrad?

— *Niet,* a zis. Londra.

A scris „Londra” pe desen. A mai făcut un desen cu Londra – o scenă marină, cu port, o goeletă, vapoare ancorate, o zi însorită. A făcut şi una cu New York-ul – clădiri înalte, o zi însorită. Dar erau desene din imaginaţie: Vladimir nu ieşise niciodată din Uniunea Sovietică.

Pentru că insistase să plătească el vinul, eu mi-am scos cutia cu trabucuri. Vladimir a fumat cinci, pufăindu-le ca pe ţigări. Vinul, trabucurile şi realizarea faptului că acum călătoream de-a lungul Baikalului l-au făcut pe Vladimir să revină la limba lui maternă. Se plimba în susul şi-n josul compartimentului, fluturând fumul la o parte cu mâna, spunându-mi cât de adânc era *ozero* Baikal; până la urmă şi-a băgat mâna în haină şi, suflând un nor mare de fum, a zis, cu vocea aceea impunătoare şi tremurată pe care o au ruşii atunci când citează, tuşind însă în timp ce o făcea:

I dîm otecestva nam sladok i priaten!

şi a ridicat ochii.

— Hm? am zis eu.

— Puşkin, a răspuns el. *Evgheni Oneghin!*

(La câteva luni după aceea, i-am recitat unui vorbitor de rusă transcrierea mea fonetică după acest vers, şi el m-a asigurat că era într-adevăr Puşkin, iar traducerea ar putea fi „Până şi fumul patriei noastre ne pare dulce şi plăcut”.).

În dimineaţa următoare, devreme, am dat în coridorul întunecat peste bibliotecarele australiene şi cuplul canadian care stăteau pe valize. Mai erau două ore până la Irkutsk, dar mi-au spus că le fusese teamă că nu se vor trezi la vreme şi vor rata gara. Atunci m-am gândit, ca şi acum, că să pierzi Irkutsk-ul nu poate să însemne chiar o tragedie pentru cineva. Era încă întuneric atunci când hornurile lucioase ale oraşului Irkutsk au apărut deasupra câmpului de colibe dărăpănate cu acoperişuri din carton gudronat. Nu gardurile de fier şi nici chiar blocurile înalte de beton în care locuiesc muncitorii dau acestor oraşe ruseşti aspectul unor lagăre de concentrare; e vorba de lumina crudă – faruri şi felinare orbitoare fixate pe stâlpi –, ea are efectul acesta, de a micşora siluetele înmănuşate, făcându-le să pară nişte prizonieri în curtea unui lagăr. Vladimir mi-a strâns mâna şi a rostit

un adio sentimental. Am fost mişcat şi m-am gândit emoţionat la bietul om, până când m-am întors în compartiment şi am constatat că-mi furase cutia cu trabucuri.

Provodnik-ul a intrat în compartiment şi a adunat păturile lui Vladimir, apoi a întins un nou set de aşternuturi pe pat. L-a urmat un tip înalt şi palid care, deşi trecuserăm de jumătatea dimineţii, şi-a pus pijamaua şi halatul şi s-a aşezat să rezolve ecuaţii complicate pe un clipboard. Bărbatul nu a scos nicio vorbă până când, într-o mică gară, a zis:

— Uite... sare!

La atât s-a rezumat conversaţia noastră, ştirea despre o salină. Dar înţelesesem: eram cu adevărat în Siberia. Până atunci călătorisem în Orientul Îndepărtat sovietic, trei mii de kilometri de teritoriu aproape fără nume, la graniţa cu China şi Mongolia. De aici încolo taigaua, pădurea siberiană, devenea mai deasă, estompând dealurile din depărtare cu câte o dâră de copaci, ascunzând aşezările care înghiţiseră atâţia ruşi exilaţi. Pe alocuri, pădurea deasă dispărea pe vreo treizeci de kilometri; apoi era tundra, câmpia cu zăpadă imaculată, pe care şiruri de stâlpi de telegraf se întindeau până în zare, din ce în ce mai mici, ca în diagramele care ilustrează perspectiva şi în care ultimul stâlp nu e decât un punct. Imensitatea Rusiei

mă copleşea. Călătoream de cinci zile prin acest peisaj şi mai aveam încă mai bine de jumătate de ţară de traversat. M-am uitat pe fereastră, în căutarea vreunui nou detaliu care să-mi arate că ne apropiam de Moscova. Dar diferenţele de la zi la noapte erau aproape imperceptibile; zăpada era nesfârşită, opririle scurte, iar soarele, care strălucea atât de puternic în taiga, era mereu eclipsat de oraşele prin care treceam: un nor impenetrabil de ceaţă amestecată cu fum plutea deasupra fiecărui oraş, acoperind soarele. În cătunuri era altfel; stăteau şubrede în lumina soarelui, între taiga şi liniile de tren, într-o linişte atât de adâncă, încât era aproape vizibilă.

Acum eram singurul occidental din tren. Mă simţeam ca ultimul mohican. Lipsit de posibilitatea unei conversaţii amicale, fără odihnă, pe care coşmarurile mi-o refuzau, iritat de mutul în pijama şi de paginile lui cu ecuaţii, îndoit de şale din pricina crampelor provocate de tocanele grăsoase servite în vagonul-restaurant – amintindu-mi vinovat de absenţa mea de patru luni, fiindu-mi dor de familie –, l-am mituit pe Vasili să-mi dea o sticlă de votcă (îmi spusese că s-a terminat, dar pentru două ruble a mai găsit câteva) şi mi-am petrecut întreaga zi golind-o. În ziua când am cumpărat-o cunoscusem un tânăr care, într-o germană chinuită, mi-a zis că îl ducea pe tatăl lui

bolnav la un spital din Sverdlovsk[299].

— Grav? am întrebat.

— *Sehr schlimm*![300] a spus el.

Tânărul a cumpărat o sticlă de şampanie şi a dus-o înapoi în compartimentul lui, aflat tot în vagonul meu de dormit. Mi-a oferit un pahar. Ne-am aşezat; pe patul de vizavi dormea bătrânul, cu păturile trase până la bărbie. Din pricina bolii, avea chipul cenuşiu, crispat, parcă dat cu ceară; părea că se chinuie să moară şi, în mod clar, în compartiment plutea izul insinuant al morţii, ieşit parcă dintr-un mormânt umed aflat aici, în tren. Tânărul a plescăit, şi-a mai turnat şampanie şi a băut-o. A încercat să-mi mai dea şi mie, dar am considerat revoltătoare toată tărăşenia – bărbatul pe moarte în cuşeta îngustă, fiul lui alături, bând încontinuu şampanie, iar la geam, pădurile înzăpezite ale Rusiei centrale.

M-am dus să-mi beau votca în compartimentul meu şi am identificat în activitatea mea solitară ceva din sentimentul rusesc al deznădejdii. De fapt, ei nu fac altceva decât să bea. Beau tot timpul şi beau orice – coniac cu gust de loţiune capilară tonică, bere apoasă şi acră, un vin roşu pe care nu-l puteai deosebi de siropul

---

[299] Sverdlovsk, actualmente Ekaterinburg - al patrulea oraş ca mărime din Rusia, situat la graniţa dintre Asia şi Europa.

[300] „Foarte rău” (în lb. germ. în orig.).

de tuse, sticle de şampanie de nouă dolari bucata şi votcă fină. În fiecare zi era ceva nou: mai întâi s-a terminat votca, apoi berea, apoi coniacul şi, după ce am trecut de Irkutsk, puteai să vezi cum ţărănoii puneau banii laolaltă ca să cumpere şampanie şi apoi poşteau sticla, ca nişte vagabonzi la colţul străzii. Între băute, dormeau, iar eu ajunsesem să recunosc alcoolicii inveteraţi după felul în care erau îmbrăcaţi – cu căciuli de blană şi pantaloni îmblăniţi, pentru că aveau circulaţia proastă; aveau întotdeauna mâinile şi buzele vinete. Majoritatea certurilor şi toate bătăile la care am asistat au fost rezultatul beţiei. În general, după prânz avea loc o bătaie cu pumnii la Clasa Inferioară, iar Vasili stârnea scandal la fiecare masă. Dacă acela cu care se certa se întâmpla să fie treaz, omul cerea condica de reclamaţii şi nota furios în ea.

— *Tovarişci!* striga clientul, cerând condica de reclamaţii.

Nu am auzit cuvântul acesta rostit altfel decât cu sarcasm.

La Zima a fost o bătaie urâtă. Doi băieţi, unul în uniformă militară, au sărit la un conductor de pe peron. Conductorul era un tip cu înfăţişare dură, îmbrăcat în negru. Nu a reacţionat imediat, dar când băieţii s-au suit în tren, a urcat după ei şi le-a sărit în spate, pocnindu-i pe amândoi. Mulţimea s-a adunat să

privească, unul dintre băieţi striga „Sunt soldat! Sunt soldat!”, iar bărbaţii din mulţime murmurau: „Ce mai soldat şi ăsta”. Conductorul a continuat să-i bumbăcească în vestibulul vagonului de Clasă Inferioară. Treaba interesantă nu a fost că băieţii erau beţi şi conductorul treaz, ci că toţi trei erau beţi.

Altă zi, altă noapte, o mie şase sute de kilometri; zăpada era tot mai mare şi noi eram la Novosibirsk[301]. În general, străinii coboară la Novosibirsk pentru o pauză de o noapte, dar eu am rămas în tren. Nu aveam să ajung acasă de Crăciun, aşa cum promisesem – eram în 23 decembrie şi aveam mai mult de două zile până la Moscova –, dar dacă reuşeam să prind nişte legături bune la întoarcere, aş fi putut fi acasă înainte de Anul Nou. Bărbatul înalt şi palid s-a schimbat din pijama în haină de blană, a lăsat la o parte ecuaţiile şi a coborât din tren. Am făcut curat în cuşeta lui şi am decis că aveam nevoie de o rutină zilnică. O să mă rad regulat, o să mănânc fructe dimineaţa şi o să fac flotări înainte de micul dejun; fără moţăieli; o să termin *Noua stradă Grub,* o să încep să citesc povestirile lui Borges şi o să scriu o nuvelă, o să lucrez după-amiaza, fără să beau înainte de ora şapte – sau şase, cel mai devreme – sau cinci,

---

[301] Novosibirsk - al treilea oraş ca populaţie din Rusia, situat în sud-vestul Siberiei, pe malul fluviului Ob.

dacă lumina era prea slabă ca să mai pot scrie. Mă bucuram că sunt singur: mintea mea avea nevoie să fie pusă în ordine.

Mi-am petrecut dimineaţa aceea făcându-mi ordine în gânduri, analizându-mi neliniştile şi hotărând să-mi încep imediat nuvela. O femeie de patruzeci de ani se îndrăgosteşte de un băiat de nouăsprezece. Băiatul vrea să se însoare cu ea. Femeia este de acord să discute cu mama băiatului. Cele două se întâlnesc – au aceeaşi vârstă – şi se înţeleg minunat, discută despre divorţurile lor, despre aventuri, ignorându-l pe băiatul care, imatur şi lipsit de experienţă, nu face decât să le stânjenească pe amândouă cu insistenţa lui ursuză de a se căsători. Aşadar:

Soţii Strang avuseseră o căsnicie din acelea care continuă fericite ani de zile, umplându-i pe prieteni de o generoasă invidie, pentru ca apoi să se destrame, într-o singură după-amiază de violenţe uluitoare, ameninţând fiecare căsătorie din apropiere, cale de kilometri. Prietenii lor s-au simţit uşuraţi când, în loc să piardă vremea prin New York încercând să-i convingă să o susţină în cearta ei aprigă cu Ralph, Milly a ales să meargă...

Uşa s-a dat de perete cu o bufnitură şi în compartiment a păşit un bărbat cu o boccea de pânză şi

mai multe pachete ambalate în hârtie. A zâmbit. Avea în jur de cincizeci de ani, mâini mari şi roşii şi o chelie care îi dezvăluia contururile neregulate ale capului. Avea ochii de rozătoare ai unui miop. A aruncat bocceaua pe patul lui şi a pus o pâine neagră şi un sfert de borcan cu gem de culoare stacojie peste nuvela mea.

Am lăsat jos stiloul şi am ieşit din compartiment. Când m-am întors, se schimbase într-un costum albastru de trening (cu o mică medalie de erou prinsă la piept) şi, privind printr-o pereche de ochelari aşezaţi câş pe nas, care îi făceau ochii cât cepele, întindea gem pe pâine folosindu-se de un briceag. Mi-am pus nuvela deoparte. Şi-a molfăit sandviciul cu gem, râgâind între înghiţituri. A terminat sandviciul, a desfăcut un pachet învelit în ziar şi a scos o bucată de carne cenuşie. A tăiat o halcă din ea, a băgat-o în gură, a învelit iar carnea şi şi-a scos ochelarii. A amuşinat pe masă, mi-a luat cutia cu spirale pentru curăţat pipa, şi-a pus ochelarii şi a cercetat ce scria acolo. Apoi s-a uitat la ceas şi a oftat. S-a maimuţărit cu pipa mea, cu chibriturile, tutunul, stiloul, radioul, cu mersul trenurilor, cu povestirile lui Borges, verificându-şi ceasul după fiecare articol şi adulmecând, ca şi cum nasul lui ar fi putut dezvălui ceea ce ochii nu puteau.

Aşa a continuat tot restul zilei, năruind orice planuri mi-aş fi făcut pentru a-mi stabili un program şi

eliminând orice posibilitate de a mai scrie o nuvelă. Mişcările lui indiscrete m-au făcut să-l urăsc aproape imediat şi mi-l imaginam cum, în timp ce-şi ciocănea sticla ceasului între două adulmecări prin lucrurile mele, îşi spune în gând: „Ei, uite că au trecut încă 30 de secunde". Avea o cărţulie cu hărţile căilor ferate ruse. La fiecare gară îşi punea ochelarii şi îi căuta numele pe hartă. Erau aproximativ 15 gări pe fiecare hartă, aşa că a jegoşit paginile la rând, răsfoindu-le cu degetele înainte ca trenul să treacă la o nouă pagină, iar eu am ajuns să recunosc, după dârele de gem şi urmele de degete, cât de departe avansase Rossiia. În tot restul călătoriei nu a citit nimic altceva. Nu a scos un cuvânt; nu a dormit. Cum şi-a petrecut timpul? Păi, a căscat: putea să menţină un căscat cinci secunde încontinuu, plescăind cu limba, plimbându-l pe maxilare şi, în final, muşcând din el cu un mârâit sonor. A oftat, a mârâit, şi-a supt dinţii, a gemut şi a transformat fiecare dintre aceste gesturi într-o activitate separată, pe care a cronometrat-o, uitându-se întotdeauna la ceas atunci când termina de căscat sau de oftat. A mai şi tuşit, înecându-se în acelaşi mod deliberat, studiindu-şi eructaţiile, râgâind cu aceeaşi temeinicie dezgustătoare cu care scăpa şi de gazele intestinale, pe trei tonalităţi. Între aceste momente privea pe fereastră sau se uita fix la mine, zâmbindu-mi când ni se intersectau privirile.

Dinţii îi erau ca inoxul.

Îmi este foarte greu să citesc şi imposibil să scriu atunci când am pe cineva în preajmă. Dacă persoana se holbează la mine pe deasupra unui borcan de gem şi o pâine fărâmiţată, sunt distras. Aşa că nu am făcut altceva decât să mă uit la el, pentru că nu era nimic altceva de făcut. Mai avea o ciudăţenie: dacă mă uitam pe fereastră, aşa făcea şi el; dacă ieşeam pe coridor, mă urma; dacă stăteam de vorbă cu băiatul din compartimentul alăturat, al cărui tată trăgea să moară printre sticle goale de şampanie, zombiul era pe urmele mele şi privea peste umărul meu. Nu puteam să scap de el – deşi am încercat.

De teamă să nu rămân acolo, nu coborâsem din tren la niciuna dintre staţionările scurte. Dar când creatura bântuitoare a parcat la mine în compartiment şi m-a urmat ca o umbră peste tot, am pus la cale un plan să scap de el la Omsk. Ar fi o duffillizare simplă: eu o să mă dau jos din tren şi o să-l îndepărtez puţin, iar pe urmă, exact când trenul se pune în mişcare, o iau la fugă şi sar în tren din mers, oprindu-mă pe scări ca să-l împiedic să urce şi el. Am încercat asta la Barabinsk[302]. M-a urmat până la uşă, dar nu mai departe. La Omsk,

---

[302] Barabinsk - oraş în regiunea Novosibirsk, situat în stepa Baraba, între Omsk şi Novosibirsk.

trei ore mai târziu, am avut o ocazie mai bună. L-am încurajat să mă urmeze, l-am dus la un chioşc unde se vindeau cornuri şi pe urmă l-am pierdut. Am urcat în tren în ultima clipă, crezând că s-a duffillizat, dar l-am găsit în compartiment, muşinând deasupra hărţilor lui. După aceea nu a mai părăsit niciodată compartimentul. Poate se prinsese că încercam să scap de el.

Prostănacul ăsta avea propriile lui provizii, aşa că nu avea nevoie de vagonul-restaurant. Mesele lui erau extraordinare. Era înconjurat de mâncarea pe care o adusese cu el: un boţ de unt cât pumnul, învelit în hârtie unsuroasă, pâinea, bucata de carne şi încă un pachet învelit în ziar, cu murături, borcanul cu gem. Rupea o bucată de pâine şi o ungea cu o lamă de briceag de unt. Pe urmă scotea o murătură şi o halcă de carne şi muşca din ele pe rând, murătură, pâine, carne şi apoi o lingură de gem; apoi iar o bucată de murătură şi tot aşa, umplându-şi gura înainte de a începe să mestece. Nu mai suportam să-l privesc. Îmi petreceam din ce în ce mai mult timp în vagonul-restaurant.

Când soldaţii beţi erau daţi afară din vagonul-restaurant şi ceilalţi, fie foarte sfrijiţi, fie foarte graşi, îşi scoteau nasul din castroanele de metal şi plecau târşâindu-şi ghetele, uşile vagonului se încuiau şi angajaţii de la bucătărie curăţau locul. Pe mine mă lăsau să rămân pentru că, în termenii înţelegerii

noastre, Vasili continua să-mi furnizeze sticle cu vin alb unguresc cât timp îi dădeam şpagă pentru asta şi le împărţeam cu el. Vasili preda contabilitatea ajutorului său, Volodia, care avea propriul abac; Serghei, bucătarul, o urmărea pe Nina din pragul uşii bucătăriei; Anuşka ştergea mesele; iar Viktor, un chelner – care mai târziu mi-a spus că o plătea pe Anna să facă treaba în locul lui (zicea că fata ar face orice pentru cinci ruble) –, Viktor stătea cu Vasili şi cu mine şi mă pistona să-i dau informaţii despre echipele de hochei: „Bostînbrunz, Doront Mapălklif, Mondrulcanadinz şi Chigago Blekaks”[303]. Viktor stătea adesea în spatele lui Vasili, scărpinându-se pe obrazul drept, ceea ce voia să spună că Vasili e beţiv.

Mai era un bărbat tânăr, brunet, care mătura pe jos şi care arareori vorbea cu cineva. Viktor mi l-a arătat şi a zis:

— Ghitler! Ghitler![304]

Bărbatul nu-l băga în seamă, dar Viktor a sărit demonstrativ pe podea, înfigându-şi cizma, ca şi cum ar fi strivit un gândac. Vasili şi-a pus arătătorul sub nas, ca să imite o mustaţă, şi a exclamat:

— *Heil Ghitler!*

---

[303] Corect: Boston Braves, Toronto Mapleleaf, Montreal Canadiens şi Chicago Blackhawks.

[304] Pronunţia pentru Hitler în limba rusă.

Aşadar, tânărul ar fi putut să fie un antisemit sau, cum umorul rusesc nu e prea subtil, poate că era chiar evreu.

Într-o după-amiază, tânărul a venit la mine şi a zis:

— Angela Davis[305]!

— Ghitler! a zis Viktor, rânjind.

— Angela Davis *horoşo*[306]! a exclamat Ghitler şi a început să bombăne în rusă despre cum fusese persecutată Angela Davis în America.

A îndreptat mătura spre mine şi a continuat să vocifereze ameninţător, cu părul căzut peste ochi, până când Vasili a bătut cu pumnul în masă.

— Politică! a zis Vasili. Nu vrem politică aici. Ăsta e un restaurant, nu o universitate.

Vorbea în rusă, dar se înţelegea perfect unde bătea şi era evident foarte enervat de Ghitler.

Ceilalţi erau jenaţi. L-au trimis pe Ghitler la bucătărie şi au mai adus o sticlă de vin. Vasili a tunat:

— Ghitler... *ni horoşo!*

Dar Viktor era cel mai împăciuitor. S-a ridicat, cu braţele încrucişate, şi, ţistuind spre personalul de la bucătărie ca să facă linişte, a zis cu voce şoptită:

---

[305] Angela Yvonne Davis (n. 1944) - activistă politică radicală şi autoare americană, lidera Partidului Comunist al SUA, figură marcantă a luptei anti-sistem din anii 1960.

[306] „Bine” (în lb. rusă în orig.).

Zi fearst of Mai
Zi 'art of spreeng!
Oh, letăl siing
En everysiing ui du
Remembăr alueiz tu sei „pliz"
En dun forghet „sank iu"![307]

Mai târziu, Viktor m-a dus la el în compartiment, să-mi arate noua lui căciulă de blană. Era foarte mândru de ea, pentru că îl costase aproape cât leafa pe o săptămână. Era şi Nina în compartimentul pe care îl împărţeau Vasili şi Anna – destul de aglomerat pentru un spaţiu nu mai mare decât o debara pentru haine medie. Nina mi-a arătat paşaportul ei şi poza maică-sii, şi în timp ce se întâmplau toate astea Viktor a dispărut. Mi-am pus braţul pe după Nina şi cu mâna liberă i-am scos boneta albă. Părul negru i-a căzut pe umeri. Am strâns-o lângă mine şi am sărutat-o, simţind gustul de bucătărie. Trenul gonea. Dar uşa compartimentului era deschisă şi Nina s-a tras din braţele mele, zicând dulce:

— *Niet, met, niet*![308]

---

[307] Corect: „The first of May,/ The star of spring!/ Oh, let us sing,/ In everything we do,/ Remember always to say «please»/ And don't forget «thank you»" („Întâi de mai/ Primăvara a venit/ Hai să cântăm/ Şi-n tot ce facem/ Să ne-amintim mereu să spunem «te rog»/ Şi nici de «mulţumesc» să nu uităm").

În ziua de Ajun, după-amiază, am ajuns la Sverdlovsk. Cerul era plumburiu şi era foarte frig. Am sărit din tren şi am văzut cum bătrânul era coborât pe scări până pe peron. În timp ce-l deplasau, păturile i-au alunecat până pe piept, peste care îi stăteau mâinile ţepene, două gheare cenuşii, aceeaşi culoare ca şi faţa. Băiatul s-a apropiat şi i-a tras pătura sus, peste gură. A îngenuncheat în zăpadă şi a înfăşurat un prosop în jurul capului bătrânului.

Când m-a văzut în apropiere, fiul a zis în germană:

— Sverdlovsk. Aici începe Europa şi se termină Asia. Aici sunt Uralii.

Mi-a arătat spre coada trenului şi a zis „Asia", apoi spre locomotivă, zicând „Europa".

— Ce face tatăl tău? l-am întrebat când au sosit brancardierii şi au pregătit echipamentele.

Brancarda era un hamac întins între ei.

— Cred că a murit, a zis. *De svidaniia*[309].

Deprimarea mea creştea în timp ce goneam spre Perm, printre rafalele viscolului. Taberele forestiere şi satele zăceau pe jumătate îngropate, iar dincolo de ele erau mesteceni groşi de jumătate de metru, acoperiţi de chiciura care făcea din ramuri un filigran de argint.

---

[308] „Nu, nu, nu!" (în lb. rusă în orig.).

[309] „La revedere" (în lb. rusă în orig.).

Vedeam copii traversând prin viscol un râu îngheţat, îndreptându-se în direcţia unor colibe atât de încet, că mi-au frânt inima. M-am întins în cuşeta mea, am luat radioul, avea plasticul rece pentru că stătuse lângă fereastră, şi am încercat să prind un post. Am scos antena – zombiul mă urmărea de după grămezile de mâncare despachetată. Multe interferenţe, apoi un post franţuzesc, apoi *Jingle Bells.* Zombiul a zâmbit. Am închis aparatul.

Târziu, spre seara de Ajun, am bătut la uşa vagonului-restaurant şi Vasili mi-a dat drumul înăuntru. Gesticulând şi ridicând din umeri, mi-a spus că e închis.

— E Ajunul Crăciunului, i-am zis.

A strâns din umeri. I-am dat cinci ruble. M-a lăsat să intru, a adus o sticlă de şampanie şi, în timp ce scotea dopul, m-am uitat în jur, la vagonul pustiu. Şi în zilele mai bune era rece înăuntru, dar acum, fără urma de căldură de la aragaz şi zdruncinat de vântul viscolit, era mai frig decât de obicei – luminat de un singur tub de neon, doar cu noi doi acolo. Nu-mi puteam imagina nimic mai rău în aşteptarea Crăciunului. În frigul de cavou, Vasili a tras un scaun şi a turnat de băut pentru amândoi. A dat-o peste cap, ca şi cum şampania ar fi fost basamac, s-a strâmbat şi a exclamat „Câh!”.

Am stat faţă în faţă, am băut fără să vorbim, până ce

Vasili a ridicat paharul şi a strigat:

— *USA!*

În acel moment eram deja suficient de beat ca să-mi amintesc una dintre lecţiile de rusă pe care mi le dăduse Vladimir. Am atins paharul lui Vasili cu al meu şi am spus:

— *Soiuz Sovieţki Sosialisticiski Respublik.*

— *Steppe!* a răcnit Vasili.

Cânta.

— *Steppe! Steppe!*

Am terminat sticla, am deschis alta şi Vasili a continuat să cânte. Pe la miezul nopţii a dat-o pe un cântec soldăţesc pe care l-am recunoscut – melodia, cel puţin. Am fredonat împreună cu el şi Vasili a zis „Da, da!", îndemnându-mă să cânt. Am cântat singurele cuvinte pe care le ştiam, nişte obscenităţi în italiană, la versurile lui patriotice în rusă:

Compagna Polacca,
Hai fatto una cacca?
Si, Vasili!
Ho fatto venti kili!
Io ho fatto nelle grande steppe...[310]

---

[310] „Tovarăşa poloneză/ Ai făcut un caca?/ Da, Vasili!/ Am făcut douăzeci de kile!/ Am făcut în întinsele stepe..." (în lb. it. în orig.).

Vasili a aplaudat şi mi s-a alăturat, în rusă. Am rămas în vagonul-restaurant, cântându-ne duetul şi bând între strofe.

Compagna Tatiana,
Hai fatto un' putana?
Şi, Bonanno!
Ho fatto per un anno,
Io ho fatto nelle grande steppe...[311]

— Crăciun fericit! i-am urat, când a apărut cea de-a patra sticlă.

Vasili zâmbea, dădea aprobator din cap şi necheza. Mi-a arătat un teanc de note de plată ale căror sume le adunase. Le-a fluturat şi apoi le-a aruncat în aer: „Uiii!". Ne-am aşezat din nou şi Vasili, prea beat ca să-şi mai amintească că nu ştiam rusă, mi-a ţinut o predică de un sfert de oră. Presupun că zicea: „Uită-te la mine. Am 55 de ani şi sunt şef în vagonul ăsta restaurant de toată jena. Hâc. Dus, întors, la fiecare două săptămâni, de la Moscova la Vladivostok, dorm la Clasa Inferioară, sunt prea ocupat ca să merg la budă,

---

[311] „Tovarăşa Tatiana,/ Ai făcut-o pe curva?/ Da, Bonanno!/ Am făcut-o timp de un an,/ Am făcut-o în întinsele stepe..." (în lb. it. în orig.).

toată lumea e pe mine. Hâc. Asta se cheamă viaţă?". Spre sfârşitul tiradei, capul i s-a îngreunat, pleoapele i s-au închis şi vorbele i-au devenit împleticite. Şi-a pus capul pe masă şi a adormit, cu mâna încă strânsă pe sticlă.

— Crăciun fericit.

Mi-am terminat băutura şi m-am întors în compartiment la mine, traversând trenul care se legăna.

A doua zi, în dimineaţa Crăciunului, m-am trezit şi m-am uitat la zombiul care dormea cu braţele strânse la piept, ca o mumie. *Provodnik*-ul îmi spusese că era ora şase, ora Moscovei. Ceasul meu arăta ora opt. L-am dat cu două ore înapoi şi am aşteptat zorile, surprins că atât de multă lume din vagon se hotărâse să facă acelaşi lucru. Stăteam la geamuri, pe întuneric, privindu-ne propriile imagini reflectate. Puţin după aceea am înţeles de ce erau cu toţii acolo. Am intrat în periferiile oraşului Iaroslavl şi i-am auzit pe ceilalţi murmurând. Bătrâna doamnă cu cămaşa de noapte destrămată, bărbatul goldi cu soţia şi copilul, beţivanii care jucau domino, până şi zombiul care se maimuţărise cu radioul meu: îşi lipiseră feţele de geamuri, în timp ce trenul traversa zdrăngănind un pod lung. Sub noi, pe jumătate îngheţată, foarte neagră şi pe alocuri reflectând flăcările coşurilor din Iaroslavl, curgea

Volga.

...Regesc oraş al lui David,
Era un staul sărăcăcios...

Ce era asta? Voci suave, limpezi ca sunetele de orgă, se înălţau din compartimentul meu. Am încremenit şi am ascultat. Ruşii, uluiţi de vederea Volgăi, amuţiseră; stăteau cocârjaţi şi se uitau ţintă la apă. Dar muzica aceea divină, înmiresmată şi uşoară, plutea prin aer, încălzindu-l ca o aromă.

Unde maica-şi puse pruncul
Într-o iesle, drept pătuţ...

Cântul se stingea când şi când, dar respectul mut al ruşilor şi lentoarea trenului au îngăduit vocilor suave de copii să tămâieze coridorul. Ascultând, m-a cuprins o insuportabil de tristă visare, ca şi cum rafinamentul suprem al stării de bucurie era născut dintr-o broderie de durere.

Maria fost-a buna maică,
Iisus Hristos, al ei pruncuţ...

Am intrat în compartiment şi am ţinut radioul la

ureche până când s-a terminat emisiunea, un program cu muzică de Crăciun la BBC. În ziua aceea zorii n-au mai răsărit. Am călătorit printr-o negură groasă şi vârtejuri agitate de ceaţă cafenie, care făceau ca pădurile să pară fantomatice. Afară nu era frig: o parte din zăpadă se topise şi drumurile – mai dese acum – erau desfundate şi pline de noroi. Toată dimineaţa, trunchiurile copacilor, înnegrite de umezeală, nu s-au văzut decât ca nişte siluete în ceaţă, iar crângurile de brazi, aflate chiar la limita vizibilităţii, în ceaţă, păreau aidoma unor catedrale cu turle întunecate. Pe alocuri, copacii erau aşa de palizi, că păreau doar o imagine remanentă pe retină. Nu m-am simţit niciodată apropiat de peisajul campestru, dar ceaţa mă distanţa şi mai tare, şi după 10.000 de kilometri şi toate acele zile în tren, nu simţeam decât o uriaşă distanţă; tot ceea ce-mi amintea de Rusia – femeile în veste de doc portocalii care munceau la linia ferată cu lopeţile, vederea unei statui a lui Lenin, tăbliţele cu numele gărilor, cuprinse de gheaţa gălbuie, şi coţofenele speriate care chirăiau în rusă la trenul în goană –, totul mă enerva. Mă scotea din sărite întinderea Rusiei; voiam să fiu acasă.

La ora nouă vagonul-restaurant era încuiat. Am încercat din nou la zece şi l-am găsit pustiu. Vasili mi-a explicat că vagonul era închis, dat fiind că vom ajunge

curând la Moscova. L-am înjurat, surprins de propria mea furie. Vociferând, mi-a făcut o omletă; mi-a întins-o cu o bucată de pâine şi un pahar cu ceai. În timp ce mâncam, în vagon a intrat o femeie. Purta o haină neagră şi avea prinsă la pălăria de aceeaşi culoare o insignă cu Căile Ferate Sovietice. A vorbit cu Vasili:

— *Hleb* (pâine).

Vasili i-a făcut semn cu mâna să plece:

— *Niet hleb!*

Femeia a arătat spre mâncarea mea şi a cerut iar pâine. Vasili a ţipat la ea. Femeia nu s-a clintit şi a primit o ditamai îmbrânceala din partea lui Vasili, care mi-a zâmbit stânjenit, în timp ce o trosnea. Femeia a venit iar spre el, a întins mâna şi urlat din răsputeri. Asta l-a înfuriat pe Vasili. Ochii i s-au micşorat şi s-a năpustit la ea, pocnind-o cu pumnii. I-a răsucit braţul la spate şi i-a tras un şut. Femeia a ţipat şi a dispărut.

— *Ni horoşo*! mi-a zis el.

Lupta îl lăsase fără suflare. Îmi zâmbea cu surâsul lui tâmp. Îmi era ruşine de mine însumi, pentru că nu o ajutasem pe femeie. Mi-am împins mâncarea la o parte.

— Pavel? a zis Vasili, clipind spre mine.

— Eşti un maimuţoi futut.

— *Pojaluista*[312], a răspuns el cu voioasă bunăvoinţă.

---

[312] „Te rog” (în lb. rusă în orig.).

Trenul redusese viteza la jumătate, pentru că se apropia de Moscova. Am trecut pe coridoarele de la Clasa Inferioară, spre compartimentul meu, ca să-mi împachetez catrafusele. Ceilalţi pasageri îşi făcuseră deja bagajele. Stăteau la geamuri şi fumau, îmbrăcaţi în costumele pregătite pentru sosire. Am trecut pe lângă fiecare, le-am observat expresiile ce denotau infracţionalitate şi fraudă, brutalitatea din priviri, pumnii ieşiţi din mânecile neobişnuit de lungi.

— Maimuţoi, am zis, strecurându-mă cu greu printr-un grup de soldaţi.

Un bărbat care îşi netezea căciula de blană îmi bloca înaintarea. M-am apropiat de el. Şi-a mişcat maxilarul enorm, căscând.

— Maimuţoi!

S-a dat la o parte.

Maimuţoi i-am zis *provodnik*-ului, maimuţoi omului cu samovarul, maimuţoi ofiţerului de armată de la Clasa Superioară; şi, bombănind încă, am dat peste zombie, stând la fereastră, îmbrăcat în palton, cu degetul pătat de gem pus peste *Moskva.* „Maimuţoi!” I-am urat Crăciun fericit şi i-am dat două spirale de curăţat pipa, o conservă cu sardine japoneze şi un pix care o să rămână fără pastă imediat după ce o să-şi scrie numele cu el.

*

Era capătul voiajului meu, dar nu şi capătul călătoriei. Mai aveam încă biletul pentru Londra şi speram să prind următorul tren spre Occident, aşa că mi-am anulat rezervarea la hotel şi mi-am petrecut după-amiaza încercând să obţin o cuşetă de lux în trenul spre Hoek van Holland[313], via Varşovia şi Berlin. Eram gata şi cu bagajele făcute, aşa că am sosit la gară în noaptea de Crăciun, cu o oră liberă la dispoziţie. Ghidul Inturist m-a însoţit până la bariera peronului şi şi-a luat la revedere. Am rămas preţ de 45 de minute pe peron, aşteptând să fiu condus în compartiment.

Cel care s-a interesat de destinaţia mea nu a fost un hamal, ci un funcţionar de la imigrări. Mi-a frunzărit paşaportul, scuturând foile. A clătinat din cap.

— Viza poloneză?

— Nu mă opresc în Polonia, am zis. Doar o tranzitez.

— Viza de *tranzit,* a spus el.

— Ce vreţi să spuneţi? am întrebat. Hei, trenul ăsta e gata de plecare!

— Vă trebuie viză poloneză de tranzit.

— O s-o obţin la graniţă.

— Imposibil. Vă vor trimite înapoi.

— Uite ce e...

---

[313] Hoek van Holland (Colţul Olandei) - oraş în sud-vestul Olandei, la gura canalului maritim Nieuwe Waterweg spre Marea Nordului.

Trenul a şuierat.

— ...trebuie neapărat să mă urc în trenul ăsta. *Vă rog...* o să plece fără mine!

Mi-am ridicat valiza. Bărbatul mă ţinea de braţ. A trecut pe lângă noi un impiegat, agitându-şi steagul verde. Trenul a început să se pună în mişcare.

— Nu pot să rămân aici!

Dar l-am lăsat pe bărbat să mă ţină de mânecă şi am privit cum expresul cu destinaţia Olanda ieşea pufăind din gară: *ţiiiiiiudrong*. La geamuri se vedeau feţele călătorilor. Erau fericiţi, plecau fără probleme. *E Crăciunul, dragă* – spuneau ei – *şi am pornit.* Era sfârşitul, mă gândeam eu, în timp ce vedeam cum trenul se îndepărtează, luându-mi inima cu el. E sfârşitul: sunt duffillizat!

Am reuşit să plec din Moscova două zile mai târziu, dar călătoria până la Londra nu a avut absolut nimic deosebit. Am încercat să-mi adun firea pentru sosire; am dormit când traversam Varşovia, m-am uitat câş la Berlin şi am intrat în Olanda cu un nod în stomac. Mă simţeam ca biciuit, după cele patru luni de călătorie cu trenul: era ca şi cum fusesem supus unui tratament cumplit, îndopându-mă până la supradoză cu obiectul dependenţei mele, pentru a mă putea elibera de el. Pentru a inversa clişeul, îmi umplusem burdihanul cu călătorii, plin de speranţă – voiam să sosesc. Fluierul

şuiera la fiecare trecere la nivel – un ţipăt lung, stupid – şi pe mine asta nu mă vrăjea, ci mă lua în râs. Avusesem dreptate: totul era posibil în tren, chiar şi dorinţa de a te da jos. Am băut ca să surzesc, dar tot mai auzeam ţăcănitul roţilor.

Orice călătorie e circulară. Fusesem zgâlţâit prin Asia, parcurgând o parabolă pe una dintre emisferele planetei. În ultimă instanţă, marele traseu este doar calea omului inspirat înapoi către casă.

Iar eu învăţasem ceea ce, în secret, crezusem dintotdeauna, şi anume că diferenţa dintre însemnările de călătorie şi ficţiune este diferenţa dintre a înregistra ce vede ochiul şi a descoperi ce ştie imaginaţia. Ficţiunea înseamnă bucurie pură – ce păcat că nu am putut reinventa călătoria ca ficţiune. Ar fi avut o formă aşa de plăcută (acum ne îmbarcam pe un feribot albastru, la Hoek), dacă aş fi repartizat artistic lumini şi umbre şi m-aş fi jucat cu regula temporizării. Aş fi fost aruncat într-o zonă periculoasă: Sadik ar fi avut un briceag şi dinţi de aur, linia spre Hué, explozia unei mine, Orient Express ar fi avut un vagon-restaurant luxos, iar Nina – implorându-mă – ar fi ciocănit uşor la uşa compartimentului meu şi şi-ar fi smuls uniforma de pe ea, în timp ce traversam Volga. Nu s-a întâmplat aşa şi, oricum, s-ar fi putut să fiu mult prea ocupat pentru o astfel de plăcere. Am muncit în fiecare zi,

aplecat deasupra carnetului meu de notiţe – asemenea lui Trollope, care scria în grabă între două însărcinări ale poştei –, amintindu-mi să pun totul la timpul trecut.

Bucuros, devenit agil graţie entuziasmului neîntrerupt derivat din raţiune, m-am îmbarcat în trenul pentru Londra – corecţie: acum plec din Harwich (adesea treceau şi 35 de kilometri între două subordonate şi alţi 100 înainte de a termina o frază) şi îmi întorc faţa spre câmpurile spâne ale lui ianuarie. Am în poală patru carnete groase. Unul are pe el o pată de apă din Madras, peste un altul s-a vărsat borş, cel albastru (cu titlul auriu *Punjab Stationery Mart*[314]) are pe copertă o urmă circulară de la un pahar ud, iar nuanţa celui roşu s-a decolorat până la roz sub soarele arzător al Turciei. Petele acestea sunt ca nişte însemnări. Voiajul s-a încheiat, la fel şi cartea, iar nu peste mult timp o să mă întorc la prima pagină şi, ca să mă distrez pe drumul până la Londra, o să citesc oarecum satisfăcut despre călătoria care începe aşa: *Încă din copilărie, când locuiam la o azvârlitură de băţ de Boston şi de Maine, rar mi s-a întâmplat să aud cum trece un tren fără să-mi doresc să urc în el...*

---

[314] Magazinul de Papetărie Punjab.

Publicată prima dată în urmă cu câteva decenii, neobișnuita odisee a lui Paul Theroux a devenit o carte clasică a literaturii de călătorie. Plecând din Londra, Theroux ne povestește aventurile voiajului său de patru luni în care a străbătut Orientul Mijlociu, subcontinentul indian, Asia de Sud-Est și s-a întors în Europa prin stepa înghețată a Siberiei. Trenurile legendare ale Asiei, precum Orient Express-ul sau Transsiberianul, sunt vedetele acestei călătorii spre răsărit și înapoi, din care nu lipsesc întâlnirile cu oameni dintre cei mai interesanți: escroci, contrabandiști, spioni, soldați, aristocrați sau artiști. Scrisă cu un umor spumos și presărată cu observații ironice, *Bazarul pe roți* este o lectură captivantă pentru toți cei pasionați de aventuri și de călătorii.

„Una dintre cele mai amuzante cărți pe care le-am citit."
The Observer

Trenul de 15.30 – Londra-Paris • Expresul Rajdhani către Bombay • Expresul de noapte dinspre Nong Khai • Săgeata Aurie spre Kuala Lumpur • Expresul de noapte Steaua Nordului spre Singapore • Trenul de pasageri Saigon – Bien Hoa • Superexpresul Hikari către Kyoto • Expresul transsiberian

EDITURA POLIROM
ISBN 978-973-46-4965-5
www.polirom.ro
Carte publicată și în ediție digitală

Foto copertă: © Magicoye